

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРИМІНОЛОГІЧНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ**

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ
ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ
БЕЗПЕКИ ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ**

**ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
ДО 25-РІЧЧЯ ХНУВС**

(18 квітня 2019 року, м. Харків)

**Харків
ХНУВС
2019**

УДК 343.34+343.9(082)

*Друкується згідно з рішенням оргкомітету
за дорученням Харківського національного університету внутрішніх справ
від 07.02.2019 № 19;
згідно з рішенням правління Кримінологічної асоціації України
від 26.03.2019 № 3*

Кримінально-правові та кримінологічні засоби
К82 протидії злочинам проти громадської безпеки та
публічного порядку : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ.
конф. до 25-річчя ХНУВС (18 квіт. 2019 р., м. Харків) / МВС
України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц.
України. — Харків : ХНУВС, 2019. — 244 с.

У збірнику подано тези наукових доповідей більш ніж
100 авторів з різних регіонів України. Роботи учених, правників,
фахівців знань в галузі кримінального права та кримінології,
аспірантів, докторантів, здобувачів, студентів і курсантів
присвячено висвітленню широкого кола проблем, пов'язаних із
забезпеченням громадської безпеки та публічного порядку
кримінально-правовими та кримінологічними засобами.

УДК 343.34+343.9(082)

Публікації наведено в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Оргкомітет не завжди поділяє погляди авторів публікацій. За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання, фактичних даних, цитат, власних імен, географічних назв, а також за розголошення фактів, що не належать відкритому друку, тощо відповідають автори публікацій та їх наукові керівники.

Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Харківського національного університету внутрішніх справ (<http://www.univd.edu.ua>) у розділі «Видавнича діяльність. Матеріали науково-практичних конференцій, семінарів тощо»), а також у репозитарії ХНУВС (<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/>) і на сайті збірника наукових праць «Вісник Кримінологічної асоціації України» (<https://visnikkau.webnode.com.ua>).

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Шановні учасники конференції!

У цьому році наш університет відзначає ювілейну дату – 25 років із дня його заснування. За цей час із курсів підвищення кваліфікації він перетворився на один із провідних осередків відомчої освіти й науки України.

Харківський національний університет внутрішніх справ – це кузня кваліфікованих фахівців для роботи в усіх підрозділах Національної поліції України, що забезпечують ефективний захист прав і свобод людини і громадянина й інтересів суспільства та держави.

Потужний науковий потенціал університету спрямовано на вирішення найбільш актуальних проблем удосконалення правового поля з урахуванням нових соціально-економічних реалій і завдань, які постали перед нашою державою.

Сьогоднішня конференція відбувається в умовах стрімких соціально-політичних перетворень, насичених значущими подіями. Невипадково її присвячено такій фундаментальній категорії правознавства й одній із сфер національної безпеки України, як громадська безпека та публічний порядок, забезпечення яких є основою впорядкованості суспільного життя та підґрунтям належної життєдіяльності суспільства. Порушена проблематика є беззаперечно актуальною з огляду на динамічні процеси розбудови в Україні правової держави та євроінтеграційну спрямованість її історичного руху. Українське європейське наукове осмислення суті та значення громадської безпеки як феномена й об'єкта кримінально-правової охорони.

Позитивними є жвавий інтерес та глибока наукова зацікавленість наших науковців – вас, шановні колеги – до широкого кола проблемних питань зазначеної тематики. Тези доповідей надійшли з різних куточків України. Їх автори – як визнані вітчизняні юристи-правознавці, так і молоді талановиті вчені, а також широке коло практиків: слідчих, працівників прокуратури, судових і правоохоронних органів, які в своїх наукових працях висвітлюють кримінально-правові та кримінологічні проблеми з питань, що стосуються протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку. Слід зауважити, що ваша, колеги, наполегливість, відданість науковому пошуку є запорукою якісної, плідної, результативної співпраці представників різних напрямів кримінально-правової та кримінологічної думки, різних шкіл, поглядів і підходів до загальноналежливих розглядуваних проблем, що впливають на єдиний потік наукової інформації.

Сподіваємося, що найсміливіші наукові погляди та дослідження в поєднанні з думками та досвідом практичних працівників сприятимуть виробленню концептуально нових кримінально-правових і кримінологічних засобів протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку з урахуванням їх новітніх проявів і транснаціональної поширеності.

Усі доповіді включено до збірки тез конференції, яка завдяки вам, шановні колеги, стала сприятливим майданчиком для наукових пошуків і дискусій, яскравим підтвердженням нерозривного зв'язку теорії та практики, віддзеркаленням найзлогідніших проблем протидії злочинності з метою формування кримінально безпечної обстановки в нашій державі.

Бажаю учасникам конференції творчої наснаги у плідному обговоренні проблемних питань, подальших наукових здобутків і приємних вражень від спілкування!

**Ректор
Харківського національного університету
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
професор, заслужений юрист України,
генерал поліції третього рангу
В. В. Сокурєнко**

ЗМІСТ

Світлична Ю. О. Стан і перспективи програмування у сфері протидії злочинності.....	8
Сокурєнко В. В. Міжнародне співробітництво України у сфері протидії тероризму: аналіз та перспективи вдосконалення.....	10
Данильченко Ю. Б. До питання про сутнісні властивості тероризму.....	12
Крикушенко О. Г. Забезпечення прав засуджених до позбавлення волі на гуманне ставлення та повагу людської гідності.....	14
Гусаров С. М. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: деякі міркування щодо перспектив застосування в контексті ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень».....	16
Бандурка О. М., Литвинов О. М. Постмодерн і криза протидії злочинності.....	20
Авдєєв О. О., Салманов О. В. Контроль за незаконним обігом зброї як необхідний елемент антитерористичної операції.....	22
Акімов М. О. Незаконна парамілітарна діяльність: потреба та проблеми криміналізації.....	24
Аладочкін Д. П. Кримінальна відповідальність за використання мережі інтернет і засобів масової інформації для публічних закликів до вчинення терористичного акту.....	26
Артюхова В. В. Про кримінально-правове поняття «громадський порядок».....	28
Бабанін С. В. Вплив тимчасової окупації територій України на злочинність. Кримінально- правова політика держави на цих територіях після їх звільнення.....	30
Бадюков Ю. В. До питання про суб'єкта поганого поводження з військовополоненими.....	32
Баличев О. Ю. До проблеми визначення мети тероризму.....	34
Бандурка І. О. Кримінально-правовий захист громадської моральності.....	35
Бесчастна В. В. Безпека дорожнього руху та експлуатації транспорту в системі забезпечення публічної безпеки і порядку.....	38
Бєлєвцова К. О. Озброєність як ознака банди.....	39
Брик У. П. Прояви бандитизму в Україні.....	42
Бурак М. В. Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу в розслідуванні розбоїв.....	43
Вапсва Ю. А. Щодо кримінальної відповідальності за лікарську помилку.....	45
Васильєв А. А. До питання про злочини проти моральності, що вчиняються в кіберпросторі.....	47
Васильєва Д. О. Гральний бізнес як загроза громадському порядку та громадській безпеці.....	49
Вознюк А. А. Банди, терористичні об'єднання, не передбачені законом воєнізовані або збройні формування – спеціальні види злочинних об'єднань чи самостійні форми співучасті?.....	51
Волков І. М., Поцєбіна О. Г. Аналіз нормативно-правових актів різних країн світу як засобу забезпечення громадської безпеки у ході припинення масових заворушень.....	54
Гадзан М. В. Легалізація вогнепальної зброї в Україні: «за» та «проти».....	56
Герасимюк В. С. Проблеми забезпечення кібербезпеки як складової публічної безпеки.....	58
Гладкова Є. О. Регіональний вимір забезпечення кримінологічної безпеки.....	60
Годлевський С. О. Модель застосування угруповання Національної гвардії України для ведення стабілізаційних дій у кризовому районі.....	62
Голіна В. В. Об'єкт запобігання злочинності й об'єкт запобіжного впливу: поняття, співвідношення і значення для практики запобігання та протидії злочинності.....	64
Грібов М. Л. Заходи оперативних підрозділів із протидії масовим заворушенням.....	66

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ. ХАРКІВ, 2019**

Давиденко В. Л. мотивація завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності69	Кобець Н. В. Щодо предмета злочину, передбаченого ст. 262 КК України..... 96
Денисов С. Ф., Пузиревський М. В. Кримінологічне законодавство у сфері запобігання злочинам проти громадської безпеки та громадського порядку: історико-правовий аспект71	Ковальова Д. Ф. Заходи протидії пропаганді культу насильства і жорстокості 98
Денисова Т. А. Кримінологічний аналіз визначення змісту насильства у Збройних Силах України, серед військовослужбовців правоохоронних органів та інших військових формувань73	Ковтун О. А. Кваліфікація вимагання за сукупністю з окремими злочинами проти громадської безпеки.....99
Дзюба А. Ю. Законодавчий досвід запобігання корупційним злочинам США у сфері приватної економіки (Foreign Corrupt Practices Act).....75	Колодяжний М. Г. Програми «Безпечне місто» і «Розумне місто» у протидії злочинам проти громадської безпеки..... 101
Дунаєва Т. Є. Специфіка протидії службовій недбалості в контексті забезпечення громадської безпеки77	Кондратов Д. Ю. До питання про ієрархічність як ознаку злочинної організації..... 103
Ємельянов В. П. Питання вдосконалення кримінально-правових засад протидії терористичним злочинам.....79	Корж в. П. Завдання та обов'язки поліцейських патрульної поліції на місці озброєного нападу на банківську установу..... 105
Житний О. О., Ральченко і. М. Провокація міжнародних ускладнень як ознака суб'єктивної сторони злочину терористичного характеру, передбаченого ст. 444 Кримінального кодексу України ..81	Кравцова М. О. «Безпекові» фактори латентності кіберзлочинності..... 108
Заяць Д. Д. Особливості проведення слідчого експерименту під час розслідування злочинів, учинених групою осіб83	Крайник Г. С. Щодо визначення вини в необережних злочинах проти громадської безпеки, що заподіюють шкоду життю або здоров'ю людини (ч. 3 ст. 265 та ч. 2 ст. 267 Кримінального кодексу України) 110
Казначесьва Д. В., Казначесв В. М. Проблеми кваліфікації «спортивного» хуліганства.....85	Крижна В. В. Міжнародний досвід забезпечення поліцією публічної безпеки і порядку ... 112
Калиновська О. І. Всесвітня інтернет-мережа як спосіб збуту наркотиків.....87	Кришевич О. В. Міжнародно-порівняльний аспект кримінальної відповідальності за хуліганство 114
Каменський Д. В. Концептуальні ознаки економічної злочинності в Україні та США: у пошуках спільного і відмінного88	Кундеус в. Г. Щодо визначення предмета злочину, передбаченого ст. 265-1 КК України «Незаконне виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію» 117
Канібер Ю. М. Вплив стану діяльності виховних колоній на рецидивну злочинність.....90	Кушнірук В. Д. Щодо необхідності узгодження положень ч. 4 ст. 28 та ч. 1 ст. 255 Кримінального кодексу України..... 120
Капуста А. С. Заходи протидії закликам до вчинення дій, що загрожують громадському порядку.....93	Левченко ю. О. Віктимологічний аспект у запобіганні насильницьких побутових злочинів 122
Кізіменко Є. В. Спеціально-кримінологічне запобігання незаконному обігу зброї в Україні.....94	Лизогуб Я. Г. Критичні зауваження щодо окремих приписів деяких злочинів проти громадської безпеки..... 124

Литвинов О. М., Гладкова Є. О. Трансгуманізм і його вплив на об'єкт індивідуальної профілактики злочинів..	126
Літвінова А. С. Бандитизм: склад злочину та питання кваліфікації.....	128
Луценко І. Г. Дотримання публічного порядку: кримінологічний аспект	130
Максіменцев м. Г. Латентність незаконного проведення пошукових робіт на об'єктах археологічної спадщини в Україні	132
Малярець О. В. Щодо законності призначення штрафу в порядку ст. 69 Кримінального кодексу України за фінансування тероризму.....	134
Микитчик А. В. Заходи запобігання кіберзлочинності в Україні.....	137
Миронюк Т. В. Проблемні питання реалізації поліцейського піклування щодо психічнохворих осіб.....	139
Митрофанов І. І. Жорстоке поводження з тваринами: приховане обличчя адміністративної преюдиції.....	141
Мозоль С. А. Стан і тенденції злочинів проти громадської безпеки під час дії воєнного стану в Україні.....	143
Найда В. О. Проблемні питання взаємодії поліції з громадськими формуваннями в ході запобігання злочинам проти громадської безпеки і публічного порядку.....	147
Наумова А. О., Кобець Н. В. Взаємодія слідчого з підрозділами Національної поліції України у провадженнях про бандитизм	149
Околот М. Г. Проблема вдосконалення заохочувальної норми у ч. 2 ст. 255 Кримінального кодексу України (створення злочинної організації)	151
Олішевський О. В. Заходи протидії негативному впливу інформації, що містить пропаганду тероризму.....	153
Орлов Ю. В. Кримінологічні засади перехідного правосуддя в Україні.....	155
Павликівський В. І. Реформування кримінального законодавства у сфері захисту свободи журналістської діяльності та його результати.....	157
Пашковська М. В., Кислицька Н. В. Особливості правового регулювання діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку	159
Пашченко Є. М. Щодо поняття та ознак насильницьких злочинів військовослужбовців	161
Пивоваров В. В. Дослідження «груп смерті»: кримінологія і теорія управління суспільством.....	163
Пироженко О. С. Кримінальна відповідальність за незаконне поводження зі зброєю (ст. 263 КК України): на часі зміни у правозастосуванні	165
Політова А. С. Захоплення заручників: злочин проти особистої свободи особи чи злочин проти громадської безпеки?	167
Поліщук С. Г. До проблеми визначення сучасних факторів, що обумовлюють бандитизм в Україні.....	169
Полюга І. С. Особливості кваліфікації злочинів щодо недбалого і незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами.....	171
Попович О. М. Щодо доцільності виокремлення ст. 270-1 КК України «Умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово- комунального господарства»	173
Почтова Є. С. Ризики інфікування слідчого ВІЛ/СНІДом або туберкульозом під час проведення обшуку у справах про злочини проти громадської безпеки.....	176
Расторгуєва Н. О. Використання можливостей Інтернету для вчинення злочинів проти громадської безпеки.....	178
Рощина І. О. Порівняльно-правове дослідження ст. 4 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та норм кримінального законодавства України..	179
Сийплові М. В. Покарання й інші заходи кримінально- правового впливу за злочини, що посягають на громадську та приватну професійну охоронну діяльність	181

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ. ХАРКІВ, 2019**

Слободяник О. П. Тероризм та змі: проблеми взаємовпливу.....	184
Соловйова О. Є. Участь законного представника неповнолітнього підозрюваного у кримінальному судочинстві.....	186
Спіцина Г. О., Філіпенко Н. Є. Терористична діяльність: кримінально- правова політика протидії.....	188
Степанова Ю. П. Спільність і відмінність об'єктивних ознак терористичного акту та диверсії.....	191
Ступка В. Ю. Щодо необхідності визначення понять «воєнізовані та збройні формування»....	192
Танаджі В. Г. Різновиди угод про працю в контексті ст. 173 КК України.....	194
Титаренко О. О. Кримінологічна складова у стратегічних документах регіонального розвитку Донецької та Луганської областей.....	195
Тихомиров Д. О. Щодо співвідношення соціальної та суспільної безпеки.....	198
Федоренко О. А. Міжнародне співробітництво з протидії терористичній діяльності як злочину проти громадської безпеки.....	199
Федоровська Н. В., Приходько О. О. Протидія незаконному обігу зброї, боєприпасів та вибухівки.....	201
Фіалка М. І. До проблеми визначення кримінологічного портрета особи, яка вчиняє злочини проти моральності.....	203
Фоменко М. В. Розмежувальні ознаки групового порушення громадського порядку та масових заворушень.....	206
Харченко В. Б. Твори як предмети злочинів, передбачених статтями 300, 301 і 176 КК України.....	207
Хлопов А. О. Окремі питання вдосконалення законодавства у сфері незаконного придбання, збуту або використання спеціальних технічних засобів отримання інформації в умовах розвитку правової системи України.....	211
Храмцов О. М. Психічна недоторканність як об'єкт кримінально-правової охорони.....	212
Христич І. О. Вимірювання корупційних ризиків у приватній сфері – один із напрямків протидії злочинам проти публічного порядку.....	215
Хряпінський П. В. Звільнення від кримінальної відповідальності як засіб протидії злочинам проти громадської безпеки....	216
Цвіркун Н. Ю. Щодо необхідності законодавчої регламентації обігу зброї в Україні.....	219
Чебиного О. Ю. Зарубіжний досвід попередження та припинення правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху й експлуатації транспорту.....	221
Черевко К. О. Щодо питання поводження зі зброєю в Україні.....	222
Чернявський О. В. Доцільність виокремлення ст. 263-1 КК України.....	224
Шайтуро О. П. Заходи протидії злочинності в межах реалізації проектів «Безпечне місто».....	225
Шевелев К. Є. Окремі питання кваліфікації злочинів, скоєних у складі бандформувань.....	228
Шевчук Т. А. Вивчення жертви злочину як основа віктимологічної профілактики бандитизму.....	229
Шиян Д. С., Шиян О. Ю. Проблема суб'єкта порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки.....	230
Шрамко С. С. Деякі питання участі громадян в охороні публічного порядку.....	233
Юртаєва К. В., Завальний М. В. Питання протидії злочинам у сфері громадської безпеки і порядку в контексті приватизації застосування примусу в державі.....	234
Юрченко Р. А. Патопсихологічні особливості рис суб'єкта статевих насильницьких злочинів.....	236
Ямкова Т. І. Тероризм в Україні.....	238
Яценко А. М. Примусові заходи виховного характеру в системі заходів кримінально-правового реагування на злочинні прояви у сфері громадської безпеки.....	240

УДК 343.93

Юлія Олександрівна СВІТЛИЧНА,

доктор юридичних наук,
голова Харківської обласної державної адміністрації

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ПРОГРАМУВАННЯ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Політика держави у сфері протидії злочинності, як і будь-яка інша політика, повинна розроблятися і реалізовуватись на основі об'єктивної інформації стосовно процесів та явищ, які перебувають у сфері її інтересів. Створення такої основи для ефективного здійснення відповідних дій фактично є одним з основних напрямів державного програмування протидії злочинності. Проте постійні зміни в законодавстві та реформування правоохоронних органів, що мають як позитивні, так і негативні наслідки, суттєво ускладнюють вказані процедури.

Як відомо, в Україні відсутня загальнодержавна програма протидії злочинності. Строк дії Концепції з реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р. завершився. Метою цієї Концепції визначалося розроблення та здійснення комплексу заходів, спрямованих на виявлення й усунення причин і умов учинення злочинів, захист інтересів людини, суспільства і держави від протиправних посягань. Ця мета є актуальною і сьогодні, однак передбачений обсяг фінансування заходів, матеріально-технічних ресурсів, необхідних для реалізації Концепції, вичерпано. Отже, визначені заходи протидії злочинності не можуть бути реалізовані.

Відсутність у державі подібної програми оцінюють як те, що знімає з Уряду обов'язок звітувати про проведenu роботу з вказаного напрямку, а це позбавляє Верховну Раду України, Президента України, та й народ України як єдине джерело влади можливості реально оцінити роботу вищого органу виконавчої влади з питань організації, координації та контролю щодо протидії злочинності. З певною мірою умовності можна говорити про неефективну організацію державної політики у сфері протидії злочинності, а отже, і про невиконання державними органами покладених на них Конституцією України обов'язків щодо захисту найвищої соціальної цінності – людини, її життя і здоров'я, честі та гідності, недоторканності й безпеки.

Державна цільова програма протидії злочинності є складовою частиною системи державного планування і соціального розвитку, і на цій підставі вона має бути віднесена до загальнодержавних програм соціального розвитку України (ч. 3 ст. 1 Закону України «Про державні цільові програми»). Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» серед основних завдань Кабінету визначено розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм. Отже, Кабінет Міністрів України може бути і розробником, і виконавцем як загальнодержавних програм, так і інших державних цільових програм. Разом з тим у п. 7 ч. 1 ст. 2 згаданого Закону на Кабінет Міністрів України покладається здійснення заходів щодо боротьби зі злочинністю. Відповідно це завдання має реалізовуватися в розробленні та виконанні державних цільових програм протидії зі злочинністю. Тому відсутність чинної загальнодержавної комплексної програми у цій сфері створює вакуум між державною владою та виконанням функції держави на місцях, позбавляючи фінансування пріоритетні напрямки боротьби зі злочинністю (за винятком видів злочинів, щодо яких існують окремо затверджені програми, стратегії, концепції), позбавляє наукові установи основного вектора в діяльності щодо визначеності науково-практичних досліджень у вказаній сфері.

Разом з тим лише останнім часом затверджені такі стратегії, програми, концепції з протидії окремим видам злочинів: Національна стратегія у сфері прав людини на період до 2020 року, Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків, Державна соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2020 р., Антикорупційна стратегія, Стратегія кібербезпеки України тощо. Відповідні напрями є актуальними, враховують наявність системних проблем у зазначених

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ. ХАРКІВ, 2019**

сферах та необхідність створення дієвого механізму протидії відповідним злочинам, а також виконання Україною міжнародних зобов'язань.

Варто також згадати, що програми протидії злочинності розробляються і на регіональному та місцевому рівнях відповідно до п. 22 ч. 1 ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», де передбачена виключна компетенція сільських, селищних, міських рад щодо затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування. Так, наприклад, у Харківській області були розроблені, відповідним чином ухвалені й активно запроваджуються Регіональна програма забезпечення публічної безпеки і порядку та протидії злочинності на території Харківської області на 2018–2019 роки, Регіональна програма протидії терористичній діяльності на території Харківської області, Антикорупційна програма Харківської обласної ради на 2017–2020 роки та ін. Однак ці програмні документи мають бути підготовлені в руслі вимог державної комплексної програми, яка обов'язково має бути затверджена Кабінетом Міністрів України.

Аби вказана програма протидії злочинності стала ефективним засобом реагування на її виклики, до її розробки слід залучати провідних кримінологів, а до здійснення кримінологічних досліджень – провідні виші та науково-дослідні установи. У теоретичній моделі програмування протидії злочинності слід сформулювати наукове уявлення про оптимальний варіант механізму її реалізації, гарантії його ефективної роботи та фактично обґрунтувати концепцію програми. Потенціал наукових установ та дослідницьких закладів має бути неодмінно використаний і під час розробки регіональних програм протидії злочинності.

Окрім аналізу статистичних матеріалів, вироблення статистичних прогнозів і використання наукових досліджень щодо стану й динаміки злочинності в конкретному регіоні, вбачається, що місцеві державні адміністрації мають враховувати і громадську думку щодо криміногенної обстановки в регіоні та недоліків у діяльності правоохоронних органів, адже нерідко саме вона являє собою більш точну кримінологічну картину, яку не спроможні охарактеризувати офіційні статичні звіти.

Згідно з Національною стратегією сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки обов'язковим є забезпечення ефективних процедур участі громадськості під час формування і реалізації державної та регіональної політики й вирішення питань місцевого значення. Відповідно дослідження громадської думки з питань правоохорони та співпраця з неурядовими громадськими організаціями на засадах партнерства є необхідними підставами для розробки програм протидії злочинності органами місцевого самоврядування і важливим джерелом інформації щодо справжнього стану криміногенної обстановки в конкретному регіоні.

Одержано 16.04.2019

УДК 343.97+343.34

Валерій Васильович СОКУРЕНКО,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
ректор Харківського національного університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

У сучасному світі тероризм розглядають не лише як загрозу правам і свободам людини, а перш за все як злочин, що становить серйозну небезпеку для нормального розвитку демократичних держав, їх зовнішньої та внутрішньої безпеки. Відповідно, визнання тероризму однією з основних загроз національній безпеці України у таких концептуальних документах, як Стратегія національної безпеки України, Воєнна доктрина України та Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, є цілком послідовним. Статистика вчинення терористичних актів на території нашої держави повністю підтверджує зазначені доктринальні положення. Так, за останні п'ять років у нашій державі відмічається безпрецедентне зростання кількості та збільшення інтенсивності терористичних загроз; зокрема кількість учинених терористичних актів на території України у 2014 зростає у 200 разів (у 2013 р. було порушено 7 кримінальних проваджень за ст. 258 КК України, а в 2014 – 1391). Високі статистичні показники щодо вчинення терактів зберігаються й досі: згідно з даними Генеральної прокуратури України, у 2018 р. було зафіксовано 838 терористичних актів, а також 5 випадків публічних закликів до вчинення терористичного акту, 172 – створення терористичної групи чи терористичної організації й 45 – фінансування тероризму [1]. Слід відзначити, що на міжнародному рівні в Глобальному індексі тероризму у 2015 р. Україна піднялася з 51 на 12 місце за впливом цього феномена на політичні, соціальні та економічні процеси в державі. У 2018 р. вона зайняла 21 місце в Глобальному індексі тероризму серед 138 країн світу [2].

Через значне погіршення криміногенної обстановки питання протидії тероризму продовжує посідати чільне місце і в дослідженнях вітчизняних науковців. Проте, незважаючи на актуальність протидії різноманітним проявам тероризму та наявність значної кількості теоретично-прикладних досліджень із цього питання, слід відзначити суттєве відставання організаційно-правової бази протидії тероризму в Україні, зокрема й у межах такого напрямку, як налагодження міжнародно-правового співробітництва з протидії терористичним загрозам.

Незважаючи на іноді суто локальні прояви тероризму, його справедливо визнають злочином міжнародного характеру, тобто суспільно небезпечним, міжнародно-протиправним, винним діянням, що посягає на різні сфери міжнародного правопорядку і яке є кримінально караним відповідно до зобов'язань України за її міжнародними договорами. Суспільно небезпечні наслідки тероризму впливають на нормальний розвиток міжнародних відносин, можуть спровокувати воєнні конфлікти й міжнародні ускладнення та впливають на ухвалення рішень державними установами та міжнародними організаціями. При цьому терористичні угруповання розповсюджують свою злочинну діяльність на території різних країн, нівелюючи при цьому державні кордони та користуючись недоліками міжнародного механізму протидії терористичним загрозам. Відповідно, міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинним практикам та ідеології тероризму є необхідною передумовою підвищення колективної безпеки.

На сьогодні Україна є учасницею низки міжнародних договорів у сфері організаційно-правового забезпечення протидії тероризму. Їх перелік є досить широким, оскільки форми вчинення терористичних дій, а також форми керівництва й пособництва терористичній діяльності є досить різноманітними та, відповідно, вимагають специфічних форм протидії й міжнародно-правового співробітництва в цих питаннях. До основних міжнародних документів у цій сфері слід віднести Конвенцію про боротьбу зі злочинним захопленням літальних апаратів 1970 р., Конвенцію про боротьбу зі злочинними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації, 1971 р., Міжнародну Конвенцію про боротьбу з бомбовим тероризмом 1997 р., Міжнародну конвенцію про боротьбу із захопленням заручників 1979 р., Конвенцію про фізичний захист ядерного матеріалу 1980 р., Конвенцію про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства, 1988 р., Міжнародну конвенцію про

боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 р., Конвенцію Ради Європи про запобігання тероризму 2005 р., Міжнародну конвенцію про боротьбу з актами ядерного тероризму 2005 р., та Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму 2005 р. Загалом Україна є учасницею 17 базових міжнародних конвенцій і протоколів до них, що регулюють різноманітні аспекти протидії тероризму. Усі зазначені міжнародні угоди у сфері протидії тероризму є багатосторонніми та передбачають міжнародно-правові організаційні орієнтири протидії тероризму. Крім того, для протидії тероризму застосовуються універсальні угоди щодо протидії злочинності та міжнародного співробітництва в кримінальних справах.

Ураховуючи високий рівень сучасних терористичних загроз в Україні, необхідним уявляється вдосконалення міжнародного співробітництва у протидії тероризму за такими напрямками.

1. Приведення національної бази щодо організаційно-правової протидії тероризму у відповідність до міжнародних стандартів і сучасної криміногенної ситуації, яка характеризується загостренням внутрішніх терористичних загроз. Зокрема, йдеться про необхідність кардинального оновлення Концепції боротьби з тероризмом, ухваленої указом Президента України від 23 квітня 2013 р. [3], положення якої сильно застаріли. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» [4] також не відповідає рівню сучасних терористичних загроз. Окрім міжнародно-правових угод у сфері протидії тероризму, уявляється, що орієнтирами для перегляду національного законодавства має стати Антитерористична стратегія Ради Європи, ухвалена на період 2018–2020 рр. [5], у якій закумульовано різноманітні аспекти протидії тероризму за трьома стратегічним напрямками – попередження, припинення й захист. На жаль, на тепер чинне вітчизняне антитерористичне законодавство майже повністю ігнорує перший і третій із вищевказаних напрямів.

2. Зміцнення механізмів правової допомоги в обробці та зборі доказів щодо тероризму, включно із взаємодією як із національними правоохоронними органами інших країн, так і з цільовими підрозділами зі здійснення контртерористичних заходів, створеними при ООН або за її підтримкою (у 2018 році нараховувалося 38 таких структур), Антитерористичним комітетом Ради Європи (CDCT) тощо.

3. Інтенсифікація обміну інформацією про іноземних бойовиків-терористів і терористичні організації, забезпечення інтеграції вітчизняних баз даних із міжнародними спеціалізованими базами даних. Прикладом такої взаємодії є система «I-24/7», яка поєднує у собі можливості доступу до міжнародних баз даних Інтерполу й інших правоохоронних органів, включно з Базою даних Інтерполу щодо іноземних бойовиків-терористів (INTERPOL's FTF Database).

4. Ліквідація джерел фінансування тероризму, продажу та постачання їм зброї та бойових припасів. Так, зокрема, у 2017 р. за результатами п'ятого раунду оцінювання ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму в Україні спеціалісти MONEYVAL (спеціальний Комітет експертів Ради Європи з питань взаємного оцінювання заходів боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму) вказали на широке використання готівкових коштів, використання неприбуткових організацій як можливого джерела фінансування терористичних організацій, недостатню комунікацію між спецслужбами та протидії тероризму та державними службовцями й приватним сектором і недоліки моніторингу щодо виконання міжнародних зобов'язань в питаннях фінансування тероризму [6, р. 6–7]. Протидія чинникам, що сприяють фінансуванню тероризму, має здійснюватися як на національному, так і на міжнародному рівнях.

5. Удосконалення системи підготовки кадрів із протидії тероризму, проведення спільних міжнародних навчань, науково-практичних семінарів і тренінгів.

Підсумовуючи, зазначимо, що ефективність протидії тероризму в Україні може бути підвищена шляхом оновлення її організаційно-правової бази, приведення її у відповідність до сучасних міжнародних стратегій у вказаній сфері, постійної взаємодії з правоохоронними органами інших країн і спеціалізованими міжнародними установами, дослідженням іноземного досвіду у протидії терактам та адаптацією його до українських реалій.

Список бібліографічних посилань

1. Статистичні дані // Генеральна прокуратура України : офіц. сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113653&libid=100820&c=edit&c=fo (дата звернення: 15.02.2019).

2. Reports. Institute for Economics and Peace. URL: <http://economicsandpeace.org/reports/> (дата звернення: 15.02.2019).

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України»: указ Президента України від 14.03.2016 № 92/2016 // Президент України: офіц. інтернет-представництво. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832> (дата звернення: 15.02.2019).

4. Про боротьбу з тероризмом: закон України від 20.03.2003 № 638-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення: 15.02.2019).

5. Council of Europe Counter-Terrorism Strategy (2018–2022). URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016808afc96 (дата звернення: 15.02.2019).

6. Ukraine. Fifth Round Mutual Evaluation Report. Executive Summary. MONEYVAL(2017)20 SUMM. 12 p. URL: <https://rm.coe.int/summary-fifth-round-mutual-evaluation-report-on-ukraine/1680782395> (дата звернення: 15.02.2019).

Одержано 24.02.2019

УДК 343.9:343.341

Юрій Броніславович ДАНИЛЬЧЕНКО,

доктор юридичних наук, прокурор Харківської області

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСНІ ВЛАСТИВОСТІ ТЕРОРИЗМУ

Останніми роками тема протидії тероризму надзвичайно турбує не лише українську, а й світову спільноту. Це пов'язано насамперед із тим, що вже з кінця ХХ століття світ зіткнувся зі зростанням тероризму й окремих його різновидів – кібертероризму, національного, політичного, релігійного тероризму та ін. Принципова спільність усіх його видів полягає в насильницькому насадженні світогляду, ідеології, моралі, політики чи свого способу життя, у використанні вбивств мирних мешканців, погрози вбивством або інших форм насильства як головного засобу досягнення мети. Тероризм як крайня форма вияву екстремізму і радикалізму – різноманітний і багатолікий, має різну природу, різні джерела, цілі, рівні та масштаби, спрямованість і характер виконання. Людство виявилось абсолютно не підготовленим ні до практичної боротьби з цим соціальним феноменом, ні до його теоретичного осмислення. Отже, протидія тероризму є одним із найважливіших завдань, що стоять перед міжнародною спільнотою, однак ефективна протидія цьому явищу є неможливою без визначення самого поняття тероризму та правильного розуміння його сутності.

Треба зазначити, що переважна більшість авторів сучасної антитерористичної літератури визначає тероризм як явище, якому притаманний взаємозв'язок таких сутнісних властивостей:

- 1) вчинення або погроза вчиненням насильницьких діянь;
- 2) публічний характер учинюваних діянь із наміром їх широкого розголосу;
- 3) спрямованість діянь на залякування населення;
- 4) застосування насильства щодо одних осіб (безвинних жертв) чи заподіяння іншої шкоди з метою спонукання до вигідної для терористів поведінки певних осіб – суб'єктів впливу (органів влади, міжнародних організацій, фізичних чи юридичних осіб тощо) [1, с. 24–28; 2, с. 8–15; 3 с. 30–39].

Таким чином, передусім тероризм є різновидом кримінального насильства й виражається у реальному вчиненні насильницьких дій або погрози ними. Під насильством як кримінально-правовою категорією, на думку О. М. Храмцова, слід розуміти умисний, суспільно небезпечний, протиправний вплив на іншу особу, який зумовлюється ворожою, інструментальною або негативістською мотивацією та проявляється у фізичному та/або інформаційному діянні (дії чи бездіяльності) всупереч чи поза волею людини, впливаючи таким чином на свободу її волевиявлення або завдаючи їй фізичної та/або психічної шкоди чи створюючи реальну загрозу їх заподіяння [4, с. 25].

У кримінально-правовій науці насильство поділяється на фізичне та психічне. Ці його різновиди виступають як два різні способи вчинення злочину, які мають різні ознаки та конкретні прояви. Водночас у науковій літературі звертається увага на те, що фізичне

наси́льство часто поєднується з психічним, що підвищує суспільну небезпечність такого діяння та породжує більшу кількість суспільно небезпечних наслідків. Зокрема, Н. М. Ярмиш указує на те, що ті ж самі діяння можуть впливати на людину одночасно і фізично, і морально, тому цілком допустимо говорити про те, що фізичне страждання людини переважно супроводжується моральними стражданнями [5, с. 45]. У зв'язку з цим же О. М. Ігнатів зазначає, що оскільки людина – це єдність двох взаємодіючих підструктур – біологічної та надбіологічної (психіки), фізичне насильство над нею може мати наслідком заподіяння психічних травм, так само як наслідками впливу на психіку можуть бути порушення фізіологічних функцій організму й навіть смерть людини [6, с. 70]. І саме у поєднанні фізичного та психічного насильства проявляється сутність терористичних діянь, під час учинення яких будь-яке фізичне насильство є не самоціллю, а лише засобом психічного впливу на поведінку відповідних державних органів, міжнародних організацій або фізичних чи юридичних осіб, про що свідчать усі інші риси тероризму.

Іншою рисою тероризму в літературі називають публічний характер його виконання з явним наміром досягнення широкого розголосу у суспільстві. Інші злочинні діяння, навпаки, зазвичай здійснюються без будь-якої претензії на розголос з інформуванням про те лише тих осіб, у діях яких винні особи зацікавлені. У зв'язку з цим В. А. Ліпкан відзначає: «Однією з найважливіших рис способу вчинення актів тероризму є публічний характер вчинюваних дій. Тероризм є специфічним злочином, де розголос відіграє дуже важливу і суттєву роль, іншими словами цю думку можна виразити таким чином: увага соціуму, яка актуалізується за рахунок публічності вчинюваних актів тероризму, є тим середовищем, де існує тероризм. Без розголосу тероризм не може існувати, бо розголос і є одним з каталізаторів тероризму» [7, с. 149].

Найсуттєвішою рисою тероризму визнається також умисне створення в суспільстві обстановки страху, пригніченості й напруженості. При цьому вказується, що, на відміну від інших насильницьких злочинів, які можуть об'єктивно породжувати у суспільстві стан страху в результаті їх учинення (наприклад, діяльність зухвалої банди, маніяка-вбивці чи маніяка-гвалтівника), в разі вчинення терористичних діянь страх виникає не сам по собі через діяння, які отримали суспільний резонанс, а умисно створюється винними заради досягнення мети впливу на певних осіб. У зв'язку з цим Ю. М. Антонян зазначає: «Зовсім різні цілі можуть переслідувати в разі нападу на державних і політичних діячів, співробітників правоохоронних органів і «пересічних» громадян, у разі знищення або пошкодження заводів, фабрик, підприємств зв'язку, транспорту й інших аналогічних дій, але про тероризм можна говорити лише тоді, коли змістом учинку є залякування, нагання паніки. Це основна риса тероризму, його специфіка, що дозволяє відокремити його від суміжних і дуже схожих на нього злочинів» [8, с. 8]. Отже, створення у суспільстві обстановки страху – це вираження тероризму, прояв його суті, бо завдяки цьому терористи прагнуть до досягнення своїх цілей, причому не за рахунок безпосередньо власних дій, а за рахунок дій інших осіб, на яких має справити певне враження створений у суспільстві стан страху.

На підставі цього можна зробити висновок, що під час учинення терористичних дій існують два рівні залякування:

- 1) залякування населення (безвинних жертв), тобто невизначеного кола осіб, що не мають жодного стосунку ані до суті конфлікту, ані до можливостей його вирішення (макрорівень);
- 2) залякування суб'єктів впливу (органів влади, міжнародних організацій, фізичних чи юридичних осіб тощо), від яких залежить ухвалення вигідних для терористів рішень (мікрорівень).

Нарешті, ще однією складовою рисою тероризму дослідники вважають те, що в разі його вчинення насильство застосовується до одних осіб (безвинних жертв) або спричиняється інша загальна шкода (майнова, екологічна тощо), а психологічний вплив із метою спонукання до певної поведінки на тлі створення в суспільстві обстановки страху чиниться на інших осіб – суб'єктів впливу, від яких залежить ухвалення вигідних для терористів рішень і які зазвичай перебувають поза місцем учинення насильницьких дій чи спричинення іншої шкоди. Тому в літературі робиться висновок, що насильство та спричинення іншої шкоди під час учинення терористичних діянь впливають на ухвалення потерпілою стороною (суб'єктами впливу) певного вигідного для терористів рішення не безпосередньо, а опосередковано, у зв'язку з чим тут може йтися про спонукання до певної поведінки, а не про примушування до неї.

Установлюючи відмінності між спонуканням і примушуванням, Н. М. Ярмиш наводить таку аргументацію: «На нашу думку, вони різняться між собою діапазоном свободи вибору варіантів поведінки особою, яку злочинець використовує для реалізації власних цілей. Убачається, що примушування трапляється тільки в ситуації, коли «третього не дано». В інших випадках можна говорити про спонукання. Саме в цьому розумінні вживаються слова «примушування» та «спонукання» у звичайному житті. Воно ж вкладається в деякі законодавчі побудови. Немає сумніву, що на такому розумінні ґрунтується, наприклад, різниця між зґвалтуванням із застосуванням погрози (примушуванням) і спонуканням жінки до вступу у статевий зв'язок. Спонуканням (зокрема, до передавання майна) є вимагання. ... Розбій, на відміну від вимагання, – це примушування, а не спонукання до передавання майна. ... Воля того, кого примушують, украй обмежується. У нього мається вибір усього з двох варіантів: виконати те, що вимагають, або бути підданим тому, чим йому погрожують. Саме крайня скрутність волі слугує критерієм відмежування примушування від спонукання» [9, с. 55–56]. Якщо ж може існувати якийсь інший варіант поведінки (звернутися за допомогою до відповідних органів влади, вжити якихось адекватних заходів протидії тощо), то може йтися тільки про спонукання. Саме така ситуація і виникає в разі здійснення терористами впливу на тих суб'єктів, від яких залежить задоволення чи незадоволення їх вимог.

Підсумовуючи аналіз сутнісних властивостей тероризму, пропонуємо під **тероризмом** розуміти *вчинення або погрозу вчиненням насильницьких дій чи заподіянням іншої шкоди, спрямовані на залякування населення з метою спонукання органів державної влади, міжнародних організацій, фізичних чи юридичних осіб до ухвалення певних рішень.*

Список бібліографічних посилань

1. Емельянов В. П. Терроризм – как явление и как состав преступления : моногр. Харьков : Право, 1999. 272 с.
2. Проблеми систематизації та комплексного розвитку антитерористичного законодавства України : монографія / В. С. Зеленецький, В. П. Ємельянов, В. Я. Настюк та ін. ; за заг. ред. В. С. Зеленецького та В. П. Ємельянова. Харків : Право, 2008. 96 с.
3. Тероризм: визначення і сутність : монографія / А. В. Коростиленко, Б. Д. Леонов, І. М. Рижов та ін. ; за заг. ред. В. В. Крутова, І. І. Мусієнка, В. П. Ємельянова. Київ : Нац. акад. СБУ, 2015. 192 с.
4. Храмцов О. М. Насильство як категорія Загальної частини кримінального права України (теорія, практика, зарубіжний досвід) : монографія. Харків : Колегіум, 2017. 261 с.
5. Ярмиш Н. М. Жорстоке поводження як одна із форм доведення до самогубства. *Право України*. 1992. № 7. С. 45–46.
6. Ігнатов О. М. Кримінальне насильство: окремі питання. *Право України*. 2005. № 3. С. 67–70.
7. Ліпкан В. А. Тероризм і національна безпека України : монографія. Київ : Знання, 2000. 184 с.
8. Антонян Ю. М. Терроризм: криминологическое и уголовно-правовое исследование : моногр. М. : Щит-М, 1998. 306 с.
9. Ярмыш Н. Н. Действие как признак объективной стороны преступления (проблемы психологической характеристики). Харьков : Основа, 1999. 84 с.

Одержано 07.02.2019

УДК 343.81

Олександр Георгійович КРИКУШЕНКО,

кандидат юридичних наук, заслужений юрист України,

начальник Адміністрації Державної кримінально-виконавчої служби України (м. Київ)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ГУМАННЕ СТАВЛЕННЯ ТА ПОВАГУ ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ

Розбудова України як правової держави, головним завданням якої є захист прав і свобод людини, потребує докорінної зміни пріоритетів діяльності органів виконання покарань, зокрема пенітенціарних установ, у першу чергу – гуманізації та приведення у відповідність до міжнародних і європейських правил поводження із засудженими. Така трансформація має на меті не лише підвищення ефективності діяльності відповідних органів, але й насамперед забезпечення дотримання прав осіб, щодо яких виконується покарання. Такий стратегічний

напрямок діяльності держави передбачає якісну зміну законодавства України, реформування всієї системи органів виконання покарань, зокрема зміни орієнтирів у діяльності державних органів, які виконують покарання, що повинні мати відповідний теоретико-методологічний фундамент. Такі зміни мають на меті як підвищення ефективності діяльності установ виконання покарань (далі – УВП), так і забезпечення дотримання прав осіб, щодо яких виконується покарання.

Як відомо, криміногенна ситуація в Україні значно ускладнилась, поширились протиправні діяння в усіх видах злочинної діяльності, особливо зростає кількість тяжких та особливо тяжких злочинів (умисні вбивства, терористичні акти, тяжкі тілесні ушкодження тощо), загострилася проблема корупції, зловживання владою і т. ін.: їх темпи приросту становлять майже 11 %, а питома вага – 51,6 %. Зростає кількість насильницьких злочинів, особливо вчинених організованими групами.

Водночас оперативна обстановка в місцях позбавлення волі також залишається складною: чисельність спецконтингенту, незважаючи на проведення амністій, залишається високою, при цьому погіршився криміногенний склад засуджених. Кожний другий злочин, за який призначається покарання у вигляді позбавлення волі, є тяжким або особливо тяжким. Отже, зростають ризики порушень порядку відбування й виконання покарань, а тому цілком виправданим є існування кримінальної відповідальності за його злісне порушення. Відбування покарання у вигляді позбавлення волі передбачає можливість гнучкого реагування адміністрації на поведінку засуджених із метою недопущення порушень ними вимог режиму. Однак залишені в спадок від радянської виправно-трудової системи наявні заходи заохочення та стягнення є значною мірою застарілими, малоефективними й не відповідають сучасним світовим стандартам.

Разом із тим у місцях позбавлення волі щороку фіксуються випадки антигуманного поводження із засудженими, коли принижується їх людська гідність, а в деяких випадках панують свавілля та жорстокість. За таких умов колишні злочинці виходячи на свободу, не лише не виправляються, але набувають певних негативних навичок і стають повністю готовими до подальшої злочинної діяльності. Тому більшість країн Європи застосовує до своїх громадян позбавлення волі й утримання під вартою досить обережно, справедливо визнаючи, що в більшості випадків ізоляція особи не сприяє її виправленню. Ще з більшою обережністю треба застосовувати до осіб, позбавлених волі, необґрунтовані заходи дисциплінарного впливу, щоб уникнути розвитку агресії, жорстокості й озлобленості, бо особистість, за умови їх розвитку навряд чи знайде своє місце в суспільстві.

Очевидно, що нового критичного осмислення в сучасних умовах потребує весь комплекс питань, пов'язаний із правом засуджених до позбавлення волі на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності. Іншою, не менш важливою стороною пізнання виступають механізми і практика застосування заходів, що забезпечують засудженим дотримання їх права на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності. Треба вказати, що до останнього часу більшість аналізованих питань залишалася поза увагою дослідників.

Оскільки зовнішню політику України спрямовано на інтеграцію до Європейського Союзу, це викликає необхідність імплементувати положення міжнародних договорів, а також дотримуватися взятих на себе міжнародних зобов'язань щодо поважання та захисту загальнолюдських прав і свобод людини, серед іншого осіб, які відбувають покарання. Тобто на державу покладається обов'язок створити такі умови тримання засуджених осіб, які забезпечували б людяність, дотримання прав і свобод та повагу до гідності людини та її честі, а також розробити дієвий гарантійний механізм щодо забезпечення прав і свобод засуджених осіб під час відбування покарань, що наближуватиме кримінально-виконавче законодавство України до загальноприйнятих стандартів більшості європейських держав. За таких умов

Беззаперечною перевагою діяльності адміністрації кримінально-виконавчої служби Міністерства юстиції України стали реформаторські ідеї щодо зміни пануючої парадигми від теорії виправно-трудового права як складової практики тоталітарної держави до якісно нових засад виконання покарань, які б відповідали сучасним реаліям і загальноприйнятим міжнародно-правовим стандартам. При цьому важливе значення має інтегральна ідея про необхідність становлення в Україні права на повагу до людської гідності й заборони катувань та іншого подібного до них поводження з різними категоріями засуджених. Необхідно підкреслити, що європейський підхід за своїм змістом (а не лише формально) повинен відрізнятися від виправно-трудового права радянської доби.

Сьогодні доводиться констатувати, що серед вітчизняних фахівців із кримінально-виконавчого права окрема частина обмежується переважно косметичними змінами та явно паліативними рішеннями. Так, невід'ємним компонентом радянського виправно-трудового права, що фіксувалося в самій його назві, було уявлення про обов'язкове досягнення в діяльності пенітенціарних установ не тільки мети виправлення, а й перевиховання засуджених – це завдання є настільки утопічним, настільки й безглуздим, бо воно не є властивим цим державним органам за самою їх суттю. На жаль, частина сучасних українських учених поділяє такі наукові забобони, наполягаючи на тому, що однією з цілей діяльності установ виконання покарань має бути так зване «моральне» перевиховання засуджених за допомогою засобів педагогіки та психології, в якому до того ж повинні брати участь громадські організації та трудові колективи. Усупереч цьому існують також інші думки, зокрема ідея відмовитися від стереотипів радянської доби та зосередитись на необхідності дотримання права засуджених до позбавлення волі на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності. Досліджуючи міжнародні документи й досвід інших країн (Великобританії, Німеччини, Норвегії та ін.), можна наголосити на тому, що вони закріплюють, що гуманне ставлення до людини та повага її гідності є одним з основних прав засуджених і відіграє вирішальну роль у роботі з ними та забезпеченні їх реабілітації. Саме тому цілком природно, що зазначений підхід є характерним для багатьох європейських країн.

Привабливим є й те, що поряд із досвідом передових європейських країн цікавим є стан справ у інших розвинутих країнах, зокрема таких, як США й Канада. Так, ухвалюючи рішення у справах щодо захисту людської гідності, Верховний Суд Канади тлумачить положення Канадської хартії про права і свободи 1982 р. Отже, він керується розумінням гідності як невідчужуваної цінності людини, морального вияву людської автономії, фундаментального права, що є базисним для природних прав людини. До речі, доволі часто у зарубіжній науковій літературі (як і в національних джерелах) право засуджених до позбавлення волі на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності тлумачиться крізь призму рішень Європейського суду з прав людини, що у підсумку дозволяє звести його зміст до утримання від певних дій. Це надає можливість дослідити низку ухвалених рішень і на їх основі висунути низку цікавих пропозицій, що стосуються вдосконалення забезпечення права засуджених до позбавлення волі на гуманне ставлення та повагу людської гідності.

Торкаючись системи виконання покарань в Україні, треба вказати, що стан дотримання права засуджених до позбавлення волі на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності перебуває в прямій залежності від розвитку кримінально-виконавчої системи загалом і стану дотримання прав засуджених у відповідних установах. Тому ці питання потребують подальшої наукової розробки, вони мають право на існування й спонукають до дискусії.

Одержано 15.03.2019

УДК 343.2(477)

Сергій Миколайович ГУСАРОВ,

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент Національної академії правових наук України,

заслужений юрист України

ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ ЩОДО ПЕРСПЕКТИВ ЗАСТОСУВАННЯ В КОНТЕКСТІ УХВАЛЕННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ДЕЯКИХ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ УКРАЇНИ ЩОДО СПРОЩЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ»

У сучасній кримінальній юриспруденції забезпечення охорони найбільш важливих соціальних цінностей і благ від потенційно можливих кримінальних загроз уже не розглядається з позиції виключного пріоритету каральних заходів кримінально-правового характеру,

традиційно репрезентованих різними за своєю суворістю видами покарань. У зв'язку з цим у будь-кого сьогодні навряд чи можуть виникнути сумніви в тому, що виконання завдань, які стоять перед кримінальним законодавством, може досягатись і завдяки застосуванню альтернативних покаранню інших заходів кримінально-правового характеру, зокрема й тих, що передбачаються розділом XVI-I Загальної частини КК України «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб».

Запровадження у КК України таких «інших заходів кримінально-правового характеру» стало наслідком виконання нашою державою «Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб». Як відомо, однією зі складових цього Плану було положення щодо схвалення нашою державою відповідних конвенцій ООН і Ради Європи у сфері протидії корупції, тероризму й відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом. Їх приписи, власне, і вимагали від України встановлення у кримінально-правовій площині відповідальності юридичних осіб.

Положення статей 96-6 – 96-9 КК України засвідчують, що до юридичних осіб можуть бути застосовані такі заходи кримінально-правового характеру, як штраф, ліквідація й конфіскація майна. Підставою їх застосування можуть бути: а) вчинення уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого зі злочинів, передбачених у ст. 109, 110, 113, 146, 147, ч. 2–4 ст. 159-1, ст. 160, 209, 260, 262, 306, ч. 1 і 2 ст. 368-3, ч. 1 і 2 ст. 368-4, ст. 369 і 369-2, 436, 437, 438, 442, 444, 447 КК; 2) вчинення уповноваженою особою від імені юридичної особи будь-якого зі злочинів, передбачених у ст. 258 – 258-5 КК; 3) незабезпечення виконання покладених на уповноважену особу юридичною особою законом або її установчими документами обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення будь-якого зі злочинів, передбачених у ст. 209 і 306, ч. 1 і 2 ст. 368-3, ч. 1 і 2 ст. 368-4, ст. 369 і 369-2 КК (ст. 96-3 КК України).

Зауважимо, що 22.11.2018 Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [1], який сьогодні перебуває на підписанні у Президента України. У ньому запропоновано внести зміни до низки статей КК України, зокрема передбачити поняття й види кримінального правопорушення як підстави кримінальної відповідальності фізичних осіб, а також підстави застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб. Так, кримінальним правопорушенням належить визнавати передбачене КК суспільно небезпечне винне діяння (дію або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Його видами є кримінальний проступок і злочин. З огляду на це зазначимо, що за умови набрання чинності законом України від 22.11.2018 з урахуванням положень запропонованої в ньому уточненої статті 12 КК України підставу застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, окрім випадків учинення уповноваженою особою від імені та/або в інтересах юридичної особи будь-якого злочину з поданого вище переліку, становитимуть також і випадки вчинення такою особою від імені та в інтересах юридичної особи окремих кримінальних проступків, передбачених ч. 2 і 3 ст. 159-1 та ч. 1 ст. 160 КК України.

Опрацювання окремих положень чинного КПК України, а також, його уточнень запропонованих законом України від 22.11.2018, дає підстави стверджувати, що в цілому порядок досудового розслідування епізодів учинення уповноваженою особою від імені та/або в інтересах юридичної особи будь-якого з кримінальних правопорушень, перелік яких передбачено у ст. 96-3 КК України, і, як наслідок, порядок застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб суттєво не зміниться. Виняток становитимуть лише факти вчинення уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи кримінальних проступків, передбачених ч. 2 і 3 ст. 159-1 та ч. 1 ст. 160 КК України, спрощений порядок досудового розслідування яких (ст. 298–302 КПК України) зазнає певного коригування за рахунок уточнення наявних і закріплення нових статей (ст. 298, 298-1 – 298-5, 299–301 КПК України). У зв'язку з цим можна лише сподіватися, що спрощений порядок досудового розслідування випадків учинення уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи кримінальних проступків сприятиме більш швидкому зверненню слідчого (прокурора) до суду з обвинувальним актом, в якому будують зазначені підстави застосування заходів

кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, які прокурор вважатиме встановленими. Не виключено, що це сприятиме і більш швидкому судовому їх розгляду й ухваленню обвинувального вироку, в якому міститиметься рішення суду про застосування заходів кримінально-правового характеру щодо відповідної юридичної особи.

Що стосується порядку досудового розслідування випадків учинення уповноваженою особою від імені та/або в інтересах юридичної особи злочинів і як наслідок – порядку їх відповідного судового розгляду, то, на жаль, слід констатувати той факт, що сьогодні складно знайти приклади застосування щодо юридичних осіб передбачених законом заходів кримінально-правового характеру. Про це свідчать дані Єдиного державного реєстру судових рішень України. Уявляється, що це можна пояснити тим, що в більшості випадків учинення уповноваженою особою від імені та/або в інтересах юридичної особи злочинів, перелік яких міститься у ст. 96-3 КК України, відбувалося тоді, коли положення розділу XVI-І КК України ще не діяли. Згідно з чинною редакцією ч. 2 і 3 ст. 4 КК України злочинність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час учинення цього діяння. У свою чергу, часом учинення злочину визнається час учинення особою передбаченою законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності. У зв'язку з цим, мабуть, саме тому заходи кримінально-правового характеру щодо юридичної особи не були застосовні у вказаних випадках.

Так, Печерський районний суд м. Києва від 30.01.2013 установив, що ОСОБА_1, будучи директором ТОВ «Талерман Трейд», маючи доступ до користування рахунком ТОВ «Талерман Трейд» № 2600334913598, відкритим у ПАТ «Діамантбанк» (МФО 320854), та до розпорядження безготівковими коштами, які на ньому були, з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, протиправно діючи від імені ТОВ «Талерман Трейд», вносив завідомо неправдиві відомості в графу «цілі витрат» у грошові чеки підприємства, а саме запис «фінансова допомога», та знімав отримані від контрагентів ТОВ «Талерман Трейд» як оплату за фіктивні товарно-матеріальні цінності та виконані роботи готівкові грошові кошти з банківського рахунку № 2600334913598 через касу відділення № 50 ПАТ «Діамантбанк» (МФО 320854), чим здійснив дії, спрямовані на легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Обвинувальним вироком суду ОСОБА_1 був визнаний винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 209 КК України, і йому було призначено покарання за ч. 1 цієї статті у вигляді 4 років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій строком на 2 роки, з конфіскацією коштів, одержаних злочинним шляхом [2]. Схожим чином вирішено питання про призначення виключно фізичній особі покарання й у вирокі Сватівського районного суду Луганської області від 23.10.2013 [3].

Попри це вивчення судової практики, наближеної до 2019 р. та пов'язаної з проблематикою реалізації положень розділу XVI-І КК України, дає підстави стверджувати, що дуже часто питання щодо можливості застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб судами не розглядаються, хоча, не виключено, що для цього існують об'єктивні підстави. Так, Красногвардійський районний суд м. Дніпропетровська 02.03.2017 встановив, що навесні 2015 р. ОСОБА_2, будучи засновником та директором Товариства з обмеженою відповідальністю «Профнастил» (м. Дніпро, код ЄДРПОУ: 33516006; далі – ТОВ «Профнастил»), який є лояльно налаштованим до діяльності терористичної організації «ДНР» та обізнаним про існування у складі «політичного» блоку «ДНР» так званих «Міністерства фінансів «ДНР»», «Міністерства доходів та зборів «ДНР»», «Центрального Республіканського Банку «ДНР»», діючи умисно, з корисливих мотивів, з метою фінансового та матеріального забезпечення терористичної організації «ДНР», що, у свою чергу, забезпечувало безперешкодне отримання підприємством ТОВ «Профнастил» і ним самим як засновником та його директором незаконних доходів на тимчасово окупованій території Донецької області України, прийняв рішення про фінансування діяльності терористичної організації «ДНР» шляхом створення на окупованій території суб'єкта господарської діяльності («Товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ) «Профнастил Донбасу»», юридична адреса: м. Донецьк, вул. Ілліча, 3, офіс 212 (далі – ОО «Профнастил Донбасу») та сплати ним непередбачених чинним законодавством так званих «податків» до так званого «бюджету «ДНР» через «Центральний республіканський банк «ДНР»».

Вчинене суд кваліфікував за частиною 2 ст. 258-5 КК України і призначив ОСОБА_2 узгоджене сторонами угоди про визнання винуватості покарання за ч. 2 ст. 258-5 КК України із застосуванням ст. 69 КК України у вигляді 5 років позбавлення волі без позбавлення права обіймати керівні посади та займатися підприємницькою діяльністю зі звільненням на підставі ст. 75 КК України від відбування призначеного покарання з випробуванням з іспитовим строком 3 роки, без конфіскації майна відповідно до ст. 77 КК України [4].

Питання щодо можливості застосування до ТОВ «Профнастил» будь-якого передбаченого КК України заходу кримінально-правового характеру в суду не виникало, як не виникало воно і під час здійснення досудового розслідування епізоду вчинення уповноваженою особою від імені ТОВ «Профнастил» злочину, передбаченого 2 ст. 258-5 КК України, – фінансування тероризму, тобто дій, учинених з метою фінансового або матеріального забезпечення терористичної організації, з корисливих мотивів, за попередньою змовою групою осіб. Водночас зі змісту цього обвинувального вироку саме яскраво видно той факт, що ОСОБА_2, будучи уповноваженою особою юридичної особи ТОВ «Профнастил», вчинила злочин, передбачений частина 2 ст. 258-5 КК України, не лише від імені ТОВ «Профнастил», а ще й в інтересах цієї юридичної особи. Частина 8 ст. 214 КПК України декларує, що відомості про юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру, мають бути внесені слідчим або прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань негайно після вручення особі повідомлення про підозру у вчиненні від імені такої юридичної особи будь-якого зі злочинів, у цьому випадку – передбачених ст. 258 – 258-5 КК України. Про внесення відомостей слідчий або прокурор зобов'язані не пізніше наступного робочого дня письмово повідомити юридичну особу. У подальшому провадження щодо неї має здійснюватися одночасно з відповідним кримінальним провадженням, у якому фізичній особі повідомлено про підозру. Отже, з наведеного вище прикладу судової практики випливає, що вказані зобов'язальні приписи кримінального процесуального законодавства чомусь не були виконані.

На підставі вищевикладеного зазначимо, що на нашу думку Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» після набрання ним чинності в зазначені у прикінцевих і перехідних його положеннях строки суттєво не вплине на практику застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Як правило їх реалізація судом стає можливою лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта. У зв'язку з цим, ефективність їх застосування залежить не стільки від удосконалення чинного законодавства, скільки від упорядкування законодавчо закріпленого механізму здійснення кримінального провадження щодо юридичних осіб.

Список бібліографічних посилань

1. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : від 20.04.2018 № 7279-д / ініціатори: А. А. Кожем'якін, М. П. Паламарчук, І. О. Котвіцький та ін. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928 (дата звернення: 10.02.2019).
2. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 30 січ. 2014 р. : справа № 757/1993/14-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36890275> (дата звернення: 10.02.2019).
3. Вирок Сватівського районного суду Луганської області від 23 жовт. 2013 р. : справа № 426/1953/13-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34280024> (дата звернення: 10.02.2019).
4. Вирок Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 2 берез. 2017 р. : справа № 204/1094/17 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65080242> (дата звернення: 10.02.2019).

Одержано 14.02.2019

УДК 343.9:141.78

Олександр Маркович БАНДУРКА,

доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України,
заслужений юрист України, президент Кримінологічної асоціації України (м. Харків);

Олексій Миколайович ЛИТВИНОВ,

доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків)

ПОСТМОДЕРН І КРИЗА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Сучасний постмодерн – це специфічне світосприйняття інформаційного суспільства, відмінною рисою якого є плюралізм, тобто допущення одночасного співіснування різних точок зору, що уособило трансформацію розуміння навколишньої дійсності на тлі розчарування в ідеалах суспільного прогресу. Використання цього концепту для позначення світорозуміння постіндустріальної епохи, фіксації новітніх соціокультурних реалій і відображення специфіки транзиту ідентичності дозволяє адекватно оцінити стан і перспективи розвитку соціальних процесів, так само як і наслідки їх відсутності. Імітаційний характер указаних станів багато в чому зумовлюється доступом до інформаційних ресурсів.

Постмодерн не слід розглядати як щось жорстко детерміноване, раз і назавжди надане, скоріше це сукупність певних тенденцій, певний вектор розвитку, причому не беззаперечно правильний, а, швидше, проблемний. Постмодерн націлений на поєднання різних точок зору, стилів, підходів і концепцій, із частин яких намагаються скласти своєрідний колаж – суб'єктивний образ дійсності, точніше її сприйняття. Наслідком такого плюралізму стає парадоксальна, на перший погляд, ситуація, відома як «диктатура меншості». Наприклад, як зробити неможливе й легалізувати одне з табуованих діянь – інцест, одностатеві шлюби, канібалізм, легкі наркотики, вільний обіг зброї тощо? Перший рух – перевести тему зі сфери неможливого до сфери радикального. У нас же є свобода слова, так чому б не обговорити інцест, одностатеві шлюби, канібалізм, легкі наркотики, вільний обіг зброї тощо? У Facebook обов'язково має з'явитись сторінка, на яку згодом посилатимуться ліберальні ЗМІ, які залучать до дискусії «вчених». Їх аргументи можна звести до такого: не можна відвернутись від проблеми інцесту, одностатевих шлюбів, канібалізму, легких наркотиків, вільного обігу зброї тощо, адже весь цивілізований світ нею опікується. Дискусії уникнути неможливо, щоб не уславитися ханжею або навіть реакціонером. Отже, «проблема» тишком-нишком зі сфери радикального перекочує до сфери можливого. Їй дадуть нову назву, що зробить дискурс більш привабливим та елегантним. Далі «вчені» й журналісти доведуть, що людство протягом усієї своєї історії вдавалось до кровозмішення, укладало одностатеві шлюби, їло подібних до себе, вживало наркотики й не лише легкі, а вільний обіг зброї – це запорука громадянського спокою, і це нормально. Наша «проблема» проникає у новини та ток-шоу й таким чином переходить зі сфери можливого до сфери раціонального. Наступний крок – перевести її в категорію популярного. Для цього її слід розкрити у кінофільмах, піснях і відеокліпах. Саме після цього вона потрапить в ареал актуальної політики, розпочнеться підготовка законодавчої бази, будуть публікуватись соціологічні опитування, які начебто підтверджують високий відсоток прихильників легалізації інцесту, одностатевих шлюбів, канібалізму, легких наркотиків, вільного обігу зброї тощо. У суспільну свідомість вводять нову догму – «заборона інцесту, одностатевих шлюбів, канібалізму, легких наркотиків, вільного обігу зброї тощо заборонена».

Описаний алгоритм найлегше просувається у толерантному суспільстві, в якому немає ідеалів і, як наслідок, немає чіткого поділу на Добро та Зло. По суті, відбувається розвінчення всіх табу, які лежали в підґрунті культури та моралі протягом тисячоліть і були її скріпами. Так, у Норвегії в шкільну програму вводиться новий предмет – «інцест». Міністр освіти цієї скандинавської країни переконана, що в Норвегії існує соціальна традиція – інцест – і говорити про це з дітьми необхідно з першого класу. Звичайно, про легалізацію інцесту поки що не йдеться. Проте одна з найбільш сильних і значущих заборон на інцест перебуває в стадії десакралізації. Бельгійський парламент ухвалив рішення про дитячу евтаназію, у Нідерландах

обговорюється ініціатива дозволу евтаназії здорових людей, дедалі менше лунають у Європі протести проти усиновлення дітей одностатевими парами, а одностатеві шлюби стали пересічним явищем у найбільш «розвинутих» країнах.

У разі нескінченного розширення можливостей вибору ми опиняємося в ситуації втрати основоположного принципу, оскільки за відсутності обґрунтованої ієрархії будь-який вибір стає випадковим і безвідповідальним і в кінцевому рахунку позбавленим сенсу. Питання вибору в такому разі набуває ще одного значення – соціально-політичного. Якщо виходити з того, що жодна парадигма більше не може претендувати на якийсь виділений з точки зору істинності статус, то суперечки з приводу змісту перетворюються на суперечки з приводу форми. У збоченій постмодерністській інтерпретації гуманізму вже немає місця для універсальної етики, яка диктує певну модель поведінки. Акцент робиться на гарантованості недоторканності прав людини.

Отже, постмодерн – це світогляд перманентної кризи суспільної свідомості. Вона торкнулась майже кожної сфери; всюди простежується кризова ситуація. Не є винятком, і протидія злочинності. Її сучасний стан і реалії дають ученим багатий матеріал для осмислення й ініціювання цілого спектра наукових досліджень. І питання не в тому, як називатиметься доктрина, яка охопить це поле, питання в тому, які ідеї будуть запропоновані для того, щоб принаймні осмислити ситуацію зі злочинністю, а в кращому разі – дати рецепти виходу з кризи ідентичності, яка тотально охопила нашу країну.

Обмежувати об'єкт кримінологічного аналізу тільки зовнішніми проявами не варто, оскільки сучасні процеси криміналізації та наявна кримінальна ситуація в Україні – якісно нові явища і за масштабами, і за ступенем руйнування, що чинить значний вплив на функціонування й безпеку держави через корупцію, зрощування криміналітету та державного апарату, організовану злочинність, тероризм, наркобізнес і кримінальну міграцію. Відтоді, коли виникли цивілізація та культура, люди змушені жити й діяти всередині утвореного ними нормативно-ціннісного простору. Їх активність спрямовується, регулюється, посилюється чи, навпаки, гальмується, стримується впливом на особу соціальних норм і цінностей, призначених стимулювати творчу діяльність і блокувати деструктивні наміри та зусилля. У тих випадках, коли функція блокування не спрацьовує, і людські дії виходять за межі правових норм цивілізованого співжиття, виникає феномен злочину.

Злочин як наслідок, породжуваний цивілізацією, може розглядатися як соціальна аномалія, що радикально суперечить нормам, згідно з якими існує спільнота. Той заряд заперечення, деструкції, який містить у собі злочин, робить його абсолютно чужорідним у соціальному тілі цивілізації. Але в ролі того ж похідного наслідку породження цивілізації злочинність виглядає якщо не як щось нормальне, то принаймні як закономірне й неминуче явище в її житті. Злочинність, будучи одним із проявів ентропії, є деструктивною за своєю суттю та постійно вносить дисбаланс у ситуацію нестійкої рівноваги, на якій тримається суспільство. Спрямована проти конкретних суб'єктів, проти їх життя, здоров'я, гідності, власності та цінностей культури, злочинність руйнує економічні, правові й моральні засади соціального ладу. Саме тому суспільство змушено створювати з метою самозбереження нормативні й інші спеціальні засоби для протидії злочинності.

Разом із цим слід також звернути увагу і на соціальні функції, які фактично виконує злочинність у межах суспільної системи.

Функція перша: злочини як різновид соціальної діяльності дозволяють певним категоріям суб'єктів реалізовувати свої трансгресивні схильності. Усередині суспільства завжди існують можливості для різноманітних проявів таких схильностей: подорожі, спорт, політика, сфера економічної конкуренції, наука, різні форми творчої діяльності тощо. Але одночасно існує й галузь трансгресивного резерву з набором видів діяльності для суб'єктів, які не знайшли себе в позитивних, творчих заняттях. Керуючись потребами в самоствердженні та гострих відчуттях, духом авантюризму, меркантильними мотивами або надлишком агресивності, вони долають поріг, що розділяє морально-правову та кримінальну галузі, та переходять від дозволеного до забороненого, від законотворчості поведінки до протиправної.

Друга функція: злочини випробовують міцність і надійність нормативно-ціннісної структури суспільства. Злочинність примушує цивілізацію постійно займатися зміцненням своїх кордонів, регулярно вдосконалювати та підтримувати в робочому та бойовому стані засоби стримування й блокування деструктивного тиску. Оскільки цей напір іде зсередини і в безлічі

найрізноманітніших напрямів, то в соціальному тілі, по суті, немає жодної ділянки, застрахованої від небезпеки криміналізації. Таким чином, злочинність виконує стосовно суспільної системи, вимушеної дбати про своє самозбереження та саморозвиток, мобілізаційну функцію, не дозволяє соціальним суб'єктам повністю зануритися в стан благодушності й ейфорії та забути про існування внутрішнього противника.

Третя функція: злочини позначають девіантні лінії ймовірного розвитку суспільства. Цивілізація пропонує суб'єктам серед безлічі варіантів різноманітних соціальних дій далеко не всі можливі, а в першу чергу належні, вибираючи інші. Але для такого вибракування необхідно володіти достовірною інформацією про злочинність неприйнятних можливостей. У цьому сенсі злочинність допомагає маркувати такі можливості. Являючи собою один з атрибутів суспільства та цивілізації, вона позначає й виявляє небажані, але разом із тим реальні можливості їх трансформації, приховані в самій їх суті. Постать злочинця при цьому є своєрідним уособленням помилкових і часто трагічних шляхів вирішення існуючих суперечностей соціально-історичного процесу. Саме тому аналіз проблем злочинності дозволяє виявляти небезпечні можливості й небажані, злочинні тенденції, що виникають усередині цього процесу.

Ураховуючи викладене, можна з усією впевненістю сказати, що нормативно-ціннісний простір сучасного суспільства виступає повноправним об'єктом кримінологічної безпеки.

Резюмуємо: досліджувати протидію злочинності треба комплексно – як якісно нове явище чи процес, а не лише як групу проблем, що виникли останнім часом у результаті дії факторів епохи постмодерну, хоча з таким твердженням може не погодитися багато вчених. Але якщо у цьому русі не бачити реальний і новий процес, то неможливо знайти ні принципово нові методи дослідження, ні оригінальні та якісно нові способи вирішення проблем безпеки.

Проте, усвідомлюючи й досліджуючи фактори постмодерну, необхідно зберегти самобутність, особливо у підходах до забезпечення кримінологічної безпеки. Інакше суспільству буде нав'язано одне-єдине уявлення, а також, природно, один набір практичних заходів. Збереження національної особливості в підходах до вирішення кримінальних проблем, на наш погляд, є обов'язковим.

Одержано 06.02.2019

УДК 343.344

Олександр Олександрович АВДЄЄВ,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Олексій Валерійович САЛМАНОВ,

викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

КОНТРОЛЬ ЗА НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ЗБРОЇ ЯК НЕОБХІДНИЙ ЕЛЕМЕНТ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Майбутнє незалежної, демократичної та правової держави в значній мірі обумовлене громадським порядком та безпекою, суб'єктом реалізації яких є держава, діяльність якої, перш за все, повинна бути спрямована на забезпечення умов, необхідних для нормального розвитку особистості, інтересів, потреб, тощо, з одного боку, та до нормативних вимог у галузі забезпечення прав людини – з іншого. Від якості контролю держави залежить не тільки динаміка соціально-економічного розвитку країни, життєвий рівень населення, стан правопорядку і моральності, але й місце України у світовій спільноті.

На теперішній час, через тривалість Антитерористичної операції (далі АТО) існує потреба в глибокому аналізі всіх закономірностей незаконного обігу зброї, розробці більш жорстких заходів боротьби із цим явищем, зокрема стосовно контролю за її нелегальним обігом через призму контрабанди.

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ. ХАРКІВ, 2019**

Питання, пов'язані з незаконним придбанням, носінням і зберіганням зброї, її застосуванням, є предметом дискусій як практиків, так і науковців, що зумовлено характером і ступенем суспільної небезпеки злочинів, пов'язаних із розкраданням і незаконним обігом вогнепальної зброї.

Незаконне зберігання зброї, боєприпасів, вибухівки, торгівля незаконною зброєю, запобігання та протидія злочинності із застосуванням вогнепальної зброї визнаються проблемою світового масштабу. На нашу думку, саме ефективний контроль за незаконним обігом зброї й боєприпасів для припинення незаконних поставок є одним із нагальних пріоритетів для більшості регіонів і глобальною проблемою всіх членів міжнародної спільноти, а під час АТО це питання потребує рішучих дій, щодо його вирішення.

На нашу думку, значна кількість не легалізованої зброї в населення є наслідком воєнного конфлікту, звідки зброя майже безконтрольно потрапляє в мирні міста України. Своєю чергою, цьому сприяє корупція на пунктах пропуску на лінії розмежування в зоні конфлікту в Донецькій і Луганській областях, про що неодноразово повідомляють ЗМІ.

Крім того, велика кількість вимушених переселенців із тимчасово окупованих територій і зони проведення АТО, демобілізованих осіб, поширення бідності серед внутрішньо переміщених осіб, проблеми безробіття та інші чинники сприяють поширенню незаконної зброї на всій території нашої держави. Уважаємо, що це є реальною й серйозною загрозою для суспільства. Варто зауважити, що особи демобілізовані не проходять контроль, та не мають достатнього рівня соціалізації, через загострення проблем зайнятості жителів відбувається диференціація за рівнем доходів, якості життя, та як наслідок – прояв незаконного продажу зброї.

Сьогодні зброя – це джерело отримання значних незаконних доходів, легкий спосіб збагачення, можливість покращання свого рівня життя.

Зазначимо, що з метою припинення неконтрольованого розповсюдження та зберігання вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин і спеціальних засобів і стабілізації обстановки щодо незаконного обігу зброї, боєприпасів та вибухівки проводяться заходи щодо добровільної їх здачі.

Завдання таких заходів – виявлення й вилучення з незаконного обігу вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, розкриття злочинів, скоєних із використанням зброї, припинення діяльності організованих груп і злочинних організацій.

На жаль, сьогодні інформація про контрабанду нелегальної зброї є звичною в поліцейських зведеннях. Майже кожного дня в різних регіонах країни правоохоронні органи і спецслужби звітують про затримання перевізників зброї, перекриття каналів постачання і продажу зброї та боєприпасів, вивезених із району проведення антитерористичної операції, виявлення схованок зброї й боєприпасів, їх вилучення, викриття складів із озброєнням. Отже, з огляду на сучасний стан злочинності протидія незаконному розповсюдженню та обігу зброї на територіях які є прикордонними до місць проведення АТО є невідкладною й досить актуальною.

Як правило, з огляду на події, що відбуваються на сході країни, під час учинення злочинів використання незареєстрованої вогнепальної зброї.

Здебільшого при вчиненні злочинів, злочинці використовують мисливську та бойову зброю, нечасто службову зброю, спортивну зброю застосовують у разі вчинення розбоїв та хуліганств. Як нами вже зазначалося, мотиви вчинення злочинів із застосуванням вогнепальної зброї криються в задоволенні матеріальних потреб, прагненні до задоволення потреби в насильстві, а також самоствердженні та самореалізації.

Підводячи підсумок можемо стверджувати що запобігання розкраданню зброї, боєприпасів і вибухових речовин є передумовою зниження загальної кількості злочинів, скоєних із застосуванням вогнепальної зброї не лише в прикордонній місцевості, а й загалом на території нашої країни. Для запобігання таким розкраданням співробітникам органів внутрішніх справ варто концентрувати свої зусилля на отриманні оперативно-розшукової інформації про кримінальні структури та окремих осіб, які займаються незаконним обігом зброї, а також її незаконним перевезенням з зони АТО.

Одержано 28.01.2019

УДК 343.341

Михайло Олександрович Акімов,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

НЕЗАКОННА ПАРАМІЛІТАРНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПОТРЕБА ТА ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ

Антитерористична операція на південному сході України, що тривала у 2014–2018 рр., вже рік продовжується як Операція об'єднаних сил. Відтак рішенням вищого керівництва держави констатовано, що нашим супротивником у гібридній війні є не просто самопроголошені квазідержавні утворення «ДНР» та «ЛНР», а сепаратистські збройні формування, підтримані ззовні країною-агресором.

Ефективна протидія цим угрупованням обумовлює потребу більш широкого застосування воєнних та спеціальних методів, засобів і сил, ніж правоохоронних. Водночас подібне протистояння актуалізує забезпечення невідворотності та індивідуалізації кримінальної відповідальності винних у вчиненні злочинів осіб, інакше безкарність та (або) неадекватність покарання скоєному лише поглибить сепаратистські настрої та породить сумніви у життєздатності України як суверенної незалежної держави.

Коли невизначено широке коло осіб та охоронюваних відносин може зазнати різноманітних посягань, порушуються засадничі умови безпечного існування в суспільстві, тобто відносини загальної безпеки (як складової громадської безпеки). Беручи до уваги, що вказані дії вчиняються членами специфічних об'єднань (створених з порушенням чинного законодавства, ієрархічно побудованих, спеціально навчених, оснащених зброєю тощо), вони містять ознаки складу злочину, передбаченого ст. 260 КК України. На нашу думку, така кваліфікація максимально точно відображає організований характер подібних дій та краще висвітлює сутність сепаратистських угруповань, їх учасників та злочини, що ними вчинюються.

З іншого боку, ми є свідками перманентних конфліктів між владою та опозицією, фінансово-промисловими групами та окремими представниками великого бізнесу за контроль над виробничими потужностями, фінансовими потоками, виборчими процесами, а також щодо реалізації можливостей трансформації владного ресурсу у грошовий. Сторони таких конфліктів залучають до участі у них різноманітні приватні охоронні структури та формування громадськості (ветеранів, молоді та ін.), що або є складовою політичних сил (рухів), або піддаються певній ідеологічній обробці. Останні не тільки дозволяють використовувати себе, а й збільшують вплив на економічну та політичну ситуацію, здобувають ресурси усіх видів тощо, фактично перетворюючись на добре підготовлені та оснащені приватні армії (тобто ті самі формування, функціонування яких є кримінально караним відповідно до ст. 260 КК України).

Держава – законний монополіст на застосування примусу в країні – утримує армію для оборони від зовнішніх загроз та правоохоронні органи для підтримання правопорядку. Натомість приватні силові інструменти (неважливо, кому вони належать) є перш за все засобом нападу і використовується для цього. Відтак для перешкодження інтенсифікації сепаратистських настроїв в окремих регіонах та з метою попередження і припинення участі згаданих вище структур у політичних акціях та рейдерських захопленнях законодавець справедливо вдався до єдиного можливого кроку – криміналізації створення подібних формувань, а також участі в них та в їх діяльності.

Відповідальність за творення та діяльність незаконних воєнізованих та збройних формувань була встановлена ще на початку 90-х років ХХ століття, проте практики застосування відповідної норми до останнього часу майже не було; майже відсутні і наукові розробки даної проблематики. Тому не дивно, що деякі питання застосування ст. 260 КК України залишаються дискусійними; йдеться і про недостатню визначеність окремих понять, і про одночасне використання подібних один до одного термінів, і про недосконалі формулювання певних дій при вчиненні цього злочину тощо.

Поняття «не передбачене законом» означає, що при створенні воєнізованого (збройного) формування порушуються положення:

• Конституції України («На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом» – ч. 6 ст. 17, «Політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань» – ч. 2 ст. 37) та

• інших законів України («Громадські об'єднання не можуть мати воєнізованих формувань» – ст. 4 Закону України «Про громадські об'єднання»).

Ще одним аспектом незаконності подібного формування є те, що воно не набуває законного характеру у разі створення із зовні правомірною метою (захист держави, охорона публічного порядку та ін.). Чинні Конституція та закони України прямо вказують на органи державної влади, що здійснюють оборону країни та забезпечують правопорядок). Звідси створення воєнізованих (збройних) формувань (у тому числі органами місцевого самоврядування та юридичними особами) підриває конституційний лад і державний суверенітет.

З точки зору законодавця, воєнізоване формування не передбачене «законами України», а збройне – «законом» (ч.ч. 1 та 2 ст. 260 КК України відповідно). Навіть не беручи до уваги неприпустиму різницю формулювань, уточнення щодо воєнізованого формування є зайвим – в Україні така діяльність в будь-якому не може регулюватись нормами законодавства іншої держави.

Термін «формування» носить специфічно військовий характер (ним є підрозділ, загін, дружина тощо). З огляду на це слушно припустити, що:

• хоч кількість осіб у формуванні є оціночною ознакою, доцільно визначити її чисельно відповідною хоча б первинній військовій одиниці (відділенню, розрахунку, екіпажу), інакше це поняття втратить притаманні йому характерні особливості;

• формування як військова одиниця не існує без командира та підлеглих, а отже, має місце лише при складних різновидах співучасті (організована злочинна група та злочинна організація).

Визначальним критерієм поняття, про яке йдеться, все ж є не кількісний, а якісний. Воєнізоване (збройне) формування здатне (повинно бути здатним) провести бойову (військову) операцію; цим воно і відрізняється від групи осіб за попередньою змовою, організованої групи та злочинної організації.

Поняття «збройне формування» законодавець розкриває через термін «група» (хоча на перший погляд більш логічним є вважати збройне формування різновидом воєнізованого, оскільки за винятком озброєності вони подібні одне до одного). Зазначене питання важливе, оскільки поняття «група» може означати навіть співвиконавство без попереднього розподілу ролей (а подібне призводить до втрати характерних рис, притаманних саме формуванню). Термін же «збройна група» надто схожий на банду, що лише ускладнює розмежування злочинів, передбачених ст.ст. 257 та 260 КК України.

Крім цього, збройне формування «незаконно має на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю». Варто наголосити, що незаконне формування за визначенням не може мати будь-яку зброю на законних підставах. Зброя лише тоді називається зброєю, коли вона придатна для використання за призначенням (інакше вона просто не буде предметом даного чи іншого злочину). На додачу до цих зайвих уточнень законодавець вжив унікальне для чинного вітчизняного кримінального законодавства поняття «вибухова зброя». На наше переконання, визначення було б більш універсальним та не залишало б простору для різних тлумачень у разі використання усталених термінів «вогнепальна чи холодна зброя, бойові припаси, вибухові речовини».

Нарешті, згідно ст. 260 КК України формування не можна визнати збройним, якщо воно має замість зброї бойову техніку (адже міномет, гармата, чи танк є саме бойовою технікою). Парадоксально, але чотири особи з великокаліберним зенітним кулеметом – це збройне формування, що підпадає під ознаки ст. 260 КК України, а стільки ж осіб, які складають розрахунок пускової установки зенітного ракетного комплексу «Бук», можна притягти до відповідальності лише за незаконне зберігання вибухових речовин (у ракетах). Водночас згідно ч. 2 згаданої статті є кримінально караним постачання збройним формуванням «військової техніки» (навіть не «бойової», хоча ці два поняття суттєво відрізняються між собою).

На нашу думку, подібних неузгодженостей та розбіжностей можна уникнути, спростивши дану статтю шляхом внесення редакційних змін. Пропонується:

• змінити назву ст. 260 КК України, виклавши її як «Незаконна парамілітарна діяльність». Поняття «парамілітарний» (лат. – «подібний до військового»), по-перше, максимально точно

відображає характер даного об'єднання людей, і по-друге, охоплює як воєнізовані, і збройні формування;

- визначити у ч. 1 цієї статті простий склад злочину як «Створення не передбаченого чинним законодавством парамілітарного формування, а так само і участь у його діяльності...». Таким чином можна буде не тільки спростити дану статтю, а й вказати на підвищену суспільну небезпеку такого формування (незалежно від характеру);

- нинішню ч. 3 ст. 260 КК України викласти як: «Керівництво зазначеним формуванням, його фінансування, постачання вогнепальної чи холодної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, бойової техніки...» (задля більш точного визначення предмету злочину);

- передбачити у примітці до даної статті визначення такого змісту: «Під парамілітарним формуванням слід розуміти об'єднання фізичних осіб, що побудоване на засадах єдиноначальства, підпорядкованості та дотримання дисципліни, у якому проводиться військова, спеціальна чи фізична підготовка та яке може мати на озброєнні вогнепальну чи холодну зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої, бойову техніку».

Підсумовуючи, зауважимо, що проблема кримінально-правової оцінки діяльності воєнізованих та збройних формувань носить комплексний характер і з огляду на її актуальність та на підвищену суспільну небезпеку самого існування таких об'єднань потребує подальшої розробки та невідкладного впровадження отриманих результатів у правозастосування.

Одержано 13.03.2019

УДК 343.326+343.349

Дмитро Петрович АЛАДОЧКІН,

курсант 3 курсу факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ксенія Володимирівна ЮРТАЄВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИКОРИСТАННЯ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ І ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКЛИКІВ ДО ВЧИНЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ

Щодня в світі вчиняються терористичні акти, які порушують невідчужувані права людей, завдають значену матеріальну шкоду та порушують публічну безпеку. В останні роки у зв'язку загострення криміногенної ситуації у східних регіонах України значно збільшилися кількість вчинених терористичних актів. Ці події викликали необхідність перегляду кримінальної відповідальності за вчинення публічних закликів до вчинення окремих злочинів проти основ національної безпеки, громадської безпеки та громадського порядку, включаючи за публічні заклики до вчинення терористичного акту. У Кримінальному кодексі України (далі – КК України) відповідальність за публічні заклики до вчинення терористичного акту передбачена статтею 258-2.

Суспільна небезпека публічних закликів до вчинення терористичного акту полягає в тому, що вони створюють умови для вчинення терористичного акту для значних верств населення. Заклики, проголошені відкрито, тобто в присутності інших осіб, спрямовані на великий масовий вплив та надають можливість вплинути на формування громадської думки, яка, у свою чергу, має практичну спрямованість, виражає моральні, політичні, правові та інші установки (погляди, судження). Крім того такі заклики здатні викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку.

Для кваліфікації злочину, передбаченого ст. 258-2 КК, має значення спосіб публічних закликів та розповсюдження матеріалів. Так, у ч. 1 ст. 258-2 КК передбачена відповідальність за

публічні заклики до вчинення терористичного акту, а також розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів. Публічні заклики можуть мати місце на мітингу, зібранні тощо, а розповсюдження матеріалів здійснюватися шляхом підкидання листівок до поштових скриньок, розклеювання їх на дошках оголошень, розсилання листів певним групам адресатів [1, с. 248]. Вбачається, що зазначені заклики та розповсюдження матеріалів можуть бути здійснені із використанням комп'ютерних мереж, зокрема Інтернету.

У ч. 2 ст. 258-2 КК, передбачений кваліфікований склад злочину – вчинення аналогічних діянь з використанням засобів масової інформації (далі – ЗМІ). Згідно зі ст. 1 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» друкованими ЗМІ в Україні визначаються періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію. Крім того, вони можуть включати до свого складу інші носії інформації, наприклад: платівки, дискети, магнітофонні та відеокасети тощо, розповсюдження яких не заборонено чинним законодавством України. Друкований засіб інформації вважається виданим, якщо він підписаний до виходу в світ і віддрукований будь-яким тиражом. У Законі наголошується на особистій відповідальності авторів інформаційних матеріалів, журналістів редакції, редактора та інших осіб, з дозволу яких було поширено матеріали [2]. При цьому виникає питання про можливість віднесення так званих Інтернет-ЗМІ до ЗМІ у розмінні ч. 2 ст. 258-2 КК. Хоча в примітці до ст. 345-1 КК і передбачено розповсюдження журналістом інформації через мережу Інтернет як одну з форм його професійної діяльності, на злочини проти публічної безпеки зазначене тлумачення не розповсюджується. В Україні питання Інтернет-ЗМІ законодавчо не врегульовано. Більшість Інтернет-ЗМІ та їх професійних об'єднань, виступають категорично проти обов'язкової реєстрації Інтернет-ЗМІ (через застереження щодо потенційних загроз свободі слова) [3]. Таким чином на сьогоднішній час використання Інтернет-ЗМІ або мережі Інтернет для публічних закликів до вчинення терористичного акту тягне відповідальність за ч. 1 ст. 258-2 КК, що, на нашу думку, не відповідає суспільній небезпечності цього діяння.

Вбачається, що підвищення небезпеки тероризму в Україні безпосередньо пов'язане із розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, до яких належить Інтернет. Активне поширення Інтернету та його доступність для широкого загалу забезпечує умови для використання його можливостей для розповсюдження закликів до вчинення терористичного акту у вигляді медійного контенту. Так, інформація, яка раніше могла бути розповсюджена відносно обмеженій аудиторії особисто або через фізичні носії, такі як компакт-диски (компакт-диски) та цифрові відеодиски (DVD), все частіше мігрує в Інтернет. Такий контент може розповсюджуватися за допомогою широкого спектру інструментів, таких як спеціальні веб-сайти, цільові віртуальні чати та форуми, Інтернет-журнали, соціальні мережі, такі як Twitter і Facebook, а також популярні веб-сайти для відео та обміну файлами, такі як YouTube. Відповідно, здатність безпосереднього розповсюдження контенту через глобальну мережу зменшує залежність від традиційних каналів зв'язку, таких як служби новин, які можуть вживати заходів для самостійної оцінки достовірності наданої інформації або для редагування чи опущення аспектів, які вважаються невинуватими провокаційними.

Заклики через всесвітню мережу можуть включати таку інформацію, як відеоматеріали насильницьких терористичних актів або відеоігор, розроблених терористичними організаціями, що імітують терористичні акти і заохочують користувача до участі в рольовій грі, виступаючи в ролі віртуального терориста. Основна загроза, яку представляють публічні заклики до вчинення терористичних актів, стосується способу їх використання та намірів, з якими вони розповсюджуються. Публічні заклики до вчинення терористичних актів, що поширюються через Інтернет, можуть охоплювати низку цілей і широку аудиторію. Вони можуть бути розроблені, зокрема, потенційним або фактичним прихильникам або опонентам організації або особам зі спільними екстремістськими переконаннями. Таким чином терористи використовують Інтернет не лише з метою привертання уваги до терористичних актів, але й з більш прагматичних міркувань, наприклад, для вербування прибічників терористичної ідеології [4, с. 23].

Варто відзначити і зв'язок традиційних ЗМІ та поширенню терористичної ідеології. На думку американського аналітика Брюса Хофмана, беззаперечним є факт, що тероризм та ЗМІ пов'язані між собою взаємовигідними відносинами [5, с. 173]. Так, серед факторів, що сприяють як зростанню, так і сенсаційності інцидентів, треба відзначити успіхи терористів в отриманні

широкої реклами та у впливові на якомога чисельнішу аудиторію. Терористи вбачають роль ЗМІ в розповсюдженні їхніх заяв по всьому світові як одну з головних для досягнення своєї мети [6, с. 261]. Переважна більшість скоюваних терористичних актів прямо розраховані на висвітлення їх дій і результатів у ЗМІ з метою рекламування діяльності конкретної терористичної організації та її стратегічних і тактичних завдань, закликів до наслідування їх дій. Хоча ЗМІ можуть не підтримувати цілі терористичних організацій, вони повинні повідомляти про поточні події і проблеми. В жорсткому конкурентному середовищі ЗМІ, коли відбувається терористична атака, ЗМІ намагаються висвітлити цю подію. Таким чином ЗМІ фактично допомагають поширювати інформацію про терористичні організації та їх діяльність.

Підсумовуючи зазначимо, що враховуючи зростаючу суспільну небезпечність публічних закликів до вчинення терористичного акту, вчинених через мережу Інтернет, в тому числі шляхом публікацій в Інтернет-ЗМІ, пропонуємо включити зазначений спосіб вчинення злочину до кваліфікованого складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. ст. 258-2 КК, і викласти його у наступній редакції: «ті самі дії, вчинені з використанням засобів масової інформації або через мережу Інтернет». Вважаємо, що важливим є також поєднання зусиль соціологів та політологів при вивченні ефектів публічних закликів до вчинення терористичного акту з зусиллями дослідників у галузі права з метою коригування наукових завдань необхідних для забезпечення запобігання суспільно небезпечним проявам терористичної діяльності у сфері громадської безпеки.

Список бібліографічних посилань

1. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. М. Г. Мельника, М. Г. Хавронюка. 6-те вид., перероб. та допов. Київ : Юрид. думка, 2009. 1236 с.
2. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : закон України від 16.11.1992 № 2782-ХІІ // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12> (дата звернення: 15.02.2019).
3. Інтернет-ЗМІ в Україні: проблеми визначення нормативно-правового статусу та врегулювання діяльності. Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень : сайт. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1085/> (дата звернення: 15.02.2019).
4. Біленчук П. Д., Козир М. В., Стеценко Ю. В. Засоби масової інформації і тероризм: віхи історії. *Право і Безпека*. 2003. № 2. С. 21–29.
5. Хоффман Б. Тероризм – взгляд изнутри. М. : Культура, 2003. 264 с.
6. Шурхало Д. І. Тероризм і засоби масової інформації. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. 1998. Вип. 5. С. 260–269.

Одержано 27.02.2019

УДК 343.9

Валерія Володимирівна АРТЮХОВА,

науковий консультант судді Конституційного Суду України

ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ПОНЯТТЯ «ГРОМАДСЬКИЙ ПОРЯДОК»

Об'єкт злочину – це одна із невід'ємних складових складу злочину, встановлення якої є обов'язковим елементом при кримінально-правовій кваліфікації суспільно небезпечного діяння. Цей елемент складу злочину характеризує ступінь суспільної небезпеки вчиненого діяння, враховується під час призначення покарання, звільнення від покарання або кримінальної відповідальності. Крім того, за допомогою об'єкта злочину розмежовуються діяння, передбачені Законом України про кримінальну відповідальність, від інших правопорушень, здійснюється класифікація злочинних діянь в Особливій частині Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Аналіз розділу ХІІ КК України «Злочини проти громадського порядку та моральності» свідчить про те, що родовим об'єктом таких злочинів, як групове порушення громадського порядку (ст. 293 КК України), масові заворушення (ст. 294 КК України), заклики до вчинення дій,

що загрожують громадському порядку (ст. 295 КК України), хуліганство (ст. 296 КК України) є суспільні відносини у сфері громадського порядку.

Водночас тільки диспозиція ст. 296 КК України, яка встановлює кримінальну відповідальність за хуліганство, визначає громадський порядок як основний безпосередній об'єкт злочину.

Окрім приписів КК України, термін «громадський порядок» зустрічається як в Основному Законі України (ч. 3 ст. 34, ч. 2 ст. 35, ч. 1 ст. 36, ч. 2 ст. 39, п. 17 ч. 1 ст. 92, п. 7 ст. 116), так і у багатьох законних та підзаконних актах різних галузей права.

Щодо кримінально-правового розуміння громадського порядку слід відзначити, що КК України не містить визначення цього поняття. Це створює певну юридичну невизначеність у правозастосовній діяльності при кваліфікації відповідних діянь. Встановлення сутності аналізованого поняття має значення для правильної кваліфікації не лише хуліганства, а й низки інших злочинів, що завдають шкоди громадському порядку. До таких діянь належать: групове порушення громадського порядку (ст. 293 КК України); заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (ст. 295 КК України); опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 342 КК України); посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК України); ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі (ст. 390 КК України).

Крім того, ст. 1 КК України встановлено, що цей Кодекс має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам[1].

Таким чином громадський порядок віднесено до одного із найбільш важливих об'єктів кримінально-правової охорони, що посилює необхідність його дослідження та встановлення.

Подібний законодавчий підхід до громадського порядку як об'єкта охорони, визначено і приписами Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). Положеннями статті 9 цього Кодексу визначається, що адміністративним правопорушенням (проступком) є протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [2]. Адміністративна відповідальність за правопорушення, родовим об'єктом яких є громадський порядок, передбачена главою 14 КУпАП «Адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку».

Стосовно законодавчого визначення цього поняття слід зауважити, що на сьогодні єдиним чинним законодавчим актом, який його визначає, є Закон України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів». Згідно з ч. 1 ст. 1 цього закону громадський порядок визначається як сукупність суспільних відносин, що забезпечують нормальні умови життєдіяльності людини, діяльності підприємств, установ і організацій під час підготовки та проведення футбольних матчів шляхом встановлення, дотримання і реалізації правових та етичних норм [3].

Відповідно до преамбули цього Закону він визначає організаційно-правові особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням на території України футбольних матчів, що організовуються відповідно до національних та міжнародних вимог. Наведене свідчить про те, що вказане у законі визначення громадського порядку може застосовуватись тільки для цілей та завдань конкретного законодавчого акта та не може застосовуватись в контексті об'єкта кримінально-правової охорони.

Донедавна визначення громадського порядку встановлювалось також Положенням про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11 листопад 2010 року № 550 [4], яке втратило чинність 08 вересня 2017 року. Відповідно до приписів цього підзаконного акта (підпункт 1.6. п. 1 «Загальні положення») «громадський порядок – це система суспільних відносин, які складаються і розвиваються в громадських місцях під впливом правових та соціальних норм, спрямованих на забезпечення нормального функціонування установ,

організацій, громадських об'єднань, праці й відпочинку громадян, повагу до їх честі, людської гідності та громадської моралі». Відповідно до підпункту 2.1. п. 2 зазначеного положення охорона громадського порядку визначалась одним із основних завдань працівників служби дільничних інспекторів міліції.

У прийнятій, на заміну згаданого положення, Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції, затвердженій наказом Міністерства внутрішніх справ України від 28 липня 2017 року № 650 [5], серед основних завдань та напрямів діяльності дільничних офіцерів поліції такий напрям, як охорона громадського порядку, взагалі відсутній. Натомість зазначено про напрям діяльності – вжиття заходів для забезпечення публічного порядку.

Закон України «Про Національну поліцію» [6] також не містить визначення терміна «громадський порядок» та одним із основних завдань Національної поліції України встановлює надання поліцейських послуг у сферах забезпечення публічної безпеки і порядку (п. 1 ст. 2).

Отже, в основних нормативних актах, які визначають правові засади організації та діяльності Національної поліції України, відсутній термін «громадський порядок», натомість вживається «публічний порядок», визначення якого ці акти не містять.

Така юридична невизначеність дезорієнтує працівників правоохоронних органів. Зазначений термінологічний різнобій порушує приписи Конституції України, у п. 17 ч. 1 ст. 92 якої передбачено, що виключно законами України визначаються основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського порядку. Тому, на нашу думку, у законодавстві слід послуговуватися поняттям «громадський порядок» і не вживати поняття «публічний порядок».

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : закон УРСР від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
3. Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів : закон України від 08.07.2011 № 3673-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 9. Ст. 64.
4. Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України : затв. наказом М-ва юстиції України від 06.12.2010 № 1219/18514. *Офіційний вісник України*. 2010. № 95. Ст. 3386.
5. Інструкція з організації діяльності дільничних офіцерів поліції : затв. наказом МВС України від 28.07.2017 № 650. *Офіційний вісник України*. 2017. № 70. Ст. 2136.
6. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

Одержано 15.03.2019

УДК 343.01

Сергій Володимирович БАБАНІН,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ВПЛИВ ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ НА ЗЛОЧИННІСТЬ. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ НА ЦИХ ТЕРИТОРІЯХ ПІСЛЯ ЇХ ЗВІЛЬНЕННЯ

Дії, розпочаті в Україні країною-агресором 2014 р. та пов'язані із захопленням та тимчасовою окупацією територій України, призвели до різкого зростання кількості особливо тяжких та тяжких злочинів, а також кількості злочинів проти громадської безпеки. Так, 2013 р. в Україні було обліковано 13 тис. 776 особливо тяжких злочинів, 156 тис. 131 тяжкий злочин,

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ. ХАРКІВ, 2019**

7 тис. 668 злочинів проти громадської безпеки. У 2014 р., попри захоплення частини територій України і, відповідно, неможливості здійснення обліку злочинів на цих територіях, зросла кількість облікованих особливо тяжких злочинів та злочинів проти громадської безпеки на підконтрольній Україні території (ці показники становили, відповідно, 25 тис. 872 та 9 тис. 460 злочинів). Абсолютний показник кількості тяжких злочинів 2014 р. був дещо нижчий ніж 2013 р. – 154 тис. 216, проте ця цифра не враховує злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях. Починаючи з 2015 р. кількість облікованих особливо тяжких, тяжких злочинів та злочинів проти громадської безпеки на підконтрольній Україні території суттєво перевищує аналогічні показники 2013 р. Так, 2015 р. обліковано 21 тис. 513 особливо тяжких злочинів, 177 тис. 855 тяжких злочинів і 8 тис. 785 злочинів проти громадської безпеки; відповідно, 2016 р. – 19 тис. 021, 213 тис. 521 та 8 тис. 140 злочинів; 2017 р. – 16 тис. 586, 198 тис. 074 та 9 тис. 623; 2018 р. – 15 тис. 691, 167 тис. 986 та 9 тис. 322 [1].

Держава здійснює всі можливі заходи щодо деокупації захоплених територій України. Це робиться і на нормативному рівні. Прийнятий ряд необхідних нормативно-правових актів у вказаному напрямку, зокрема, Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18 січня 2018 р. [2], Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 квітня 2018 року «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях»» від 30 квітня 2018 р. [3] та ін.

Разом з тим, після відновлення цілісності України постане питання притягнення до кримінальної відповідальності всіх осіб, винних за окупацію територій України, за злочини, вчинені цими особами з кінця 2013 р. (проти основ національної безпеки України, проти громадської безпеки, проти життя та здоров'я особи, проти власності тощо).

Оскільки у вчиненні цих злочинів, фактично, як різні види співучасників були і є задіяні тисячі (або десятки тисяч) громадян України, владі країни необхідно визначити концепцію притягнення цих осіб до кримінальної відповідальності. Притягнення абсолютно всіх винних до такої відповідальності, на наш погляд, є недоцільним і здатне призвести до чергової ескалації конфлікту в країні. Тому до відповідальності повинні притягуватись лише організатори та активні учасники окремих злочинів, а також виконавці тяжких та особливо тяжких злочинів проти основ національної безпеки, особи, власності, громадської безпеки.

Вирішення вищезазначеного питання можливе, зокрема, шляхом застосування амністії до осіб, які не належать до перерахованих.

Проте, за такі поширені злочини, вчинені з початку підготовки окупації території України, як «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади» (ст. 109 КК), «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України» (ст. 110 КК), «Державна зрада» (ст. 111 КК), «Бандитизм» (ст. 257 КК), «Терористичний акт» (ст. 258 КК) та за ряд інших злочинів амністія за чинним законодавством України не може бути застосована.

Стаття 4 Закону України «Про застосування амністії в Україні», зокрема, встановлює, що «Амністія не може бути застосована до: ... г) осіб, яких засуджено за злочини проти основ національної безпеки України, терористичний акт, бандитизм, умисне вбивство при обтяжуючих обставинах» [4].

Вважаємо, що ефективність кримінально-правової політики держави на тимчасово окупованих територіях України після їх звільнення буде залежати й від розроблення концепції притягнення до кримінальної відповідальності всіх винних за окупацію території України осіб, однією зі складових якої є розробка і прийняття нового Закону України «Про застосування амністії в Україні».

Список бібліографічних посилань

1. Статистична інформація // Генеральна прокуратура України : офіц. сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 12.03.2019).
2. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях : закон України від 18.01.2018 № 2268-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19> (дата звернення: 12.03.2019).

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 квітня 2018 року «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях» : указ Президента України від 30.04.2018 № 116/2018 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/2018> (дата звернення: 12.03.2019).

4. Про застосування амністії в Україні : закон України від 01.10.1996 № 392/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/96-вр> (дата звернення: 12.03.2019).

Одержано 17.03.2019

УДК 344.22(477)

Юрій Вячеславович БАДЮКОВ,

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ПРО СУБ'ЄКТА ПОГАНОГО ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ

Проблеми кримінально-правової характеристики суб'єкта злочину, передбаченого ст. 434 КК України «Погане поводження з військовополоненими», поки що майже не привертала увагу сучасних фахівців з кримінального права. Безперечно, вони мають розглядатись у межах вже розроблених загальних і спеціальних питань ознак суб'єкта злочину в цілому й конкретного суспільно небезпечного діяння, на основі практики відображення в законі ознак суб'єкта як одного з елементів складу злочину.

Загальна проблематика суб'єкта злочину є далеко не новою в теорії кримінального права. Так, питання загального суб'єкта злочину сьогодні можна визнати одними з найбільш повно розроблених і одними з найбільш стабільних вчень у цій науці. Втім, цього не можна сказати про спеціального суб'єкта, адже норми про нього безпосередньо й досить тісно пов'язані зі змінами чинного законодавства (і не лише кримінального). Крім того, розробці окремих положень КК України (наприклад, приписів про відповідальність за вчинення злочинних дій під час воєнного стану чи збройного конфлікту або норм про злочини проти миру та безпеки людства тощо) донедавна не приділялося достатньо уваги з тієї причини, що обставини, на які вони були розраховані, не сприймалися як реальні загрози для України. Тому сьогодні вони потребують адаптації до сучасних соціально-правових реалій та потреб кримінально-правової доктрини. Багато у чому актуальності розробці положень цих норм додали окупація Російською Федерацією території Кримського півострову, воєнні дії у східному регіоні України.

Питання кримінально-правової характеристики воєнних та військових злочинів розглядали Г. Анісімов, В. Базов, А. Васильєв, В. Гришук, С. Денисов, Ю. Дзюба, С. Дячук, О. Житний, М. Карпенко, В. Касинюк, В. Клименко, А. Мухамеджанова, В. Навроцький, М. Панов, В. Попович, А. Савченко, М. Хавронюк, С. Харитонов деякі інші фахівці. Разом з цим, склади військових злочинів розглядаються в більшості праць лише фрагментарно, виключно за наявності потреби практики (наприклад, при опрацюванні питання про ухилення від призову на військову службу, при визначенні окремих аспектів відповідальності за залишення військової частини тощо).

У зв'язку зі сказаним вище потребують уваги положення ст. 434 КК України, якою передбачено відповідальність за погане поводження з військовополоненими яке мало місце неодноразово, або пов'язане з особливою жорстокістю, або спрямоване проти хворих і поранених, а також недбале виконання обов'язків щодо хворих і поранених особами, на яких покладено їх лікування і піклування про них, за відсутності ознак більш тяжкого злочину. Як відомо, потерпілий (військовослужбовець або інші прирівняні до нього особи відповідно до ст. 4 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими (1949 р.) [1] (далі – Конвенція) у контексті цієї статті – це учасник воєнних дій або збройного конфлікту на боці ворога, при захопленні в полон, набуває статусу військовополоненого, на якого повинні поширюватися положення Конвенції у частині гуманного поводження, заборони фізичного калічення, медичних чи наукових експериментів будь-якого характеру, які не обґрунтовані потребою в проведенні медичного, стоматологічного або стаціонарного лікування військовополоненого тощо. Україна,

ратифікувавши вказану конвенцію, тим самим прийняла на себе певні зобов'язання, зокрема, щодо забезпечення відповідальності за порушення положень вказаної конвенції. Одне з таких порушень охоплюється кримінально-правовою заборонаю (ст. 343 КК України), розміщеною у Розділі XIX «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)». Таким чином, зважаючи на зміст ст. 401 КК України, коло суб'єктів в складі цього злочину існує виключно в межах певних спеціальних суб'єктів.

Не вдаючись поки що до глибокого аналізу норм міжнародного права й законодавства України, можна зробити попередній висновок про те, що суб'єктом поганого поводження з військовополоненими (з урахуванням обмежень, які стосуються місця перебування та пересування військовополоненого внаслідок його статусу) є: 1) представник влади супротивної сторони, у віданні (під охороною) якого перебуває військовополонений; 2) особа, яка має доступ до військовополоненого й знаходиться безпосередньо біля нього (охоронець, конвоїр, господарський працівник тощо); 3) особа, на яку покладено обов'язок по лікуванню і піклуванню за хворим або пораненим військовополоненим. Схожого підходу дотримується і М. І. Карпенко, який вказує, що суб'єктами розглядуваного злочину можуть бути військовослужбовці з числа військових службових осіб, які виконують адміністративно-розпорядчі функції щодо військовополонених (начальник табору, начальник охорони й ін.); інші військовослужбовці, які виконують обов'язки з нагляду, охорони, конвоювання чи обслуговування військовополонених або зовсім не мають до них жодного стосунку по службі, але за тих чи інших обставин вступили в контакт із військовополоненими, а також військовослужбовці медико-санітарного й обслуговуючого персоналу як зі складу Збройних сил, так і зі складу армії противника, на який покладено обов'язок лікувати хворих і поранених і піклуватися про них [3, с. 197–198]. Щодо такої позиції слід зазначити, що вона дещо звужує сферу застосування Конвенції, якою (у ст. 12) визначено, що «Військовополонені перебувають у руках ворожої держави, а не окремих осіб чи військових частин, які взяли їх у полон. Незалежно від відповідальності, яку можуть нести окремі особи, держава, що тримає в полоні, відповідає за поводження з військовополоненими» [1].

У переважній більшості наукових робіт із цієї тематики зазначається, що суб'єктом поганого поводження з військовополоненими може бути будь-який військовослужбовець, що за тих чи інших обставин вступив у постійний або тимчасовий контакт з військовополоненими, а суб'єктом недбалого виконання обов'язків можуть бути тільки ті військовослужбовці, на яких покладено обов'язок з лікування хворих та поранених або з піклування про них [4, с. 263; 2, с. 177–178]. Такий підхід є цілком обґрунтованим з огляду на положення ст. 401 КК України, у якій зазначається, що виконавцем вчинення військового злочину є військовослужбовці, а також військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів.

На наш погляд, поділ суб'єктів вчинення поганого поводження з військовополоненими лише на дві зазначені групи не є достатнім, адже такий підхід не відбиває суті та ідеї Конвенції про відповідальність держави або державної влади (у тому числі «військової влади» під час воєнних дій) за поводження з військовополоненими. Доцільно у межах кола суб'єктів складу поганого поводження з військовополоненими виділяти, в залежності від форми вчиненого діяння, три його види: 1) представник влади держави, у полоні якої перебуває військовополонений; 2) особа, що перебуває у постійному чи тимчасовому контакті з військовополоненим; 3) особа, на яку покладено обов'язок по лікуванню і піклуванню за хворим або пораненим військовополоненим. Разом з цим, означені у цій публікації міркування потребують додаткових досліджень у частині практики застосування положень норми про відповідальність за погане поводження з військовополоненими.

Список бібліографічних посилань

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими : від 12.08.1949 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153 (дата звернення: 05.02.2019).
2. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посіб. / за ред. М. І. Панова. Харків : Право, 2011. 184 с.
3. Карпенко М. І. Військові злочини: характеристика, методика розслідування та запобігання : посібник. Київ : Дакор, 2013. 472 с.
4. Хавронюк М. І., Дячук С. І., Мельник М. І. Військові злочини: коментар законодавства. Київ : А.С.К., 2003. 272 с.

Одержано 23.02.2019

УДК 343.341

Олег Юрійович БАЛИЧЕВ,

аспірант кафедри кримінального права
Інституту права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ МЕТИ ТЕРОРИЗМУ

Однією з пріоритетних функцій будь-якої держави є попередження та протидія злочинності, у тому числі шляхом удосконалення вітчизняного законодавства. Спрямованість України на вступ до Європейського Союзу (далі – ЄС) призвело до значних політичних та соціально-економічних змін. Серед домовленостей України та ЄС можна назвати і погодження посилити взаємну відповідальність у сфері запобігання проявам тероризму.

За для ефективної боротьби з тероризмом в Україні було зроблено не мало кроків на національному та міжнародному рівні, зокрема ратифіковано низку міжнародно-правових документів, наприклад таких, як: Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму, Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом [1, с. 26] тощо. Також 20 березня 2003 р. було прийнято Закон України «Про боротьбу з тероризмом» [2], а 14 жовтня 2014 р. – Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [3]. Кримінальну відповідальність за злочини, пов'язані з тероризмом, передбачено у Розділі IX Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Злочини проти громадської безпеки» [4].

Незважаючи на зазначене, кримінальне законодавство України потребує певних уточнень, у тому числі і щодо мети тероризму. Це пов'язано з тим, що тероризм є динамічним, багатограним та неоднозначним феноменом, який має багато проявів.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» тероризм – це суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [2].

У сучасній кримінально-правовій літературі категорія «тероризм», як єдине ціле, розглядається у трьох площинах. По-перше – у широкому розумінні як терористична діяльність [5, с. 351].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» терористична діяльність охоплює: планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів; підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях; організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах; вербування, озброєння, підготовку та використання терористів; пропаганду і поширення ідеології тероризму; фінансування та інше сприяння тероризму [2].

По-друге тероризм визначається як сукупність злочинів терористичного спрямування передбачених КК України [6, с. 73]. Кримінальну відповідальність за такі злочини містить цілий блок норм КК України, таких як: терористичний акт (ст. 258), втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258-1), публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258-2), створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258-3), сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258-4), фінансування тероризму (ст. 258-5) [4]. Практично, ці норми відображують сутність терористичної діяльності.

По-третє тероризм розглядається у вузькому розумінні саме як кримінально-каране злочинне діяння «терористичний акт» (ст. 258 КК України) – застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування,

службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою [4].

Тобто поняття «тероризм» та розглянуті категорії є співвідношенням цілого і частини, де частини – це взаємопов'язані елементи, що у сукупності найбільш повно характеризують ціле. В свою чергу вчинення терористичного акту виступає як кінцевий результат тероризму та характеризується конкретною метою – здійснити вплив на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного. Метою ж більшості злочинів терористичного спрямування є вчинення терористичного акту або сприяння його вчиненню. Отже кінцева мета тероризму, як соціально-політичного явища, має співпадати з кінцевою метою вчинення терористичного акту, що потребує узгодження норм КК України та Закону України «Про боротьбу з тероризмом».

Список бібліографічних посилань

1. Актуальні питання протидії тероризму у світі та в Україні : аналіт. доп. / О. О. Резнікова, А. О. Місюра, С. В. Дрьомов, К. Є. Войтовський ; за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ : НІСД, 2017. 60 с.
2. Про боротьбу з тероризмом : закону України від 20.03.2003 № 638-IV // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення: 06.03.2019).
3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : закон України від 14.10.2014 № 1702-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18> (дата звернення: 06.03.2019).
4. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 06.03.2019).
5. Ємельянов В. П. Понятійний апарат у сфері правової протидії тероризму: теоретичне та практичне значення. *Форум права*. 2011. № 1. С. 348–361. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2011_1_58.pdf (дата звернення: 06.03.2019).
6. Фесенко Є. В. Проблеми кримінально-правової протидії тероризму в Україні. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. Т. 7, № 4. С. 72–76.

Одержано 11.03.2019

УДК 343.9(477)

Ірина Олександрівна БАНДУРКА,

доктор юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ГРОМАДСЬКОЇ МОРАЛЬНОСТІ

Серед негативних явищ у сфері захисту конституційних прав і свобод громадян України останнім часом звертають на себе увагу проблеми із забезпеченням особистої недоторканності, свободи, честі та гідності людини. Особливе занепокоєння викликає не лише той факт, що в Україні протягом досить тривалого часу спостерігається стійка тенденція до існування доволі високого рівня насильницької та агресивної злочинності у сфері забезпечення громадського порядку та охорони моральності, але й значне поширення порівняно нових видів злочинних проявів.

Відповідно до ст. 3 Конституції України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю» [1]. Це, в свою чергу, потребує не лише вдосконалення чинного законодавства, але і правозастосовної практики в найбільш актуальних, проблемних випадках. Одним з таких пріоритетних питань є протидія злочинам проти громадського порядку і моральності, які викликають особливу стурбованість

населення, бо у сучасному суспільстві має місце певна тенденція до падіння морально-духовної культури, що обумовлено низкою факторів, таких як аномія, еклектичне змішування елементів різних культур, комерціалізація значної частини суспільних благ, проникнення елементів кримінальної субкультури до масової культури.

Наразі є підстави вести мову про феномен звикання до злочинності, призонізацію значної частини населення України. Окремою проблемою постає відсутність належного контролю з боку держави та громадськості за інформаційним простором, в якому все дедалі частіше знаходить своє поширення продукція, що пропагує культ насильства та жорстокості, расової нетерпимості, порнографія. Подальше розбещення потреб та падіння моральності призвело до збільшення попиту на відповідну продукцію кримінального походження: порнографію (в тому числі дитячу), проституцію; з'явилися нові форми рабства, знаходить своє подальше поширення транснаціональна та організована злочинність, отримуючи надприбутки від деградації духовної сфери життєдіяльності українського суспільства та, врешті-решт, втрати національної ідентичності й високоморальної самобутності.

Необхідною умовою функціонування України як нової держави є входження її в міжнародне співтовариство. Але це тягне за собою і появу певних соціально-економічних, політичних, юридичних та морально-етичних проблем та зобов'язань, серед яких певне значення мають зобов'язання у зв'язку з приєднанням України до міжнародних конвенцій та інших документів, прийнятих у зв'язку з необхідністю об'єднання зусиль держав у боротьбі зі злочинами проти громадського порядку і моральності.

Громадський порядок охоплює систему суспільних відносин, урегульованих нормами права та іншими соціальними нормами (мораль, звичаї, традиції), що забезпечують спокійні умови життя населення, повагу до суспільної моралі, до честі і гідності громадян і нормальну діяльність підприємств, установ та організацій. Моральність, як складова громадського порядку, проявляється в добровільному самостійному узгодженні почуттів, прагнень та дій членів суспільства з почуттями, прагненнями та діями співвітчизників, з інтересом та гідністю усього суспільства в цілому.

Моральність, як об'єкт кримінально-правового захисту, виконує функції забезпечення соціально-психологічного здоров'я суспільства; створює психологічний механізм стримування громадян від вчинків, які суперечать нормам загального співіснування, а отже, є основою для підтримання законності та правопорядку в країні.

Таким чином, громадська моральність – це всеосяжна категорія, яку утворює система соціальних норм (принципів, поглядів, уявлень), які виникають як безпосереднє відображення умов суспільного життя у свідомості людей у вигляді певних категорій, що регулюють міжособистісне спілкування та поведінку людей з метою забезпечення єдності особистих та колективних інтересів.

Згідно чинного Кримінального кодексу України до злочинів проти громадської моральності відносять: посягання на основні моральні принципи і цінності у сфері духовного і культурного життя суспільства (статті 297, 298, 299 і 300 КК); посягання на основні принципи моральності у сфері статевих відносин (статті 301, 302 і 303 КК); посягання на основні принципи моральності у сфері морального і фізичного розвитку неповнолітніх (ч. 2 ст. 299, частини 2 і 3 ст. 300, частини 2 і 3 ст. 301, ч. 3 ст. 302, ч. 3 і 4 ст. 303, ст. 304 КК) [2].

Особливе місце в цій системі посідають злочини проти моральності у сфері статевих відносин, що включають такі діяння як: ввезення в Україну творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження або їх виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою, або їх збут чи розповсюдження, примушування до участі в їх створенні, а також ті самі дії, вчинені щодо творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію (ст. 301 КК); створення або утримання місць розпусти і звідництво (ст. 302 КК); сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 КК) [2].

Тобто у буквальному розумінні до злочинів проти моральності слід включати такі злочини, які сприяють зайняттю проституцією або іншими аморальними діями сексуального характеру, при цьому переважно мається на увазі сексуальна експлуатація. Проте ст. 149 КК України, яка встановлює відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо людини, вчинені з метою експлуатації, у примітці 1 роз'яснює, що під експлуатацією людини в цій статті

слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо[2]. Отже під експлуатацією перш за все розуміється сексуальна експлуатація і використання в порнобізнесі.

Порнографія, проституція і торгівля людьми розглядаються як складові сексуальної експлуатації і на міжнародному рівні, особливо, коли мова йде про дітей та підлітків. Так, на це прямо вказується в преамбулі Рекомендації № R (91)11 Комітету Міністрів Ради Європи державам – членам відносно експлуатації сексу з метою наживи, порнографії, проституції, торгівлі дітьми і неповнолітніми від 9 вересня 1991 року та рекомендовані міри, які стосуються дитячої порнографії, які стосуються дитячої і підліткової проституції, які стосуються торгівлі дітьми та неповнолітніми [3]. Також Факультативний протокол до Конвенції про права дитини, який стосується дитячої проституції і дитячої порнографії від 1 січня 2000 року, в ст. 1 прямо вказує: «Держави-учасниці забороняють торгівлю дітьми, дитячу проституцію і дитячу порнографію, як це передбачено цим Протоколом» [4]. Тобто торгівлю людьми, вчинену з метою сексуальної експлуатації або використання в порнобізнесі можливо також розглядати як однотипний злочин щодо злочинів, передбачених статтями 301, 302, 303 КК України.

Відносна поширеність і певна несприятлива динаміка злочинів проти громадської моральності свідчать, по-перше, про міцність позицій елементів організованої злочинності, яка охоплює своїм впливом значну частину державного апарату, по-друге, наявність значного попиту серед населення на кримінальну продукцію та послуги, коло яких окреслені у наведених вище статтях КК України. Доступність і дешевизна транспортування «живого товару» з Центральної та Східної Європи до країн Західної Європи, величезні прибутки обумовили монополізацію цього виду злочинної діяльності з боку організованої злочинності.

Тож комплексна підготовка фахівців правоохоронних органів нової генерації, здатних організувати і здійснити ефективну протидію злочинам проти громадської моральності, є досить актуальною. Адже сьогодні існує гостра потреба у вивченні системи злочинів проти моральності, основ кримінально-правової боротьби і кримінологічного запобігання цим злочинам, проблем виявлення, розкриття і формування видової методики розслідування, запропонування практичним працівникам правоохоронних органів певних алгоритмів дій у типових ситуаціях, розробки та пристосування новітніх методів, прийомів і засобів до потреб оперативно-слідчої практики.

Тому порушена проблематика є соціально значущою та затребуваною практикою правоохоронної діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 03.03.2019).
2. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 03.03.2019).
3. Рекомендація № R(91)11 Комітету міністрів державам-членам стосовно експлуатації сексу з метою наживи, порнографії, проституції, торгівлі дітьми та неповнолітніми : від 09.09.1991 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_046 (дата звернення: 03.03.2019).
4. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії : від 01.01.2000 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b09 (дата звернення: 03.03.2019).

Одержано 11.03.2019

УДК 343.346

Вікторія Вікторівна БЕСЧАСТНА,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

БЕЗПЕКА ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ

Прийнятий 02.07.2015 Закон України «Про Національну поліцію» ввів у правовий обіг поняття публічної безпеки і порядку. З цього моменту в наукових колах не вщухають суперечки з приводу об'єму та тлумачення зазначених термінів (див., наприклад, [1]). Використовуючи текст відповідного закону, можна дійти висновку, що забезпечення публічної безпеки і порядку є однією з основних завдань Національної поліції (ч.1 ст.2 Закону), в рамках якої органи Національної поліції реалізують низку наданих їм повноважень, в тому числі й здійснюють регулювання дорожнього руху та контролю за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі (ст. 23 Закону). Таким чином буквальне тлумачення чинного законодавства України призводить до висновку, що безпека дорожнього руху та експлуатації транспорту охоплюється поняттями публічної безпеки і порядку. Проаналізуємо зміст безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту як складової частини публічної безпеки і порядку.

Відповідно до Закону України «Про транспорт» від 10.11.1994 р. № 232/94-ВР, транспорт є однією з найважливіших галузей суспільного виробництва і покликаний задовольняти потреби населення та суспільного виробництва в перевезеннях [3]. У повсякденному житті під транспортом розуміють як відповідну галузь народного господарства, так і певні види транспортних засобів, якими здійснюється перевезення вантажів та пасажирів.

На законодавчому рівні, окрім терміну «транспорт» також закріплюється поняття «автомобільний транспорт», під яким, відповідно до Закону «Про автомобільний транспорт» від 05.04.2001 р. № 2344-III, розуміють галузь транспорту, яка забезпечує задоволення потреб населення та суспільного виробництва у перевезеннях пасажирів та вантажів автомобільними транспортними засобами [4].

Визначення терміну «безпека» міститься у деяких тлумачних словниках. Так, у тлумачному словнику під редакцією С. І. Ожогова, зазначається, що безпека – це стан, при настанні якого людині не загрожує небезпека [5]. Також, визначення поняття «безпека» міститься у тлумачному словнику В. І. Даля, в якому зазначається, що безпека – це відсутність небезпеки, а отже певний стан надійності, спокою та збереженості [6].

На думку В. О. Навроцького, безпека – це відсутність небезпеки, загрози; стан, коли не заповдіюється і не може бути заповдіяна шкода правоохоронюваним цінностям; умови, коли попереджується шкода від потенційно небезпечних предметів, до яких, до речі, належить і транспорт [7, с. 57].

На сьогодні, чинне українське законодавство не закріплює на державному рівні визначення поняття безпекою руху. У найбільш широкому розмінні безпека руху охоплює діяльність учасників руху під час руху транспортних засобів чи підготовки транспортного засобу до нього або іншу участь у русі транспорту, яка унеможливорює спричинення шкоди життю чи здоров'ю людини або майнової шкоди в результаті належного виконання чинних на транспорті правил [7, с. 57].

В. О. Навроцький під безпекою руху та експлуатації транспорту розуміє відсутність небезпеки, такий стан, за якого не заповдіюється і не може бути заповдіяна шкода життю і здоров'ю людей, власності, іншим соціальним цінностям внаслідок руху або експлуатації джерел підвищеної небезпеки транспортних засобів відповідних видів, а також функціонування матеріальної інфраструктури об'єктів транспорту [7, с. 58].

На думку С. М. Гусарова, поняття безпеки дорожнього руху потребує уточнення, а саме – сприйняття його не тільки з позицій захисту життя, прав і свобод, а й інтересу щодо потреби у переміщенні. Така точка зору була обумовлена двома обставинами: 1) уповноважені державні органи мають реалізувати конституційні положення щодо захисту інтересів громадян, забезпечувати їхню безпеку шляхом запобігання, припинення та недопущення дорожньо-транспортних пригод; 2) реалізація конституційних положень передбачає упорядкування діяльності учасників дорожнього руху, що означає координацію у застосуванні різних заходів організаційно-правового характеру. Узагальнюючи викладені позиції, С. М. Гусаров зазначає, що

під безпекою дорожнього руху необхідно розуміти стан захищеності життя, здоров'я людей, їх інтересів, а також інтересів інших осіб під час переміщення людей та вантажів механічними транспортними засобами, а також людей без транспортних засобів по дорогах, який регламентується спеціальними правовими нормами, регулюється держаними органами [7, с. 58].

Поняття експлуатації транспортного засобу можна розглядати у широкому та вузькому значенні: у широкому як будь-яке використання транспортного засобу, чи то відповідно до його призначення, а саме для перевезення людей і (або) вантажу, а також встановленого на ньому спеціального обладнання чи механізмів, чи то не пов'язане з його безпосереднім призначенням, наприклад для зберігання в транспортному засобі будь-яких речей, використання обладнання, встановленого на транспортному засобі, чи виконання різноманітних робіт за допомогою транспортних засобів – сільськогосподарських, будівельних, лісових тощо; у вузькому як використання транспортного засобу, що безпосередньо пов'язане з його призначенням, а отже, і з безпекою дорожнього руху [8, с. 115].

Підсумовуючи можна зробити висновок, що під безпекою дорожнього руху та експлуатації транспорту як складової частиною публічного порядку і публічної безпеки слід розуміти стан захищеності життєво важливих інтересів учасників дорожнього руху і суспільства в цілому від загрози виникнення дорожньо-транспортних пригод і їх негативних наслідків в процесі використання транспортного засобу, що безпосередньо пов'язане з його призначенням.

Список бібліографічних посилань

1. Крищенко А. Є. Особливості визначення терміна «публічна безпека і порядок». *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (102). С. 206–214.
2. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 15.02.2019).
3. Про транспорт : закон України від 10.11.1994 № 232/94-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-вр> (дата звернення: 15.02.2019).
4. Про автомобільний транспорт : закон України від 05.04.2001 № 2344-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14> (дата звернення: 15.02.2019).
5. Безопасность // Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. М. : Азъ, 1992. URL: <https://classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Ozhegov-term-1356.htm> (дата звернення: 15.02.2019).
6. Значение слова безопасный в Словаре Даля // Slovar.cc : сайт. URL: <https://slovar.cc/rus/dal/538204.html> (дата звернення: 15.02.2019).
7. Адміністративна та кримінальна відповідальність за правопорушення (злочини) у сфері безпеки дорожнього руху : навч. посіб. / А. І. Перепелиця, А. О. Собакарь, М. В. Палій та ін. Донецьк, 2011. 304 с.
8. Гаркуша В. В. Правомірна експлуатація транспортних засобів як об'єкт контролю ДАІ. *Право і суспільство*. 2011. № 2. С. 112–116.

Одержано 28.02.2019

УДК 343.341

Карина Олександрівна БЕЛЄВЦОВА,

курсант 2 курсу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Дмитро Юрійович КОНДРАТОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОЗБРОЄНІСТЬ ЯК ОЗНАКА БАНДИ

Організована злочинність має підвищений ступінь суспільної небезпечності, оскільки вона посягає не лише на нормальне функціонування підприємств, установ, організацій, але і на життя та здоров'я особи, власність тощо. Висока суспільна небезпечність бандитизму визначається тим, що для досягнення своїх цілей банда використовує зброю, обіг якої, на даний момент в Україні є

певною мірою неконтрольованим. Отже, бандитизм сьогодні створює загрозу для нормального існування держави як такої та несе потенційну небезпеку для кожного громадянина.

Відповідно до ст. 257 КК України бандитизм – це організація озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі [1].

Виходячи із цього законодавчого положення, при кваліфікації бандитизму слід установлювати п'ять обов'язкових, невід'ємних ознак банди як стійкого злочинного об'єднання: наявність у ній кількох (трьох і більше) суб'єктів злочину; стійкість; озброєність; загальна мета її учасників – вчинення нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих громадян; спосіб вчинення злочину – напад на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб [2, с. 584].

Таким чином, однією з обов'язкових ознак, що відмежовує банду від інших форм організованих злочинних об'єднань, виступає озброєність. З цього приводу В. М. Куц зазначає, що «... дії, спрямовані на забезпечення організованого злочинного угруповання зброєю з метою створення банди, слід вважати ознакою бандитизму, а не окремим злочином, що потребує самостійної кваліфікації, адже в ст. 257 КК України йдеться про організацію не будь-якого злочинного угруповання, а лише озброєного. Процес озброєння такого угруповання є складовою процесу його організації. Іншими словами – «організувати озброєну банду» означає не лише об'єднати не менш як трьох суб'єктів в організовану злочинну спільноту з метою нападу (нападів) на визначені в цій статті об'єкти, а й забезпечити її зброєю, тобто озброїти» [3, с. 109].

У свою чергу, у п. 18 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 13 від 23 грудня 2005 року «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» зазначається, що «обов'язковими ознаками організації банди є мета цієї діяльності – вчинення нападів – та озброєність її учасників або хоча б одного з них (в останньому випадку інші учасники мають знати про це й усвідомлювати можливість застосування зброї під час нападів)» [4, с. 229]. Проте, ні ознака озброєності, ні поняття зброї Верховним Судом України не розкриваються, лише уточнюється: «... треба мати на увазі, що банда може бути озброєна і гладкоствольною зброєю» [4, с. 229].

Таким чином, невизначеним залишається питання про зброю, якою може бути озброєна банда. Адже, її учасники можуть використовувати у якості зброї не лише холодну чи вогнепальну зброю, а і предмети господарського призначення, вибухові речовини, саморобні вибухові пристрої, пневматичну або газову зброю тощо. Зауважимо на тому, що в теорії кримінального права також немає єдності думок щодо тлумачення цієї ознаки, що знову ж таки ускладнює її застосування під час кваліфікації злочинів. Така ситуація склалася через відсутність законодавчого визначення цього поняття.

Зазначимо, що переважна більшість науковців схиляється до думки, згідно якої під озброєністю банди слід вважати наявність хоча б у одного з її членів вогнепальної або холодної зброї за умови обізнаності інших членів банди про таку наявність і про можливість застосування зброї під час нападів [2, с. 584; 5, с. 46; 6, с. 175].

Проте, в доктрині кримінального права деякі вчені зазначають, що таке обмежувальне тлумачення не відповідає положенням ст. 257 КК, у якій йдеться про озброєність взагалі а не лише озброєність вогнепальною або холодною зброєю.

Зокрема, на думку В. П. Тихого під зброєю, наявність якої хоча б у одного члена банди утворює її озброєність, слід розуміти пристрої, прилади та інші предмети, конструктивно призначені і технічно придатні для ураження живої чи іншої цілі, тобто зброя у вузькому, власному значенні слова. Така зброя може бути вогнепальною, холодною, вибуховою тощо [7, с. 128]

У свою чергу, В. О. Навроцький зазначає, що для озброєності банди необхідно, щоб хоча б у одного з її учасників були предмети, які спеціально пристосовані для враження людей, не мають іншого (господарського, спортивного) призначення та на які поширюється спеціальний правовий режим (вони є об'єктом дозвільної системи або носіння їх громадянами заборонено) [7, с. 128–129].

Дуже цікаві статистичні дані з розглядуваного нами питання наводять у своєму дослідженні В. В. Бедриківський та О. М. Литвинов. Так, вони зазначають, що «Аналіз матеріалів кримінальних справ про бандитизм дозволив нам встановити, що в якості знарядь скоєння

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ. ХАРКІВ, 2019**

бандитських нападів виступають: автоматична і напівавтоматична зброя (кулемети, автомати, пістолети, револьвери, карабіни) – 45 %; обрізи мисливських рушниць та гвинтівок – 24 %; холодна зброя (фінські ножі, кинджали, штик-ножі, стилети, кастети, нунчаки, кістені, заточки тощо) – 17 %; спеціальні засоби (гумові кийки, електрошокери, спеціальні вибухові засоби типа «Ключ», «Імпульс», балончики зі слезогінним газом) – 7 %; вибухові пристрої (шашки, детонатори, порох, піроксилін, динаміт інша вибухівка) – 3 %; отруйні речовини та їх сполуки – 1 % тощо» [5, с. 48].

Таким чином, аналіз судової практики показує, що хоча у переважній більшості випадків банди й були озброєні саме вогнепальною або холодною зброєю, проте, як ми можемо побачити з наведених прикладів, не є виключенням і випадки коли під час вчинення бандитських нападів члени банди у якості озброєння використовують й інші предмети. На підставі цього можна зробити висновок про те, що обмежений перелік предметів, які банди можуть використовувати під час нападів, не відповідає сучасним реаліям злочинної діяльності цих організованих формувань. На сьогодні, з огляду на неврегульованість досліджуваного питання, визнання банди озброєною за наявності в її арсеналі інших видів зброї спричиняє труднощі кваліфікації та розслідування бандитизму і, врешті-решт, може бути підставою для скасування судового вироку.

Тому, підсумовуючи вищевикладене, ми не можемо не погодитися з думкою А. А. Вознюка, який зауважує, що «... з огляду на широке розмаїття різновидів зброї, а також інших предметів, які банда може використовувати під час нападів, пропонується доповнити ст. 257 КК України приміткою, в якій визначити, що озброєність банди означає наявність у неї не лише зброї, а й “інших предметів, спеціально пристосованих або заздалегідь заготовлених для фізичного чи психічного насильства під час нападу”» [6, с. 175].

Отже, ми підтримуємо точку зору тих вчених, які під озброєністю банди розуміють не лише наявність вогнепальної або холодної зброї хоча б в одного члена банди (при цьому решта їх має знати, що вона наявна та може бути застосована під час нападу), але й наявність хоча б в одного члена банди пристроїв, приладів або інших предметів, конструктивно призначених і технічно придатних для ураження живої чи іншої цілі, які можуть бути застосовані під час здійснення нападів на підприємства, установи, організації чи окремих осіб, чи за інших обставин, пов'язаних з існуванням та діяльністю банди.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 25.02.2019).
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 1104 с.
3. Куц В. М. Озброєння банди як складова її організації та функціонування. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1. С. 107–113.
4. Постанови Пленуму Верховного Суду України у справах кримінальної спеціалізації. Харків : Константа, 2018. 320 с.
5. Бедриківський В. В., Литвинов О. М. Бандитизм: соціально-правовий і кримінологічний аналіз : монографія / за наук. ред. О. Н. Ярмиша. Харків : Вид-во Харків. нац. ун-ту внутр. справ, 2009. 162 с.
6. Вознюк А. А. Відповідальність за бандитизм за кримінальним законодавством України та інших держав. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 3 (31). С. 171–178.
7. Радіонов І. І. Кримінальна відповідальність за бандитизм. Сімферополь : Фірма Голан, 2008. 212 с.

Одержано 05.03.2019

УДК 343.85(477)

Уляна Петрівна БРИК,

курсант 3 курсу факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Наталія Юріївна ЦВІРКУН,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОЯВИ БАНДИТИЗМУ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день в Україні значно збільшилася кількість злочинів із застосуванням вогнепальної зброї. Основною причиною такого явища слід визнати недосконалий контроль над переміщенням зброї із зони АТО. Поширення незаконного обігу вогнепальної зброї є одним з розповсюджених напрямів діяльності організованих злочинних груп поряд із торгівлею людьми, наркотиків та контрабандою, що сприяє процвітанню «чорного ринку» зброї. Саме тому, в розвиненому демократичному суспільстві кожен громадянин повинен мати максимум можливостей для охорони та захисту порушених прав і свобод, як власних, так і членів своєї родини, близьких та інших осіб.

Бандитизм є одним з найпоширеніших проявів організованої злочинності не тільки в Україні але і у всьому світі. Саме тому однією з умов становлення України, як демократичної, правової, європейської держави є необхідність розробки та удосконалення організаційно – правових основ боротьби зі злочинністю, насамперед організованою. Захист прав, свобод особи, життєвих інтересів підприємств, установ, організацій різних форм власності набуває вагомого значення. Організована злочинність є на сьогодні однією з найбільших загроз для життя та здоров'я, системи внутрішньої безпеки, майна громадян будь – якої держави [1].

Враховуючи останні події в Україні, коли на тлі політичної та соціальної кризи в державі все частіше створюються організовані злочинні групи, нерідко – озброєні, виникають незаконні воєнізовані формування, є наявною велика кількість зброї, що на незаконних підставах знаходиться у володінні окремих осіб і рух якої дуже важко проконтролювати або відстежити, стає зрозумілим, чому збільшується кількість вчинюваних злочинів з використанням вогнепальної зброї, вибухівки як окремими особами, так і озброєними злочинними угрупованнями [2]. Також варто звернути увагу, що з виникненням збройного конфлікту на сході України в учасників організованих груп або злочинних організацій з'являється більше можливостей здійснювати свої злочинні наміри, особливо з огляду на той факт, що після амністії свободу отримала велика кількість осіб, які становлять небезпеку для суспільства, а також у зв'язку зі значним оборотом зброї в злочинному середовищі, який складно проконтролювати через військові дії в країні.

Почали проявляти себе раніше сформовані банди, що на деякий час припинили свою діяльність, утворилося безліч нових злочинних груп, у тому числі й озброєних, що зумовлено як різними політичними поглядами, сепаратистськими проявами, так і елементарним складним економічним становищем в країні, а відповідно й непростим фінансовим становищем окремих людей, які прагнуть покращити своє положення саме таким неправомірним шляхом.

Кримінальний кодекс України, відповідно до ст. 257, визначає бандитизм, як організацію озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі [3]. Бандитизм є одним з найнебезпечніших злочинів проти громадської безпеки, враховуючи таку ознаку як озброєність. В арсеналі банди сьогодні, як правило, наявні різні види вогнепальної і холодної зброї, мисливської та спортивної, саморобні чи перероблені види зброї (зокрема обрізи). Наявність пневматичних чи газових рушниць, пістолетів, револьверів, металевих, електрошокових чи інших аналогічних пристроїв має враховуватися як озброєність банди за умови, що вони належать до типів, використання яких громадянами потребує спеціального дозволу. Використання бандитами зброї, на яку в установленому порядку видано дозвіл, не виключає

озброєності банди. У переважній більшості основним мотивом цього злочину є: заволодіння грошима, валютою, майном, ювелірними виробами, технічною апаратурою, комп'ютерами, побутовою технікою, автомобілями тощо [4, с. 11–12].

Проведені дослідження з приводу бандитизму свідчать про те, що понад 60 % виявлених банд встигли вчинити (різні за ступенем суспільної резонансності) від одного до п'яти нападів на підприємства, установи, фірми, окремих осіб тощо. Ці напади нерідко супроводжувалися вбивствами, завданням тілесних ушкоджень, зґвалтуваннями, розбоями та іншими злочинними діяннями. За кількісним складом, банди найчастіше складаються з 3–5 осіб (майже 60 % усіх банд), але виявлялися банди з кількісним складом до 10 і більше злочинців (до 30 %). Дослідженнями встановлено, що більше 50 % виявлених банд діяли до 1 року, до 3 років – 11 %, понад 3 роки – майже 1 % банд. Решта – виявлені по «гарячих слідах» [5].

Отже, враховуючи вище сказане, бандитизм є одним з найнебезпечніших проявів організованої злочинності, що безпосередньо створює загрозу громадській безпеці. У зв'язку з скрутним становищем нашої держави ми спостерігаємо збільшення проявів злочинів, зокрема бандитизму, тому правоохоронні органи повинні володіти достатньою інформацією, нормативною базою, взаємодіяти з різними підрозділами для виявлення угруповань ще на початку їх діяльності, щоб завадити їх подальшому розвитку, притягнути до кримінальної відповідальності, чим попередити збільшення бандитизму.

Список бібліографічних посилань

1. Ярошенко В. М. Співвідношення бандитизму і розбою за кримінальним кодексом України. *Молодий вчений*. 2018. № 4 (56). С. 768–771.
2. Гаврилов Ю. Г. Бандитизм: кримінально-правова характеристика та сучасні проблеми кваліфікації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2017. 221 с.
3. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2003 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 01.03.2019).
4. Бедриківський В. В. Кримінологічна характеристика та заходи запобігання бандитизму : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. 18 с.
5. Вознюк А. А. Відповідальність за бандитизм за кримінальним законодавством України та інших держав. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 3 (31). С. 171–178

Одержано 05.03.2019

УДК 343.983:621.396.6:343.71

Марія Василівна БУРАК,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

УСТАНОВЛЕННЯ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ РАДІОЕЛЕКТРОННОГО ЗАСОБУ В РОЗСЛІДУВАННІ РОЗБОЇВ

Криміногенна ситуація в Україні залишається досить складною. Кризові явища в економіці супроводжуються нарощенням суспільних суперечностей. Має місце зростання кількості злочинних проявів, у тому числі тяжких і особливо тяжких. При цьому велика їх кількість залишається нерозкритою. В окремих регіонах значно ускладнилася ситуація з попередженням злочинних посягань на життя і здоров'я громадян. У структурі злочинності домінують майнові посягання. Загострюється проблема вчинення злочинів у громадських місцях, насамперед розбійних нападів і грабежів.

Відтак, пріоритетним напрямом діяльності підрозділів Національної поліції України в сучасних умовах є забезпечення і гарантування реалізації конституційних прав кожного громадянина нашої держави, попередження злочинних посягань, особливо з боку організованих угруповань і злочинних організацій, захист громадян від насильницьких дій, боротьба з особливо

небезпечними злочинами: розбоями та грабежами, нанесенням тяжких тілесних ушкоджень, економічними злочинами тощо.

Аналіз практики підрозділів Національної поліції України дозволяє стверджувати, що на сьогодні найбільш ефективною негласною слідчою (розшуковою) дією (далі – НС РД), при виявленні та розслідуванні розбійних нападів є установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу.

Так, ч. 1 ст. 268 КПК надає можливість проведення НС РД, спрямованої на встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (мобільного терміналу систем зв'язку та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, тобто мобільного телефону, GSM, UMTS, HSDPA, WiMAX, LTE модемів, що забезпечують бездротовий доступ до мережі Інтернет, та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку тощо), без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, що мають значення для кримінального провадження, а саме: 1) місцезнаходження у певний час або проміжок часу до, під час або після вчинення злочину в конкретному місці радіоелектронних засобів та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, що належать та (або) були у користуванні у цей час у осіб, котрі можуть бути причетними до вчинення злочину, свідків, потерпілого; 2) теперішнє місцезнаходження радіоелектронних засобів та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, що належать та (або) знаходяться у користуванні у осіб, котрі можуть бути причетними до вчинення злочину [1; 2].

Отже, біля місця вчинення розбійного нападу доцільно виявити наявність у даній місцевості встановлених відеокамер. Відеокамери можуть бути встановлені біля супермаркетів, на заправних станціях, у магазинах, в автотранспортних потоках, біля офісних приміщень та державних установ, в аеропортах. Дані електронні пристрої цілодобово спостерігають за тим, що відбувається. Доцільно, також виявити транспортні засоби з відеофіксаторами, що проїжджають біля місця вчинення злочину з місця роботи до місця проживання, або навпаки. Статистика розкриття правопорушень, свідчить про те, що при використанні систем відеоспостереження, успіх впіймати злочинця підвищується у декілька разів. Приміром, Національний банк України, зобов'язав практично усі відділення банків встановити відеоспостереження. Цей захід уже дає свої позитивні результати в попередженні і розслідуванні пограбувань.

Зважаючи на специфіку і суспільну небезпечність розбійних нападів, розглянемо більш детально можливості розкриття розбоїв шляхом проведення моніторингу засобів мобільного зв'язку активованих, у місці його вчинення. Перш за все, необхідно встановити номери мобільних телефонів, наявних у будинку потерпілих для виключення їх із списку моніторингу активованих мобільних пристроїв які були у відповідний термін часу вчинення злочину на даній території; встановивши з'єднання невизначеного кола абонентських номерів (із зазначенням IMEI терміналу), що відбулись у межах дії певної базової станції або її соти (параметри дії LAC-SID) за певний період часу провести моніторинг, та проаналізувати історію їх з'єднання; встановити чи тривалим терміном часу користується абонент телекомунікаційною картою (SIM-картка, USIM-картка, R-UIM-картка тощо), унікальним ідентифікатором сім-картки (IMSI) тощо (наприклад, за відомим IMEI-кодом мобільного телефону можна встановити номер абонента або номери всіх абонентів, які користувалися цим телефоном у певний час); звернути увагу на телекомунікаційну картку, що активована зовсім недавно (в день вчинення злочину; за 1 день до вчинення злочину; до 7 днів вчинення злочину; після вчинення злочину). Таким чином, виявивши телекомунікаційну картку, що активована зовсім недавно можливо встановити спосіб попередньо оплаченої послуги, номери карт експрес-оплати (ваучерів поповнення балансу абонента), що дозволяє встановити місця їх придбання; картку поповнення рахунку, номер абонента по карті експрес-оплати, місце, час, термінал поповнення рахунків певним абонентом, місце придбання картки поповнення рахунку, а також факт переміщення коштів з балансу одного абонента на баланс іншого. Доцільно проводити моніторинг всіх засобів мобільного зв'язку активованих, у місці вчинення розбою за 7 днів до вчинення такого злочину та 1 день після.

Водночас, спілкування зловмисників відбувається за допомогою месенджерів через Інтернет. Також деталі вчинення розбійного нападу можуть обговорюватися при особистих зустрічах та за допомогою месенджерів «WhatsApp» та «Telegram», при цьому, кожного разу злочинці можуть використовувати нові сім-картки. А тому виявивши всі активні мобільні

телефони, що знаходилися у певній місцевості у певний час, можливо встановити: номер абонента користувача Інтернету за допомогою мобільного терміналу за протоколом «gprs/edge/cdma» у разі, якщо відома його IP-адреса і час виходу в Інтернет за цією адресою; адреси розташування та номери базових станцій, які забезпечували зв'язок кінцевого обладнання з визначеними абонентськими номерами; вид послуги, обсягу наданих послуг, суми коштів до сплати за кожний сеанс зв'язку; типи з'єднання визначеного абонента: вхідні та вихідні дзвінки, SMS (короткі текстові повідомлення), MMS (мультимедійні повідомлення), GPRS (передача інформації по незайнятій голосовим зв'язком смузі частот), переадресація тощо; дату, час та тривалість з'єднань (часу початку і закінчення кожного сеансу зв'язку) визначеного абонента, у тому числі з'єднання нульової тривалості (неприйняті виклики); адресу місцеперебування споживача зазначеного абонентського номеру в момент кожного з'єднання (наприклад, вхідний та вихідний дзвінок); GPRS-трафік тощо.

Резюмуючи викладене вище, зазначимо, що з метою ефективного розслідування розбоїв, широкого поширення у практиці правозастосування набуває установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, що створює сприятливі умови для об'єктивного й повного досудового розслідування розбійних нападів.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1328 с.
2. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Ген. прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Адміністрації Держ. прикордон. служби України, М-ва фінансів України, М-ва юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12> (дата звернення: 25.02.2019).

Одержано 26.02.2019

УДК 343.2(477)

Юрій Альфонсасович ВАПСВА,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЛІКАРСЬКУ ПОМИЛКУ

Життя та здоров'я людини – найцінніше благо. Роль лікаря, медичного працівника у питанні надання медичної допомоги є визначальною та найбільш складною, враховуючи реальність буття сучасної України. Але їм, як будь-якій людині, притаманно помилятися.

Помилки у медичній практиці є досить поширеним явищем навіть у розвинених країнах світу. Наприклад, у Великобританії, відповідно до офіційно оприлюднених даних, помилки в роботі персоналу медичних закладів щороку стають причиною смерті близько 70 тис. пацієнтів. У тій чи іншій мірі від неправильно обраного методу лікування страждає кожний двадцятий англійський пацієнт. І ці дані не враховують так званих «прикритих» випадків невдалих медичних втручань. У США, де система інформування громадськості про проблеми у медичній галузі є однією з найбільш відкритих, дані про випадки професійних недоліків медиків просто вражають. Згідно з проведеними Інститутом медицини США дослідженнями, жертвами медичних помилок щорічно стають понад 100 тис. американців, а самі медичні помилки займають п'яте місце серед причин смертності в країні. За даними Американської медичної асоціації в США кожні 15 хвилин від медичних помилок або недбалості медичного персоналу вмирають п'ятеро людей. За даними досліджень, у Німеччині жертвами медичних помилок щорічно стають майже 100 тис. пацієнтів. За статистикою, стан 11 % хворих (серед загального числа пацієнтів лікарень) погіршується внаслідок саме неправильного лікування, а 8 %

медичних помилок призводять до летальних наслідків. За даними Іспанської асоціації жертв медичної халатності, в Іспанії, де діє переважно державна система охорони здоров'я, за останні 10 років внаслідок помилок лікарів вмерло понад 5 тис. пацієнтів. При цьому лише 10% скарг на лікарів розглядаються судами на користь пацієнтів, оскільки в країні активно запроваджується «захисна медицина». Особливо складна ситуація в Італії, де система охорони здоров'я вважається однією з найменш ефективних та, водночас, найбільш консервативних у Європі. За даними досліджень, кожного року від медичних помилок страждають понад 90 тис. італійців. За період з 2000-го по 2006 рік більш як 35 тис. громадян Італії направили скарги про недоліки медичної служби до Трибуналу з охорони прав хворого – спеціально створеного для розгляду скарг пацієнтів органу. В Україні ситуація не ліпша. Однак, статистика лікарських помилок у нас майже зовсім закрыта, і лише окремі випадки стають відомими громадськості [1].

Першим у вітчизняному кримінальному праві цю проблему підняв В.О. Глушков, який зазначав, що більшість вчених-медиків вважають, що лікарська помилка – поняття чисто медичне, а особа, яка її вчинила, не повинна притягуватись до відповідальності. До лікарських помилок він відносив помилкові дії лікаря щодо встановлення діагнозу чи лікування хворого, зумовлені станом медичної науки на даному етапі її розвитку, особливими, несприятливими умовами та обставинами надання медичної допомоги або недоліками лікарського досвіду, вчинені при відсутності небезпеки без передбачення можливості спричинення шкоди чи при впевненості в її відверненні [2].

І. Ф. Огарков вважає головним критерієм лікарської помилки сумлінну оману лікаря, в основі якої лежить недосконалість лікарських знань, методів діагностики та лікування, а також складні об'єктивні умови, в яких відбувалась діяльність лікаря [3].

Деякі вчені вважають, що лікарська помилка, зумовлена безвідповідальними діями лікаря, недбалістю, елементарною медичною безграмотністю, морально-етичною ущербністю, які юридично кваліфікуються в якості злочину або проступку, і які повинні бути кримінально караними. Лікарська помилка не підпадає під покарання, якщо вона не містить складу злочину та проступку і лікар в межах обов'язкових знань своєї професії не міг її передбачити та запобігти [3].

На думку О. В. Кудакі, лікарська помилка – це вибір медичним працівником небезпечних для життя чи здоров'я пацієнта методів та засобів діагностики і лікування, викликаний відсутністю знання або самовпевненістю ігноруванням спеціальних юридично значущих вимог, що пред'являються до професійної поведінки в ситуації, що склалася. Ознаками лікарської помилки є об'єктивно виражені маніпуляції медичного працівника, що не відповідають встановленим спеціальними документами вимогам, пред'являються до якості послуг медико-біологічного характеру; негативний результат вибору медичним працівником неправильних методів та засобів діагностики та лікування у вигляді реальної небезпеки для життя або здоров'я пацієнта; відсутність знань або самовпевнене ігнорування вимог, що пред'являються до якості медичних послуг, що надаються, враховуючи нові визнані наукою та активно використовувані професійною практикою правила діагностики та лікування [4].

В кримінальному праві України сталою є класифікація помилок на юридичні і фактичні. До фактичних помилок відноситься і лікарська помилка. Більшість медичних працівників вважають, що лікарська помилка явище тільки медичне, а тому не може тягнути кримінальної відповідальності. В кримінальному праві діє принцип притягнення до кримінальної відповідальності тільки при наявності вини. Лікарську помилку може характеризувати необережна форма вини.

Науковці при розгляді цього питання поділяють помилки на об'єктивні та суб'єктивні. Наявність першої дозволяє стверджувати про відсутність вини лікаря щодо причиненої шкоди при наданні медичної допомоги, тому що вона сталася внаслідок збігу об'єктивних несприятливих обставин (казус). У другому випадку щодо причиненої шкоди вбачається необережна форма вини. Лікар (медичний працівник) може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за ст.ст. 131 КК «Неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковно інфекційної хвороби», 140 КК «Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником». При аналізі складів цих злочинів можна зробити висновок, що їх суб'єкти можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності тільки при настанні тяжких наслідків.

Щодо кримінальної відповідальності при наявності лікарської помилки, враховуючи особливості діяльності у цій сфері, слід дотримуватись можливості і більш м'якого підходу.

Наприклад, підпадання під пом'якшувальні обставини при винесенні вироку. А можливо повинні мати місце більш радикальні кроки. Наприклад, в США прийнято федеральний закон, згідно з яким, якщо лікар повідомив про помилку в лікуванні пацієнта, то звільняється від кримінальної відповідальності [4]. При цьому можливість притягнення до адміністративної та цивільно-правової відповідальності не скасовується.

Враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що лікарська помилка може тягнути кримінальної відповідальності при наявності вини. Визначальну роль мають грати вчинені або не вчинені лікарем, при певних обставинах, діяння та їх наслідки, а не тільки професійний статус особи. Крім того слід пам'ятати про можливість наявності пом'якшувальних обставин або підстав, що звільняють від кримінальної відповідальності.

Список бібліографічних посилань

1. Антонов С. В. Медична помилка: юридичний аспект. *Управління закладом охорони здоров'я*. 2007. № 8. URL: <http://www.medlawcenter.com.ua/ru/publications/75.html> (дата звернення: 02.03.2019).
2. Глушков В. А. Ответственность за преступления в сфере здравоохранения. Киев, 1987. С. 7.
3. Врачебная ошибка: юридические аспекты // *Здоров'я України* : сайт. URL: <http://health-ua.com/articles/3865.html> (дата звернення: 02.03.2019).
4. Кудakov А. В. Врачебная ошибка и ее уголовно-правовая оценка : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Саратов, 2011. 22 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/vrachebnaya-oshibka-i-ee-ugolovno-pravovaya-otsenka/read> (дата звернення: 02.03.2019).
5. В Україні нема статистики лікарських помилок, – експерт // ZAXID.NET : сайт. URL: https://zaxid.net/v_ukrayini_nema_statistiki_likarskih_pomilok_ekspert_n1266352 (дата звернення: 02.03.2019).

Одержано 04.03.2019

УДК 343.5(477)

Андрій Анатолійович ВАСИЛЬЄВ,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗЛОЧИНИ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ В КІБЕРПРОСТОРІ

Питання кримінальної відповідальності за злочинну поведінку у кіберпросторі, зокрема, у мережі Інтернет, а також використання цього віртуального простору для вчинення злочинів, не зважаючи на велику кількість робіт, залишаються не вирішеними. Це, викликано, по-перше, неоднаковим кримінально-правовим розумінням самої суті кіберпростору, його обсягів та механізму утворення; по друге, неможливістю врегулювання усіх сфер суспільних відносин, що виникають у ньому чи продукуються ним. Разом з цим, аксіомою є те, що існуючі суспільні відносини тим чи іншим чином поступово «віртуалізуються» та переходять у мережу Інтернет.

Спроби вирішити окремі питання відповідальності за кіберзлочини були здійснені в роботах Д. С. Азарова, Ю. М. Батуріна, П. Д. Біленчука, М. В. Карчевського, М. О. Кравцової, В. В. Крилова, Ю. І. Ляпунова, О. В. Манжия, А. А. Музики, П. І. Орлова, С. О. Орлова, Д. В. Пашнева, Н. А. Розенфельд та інших науковців. Однак, сфера поширення кіберзлочинів на сукупність суспільних відносин, яким може бути заподіяна шкода з використанням віртуальної мережі настільки широка, що дослідженню питань відповідальності буде присвячено ще не один десяток робіт.

Не викликає сумнівів той факт, що практично всі існуючі способи комунікації щільно пов'язані з цією віртуальною мережею. Таке взаємне проникнення традиційних форм суспільних відносин та віртуального світу викликало у суспільства необхідність встановлення певних правил взаємного співіснування і, зокрема, введення санкцій за їх злочинне порушення. Найбільш значимим кроком на цьому шляху стало прийняття 23 листопада 2001 р. Конвенції про кіберзлочинність (далі – Конвенція), що була ратифікована Верховною Радою України 7 вересня 2005 р. і набрала чинності 01 липня 2006 р.

Конвенцією було передбачено перелік заходів, які мають здійснюватися на національному рівні і, зокрема, стосуються матеріального (кримінального) права. Так, відповідно до вказаної Конвенції, злочинами визнаються правопорушення, пов'язані зі змістом, зокрема, правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією (ст. 9 Конвенції). Як можна побачити, це лише один вид правопорушень, що пов'язані з протиправним контентом – контент, який пропагує екстремізм, тероризм, наркоманію, порнографію, культ жорстокості і насильства був визнаний таким, що створює небезпеку для користувачів мережі Інтернет, поза увагою Конвенції залишилася лівова доля шкідливого контенту.

Не менш небезпечним для користувача Інтернет, з огляду на потенційну шкідливість інформації для психічного та фізичного здоров'я, на наш погляд, є контент, який містить матеріали насильства і жорстокості. Не вдаючись до детального аналізу терміну інформація, що містить пропаганду насильства і жорстокості, який досить ґрунтовно провів О. В. Олішевський [2, с. 140–141], зупинимось лише на характеристиці тих форм вчинення злочинів, які можливі з використанням кіберпростору утвореному мережею Інтернет та таким, які посягають на моральність. Зокрема, мова йде про жорстоке поводження з тваринами (ст. 299 КК України) та безпосередньо про частину складу ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300 КК України).

Безумовно, слід зробити поправку на те, що цей контент окремі провайдери, власники сайтів та постачальники інформаційного контенту намагаються обмежити (наприклад, відеохостінг YouTube прямо забороняє розміщення відео зі сценами відвертої насильства і жорстокості, а у випадку їх наявності блокує такий контент), однак не всі постачальники дотримуються цих правил, що викликає необхідність запровадження більш дієвих механізмів протидії, зокрема, кримінально-правових заходів впливу.

Так, складом жорстокого поводження з тваринами передбачено відповідальність за публічні заклики до вчинення діянь, які мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, а також поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій (ч. 1 ст. 299 КК України). Само по собі розміщення та (або) розповсюдження матеріалів (у тому числі на порталах у мережі Інтернет), що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, без закликів до цих дій злочином не є. Разом з цим, пропаганда жорстокого поводження з тваринами є кваліфікованою ознакою складу адміністративного правопорушення у виді жорстокого поводження з тваринами (знущання над тваринами, завдання побоїв або вчинення інших насильницьких дій, що завдали тварині фізичного болю, страждань і не спричинили тілесних ушкоджень, каліцтва чи загибелі, залишення тварин напризволяще, у тому числі порушення правил утримання тварин) – ч. 2 ст. 89 КУпАП.

Кримінально караним є розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості (ч. 1 ст. 300 КК України), а також розповсюдження кіно- та відеопродукції, що пропагують культ насильства і жорстокості (ч. 2 ст. 300 КК України). При цьому наголос робиться на розповсюдженні творів/продукції, що пропагандують не будь-яку інформацію/матеріали насильства і жорстокості, не побої та знущання, а саме їх культ (поклоніння кому-, чому-небудь, шанування когось, чогось [1, с. 596]).

Не викликає сумнівів, що небезпеку суспільній моральності завдає пропаганда не культу (при розгляді кримінальних проваджень, відкритих за ознаками ст. 300 КК України, уваги доведенню «поклонінню» або «шануванню» практично не приділяється), а самих по собі насильства та жорстокості як таких, а використане слово «культ» є не чим іншим як мовний зворот. При цьому, виготовлення, розповсюдження та пропаганда є формами діянь різними як за змістом, так і за обсягами. У цьому контексті цілком прийнятним є позиція О. Е. Радутного, що пропаганду слід розглядати як окрему та самостійну форму діяльності по відношенню до виготовлення або розповсюдження певних матеріалів, тобто, як поняття, які мають певні обсяги перехрещення, але не поглинають одне інше [3, с. 156].

Потреба у чіткому формулюванні кримінально караних діянь пов'язана також з тим, що у мережі Інтернет розмиваються межі дозволеного, думка, інформація, що зафіксована на фото або відео миттєво стає відома широкому загалу. Тут не можна обмежити коло потерпілих, встановити межі, що визначені КК України, наприклад, у ч. 2 ст. 299 КК України мова йде про «дії, вчинені у присутності малолітнього чи неповнолітнього», неможна обмежити коло споживачів контенту віковими межами, кількісними критеріями (масовий перегляд).

Висновок. Зважаючи на здатність заподіяти шкоду суспільній моральності, з метою формування дієвої системи протидії діям, пов'язаним із поширенням насильства та жорстокості, пропонується така система заборон: доцільно передбачити адміністративну відповідальність за виготовлення або розміщення матеріалів, які містять насильство та жорстокість, а також кримінальну відповідальність за пропаганду: пропаганда та заклики до жорстокого поводження з тваринами (відповідна частина ст. 299 КК України), а також пропаганда насильства та жорстокості (відповідна частина ст. 300 КК України).

Список бібліографічних посилань

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
2. Олішевський О. В. Визначення інформації, що містить пропаганду жорстокості: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 2. С. 134–144.
3. Радутний О. Е. Кримінальна відповідальність за окремі різновиди пропаганди // Деструктивна пропаганда: шляхи протидії та проблеми відповідальності : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 трав. 2015 р.). Київ, 2015. С. 154–156.

Одержано 04.03.2019

УДК 343.56

Дарія Олександрівна ВАСИЛЬЄВА,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ

ГРАЛЬНИЙ БІЗНЕС ЯК ЗАГРОЗА ГРОМАДСЬКОМУ ПОРЯДКУ ТА ГРОМАДСЬКІЙ БЕЗПЕЦІ

Азартні ігри, їх організація та проведення у формі бізнесу перетинають у своєму об'єкті посягання багато цінностей, які відносяться до громадської безпеки та порядку. Історично склалося так, що у Кримінальному кодексі УРСР 1960 року перша вітчизняна норма, яка стосувалася цього кримінального правопорушення – ст. 213-1 «Організація азартних ігор» – знаходилася в главі Х «Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я». Ця норма проіснувала до 28 січня 1994 р., поки не була скасована відповідним Законом України [1, с. 782].

Дійсно, до групи злочинів у сфері гравального бізнесу можна віднести, крім безпосередньо зайняття гравальним бізнесом, відповідальність за яке передбачено ст. 203-2 Кримінального кодексу України (далі – КК України), і інші пов'язані з ним діяння, наприклад, втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. Результати емпіричних досліджень Н. О. Петричко дозволили визначити доволі суттєву частку, що займає втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність – у заняття азартними іграми (ст. 304 КК України) – в структурі протиправних дій, які пов'язані з незаконними азартними іграми: 10,7 % [2, с. 96–97].

Втягнення неповнолітніх у заняття азартними іграми у часи заборони гравального бізнесу набуває підвищеної небезпечності. Це викликане практично повною відсутністю контролю за діяльністю гравальних закладів, які є незаконними. В такій ситуації значно полегшується доступність азартних ігор для неповнолітніх та спрощується вчинення дій, спрямованих на втягнення їх у цю незаконну діяльність.

За даними спеціальних досліджень, найбільш чисельну групу (майже 75 %) серед патологічних гравців складають підлітки, психологічна залежність яких викликає в суспільстві обґрунтоване занепокоєння через появу конкретних негативних наслідків. Надмірне їх захоплення віртуальним чи гравальним світом призводить до погіршення психічного здоров'я, тяжких розладів психіки і поведінки. І прикладів цьому, як вітчизняна, так і зарубіжна статистика наводить чимало. Якщо у 1992 р. захворюваність громадян України на розлади психіки становила 61 випадок на 10 тис. підлітків, то у 2001 р. вона вже склала 69,4 випадків (динаміка – 7,3 %) [3, с. 37].

Можна констатувати, що за відсутності ефективної системи протидії, ця проблема у молодіжному середовищі поглибиться та сприятиме поширенню таких негативних тенденцій, як

зниження мотивації праці і навчання, неможливість самореалізації, безагальність та безпритульність, злочинні прояви, вживання наркотичних і токсичних речовин, суїцидальна поведінка.

Наступна суспільно небезпечна загроза, яка виходить із грального бізнесу спрямована на громадську безпеку. Вітчизняні дослідники впевнено відносять гральний бізнес до однієї зі сфер організованої злочинності. Зокрема, М. В. Корнієнко, традиційними сферами організованої злочинності називає рекет, бандитизм, незаконний гральний та секс-бізнес [4, с. 27]. З. М. Топорецька констатує, що гральний бізнес – один із найбільш прибуткових напрямів діяльності організованих злочинних угруповань [5]. Міжнародний досвід, заснований на набагато довший історії грального бізнесу, свідчить про те ж: «Після скасування поправки до Конституції, що встановлює «сухий закон», – відзначає Р. Кларк, – основним джерелом доходів організованої злочинності стали азартні ігри. Азартні ігри провокують злочинність. Ваш успіх визначається не стільки Вашими зусиллями, скільки випадком» [6, с. 90]. Цю точку зору підтверджує й офіційна статистика 1977 року про доходи організованої злочинності в США: газета «Тайм» того періоду опублікувала наступні дані: азартні ігри приносили доходів більш ніж 38 млрд. доларів у рік; наркобізнес – 5 млрд; порнографія й проституція – 2 млрд; насильницькі злочини – 1,5 млрд; нелегальний продаж медичних препаратів і алкогольних виробів – 1,5 млрд [7].

Картина, виявлена в ході нашого власного дослідження (аналіз 150 кримінальних проваджень по 195 епізодах зайняття гральним бізнесом), не підходить під такі характеристики організованості незаконного грального бізнесу: в переважній більшості (166 епізодів / 85 %), судячи з обвинувачення, злочин вчинено однією особою. Відповідно у 15 (8 %) та 13 (7 %) епізодах приймали участь дві та три-п'ять осіб. Жодного випадку вчинення злочину організованою групою чи злочинною організацією не виявлено, форма співучасті у 100% таких епізодів – попередня змова групи осіб. У 27 випадках (14 %) слідством взагалі не були встановлені навіть особи інших співучасників злочину та їх роль у вчиненні злочину.

Отже, узагальнений практичний матеріал відображає картину низької ефективності боротьби із організованим незаконним гральним бізнесом, тому що до кримінальної відповідальності притягаються, в основному, виконавці злочинів, у кращому випадку – ватажки окремих груп, які організовують, підтримують та контролюють діяльність лише одного грального закладу. Організатори більш високого рівня, які не приймають безпосередньої участі в вчиненні конкретних злочинів, а тільки фінансують їх та матеріально забезпечують (приміщенням, гральними засобами тощо) у сферу кримінального переслідування потрапляють лише як свідки, а іноді і взагалі не встановлюються.

Ще одна загроза для громадської безпеки, яку несе в собі гральний бізнес, пов'язана із іншим суспільно небезпечним явищем – тероризмом, а саме його фінансуванням (ст. 258-5 КК України). Спільний звіт Азійсько-Тихоокеанської групи та FATF визначає значні прогалини в глобальній сфері контролю за боротьбою з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму в галузі казино та грального бізнесу, що становить значну вразливість [8]. Проте вказаний звіт не розглядає гральний бізнес в мережі Інтернет та азартні ігри, заборонені законом, – він присвячений сфері законного грального бізнесу, і наведені в ньому факти незаконної діяльності вражають. А масштаби цієї загрози в незаконному гральному бізнесі в Україні можна уявити, проаналізувавши лише пару випадків виявлення Службою безпеки України фактів, кваліфікованих за вказаною статтею. В першому випадку надприбутки від азартного бізнесу власники виводили в офшорні компанії та на рахунки у РФ. Співробітники спецслужби під час розслідування справи встановили факти використання акаунтів ІТ-компаній у платіжних системах для фінансування діяльності терористичних організацій «ДНР/ЛНР» [9]. В другому – було викрито організацію, що входить до топ-100 компаній, які працюють на міжнародному ринку грального бізнесу. Лише в Україні виявлено понад 5000 законспірованих пунктів надання незаконних послуг. Під час проведення слідчих дій за 28-ми адресами правоохоронці вилучили майже 1000 одиниць сучасного комп'ютерного та серверного обладнання, яке використовувалося у злочинній схемі, документацію, гральні пристрої та понад 7 мільйонів гривень готівкою. Злочинна організація навіть мала замаскований «колл-центр» на 400 робочих місць із сучасним комп'ютерним обладнанням, що використовувався для координації протиправної діяльності [10].

Таким чином, гральний бізнес містить доволі суттєву загрозу громадському порядку та громадській безпеці. Питання протидії цьому негативному явищу в умовах його заборони повинне стати одним із пріоритетів діяльності правоохоронних органів. Як варіант, ефективним

засобом протидії зловживанням у цій сфері може стати повна або часткова легалізація грального бізнесу за умови розробки досконалого пакету відповідних законодавчих актів, впровадження національної програми розвитку сфери грального бізнесу та боротьби із злочинними посяганнями, пов'язаними із ним.

Список бібліографічних посилань

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: за станом законодавства та постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 січня 1997 р. / за ред. В. Ф. Бойка, Я. Ю. Кондратьєва, С. С. Яценка. Київ : Юрінком Інтер, 1997. 960 с.
2. Петричко Н. О. Незаконні азартні ігри: кримінально-правове та кримінологічне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. 258 с.
3. Шакун В. І. Суспільство і злочинність. Київ : Атіка, 2003. 784 с.
4. Корнієнко М. В. Організована злочинність в Україні: сучасний стан, кримінологічна характеристика, заходи протидії. Київ : Фонд юрид. науки, 2004. 300 с.
5. Топорецька З. М. Гральний бізнес як один з основних видів діяльності організованих злочинних угруповань. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 134–141.
6. Кларк Р. Преступность в США: замечания по поводу ее природы, причин, предупреждения и контроля / пер. с англ. А. С. Никифорова ; под ред. Б. С. Никифорова. М. : Прогресс, 1975. 422 с.
7. The Nation: THE MAFIA Big, Bad and Booming. *TIME Magazine*. 1977. May 16. P. 33.
8. Слабкі сторони сектору казино та грального сектору : звіт FATF // Державна служба фінансового моніторингу України : офіц. сайт. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/site_docs/2009/8.07.09/c.pdf (дата звернення: 11.03.2019).
9. СБУ припинила існування нелегального грального онлайн-бізнесу, через який фінансувалися терористи // Служба безпеки України : офіц. веб-сайт. URL: <https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/21/view/730> (дата звернення: 11.03.2019).
10. СБУ припинила функціонування розгалуженої мережі закладів грального бізнесу, що не має аналогів в Україні // Служба безпеки України : офіц. веб-сайт. URL: <https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/21/view/1898> (дата звернення: 11.03.2019).

Одержано 13.03.2019

УДК 343.237+343.34

Андрій Андрійович ВОЗНЮК,

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності

навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

БАНДИ, ТЕРОРИСТИЧНІ ОБ'ЄДНАННЯ, НЕ ПЕРЕДБАЧЕНІ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНІ АБО ЗБРОЙНІ ФОРМУВАННЯ – СПЕЦІАЛЬНІ ВИДИ ЗЛОЧИННИХ ОБ'ЄДНАНЬ ЧИ САМОСТІЙНІ ФОРМИ СПІВУЧАСТІ?

Практика засвідчує, що рівень групової та організованої злочинності різко зростає в умовах нестабільності суспільних і державних інститутів, загострення соціально-економічної ситуації в державі, появи нових загроз національній безпеці, епіцентром яких нині можна вважати схід України.

За таких обставин важливим інструментом у протидії діяльності злочинних об'єднань залишається закон про кримінальну відповідальність, норми якого повинні бути якісними та адекватними суспільній небезпеці відповідних злочинних посягань.

Водночас як свідчить практика, а також аналіз наукової літератури у протидії злочинним організаціям, бандам, терористичним групам та організаціям, а також не передбаченим законом воєнізованим або збройним формуванням кримінально-правові норми не в повній мірі виконують свої функції через окремі нерозв'язані проблеми.

Нині чітко невизначена кримінально-правова природа банд, терористичних об'єднань, не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування тощо. Насамперед постає питання чи можна їх відносити до певних форми співучасті, передбачених ст. 28 КК України.

Аналіз положень кримінального законодавства дає підстави стверджувати про те, що злочинні об'єднання, з одного боку, передбачені ст. 28 КК України, а, з другого, – ст. 143, 181, 257, 258-3, 260 КК України, не в повній мірі співвідносяться як загальні та спеціальні, з огляду на окремі неузгодженості.

Наприклад, аналіз ознак терористичної організації, закріплених у ч. 1 ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р., свідчить про те, що вона чітко не підпадає під жодну з форм співучасті, передбачених ст. 28 КК України, хоча й характеризується певними ознаками організованої групи та злочинної організації. Аналогічне можна сказати і про транснаціональну організацію; групу, діяльність якої здійснюється під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів і поєднана із заподіянням шкоди здоров'ю людей або статевою розпущістю; терористичну групу; не передбачене законом воєнізоване або збройне формування.

У КК України відсутні чіткі вказівки на те, що банди, терористичні об'єднання, не передбачені законом воєнізовані або збройні формування є спеціальними видами злочинних об'єднань, передбачених ст. 28 КК України. Натомість більшість вчених дотримується протилежної позиції [1, с. 658; 2, с. 300; 3, с. 484, 491; 4, с. 591].

За таких обставин бажане видають за дійсне. Очевидно, що ці злочинні об'єднання повинні співвідноситися як загальні та спеціальні, на чому неодноразово було наголошено в попередніх дослідженнях [5, с. 30; 6, с. 87]. Однак, щоб бажане не стало дійсним необхідно внести відповідні зміни до закону про кримінальну відповідальність. До цього моменту їх варто розглядати як самостійні форми співучасті.

Щодо конкретизації юридичної природи спеціальних видів злочинних об'єднань, то тут вбачаються два шляхи:

1) форми співучасті, передбачені ст. 28 КК України, можна визнати загальними, а злочинні об'єднання, передбачені іншими статтями, що характеризуються додатковими ознаками – спеціальними злочинними об'єднаннями (вчиненні їх учасниками злочини – спеціальними формами співучасті). За таких обставин, наприклад, злочинна організація буде вважатися загальним видом злочинного об'єднання, а терористична організація – спеціальним. Однак цей шлях вимагає приведення у відповідність спеціальних видів злочинних об'єднань загальним.

2) усі види злочинних об'єднань, про які йде мова у ст. 28 КК України, так й інших статтях КК України, зокрема ст. 143, 181, 257, 258-3, 260, 392 КК України, можна визнавати самостійними формами співучасті. Фактично з огляду на сучасну неузгодженість цих норм саме такий підхід закріплений у КК України.

Навіть якщо й банди, терористичні групи та організації, не передбачені законом воєнізовані або збройні формування тощо і визнаватимуться самостійними формами співучасті, кваліфікація злочинів, учинених їх учасниками, вимагає, щоб вони узгоджувалися зі злочинними об'єднаннями, передбаченими ст. 28 КК України. Адже переважна більшість кваліфікованих та особливо кваліфікованих складів злочинів, у яких міститься така кваліфікуюча ознака як вчинення злочину у певній формі співучасті, пов'язана саме зі злочинними об'єднаннями, передбаченими ст. 28 КК України.

Тому найбільш раціональним видається перший варіант. У зв'язку з цим актуальною є розробка пропозицій щодо узгодження загальних видів злочинних об'єднань (передбачених ст. 28 КК України) та спеціальних (банд, терористичних груп, терористичних організацій, не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, транснаціональних організацій, груп, діяльність яких здійснюється під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів і поєднана із заподіянням шкоди здоров'ю людей або статевою розпущістю).

Найбільш невизначеною залишається кримінально-правова природа не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Ці злочинні об'єднання, з огляду на кримінально-правові ознаки, закріплені в примітках до ст. 260 КК України, можна відносити до груп осіб за попередньою змовою, оскільки у них відсутні усі обов'язкові ознаки організованої групи чи злочинної організації. Мета створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування не завжди є злочинною, а інколи навіть суспільно корисною. Не

передбачені законом воєнізовані або збройні формування можуть мати на меті: учинення злочинів, захист інтересів особи, суспільства та держави від злочинів, забезпечення безпеки об'єктів або осіб, підтримання громадського порядку, насильницьку зміну основ конституційного ладу та порушення територіальної цілісності тощо [6, с. 629].

У зв'язку з цим виникає питання чи може це злочинне об'єднання належати до певної форми співучасті. Не випадково окремі дослідники роблять висновок, що не передбачене законом воєнізоване або збройне формування, про яке йдеться у ст. 260 КК України, може належати як до певної форми співучасті, так і існувати поза ними [7, с. 160].

Під час створення злочинного об'єднання співучасть особлива, нестандартна, нетрадиційна. У зв'язку з цим вона повністю не охоплюється традиційним змістом співучасті, визначеним ст. 26 КК України. З іншого боку це також і так звана необхідна співучасть. Тобто відповідні злочини можуть вчинятися лише як групові, коли об'єктивна сторона складу злочину вимагає діяльності двох і більше осіб. За створення (організацію) злочинного об'єднання здебільшого відповідає одна особа – організатор. Інші його учасники, які надали згоду на створення злочинного об'єднання за їх участі – відповідатимуть за участь, однак не за створення. Відтак, таке діяння як створення злочинного об'єднання – може вчинити й один суб'єкт – а це звісно виходить за межі традиційного розуміння співучасті. Злочин учинений організованою групою чи злочинною організацією також може бути вчинений однією особою¹. Єдиним злочином для вчинення якого об'єднуються співучасники є злочин, передбачений ст. 260 КК України, який може проявлятися у формі створення цього злочинного об'єднання, керівництва ним чи участі у вчинених ним злочинах. Вчинення учасниками цього злочинного об'єднання інших злочин означає його трансформацію в банди, терористичні об'єднання.

Список бібліографічних посилань

1. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.
2. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2010. 608 с.
3. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2: Особлива частина. 1040 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
5. Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 192 с.
6. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2018. 928 с.
7. Конончук А. О. Кримінально-правова природа не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування // Актуальні проблеми кримінального права та процесу : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 16 черв. 2017 р.) / ред. кол.: О. О. Волобуєва, О. В. Одерій, Т. О. Лоскутов, А. С. Політова. Кривий Ріг : Геліос-Принт, 2017. С. 159–161.

Одержано 11.03.2019

¹ Слід розмежовувати поняття «вчинення злочину» та «участь у злочині». Учиненням злочину варто вважати лише дії виконавця, а участю в злочині – дії інших співучасників. За таких обставин учинити злочин у складі злочинного об'єднання може навіть одна особа за умови участі в ньому мінімальної кількості його учасників. Злочин, учинений однією особою, можна визнати вчиненим злочинною організацією лише в тому разі, якщо він охоплювався умислом інших співучасників. Його може вчинити як член цього об'єднання, так і інший учасник злочинної організації, що не вважається її членом. Окрім цього, він має відповідати загальній меті злочинної організації.

УДК 35.071.1

Ігор Миколайович ВОЛКОВ,

старший науковий співробітник – начальник сектору правового забезпечення
науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України
Національної академії Національної гвардії України (м. Харків);

Оксана Григорівна ПОЦЕБІНА,

науковий співробітник сектору правового забезпечення
науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України
Національної академії Національної гвардії України (м. Харків)

АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ РІЗНИХ КРАЇН СВІТУ ЯК ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ У ХОДІ ПРИПИНЕННЯ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ

Реальність життя доводить, що мітинги, пікетування, демонстрації були, є і будуть, але вони повинні проводитись у межах чинного законодавства. Лише гарантовані права людини можуть становити основу стабільності держави та міжнародної спільноти. Використання правоохоронних органів для припинення масових заворушень не повинно суперечити міжнародним правовим нормам. Крім того, далеко не кожний публічний виступ викликає силову протидію влади.

Свобода зборів закріплена в Загальній декларації прав людини [1, ст. 20], Міжнародному пакті про громадянські та політичні права [2, ст. 21], Європейській Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3, ст. 11]. За загальним правилом, захисту підлягають тільки мирні зібрання громадян. Різні країни світу мають різні підходи до порядку регулювання таких суспільних відносин. Крім конституційного закріплення, вони регламентуються шляхом прийняття відповідних законів, з подальшою конкретизацією в нормативно-правових актах нижчого рівня.

Наведемо декілька прикладів таких підходів.

У Великобританії проведення демонстрацій і походів впорядковується Законом про охорону громадського порядку, 1986 р. Проведення вуличних заходів санкціонується поліцією. Організатори повинні не пізніше шести робочих днів до початку заходу повідомити про основні його характеристики – дату, місце і час проведення, маршрут руху, прізвища та адреси організаторів.

Санкції для організаторів наступають, коли йдеться про порушення, пов'язані з порядком проведення заходів, за що передбачене тюремне ув'язнення на строк до трьох місяців або штраф, що не перевищує 1000 фунтів. Найбільш суворі покарання – до 10 років в'язниці – передбачені для учасників масових заворушень [4].

Порядок проведення вуличних демонстрацій та мітингів у Німеччині регламентується Федеральним законом «Про зібрання і походи», 1978 р. Визначаються строки подання повідомлення про запланований захід, регламентується порядок проведення та відповідальність за порушення встановлених вимог. Передбачається випадок, коли керівник масового заходу не може забезпечити виконання своїх розпоряджень, він повинен негайно оголосити про припинення заходу. З моменту цього оголошення всі учасники масового заходу, хто не підкорився вимогам організаторів, отримують статус «особи, що діє проти громадського порядку» і до них може бути застосована кримінальна відповідальність.

У Сполучених Штатах Америки законодавчі вимоги до проведення масових заходів (мітингів, маніфестацій) встановлюються органами влади відповідних штатів. Терміни завчасного повідомлення органів влади про запланований масовий захід різні: у Нью-Йорку – 45 днів, в Лос-Анджелесі – 40 днів, у Вашингтоні – 15 днів до початку заходу. Несанкціоновані масові заходи отримують статус «публічні заворушення» і поліція отримує право застосування силових способів припинення таких заходів. До учасників несанкціонованих демонстрацій може застосовуватись покарання у вигляді різних за розміром штрафів (максимально до 3000 дол.) або позбавлення волі, в залежності від тяжкості вчинених правопорушень.

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ. ХАРКІВ, 2019**

Нормативна регламентація організації і проведення масових заходів зі встановленням повідомного порядку їх проведення здійснюється спеціальними законами і в інших державах світу.

Сила державними правоохоронними органами повинна застосовуватися тільки у виключному випадку. Якщо мета – захист конституційного ладу, законності, правопорядку, то пропорційне загрозі, стримане застосування сили виправдано не тільки з точки зору міжнародного права, воно знаходить розуміння й у громадян.

Світові відомо багато прикладів виправданого застосування сили під час припинення масових заворушень. На жаль, є чимало прикладів протилежного характеру, коли застосування сили не відповідає масштабам заворушень, а некваліфіковані дії правоохоронних органів призводять до невинуватено тяжких наслідків. Одним із найактуальніших прикладів таких наслідків є події під час революції гідності в Україні. Саме тому міжнародне співтовариство дотримується висновку, що дії правоохоронних органів повинні суворо відповідати певним стандартам, загальним для всіх держав.

Конституцією України встановлено право громадян збиратися мирно для проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій [5, ст. 39].

Визначення на конституційному рівні права на свободу мирних зібрань є позитивним фактом у демократичному суспільстві. Але цього недостатньо для належної організації таких заходів і не може забезпечити в повній мірі дотримання законних прав і свобод інших громадян, підтримання громадської безпеки і громадського порядку в належному стані. Наявність спеціалізованого закону, який регламентує цю специфічну сферу суспільних відносин, дозволив би попередити можливий хаотичний розвиток подій, встановити цивілізовані межі взаємодії влади і громадянського суспільства, дотримання законодавчо встановлених правил громадського порядку і безпеки. Він встановив би прийнятні у демократичному суспільстві правила поведінки, як для організаторів та учасників заходів, так і для органів влади, їх посадових осіб (зокрема правоохоронців) стосовно основних питань, пов'язаних з підготовкою, протіканням та завершенням відповідного масового заходу.

На теперішній час в Україні відсутній спеціалізований закон про свободу мирних зібрань. Цю сферу суспільних правовідносин регулюють відповідні положення Конституції України, адміністративне і кримінальне законодавство, розрізнені підзаконні нормативно-правові акти.

Вбачається, що питання прийняття такого закону заслуговує на увагу та є актуальним. Бажано щоб при підготовці його тексту була врахована в тому числі і світова практика організації та проведення масових заходів.

Список бібліографічних посилань

1. Загальна декларація прав людини : від 10.12.1948. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : від 16.12.1966 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 10.03.2019).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 04.11.1950 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 10.03.2019).
4. Аналітична записка зарубіжного законодавства щодо масових заходів // Центр досліджень соціальних комунікацій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : сайт. URL: <http://nbuv.gov.ua/images/nub/an1.pdf> (дата звернення: 10.03.2019).
5. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

Одержано 13.03.2019

УДК 796.323.2(477)

Максим Володимирович ГАДЗАН,

курсант 3 курсу факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Дар'я Володимирівна КАЗНАЧЕЄВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ: «ЗА» ТА «ПРОТИ»

Питання легалізація вогнепальної зброї в Україні сприймається дуже гостро. Більш за все це викликано пропагандою державних органів влади щодо не потрібності такого процесу й тяжких його наслідків. *Конституція України визначає право кожної людини на життя та його захист від протиправних посягань, право на недоторканність та безпеку людини, її життя, здоров'я, честь та гідність, рівність конституційних прав і свобод громадян, непорушність права приватної власності та ін. але не вказує як саме та у який спосіб людині, захистити себе правильно дотримуючись положень закону [1].*

Одним із способів самозахисту, є легалізація вогнепальної зброї для громадян. За останній час в Україні збільшилась кількість злочинів пов'язаних саме із застосуванням вогнепальної зброї, що є наслідком нестабільних політичної, економічної ситуаціями та бойовими діями на окупованих територіях держави, але не дивлячись на ці проблеми соціологічні дослідження показують що у період 2016–2019 років значно підвищилась свідомість громадян. Люди бажать відчувати себе у безпеці мати право та можливість захистити себе і свою сім'ю, приватну власність.

На сьогодні держава та правоохоронні органи проводять заходи щодо стабілізації ситуації у сфері незаконного обігу зброї, такі як «місячник добровільної здачі зброї», спеціальними операціями поліції «зброя та вибухівка», але на думку депутатів, громадських діячів, та інших політиків питання з вогнепальною зброєю можливо вирішити радикально, легалізуювши її в Україні. Характерним для даної ситуації є те що в інших країнах легалізації зброї спочатку передують її статусно-нормативно правове регулювання, відповідно спочатку потрібен закон який би давав відповідь як і що захищати такою зброєю [4, с. 78].

За діючим законодавством громадяни мають можливість отримувати дозвіл на придбання та володіння гладкоствольної та нарізної мисливської зброї, скористатися нею у певній ситуації для захисту своїх прав без подальших негативних наслідків у вигляді притягнення до кримінальної відповідальності. Адже в КК України, в розділі VIII Загальної Частини, який має назву «Обставини, що виключають злочинність діяння» передбачений стан необхідної оборони [3], відповідно до якого не підлягають кримінальній відповідальності особи, які скористалися зброєю для відвернення незаконного вторгнення в житло чи інше приміщення, але треба розуміти тут є два важливих аспекти перший це те що лінія між необхідною обороною і умисним вбивством дуже тонка і тлумачення даної норми в органах поліції та судах є не завжди правильним, по друге, не завжди особи які отримують дозвіл на володіння зброєю мають юридичну освіту або мінімальні знання з правових норм, підстав, та доцільності застосування такої зброї під час необхідної оборони що у подальшому фактично породить новий злочин замість крайньої необхідності.

На прикладі зарубіжних країн можливо розглянути позитивний та негативний вплив наявності вогнепальної зброї у цивільного населення. Статистична інформація щодо зменшення кількості злочинів у всіх країнах є приблизно ідентичною. Але статистичні данні показують що кількість вбивств з використанням вогнепальної зброї підвищується на 50–55 %. На прикладі США можна побачити що кількість вбивств та злочинів з використанням вогнепальної зброї зростає, особливо небезпечним є те, що нерідко вбивства відбуваються в навчальних закладах. Також збільшується кількість осіб які вирішили піти із життя з використанням вогнепальної зброї. Але позитивний вплив введення заборони на володіння вогнепальною зброєю є

беззаперечним на прикладі Австралії та Швейцарії адже ці країни лідирують в переліку тих, які визнаються безпечними для життя людей, де громадяни мають право мати вогнепальну зброю, але з певними обмеженнями [5, с. 152].

В Україні з моменту прийняття незалежності, особливо в тяжкі роки для становлення Української державності вчинялись спроби щодо лібералізації законодавства яке регулює право громадян на зброю, але це не призвело до змін у нормативно правовій базі. За весь час наукові і політичні діячі робили спроби через суб'єктів законодавчої ініціативи подати законопроекти на розгляд до Верховної ради України, але жоден з них так і не було прийнято оскільки дуже вагомий опір чинить вся система Міністерства внутрішніх справ тому що навіть законодавче регулювання дозволеної в Україні гладко-ствольної та нарізної мисливської зброї відсутнє на належному рівні. Держава має тільки певні інструкції, накази та порядки, які є підзаконними нормативними актами. Питання необхідності надання громадянам вільного доступу до володіння зброєю є досі не дослідженим, думки науковців, а саме П. Л. Фріса, П. М. Мітрухова, С. М. Шуміленко, А. М. Колосок не є однозначними з цього приводу оскільки вони не висловлюють конкретного ставлення до цього питання а тільки наводять аргументи «за» і «проти».

Згідно статистичних даних, після того як петиція про Легалізацію вогнепальної зброї набрала необхідну кількість голосів до розгляду на порталі Офіційного інтернет-представництва Президента України думки громадян розділились, і за легалізацію вогнепальної зброї виступали всього 11 % населення, а відповідно проти були більше 80 % [6, с. 52].

Проаналізувавши стан готовності і необхідності запровадження реформи у сфері збройної політики держави можна зрозуміти, що в Україні це призведе в більшій мірі до негативних наслідків, ніж до позитивних. Так до негативних наслідків які проявляться після прийняття таких владних рішень доцільно віднести:

- збільшення кількості вбивств та самогубств від вогнепальної зброї, тому що навіть сама думка що у людини є пістолет на психологічному рівні вже впливає на її поведінку та відношення до оточуючих, робить її більш агресивною та самовпевненою;
- збільшення кількості осіб, засуджених за перевищення меж необхідної оборони, тому що звичайні громадяни не орієнтуються у межах та рамках кримінального законодавства що дуже тонко виділяє поняття необхідної оборони;
- збільшення випадків використання зброї при вчиненні інших злочинів, які виникають умисно або спонтанно на підставі алкогольного наркотичного сп'яніння або психологічного впливу на свідомість людини;
- створення небезпеки для поліції та інших органів виконавчої влади при затриманні злочинців, оскільки навіть після реформи поліції 70 % поліцейських не готові протистояти збройній агресії в умовах вулиці;
- зброя потрапить до рук злочинців, торговців зброєю і породить собою тіньовий ринок зброї яка буде оформлена через корумповані схеми;
- значно зросте кількість мітингів акцій демонстрацій які будуть переходити у збройні сутички, а відповідно і кількість постраждалих зростатиме;

До позитивних аргументів легалізації коротко ствольної вогнепальної зброї можливо віднести:

- наповнення державного бюджету за рахунок осіб які бажають придбати зброю, розробка нової формули оподаткування для власників вогнепальної зброї;
- більш безпечне перебування вдома, особливо коли є цінне майно на яке можуть посягнути злочинці;
- морально-психологічний тиск на осіб які готують або мають намір вчинення злочину;
- здатність поліції більш швидко розслідувати злочини пов'язані із застосуванням вогнепальної зброї;
- прозора система очистки так званих «сірих» стволів які потрапили до рук громадян випадково.

Вільний доступ громадян до зброї може теоретично зменшити кількість злочинів, але тільки певної категорії, і як показує міжнародна практика збільшується кількість потерпілих від конкретних злочинів, і такі зміни на законодавчому рівні коли населення масово не готове тримати у себе вогнепальну зброю може привести до великого кровопролиття, ускладнить роботу правоохоронних органів, створить страх та бажання самозахисту у пересічних громадян.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : наказ МВС України від 21.08.1998 № 622 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98> (дата звернення: 01.03.2019).
3. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
4. Фріс П. Л. Право громадян на зброю – «PRO ET CONTRA». *Наше право*. 2015. № 5. С. 77–84
5. Цивільна зброя в Україні: міфи та реальність. Українська дійсність і міжнародний досвід легалізації та контролю / Г. Ф. Гергеа, О. О. Зарубінський, Б. М. Петренко, Р. В. Старовойтенко. Київ : АДЕФ-Україна, 2015. 152 с.
6. Гергеа Г. Ф., Зарубінський О. О., Петренко Б. М., Старовойтенко Р. В. Цивільна зброя в Україні: міфи та реальність. Українська дійсність і міжнародний досвід легалізації та контролю. Київ : АДЕФ-Україна, 2015. 52 с.

Одержано 06.03.2019

УДК 343.32+343.346.8

Владислав Сергійович ГЕРАСИМЮК,

курсант 3 курсу факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ксенія Володимирівна ЮРТАЄВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВОЇ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Останнім часом в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій і виникнення численних гібридних загроз проблема забезпечення публічної безпеки стає все більш складною. Згідно п. 4 ст. 3 закону України «Про національну безпеку України» державна політика у сферах національної безпеки і оборони охоплює низку різних напрямів і спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, в тому числі й кібербезпеки України [1]. Відповідно до ст. 1 закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» кібербезпекою визнається захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі [2]. Таким чином відповідно до чинного законодавства кібербезпека визнається важливою складовою публічної безпеки, і органи Національної поліції України є частиною національної системи кібербезпеки України (п. 3 Стратегії кібербезпеки України) [3].

На сьогодні жодна галузь людської діяльності не набула такого розвитку, як інформаційні технології. Інформаційні технології трансформують світ, розширюють особисту свободу і можливості людей, допомагають створювати нові ідеї та інновації. Проте разом із перевагами сучасного цифрового світу та розвитком інформаційних технологій також зростає і кількість загроз публічній безпеці, супроводжуваних зростанням кількості та потужності кібератак,

вмотивованих інтересами окремих держав, груп та індивідів. Переважна більшість Українців має низький рівень володіння комп'ютером, зазвичай навіть не помічаючи жодних змін від справжньої ліцензійної програми. Встановивши шкідливий софт потерпілий надає доступ злочвмисникам до персональних даних, що знаходяться на його комп'ютері, у тому числі інформації щодо номерів банківських карток, паролів до соціальних мереж та багато іншого включаючи особисте листування. Часто навіть не підозрюючи про витік комп'ютерної інформації потерпілі користуються такими софтами місяцями. Цим самим вони дають зловмисникам змогу заволодіти коштами з їх рахунків, або рахунків їх фірм чи організацій. І це лише один із прикладів кіберзлочинів, з якими щодня стикаються працівники Кіберполіції України.

Проаналізувавши дані, отримані в результаті інформаційного запиту, направленої нами до Генеральної прокуратури України, про статистику вчинення кіберзлочинів в Україні станом на 2018 рік [4], мусимо констатувати, що сучасний стан системи публічної безпеки не забезпечує у повному обсязі нейтралізацію існуючих кіберзагроз. Так, у 2018 р. в Україні зареєстровано – 2470 кримінальних правопорушень у сфері кіберзлочинності, із них закриті – 169, направлені до суду (з урахуванням правопорушень минулих років) – 1515. Аналізуючи статистику кіберзлочинів в областях України можна прийти до висновку, що найбільшу кількість зареєстрованих кіберзлочинів зафіксовано в таких областях як: Миколаївська – 378; Одеська – 351; Львівська – 272 та у місті Києві – 283 злочини. Найменша кількість кіберзлочинів зареєстровано в Івано-Франківській – 20; Тернопільській – 25; Волинській – 29 та Сумська – 30 злочинів.

Аналізуючи кримінологічні характеристики осіб, що вчинили кіберзлочини у 2018 р., можна прийти до наступних висновків: більшість осіб, що вчинили злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів) у віці 29–39 років. З 254 облікованих, осіб, що вчинили зазначені злочини у 2018 р., 145 осіб мали повну вищу або базову вищу освіту, 66 осіб – вищу загальну середню або базову загальну середню освіту, 40 осіб – професійно технічну освіту, 3 особи – початкову базову або взагалі не мали освіти [4].

За словами голови Кіберполіції Сергія Демедюка щороку кількість виявлених кіберзлочинів збільшується в середньому на 2,5 тисяч. У 2017 році підрозділи Кіберполіції супроводжували близько 7 тис. кримінальних проваджень, з них 4,5 тис – винятково кіберзлочини. За одинадцять місяців 2017 року було направлено до суду обвинувальні акти щодо 726 осіб [5]. Відповідно до отриманої нами статистики Генеральної Прокуратури України у 2018 кількість кримінальних проваджень, направлених до суду з обвинувальним актом зросла вдвічі і складає 1515 кримінальних справ [4], що свідчить про поліпшення роботи правоохоронних органів у напрямку протидії кіберзлочинам.

З кожним роком кількість вчинених кіберзлочинів зростає, способи їх вчинення постійно удосконалюється, що у свою чергу ускладнює виявлення та протидію зазначеним правопорушенням. Одними з першочергових заходів на шляху побудови системи кібербезпеки є вдосконалення державного управління у даній сфері та нормативно-правової бази для забезпечення такої діяльності. Крім того важливим є здійснення посиленої професійної підготовки, проведення курсів підвищення кваліфікації, тренінгів, з питань кібербезпеки і не лише для працівників Кіберполіції України, а й для усіх співробітників правоохоронних органів. Так, наприклад, підготовка суддів, слідчих та прокурорів для роботи з доказами, що стосуються злочину, отриманими в електронній формі, з урахуванням особливостей кіберзлочинів є одним із важливих заходів, передбачених Стратегією кібербезпеки України [3]. Крім того для підвищення поінформованості громадян про безпеку в кіберпросторі важливим є проведення превентивних заходів, лекцій у навчальних закладах, на підприємствах, організаціях, розміщення інформації у місцях найбільшої активності людей щодо безпечного користування всесвітньою мережею Інтернет. Реалізація комплексу зазначених заходів є необхідною умовою забезпечення публічної безпеки в нашій державі.

Список бібліографічних посилань

1. Про національну безпеку : закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 26.01.2019).
2. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19> (дата звернення: 26.01.2019).

3. Стратегія кібербезпеки України : затв. указом Президента України від 15.03.2016 № 96/2016 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96/2016> (дата звернення: 26.01.2019).

4. Статистика кіберзлочинності в Україні за 2018 рік // Доступ до правди : сайт. URL: https://dostup.pravda.com.ua/request/statistika_kibierzlochinnosti_v_4?nocache=incoming-105671#incoming-105671 (дата звернення: 26.01.2019).

5. Кількість кіберзлочинів збільшується на 2,5 тисячі в рік – голова Кіберполіції // Економічна правда : сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/01/15/633010/> (дата звернення: 26.01.2019).

Одержано 28.01.2019

УДК 343.9

Євгенія Олексіївна ГЛАДКОВА,

кандидат юридичних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності
Харківського національного університету внутрішніх справ

РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Феномен кримінологічної безпеки безпосередньо пов'язаний із протидією злочинності – «системою державних і громадських заходів, спрямованих на усунення або нейтралізацію детермінант злочинності та корекцію поведінки осіб, схильних до правопорушень» [1]. Як особливий, інтегрований, багаторівневий об'єкт соціального управління протидія злочинності «складає різноманітну за формами діяльність відповідних суб'єктів (державних, недержавних органів та установ, громадських формувань та окремих громадян), які взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на усіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до соціального толерантного рівня» [2, с. 44–45]. Організація протидії злочинності полягає у здійсненні ряду операцій (облік, реєстрація, прогнозування, планування, координація, визначення тенденцій злочинності тощо), зокрема управлінського, профілактичного характерів. Реалізація правоохоронної діяльності спеціальними суб'єктами (органами державної влади, об'єднаннями громадян і безпосередньо самими громадянами) передбачає здійснення комплексу заходів у рамках правоохоронного та правозастосовного напрямів діяльності. Попередження злочинності – це виконання уповноваженими суб'єктами запланованих і передбачених нормативно-правовими актами заходів, спрямованих на попередження розвитку та поширення злочинних намірів, визначення ознак притаманних тому чи іншому злочину, в тому числі з метою встановлення суб'єкта злочину та притягнення винної особи до відповідальності, що у свою чергу сприяє відновленню прав, свобод та інтересів осіб, які були порушені внаслідок вчинення протиправного посягання.

Із зазначеного випливає, що головним завданням забезпечення кримінологічної безпеки є досягнення умов, за яких не існує взагалі (як ідеальний варіант) або існує мінімальний рівень імовірності виникнення злочинних посягань на охоронювані спеціально уповноваженими суб'єктами права, свободи та інтереси громадян, а також інтереси держави. Виконання такого завдання вбачається можливим за допомогою здійснення діяльності пов'язаної з протидією злочинності шляхом: 1) вивчення закономірностей та особливостей поширення злочинності з метою накопичення необхідної інформації для подальшого унеможливлення зазначеного процесу; 2) недопущення формування антисоціальних настанов у осіб та девіантної поведінки, особливо у категорії потенційно схильної вчинення злочинів; 3) встановлення детермінантів злочинності та впливу на них з метою усунення; 4) попередження можливості стати реальним об'єктом протиправного посягання; 5) здійснення цілеспрямованої профілактики; 6) реалізації правоохоронної функції держави, яка забезпечується ефективною роботою правоохоронних органів.

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ. ХАРКІВ, 2019**

У свою чергу необхідно розуміти, що здійснення заходів, покликаних забезпечити кримінологічну безпеку на регіональному рівні, не зможе мінімізувати чи знищити рівень злочинності на рівні всієї країни, як і останнє неможливе без першого. У даному випадку прослідковується сталий взаємозв'язок усіх рівнів кримінологічної безпеки, а власне діяльність за допомогою якої вона забезпечується повинна бути визначеною та скоординованою між усіма рівнями та суб'єктами, що її забезпечують, заходами, які провадяться. Зазначене переважно забезпечується шляхом встановлення єдиної мети (результат, якого необхідно досягти), визначенням завдань (запланований обсяг роботи, який підлягає виконанню [2, с.40]) та основних напрямів забезпечення кримінологічної безпеки.

Зауважимо, що мета забезпечення кримінологічної безпеки на рівні регіонів залишиться незмінною та полягає у мінімізації рівня злочинності, шляхом оперативного з'ясування та прогнозування розвитку виникнення негативних напрямів і проявів у злочинній сфері, а також планування та реалізації системи заходів щодо попередження, запобігання, припинення, локалізації та профілактики конкретних загроз, які мають форму злочинних посягань на права, свободи громадян та інтереси держави. Відмінним у даному випадку будуть лише межі вказаної мети: якщо на державному рівні вона обмежена кордонами країни, то в іншому (на рівні адміністративно-територіальних утворень) буде поширюватись лише на певну територію.

Щодо співвідношення категорій мета, завдання та напрями діяльності підтримаємо точку зору О. М. Бандурки та О. М. Литвинова: «якщо основна роль мети, визначеної в найзагальнішому вигляді, – орієнтир, то основна роль завдання, визначеного аналогічним чином, – спосіб організації зв'язку конкретної мети з конкретними можливостями її досягнення. Інакше кажучи, якщо поняття «мета» дозволяє виражати те, як можуть в ідеалі співпадати функція і діяльність, яка її виражає, то поняття «завдання» дозволяє виражати те, наскільки функція і діяльність, яка її виражає, співпадають зараз і що треба зробити для того, щоб цей збіг оптимізувати» [2, с. 68]. Таким чином, у загальному розумінні за допомогою завдань, які представляють собою чітко визначену програму дій, досягається поставлена мета, при цьому перші обумовлюють зміст ще однієї категорії – напрямів діяльності, які у свою чергу являють собою систему різноманітних заходів, здійснення яких дозволяє отримати конкретний результат у вигляді досягнення цілей.

Отже, під завданнями забезпечення кримінологічної безпеки на регіональному рівні пропонуємо розуміти конкретно визначені дії щодо реалізації системи узгоджених скоординованих різнопланових заходів попереджувального, запобіжного, локалізуючого та профілактичного характеру, пов'язаних із протидією злочинності, а також з метою мінімізації її рівня на території.

В свою чергу до завдань забезпечення кримінологічної безпеки на рівні регіонів необхідно віднести: 1) зниження існуючого рівня злочинності в межах кожної окремої території, де пріоритет протидії злочинності повинен встановлюватись, виходячи з поширення тих чи інших видів злочинів у межах конкретної території; 2) вироблення та реалізація комплексної концепції забезпечення кримінологічної безпеки в межах кожного адміністративно-територіального утворення; 3) розробка, прийняття та реалізація програм, планів і окремих рішень, спрямованих на забезпечення кримінологічної безпеки на макрорівні; 4) створення соціально-економічних умов, що унеможливають прогресивний розвиток злочинності; 5) інтеграція окремих питань, пов'язаних із забезпеченням кримінологічної безпеки, в різні сфери суспільного життя, діяльність у яких зможе вплинути на зниження рівня злочинності (наприклад, в економічній сфері – забезпечення населення робочими місцями та зменшення кількості безробітних); 6) забезпечення захисту прав, свобод та інтересів громадян і держави від злочинних посягань (у даному випадку права та інтереси можуть носити як матеріальний, так і нематеріальний характер); 7) проведення систематичної цілеспрямованої профілактики злочинності в залежності від криміногенної обстановки в кожному адміністративно-територіальному утворенні; 8) поширення практики поновлення порушених прав, свобод, інтересів громадян та інтересів держави; 9) накопичення інформації та статистичних даних щодо стану злочинності на територіях адміністративно-територіальних утворень для їх подальшого узагальнення з метою вироблення конкретних заходів протидії злочинності та усунення причин і умов здійснення протиправних посягань; 10) підвищення правосвідомості громадян і сприяння формування правової культури, у поєднанні з попередженням виникнення та поширення правового нігілізму; 11) налагодження взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування,

громадськими організаціями та населенням і встановлення координаційних зв'язків між ними для проведення спільних заходів, пов'язаних із забезпеченням кримінологічної безпеки; 12) формування та утвердження гуманістичних цінностей у суспільстві.

Реалізація вищевказаних завдань повинна відбуватись комплексно, в іншому випадку, за умови їх епізодичного виконання це не призведе до жодного результату. Саме тому така діяльність повинна базуватись на послідовній чіткій політиці забезпечення кримінологічної безпеки та мати відповідну нормативну регламентацію (на рівні регіонів) та правову базу (на рівні держави).

Список бібліографічних посилань

1. Гринчак В. М. Кримінологія і сучасність. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2000. № 2. С. 25–27.

2. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2011. 308 с.

3. Словник української мови : в 11 т. / І. К. Білодід та ін. ; Акад. наук УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1972. Т. 3. 744 с.

Одержано 05.02.2019

УДК 355.426.4:351.75:35.071.1

Сергій Олександрович ГОДЛЕВСЬКИЙ,

начальник науково-дослідної лабораторії будівництва та оперативного застосування
Національної гвардії України науково-дослідного центру службово-бойової діяльності
Національної гвардії України Національної академії Національної гвардії України (м. Харків)

МОДЕЛЬ ЗАСТОСУВАННЯ УГРУПОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ ВЕДЕННЯ СТАБІЛІЗАЦІЙНИХ ДІЙ У КРИЗОВОМУ РАЙОНІ

За наявності в країні внутрішньої нестабільності за певних умов може виникнути збройний конфлікт неміжнародного характеру, що становить значну небезпеку конституційному ладові та територіальній цілісності держави.

Такий конфлікт характеризується наступними двома критеріями: збройні групи, що беруть участь у військових діях повинні проявляти хоча б мінімальну ступінь організованості, а збройні зіткнення повинні досягати мінімального рівня інтенсивності.

Крім того, збройний конфлікт неміжнародного характеру слід відрізняти від менш значних форм колективного насильства, наприклад: заворушень серед цивільного населення, повстань, окремих актів тероризму або інших поодиноких актів насильства.

При визначенні рівня інтенсивності конфлікту беруться до уваги такі показники, як:

- тривалість і ступінь серйозності збройних зіткнень,
- види урядових сил, що беруть участь в них;
- число учасників збройних груп і військ, організованість дій не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (НЗФ);
- види застосовуваної зброї;
- викликані військовими діями людські втрати і матеріальні збитки [1; 2, ст. 1].

Аналіз режимних заходів відповідно до Закону [3, ст. 2, 4, 10, 16, 17, 18, 20] показав, що правовим режимом, що має бути введений на етапі стабілізаційних дій (за відсутності збройного конфлікту) та який би забезпечив ефективне виконання усього необхідного переліку режимних заходів є правовий режим надзвичайного стану. Для врегулювання кризової ситуації, недопущення переростання внутрішньої нестабільності у збройний конфлікт неміжнародного характеру згідно оперативних планів застосовуються сили безпеки нашої держави. При введенні правового режиму надзвичайного стану на території, охопленій конфліктом можуть проводитись стабілізаційні дії.

Сутність стабілізаційних дій військ (сил) полягає в одночасних й послідовних діях, заходах та акціях, які проводяться військами (силами) для стабілізації обстановки, недопущення

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ. ХАРКІВ, 2019**

відновлення збройних сутичок, диверсій і терористичних актів, масових заворушень у визначених операційних районах.

Для напрямку забезпечення громадської безпеки розглядаються такі заходи: припинення насильницьких дій, заключення мирних угод, роззброєння НЗФ, посилення державного кордону, забезпечення свободи пересування, паспортний контроль, посилення охорони громадського порядку, охорона державних діячів, охорона важливих об'єктів інфраструктури, розмінування тощо.

Для проведення стабілізаційної операції в кризовому районі створюється міжвідомче угруповання. Роль і завдання силових відомств визначаються відповідно з Додатком до Концепції розвитку Сектору безпеки і оборони [4, п. 5].

Досвід створення угруповання сил охорони правопорядку для виконання службово-бойових завдань на сході нашої держави щодо забезпечення громадської безпеки та режимних заходів в зоні, прилеглий до району ведення бойових дій показав, що рішення на створення таких угруповань приймається не завжди раціонально, що призводить до його незбалансованого складу, і як наслідок – неефективного використання наявних сил і засобів. Тому необхідно мати відповідну науково обгрунтовану методику визначення складу угруповання для використання командирами і штабами в ході прийняття ними рішень. Алгоритм даної методики пропонується такий:

- аналіз воєнно-політичної та оперативної обстановки, висунення вимог до стабілізаційних дій;
 - визначення інтенсивності конфлікту, рівня організованості збройних груп;
 - склад і прогнозований характер дій НЗФ;
 - діюче правове поле, у якому застосовується міжвідомче угруповання (режим в районі проведення антитерористичної операції, правовий режим надзвичайного стану тощо);
 - декомпозиція завдань міжвідомчого угруповання до оперативних, оперативно-тактичних, тактичних завдань;
 - призначення, спроможності частин і підрозділів Національної гвардії України (НГУ) щодо ведення стабілізаційних дій, обмеження щодо їх застосування;
 - визначення динаміки стабільності та нестабільності, а також місцевих факторів;
 - розроблення (вдосконалення) заходів, спрямованих на зменшення джерел нестабільності;
 - моделювання дій угруповання;
 - моніторинг та оцінка успішності стабілізаційних дій протягом визначених періодів;
 - аналіз результатів оцінювання, коригування заходів стабілізаційних дій у разі необхідності.
- Основним елементом зазначеної методики буде модель застосування міжвідомчого угруповання в кризовому районі з урахуванням дольової участі Національної гвардії України.
- Таку модель пропонується представляти у графоаналітичному вигляді, що має включати події, функції (завдання) й відповідні мережі протікання подій.
- Вхідними параметрами моделі можуть бути:
- прогнозовані сценарії розвитку конфлікту й виникнення внутрішньої нестабільності;
 - склад непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань, терористичних груп чи організацій, злочинних організацій, бандитських формувань, й навіть диверсійних груп перерахованих формувань;
 - характер дій НЗФ (умовно дії протидіючої сторони можна розділити на наступальні, оборонні, партизанські, диверсійні й терористичні, а також їх різне сполучення);
 - рівень інтенсивності конфлікту та динаміка його розвитку;
 - роль і місце НГУ (визначається шляхом декомпозиції завдань складових Сектору безпеки й оборони від стратегічних до оперативних, оперативно-тактичних, тактичних завдань з урахуванням діючої нормативно-правової бази);
 - перелік завдань й заходів, які необхідно виконати для найшвидшої нормалізації обстановки;
 - напрямки зосередження основних зусиль (основним центром ваги завжди повинне бути населення кризового району, його відношення до урядових сил);
 - розмір територій охоплених протиправними (повстанськими, партизанськими, злочинними) діями;
 - система управління, що створюється;

- наявні сили та спроможності силових структур щодо виконання завдань;
- діючих адміністративно-правовий режим і його обмеження тощо.

Моделювання здійснюється динамічним способом шляхом аналізу варіантів замислу застосування сил угруповання на розрахунок його складу до рівня потрібної достатності для виконання усього переліку необхідних завдань.

Моделями меншого масштабу як елементів загальної моделі можуть бути моделі теорії ігор, системи масового обслуговування, імітаційні, штабні, графоаналітичні моделі, а також використання матриць, оперативно-тактичних розрахунків тощо.

В результаті моделювання мають бути отримані прогнозований результат ведення стабілізаційних дій та їх очікувана ефективність, й власне, потрібний функціональний і чисельний склад угруповання.

За основний критерій ефективності пропонується прийняти ступінь відповідності складу угруповання характеру і обсягу виконуваних завдань.

Список бібліографічних посилань

1. Внутренние конфликты и другие ситуации насилия – какая разница для жертв? // Международный комитет красного креста : сайт. URL: <https://www.icrc.org/ru/doc/resources/documents/interview/2012/12-10-niac-non-international-armed-conflict.htm> (дата звернення : 21.03.2019).
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II) : від 08.06.1977 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200 (дата звернення: 21.03.2019).
3. Про правовий режим надзвичайного стану : закон України від 16.03.2000 № 1550-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14> (дата звернення: 21.03.2019).
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» : указ Президента України від 14.03.2016 № 92/2016 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016> (дата звернення: 21.03.2019).

Одержано 22.03.2019

УДК 343.9

Володимир Васильович ГОЛІНА,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

ОБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ Й ОБ'ЄКТ ЗАПОБІЖНОГО ВПЛИВУ: ПОНЯТТЯ, СПІВВІДНОШЕННЯ І ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПРАКТИКИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

За останні роки в українській кримінології намітилася чітка тенденція до професіоналізації і спеціалізації запобіжної діяльності існуючих і заново створюваних суб'єктів запобігання злочинності, для підвищення якого необхідна конкретизація, а іноді і деталізація як запобіжних заходів, так і тих явищ й процесів, на які ця діяльність спрямована. Будь-яка практична діяльність і пізнання, у тому числі запобіжна діяльність суб'єктів протидії злочинності, націлена на конкретний об'єкт (предмет). Кримінологічний об'єкт отримується, виокремлюється внаслідок раціональної обробки даних емпіричного знання і ступеня їх узагальнення, що залежить від методології науки, методики пізнання, доброчесності дослідника, потреб практики і внутрішніх можливостей самої кримінології як науки. Об'єкт запобіжної діяльності формується не лише (а можливо і не стільки) кримінологією, а й іншими галузями знань (економікою, психологією, соціологією, біологією, технікою тощо). Неоднорідність об'єкта породжує неоднорідність запобіжної діяльності. Комплексному впливу на злочинність і її прояви треба вчитися. Стає очевидним, що без вчення про об'єкт запобіжної діяльності, вміння виокремити

його з множини негативу суспільних відносин, знайти у цих об'єктів «точки уразливості» і можливості запобіжного потенціалу відповідних їм суб'єктів не може предметно і повноцінно розвиватися як теорія, так і вдосконалюватися практика запобігання і протидії злочинності, яка здатна діяти більш-менш результативно, коли перед її суб'єктами (від держави до поліцейського) виступають не абстрактні «причини й умови», «причинно-наслідкові комплекси», «детермінанти» тощо, а реальні матеріальні і духовні фрагменти буття і свідомості. Актуальною стає вимога, що кожний суб'єкт, котрий перебуває у сфері запобігання і протидії злочинності, повинен досконало знати об'єкт, з яким має справу. Це правило однаковою мірою значуще як для великих колективних суб'єктів запобігання злочинності, що діють у загальнодержавному масштабі (уряд, міністерства, управління), так і для окремих виконавців низового рівня, скажімо, конкретного співробітника поліції [1, с. 107].

2. З точки зору деяких вітчизняних і зарубіжних кримінологів (Г. А. Аванесова, К. Є. Ігошева, Г. М. Міньковського, І. В. Шмарова, А. П. Закалюка, О. М. Литвинова та ін.) об'єктом запобігання злочинності виступають матеріальні і духовні явища та чинники, що знаходяться у прямому або опосередкованому зв'язку зі злочинністю, різними її злочинними проявами і особистістю злочинця. Ними можуть бути явища і процеси соціально-економічного, соціально-психологічного та іншого характеру, а також конкретні індивіди, як носії суспільних відносин, і середовище, яке їх формує. Сході думки стосовно об'єкта запобігання злочинності висловлювалися у роботах Н. Ф. Кузнецової, В. М. Кудрявцева, В. М. Дрьоміна та ін.

3. Вважаємо, що у найзагальнішому розумінні об'єкт запобігання злочинності – це явища і процеси реальної дійсності матеріального, правового й духовного характеру, існування і різнобічний вплив яких призводить до відтворення на суспільному рівні злочинності як соціального явища, масової деструктивності, кримінальної мотивації, наміру, прийняття рішення на вчинення злочинів, та їх реалізації. Об'єкт має певну генеруючу силу впливу на суспільні відносини, внаслідок чого вони деформуються і, в свою чергу, псують людську правосвідомість чи не сприяють її зміні у позитивному напрямі. Образно кажучи, об'єкт/об'єкти запобігання злочинності – це базові її устої (наприклад, пияцтво, наркотизм, бездоглядність, насильство, користолюбство, аморальність, проституція та багато іншого). Об'єкти запобігання злочинності можна згрупувати за критерієм їх природи. На основі такого підходу виокремлюється три групи об'єктів: соціальні, правові, психогенні.

4. Об'єкт запобіжного впливу близьке, хоча, на наш погляд, відмінне поняття від об'єкта запобігання злочинності. Необхідність визначення об'єкта запобіжного впливу виникає з потреб практики, для якої конкретизація того, на що спрямована запобіжна діяльність суб'єкта, є запорукою її ефективності. Якщо об'єкт запобігання злочинності – комплексне теоретичне кримінологічне поняття, то об'єкт запобіжного впливу – це певне управлінське поняття. Поняття «запобіжний вплив» відбиває властивість діяння, сила якого здатна стабілізувати, регулювати або вносити запрограмовані зміни у стан об'єкта. Якщо такого результату не досягнуто, це означає, що запобіжний вплив не відбувся. Вплив – постійні або термінові активні інформаційні, адміністративні, силові дії або їх сукупність у виді здійснення суб'єктом запобігання злочинності стосовно криміногенних об'єктів конкретних заходів. У будь-якому разі вплив – науково обґрунтований або практично перевірений процес, метод, захід, через які, як очікується, об'єкти зазнають позитивних змін. Отже, запобіжний вплив є тиском, цілеспрямованим зусиллям суб'єкта на максимально конкретизований, реально уразливий для його дій об'єкт, що без комплексних наукових методик, програм зробити непросто.

Таким чином, об'єкт запобігання злочинності являю собою узагальнене формалізоване соціальне поняття структурованих негативних явищ, яким відображається певний фрагмент реальності, визнаних суспільством, державою соціально небезпечними і безпосередньо чи опосередковано пов'язаних зі злочинністю та її проявами. Майже усі вони відомі (алкоголізм, наркоманія, вандалізм, педофілія, віктимізація, експансія, насильство, обман, тероризм, «біле рабство», торгівля людьми, безробіття, сепаратизм, бідність, психічні аномалії та ін.). Сучасна наука і практика пов'язує з ними основну множину злочинних проявів. Саме за їх «участю» створюються причини, умови, конкретні життєві ситуації, віктимізація, деградація особистості та ін. Кожне із зазначених явищ «багаторисне», що має соціальні, медичні, психологічні, економічні, генетичні, традиційні, побутові, фінансові, індивідуальні аспекти. Виникає проблема конкретизації об'єкта, але вже не запобігання злочинності, а запобіжного впливу, тобто на що,

яким способом діяти, які будуть наслідки тощо. Отже, об'єкт запобіжного впливу являє собою як конкретизований елемент об'єкта запобігання злочинності, так і їх сукупність, яка потребує комплексного запобіжного впливу.

5. Громадська безпека і громадський порядок – узагальнюючи поняття захищеності людей, держави, суспільства, природи від усіляких загроз їх нормальному існуванню і розвитку. Стан захищеності визначається, на наш погляд, рівнем гарантованості громадського спокою, відчуття страху перед загрозами різного походження, зокрема злочинними проявами. У Кримінальному кодексі України розділами IX «Злочини проти громадської безпеки» і XII «Злочини проти громадського порядку і моральності» передбачено чимало складів тяжких і особливо тяжких злочинів (створення злочинної організації, бандитизм, тероризм, створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, масові заворушення, хуліганство та ін.), які в основному мають певну специфіку детермінаційного походження, що обумовлює і різні об'єкти запобіжного впливу, окреслити і виокремити коло яких можливо за умов прикладних кримінологічних досліджень. Як приклад: узагальнення практики боротьби з бандитизмом за декілька років в Україні і наукові спостереження показало, що всі складові його детермінації можна звести до п'яти груп об'єктів: формуючі, сприяючі, сприятливі, провокуючі, пенітенціарно-адаптаційні. Кожна група чинників має набір конкретних об'єктів запобіжного впливу [2, с. 135]. Вплив на них обмежив практичні можливості щодо організації банд і бандитських проявів, суттєво скоротив цей різновид злочинності, що підтверджується статданими за останні роки.

Список бібліографічних посилань

1. Смирнов Г. Г. Причинный комплекс преступности как объект криминологического предупреждения. *Правоведение*. 2005. № 2. С. 104–107.
2. Голіна В. В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове і кримінологічне дослідження : монографія. Харків : Регіон-реформ, 2004. 212 с.

Одержано 14.03.2019

УДК 343.14:351.745.7:343.974

Михайло Леонідович ГРІБОВ,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

ЗАХОДИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ІЗ ПРОТИДІЇ МАСОВИМ ЗАВОРУШЕННЯМ

Сьогодні в Україні існує суттєва небезпека виникнення масових заворушень. Це зумовлене низкою чинників економічного, соціального та політичного характеру. Так, за останні три роки майже у чотири рази девальвувала національна валюта. Відповідно, спостерігається значне зростання цін на пальне, продукти харчування, предмети першої необхідності. На вимогу міжнародних фінансових організацій уряд систематично збільшує тарифи на електроенергію, природний газ, теплопостачання, комунальні послуги. При цьому, значно скоротилися реальні прибутки населення. Громадяни України добре відчули на собі негативні наслідки реформ, що проводяться чи не в усіх галузях соціальної сфери.

На тлі масового зубожіння населення загальновідомими є корупційні діяння осіб, які, займаючи найвищі посади в органах державної влади мають прямий стосунок до великого бізнесу й отримують від цього значний прибуток, у тому числі за межами країни. Жодних дій для припинення цього і притягнення винних до відповідальності компетентні органи не вживають.

Не заважаючи на постійне реформування антикорупційного законодавства, створення численних антикорупційних органів та систематичного «вдосконалення» правового забезпечення їх діяльності, корупція набуває дедалі більшого поширення та проникає в усі сфери життєдіяльності суспільства, створюючи реальну загрозу національній безпеці.

Безвідповідальність і безкарність посадових осіб найвищого рівня, ігнорування ними законних прав та інтересів громадян, нездатність правоохоронних та судових органів захистити

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ. ХАРКІВ, 2019**

ці права, відновити справедливість призводить до правового нігілізму суспільства, зростання протестних настроїв населення, розповсюдження радикалізму та екстремізму.

Цим послуговуються різні внутрішні та зовнішні сили аби використати ситуацію, що склалася на власну користь та, на цій хвилі, прийти до влади (взяти під контроль державне управління чи певні сектори економіки), не гребуючи тим аби організувати масові заворушення.

Ураховуючи те, що протягом 2014–2018 років на руках у населення опинилася критична маса вогнепальної зброї та вибухових пристроїв (унаслідок захоплення військових складів на заході України та неконтрольованого надходження зброї з зони АТО) виникнення масових заворушень може призвести чисельних жертв серед пересічних громадян та працівників правоохоронних органів. Очевидно, що організатори заворушень можуть переслідувати і насильницьке захоплення державної влади.

Сьогодні у питаннях протидії масовим заворушенням накопичилися низка проблем юридичного, організаційного і тактичного характеру, які потребують негайного вирішення.

Важливу роль у протидії масовим заворушенням відіграють оперативні підрозділи правоохоронних органів. Їх діяльність у цій сфері має являти собою систему ефективних взаємопов'язаних заходів

Метою даної статті є визначення змісту заходів, що мають застосовуватися оперативними підрозділами у протидії масовим заворушенням та визначення й вирішення проблем юридичного регулювання таких заходів.

Проведений нами аналіз наукової літератури з кримінології, в частині визначення поняття та змісту протидії злочинності [1, с. 45, 168–177; 2, с. 176; 3; 4]) та з кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності, в частині змісту діяльності оперативних підрозділів [5 с. 185; 6, с. 153; 7; 8] дає підстави для висновку, що під протидією оперативними підрозділами певному виду злочинів слід розуміти сукупність заходів, що проводяться їх силами та засобами з метою запобігання цим злочинам, їх виявлення, припинення та розслідування. Відповідно і заходи оперативних підрозділів з протидії масовим заворушенням доцільно вивчати з позицій розмежування їх на заходи запобігання цим злочинам, їх виявлення, припинення та розслідування.

Заходи оперативних підрозділів з протидії масовим заворушенням поділяємо на наступні групи: 1) заходи з виявлення ознак підготовки масових заворушень; 2) заходи із запобігання масовим заворушенням; 3) заходи з припинення масових заворушень; 4) заходи з розслідування масових заворушень.

До першої групи заходів належать:

а) правоохоронний моніторинг соціальних мереж та діяльності ЗМІ в частині виявлення відкритих та прихованих закликів до масових протестів, нагнітання деструкції соціальної злагоди, використання вказаних мереж для організації акцій протесту;

б) аналіз інформації, з публічно доступних та конфіденційних джерел щодо: виділення значних сум грошових коштів формальним та неформальним громадським організаціям; придбання та виготовлення цим коштом прапорів, наметів, поліграфічної продукції, а також предметів, що можуть бути використані як знаряддя злочинів (бейсбольні біти, металева арматура й ланцюги, феєрверки тощо);

в) заходи з одержання первинної інформації щодо підготовки масових заворушень (оперативне впровадження до віртуальних та реальних соціальних спільнот, формальних та неформальних громадських організацій; негласне оперативне опитування; негласний оперативний огляд публічно доступних об'єктів та публічно недоступних місць з дозволу їх власників або користувачів; візуальне спостереження у публічно доступних місцях).

Заходи передбачені пунктом «в» підлягають унормуванню у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», як такі, що проводяться з дозволу керівника оперативного підрозділу. Заходи передбачені пунктами «а» і «б» підлягають унормуванню на рівні підзаконних нормативно-правових актів.

До другої групи заходів належать:

а) інформування відповідних державних органів про виявлені факти та дані, що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» – з подальшим публічним оголошенням схем фінансування та підготовки масових заворушень, викриттям дійсних намірів їх замовників та організаторів;

б) направлення зібраних матеріалів, в яких зафіксовано фактичні дані про підготовку до масових заворушень до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України (відповідно до ч.2 ст.7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»)

До третьої групи заходів належать:

а) збирання та негайне передання підрозділам, компетенцію яких становить забезпечення громадського порядку силовими засобами, інформації щодо поведінки та намірів натовпу, найбільш активних учасників масових заворушень;

б) дезінформація і дезорганізація натовпу заздалегідь впровадженими у криміногенно-небезпечне середовище оперативними працівниками як через соціальні мережі, так і безпосередньо у натовпі.

Заходи третьої групи мають знайти своє втілення у нормах Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

До четвертої групи заходів належать усі процесуальні дії, що проводяться оперативними працівниками за дорученням, слідчого, прокурора.

Крім того, оперативні працівники з метою виконання завдань кримінального провадження, що розпочате за фактом масових заворушень, які ще тривають повинні мати змогу на законних підставах за власним рішенням проводити документування дій організаторів та активних учасників таких заворушень та вживати заходів для їх встановлення шляхом проведення за ними спостереження у публічно доступних місцях з використанням фотографування, відеозапису та спеціальних технічних засобів для спостереження.

Для цього у КПК України потрібно визначити право оперативних підрозділів негайно розпочинати та проводити візуальне спостереження за невстановленими (невідомими) особами, які були виявлені в процесі негласних слідчих (розшукових) дій, з метою подальшого отримання їх персональних даних та (або) доказів їх причетності до вчинення або готування злочину.

Список бібліографічних посилань

1. Банудрка О. М., Литвинов О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія. Харків, НікаНова, 2012. 318 с.
2. Кримінологія : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 440 с.
3. Куц В. Протидія злочинності: сутність і зміст. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 104–112.
4. Шевченко О. А. Запобігання злочинам як один із пріоритетних напрямів протидії злочинності. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 194–197.
5. Оперативно-розшукова діяльність : навч. посіб. / за ред. О. М. Джужи. Київ : Правова єдність, 2009. 310 с.
6. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія. Харків : Арсіс ЛТД, 2007. 576 с.
7. Пчолкін В. Д. Поняття та роль оперативно-розшукової профілактики у запобіганні злочинам // Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 груд. 2010 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2010. С. 15–17.
8. Тіщенко В. В. Розкриття злочинів як пізнавальна діяльність і основне завдання розслідування. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2013. Т. 13. С. 252–259.

Одержано 04.03.2019

УДК 343.9

Вікторія Леонідівна ДАВИДЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

МОТИВАЦІЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВОГО ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ

В період політичної, економічної та соціальної нестабільності в країні значно збільшилась кількість злочинів які посягають на громадську безпеку та публічний порядок. Особливо викликає занепокоєння велика кількість повідомлень в останні часи про замінування метро, вокзалів, аеропортів, торговельних та навчальних закладів, та інших об'єктів і громадських місць. На щастя, у переважній більшості такі повідомлення не підтверджуються. Такі дії згідно з чинним законодавством кваліфікуються як завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Відповідальність передбачається статтею 259 Кримінального кодексу України.

Згідно зі статистичними даними Генеральної прокуратури України за шість місяців з вересня 2018 року по лютий 2019 року правоохоронними органами обліковано 2603 кримінальних правопорушень, кваліфікованих як завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності[1]. Якщо порівнювати з 2013 роком, то таких правопорушень за рік було зареєстровано 247. Це підтверджує збільшення випадків завідомо неправдивого повідомлення в десятки разів.

Крім того, частіше стали випадки, коли заявник повідомляє про замінування одночасно декількох об'єктів. Так, 30 січня 2019 році до поліції у Кривому Розі надійшло повідомлення про замінування шести шкіл. Для перевірки приміщень та прилеглої до шкіл території на місце виїжджала слідчо-оперативна група, кінологи і вибухотехніки [2].

Все це свідчить про необхідність розробки більш ефективних заходів протидії таким кримінальних правопорушенням на всіх її рівнях. Для проведення загальносоціальної, спеціальної та індивідуальної профілактики необхідно, насамперед визначити чинники, які детермінують злочинну поведінку особи. До таких чинників відноситься механізм індивідуальної злочинної поведінки, який розглядається в юридичній літературі як взаємодія психічних процесів і станів особистості з зовнішнім середовищем, яка визначає вибір і реалізацію злочинного варіанта поведінки із кількох можливих. До основних елементів механізму злочинної поведінки відносять: особистісні властивості, мотивацію, конкретну обстановку, прийняття рішення про вчинення злочину і сам процес його вчинення (акт поведінки). Погоджуємось з науковцями кримінологами О. Бандуркою та О. Литвиновим, які визначили головну роль мотивації у структурі системи елементів механізму злочинної поведінки, внутрішнім стержнем генезису цього механізму. Причому мотивація розглядається як процес і як сукупність мотивуючих факторів. Як процес вона являє собою спонукання до конкретної поведінки, у чому беруть участь такі утворення, як потреби, ціннісні орієнтації, особисті властивості індивіда, емоційні переживання та ін., що утворюють у динаміці і взаємозв'язку певні стадії процесу мотивації [3]. Мотив є центральною ланкою мотивації поведінки.

Аналіз статистичної інформації показує, що в 26 % випадків при здійсненні досліджуваної групи злочинів відсутня так звана підготовча стадія. Це означає, що має місце раптовий намір повідомити неправдиву інформацію про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єкту. Як правило, такий раптовий намір пов'язаний з особливою мотивацією злочинної поведінки: найчастіше такі злочини вчиняються з пустощів або хуліганських спонукань, рідше – з помсти і користі [4].

Початкові елементи протиправних дій, вчинюваних під впливом потягів та емоцій подібні, як і при раціональній поведінці. Однак в подальшому, емоції настільки опановують злочинця, що психологічний процес постановки мети, вибору засобів, способів досягнення мети, правової і моральної оцінки вчинюваного, стає формальним. Сильні потяги та емоційна напруга можуть бути викликані:

а) збігом зовнішніх обставин, які створюють конфліктну або іншу незвичну ситуацію, що призводить до бурних переживань;

б) станом алкогольного або наркотичного сп'яніння;

в) хворобливим станом психіки, який не виключає осудності (психопатії, безвільність, емоційна нестійкість);

г) «парадоксальні», несподівано вчинені під впливом неусвідомлюваних агресивних імпульсів.

Так, обвинувачена о 20:05 перебуваючи на зупинці маршрутного таксі умисно здійснила дзвінок на лінію екстреного виклику «102» та повідомила працівникам поліції завідомо неправдиву інформацію про загрозу вибуху через замінування приміщення, яке знаходиться за адресою: м. Львів, вул. Варшавська, 44, що призвело до безпідставного відволікання сил і засобів спеціальних служб для перевірки вказаного повідомлення. Крім цього, о 20:28 год., діючи умисно та повторно, здійснила дзвінок з таксофону на лінію екстреного виклику «102» та повідомила працівникам поліції завідомо неправдиву інформацію про загрозу вибуху через замінування приміщення. Свою вину у вчиненні злочинів обвинувачена визнала повністю та пояснила, що перебувала на зупинці громадського транспорту, у руках в неї були дві важкі сумки з продуктами, було дуже холодно, вона намагалася зупинити маршрутне таксі, однак транспортний засіб не зупинявся. У зв'язку з цим, у неї був нервовий зрив, будуючи в емоційному стані, вона набрала номер «102» та повідомила, що планується вибух. Після того вона сіла у маршрутне таксі, приїхала на вул. Варшавську у м. Львові. В цей час її емоційний стан погіршився, бо боліли руки, в неї був душевний неспокій. Вона підійшла до таксофону і знову здійснила дзвінок на номер «102» та повідомила, що завтра планується вибух за адресою м. Львів, вул. Варшавська, 40 [5].

Дослідження осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 259 КК України показали, що 28 % злочинців перебували у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння. Крім того, напруження в суспільстві, пов'язане з політичною та економічною кризою в країні має вплив на психічно невірноважених людей, які під впливом емоційної напруги намагаються дестабілізувати ситуацію шляхом повідомлення неправдивої інформації.

Вивчення елементів механізму злочинної поведінки дозволяє виявити найближчі до злочину причинні зв'язки і причинні відносини. Мотивація як один із головних елементів механізму злочинної поведінки потребує чіткого з'ясування та встановлення для надання правильної кваліфікації суспільно-небезпечному діянню, а також для проведення профілактичних і попереджувальних заходів.

Список бібліографічних посилань

1. Статистична інформація // Генеральна прокуратура України : офіц. сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 10.03.2019).
2. У Кривому Розі екстрено евакуювали учнів із шести шкіл: поліція розповіла, в чому справа // OBOZREVATEL : сайт. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/crime/u-krivomu-rozi-ekstrenoevakuyovali-uchniv-z-shesti-shkil-politsiya-rozpovila-v-chomu-sprava.htm> (дата звернення: 10.03.2019).
3. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Механізм злочинної поведінки. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 3 (14). С. 110–119.
4. Азарова А. А. Юридична відповідальність за завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Юридичний часопис Національної Академії внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 86–95.
5. Вирок Шевченківського районного суду м. Львова (справа № 466/299/16-к) // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56627921> (дата звернення: 10.03.2019).

Одержано 13.03.2019

УДК 343.85(477)

Сергій Федорович ДЕНИСОВ,доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби (м. Чернігів);**Максим Вячеславович ПУЗИРЕВСЬКИЙ,**аспірант кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби (м. Чернігів)

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАКОНОДАВСТВО У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Боротьба зі злочинністю в умовах сьогодення є концептуальним процесом діяльності органів внутрішніх справ, який потребує значного матеріального, інформаційного та технологічного забезпечення.

Беручи до уваги нинішню ситуацію із станом законності та правопорядку в нашій державі, необхідність підтримання на належному рівні громадської безпеки та громадського порядку виступає одним із пріоритетів забезпечення національної безпеки в цілому, безпосередньо впливаючи на життя суспільства. Її незамінною складовою є правові основи запобігання злочинності. Проте, нажалі на теперішній час на території України окремого уніфікованого кодифікованого нормативно-правового акту, який сприяв би комплексній діяльності правоохоронних органів у сфері запобігання злочинним проявам, зокрема, злочинам проти громадської безпеки та громадського порядку, не існує.

Варто зазначити, що кодифікація кримінологічного законодавства як вища форма його систематизації вимагає значного обсягу науково-дослідницької роботи. Так, тематиці кримінологічного законодавства в тій чи іншій мірі присвячували свої праці провідні вітчизняні та зарубіжні вчені-кримінологи, зокрема, О. М. Бандурка, В. М. Бурлаков, В. В. Голіна, Г. М. Горшенков, І. М. Даньшин, А. П. Закалюк, П. О. Кабанов, М. П. Клейменов, О. І. Коробєєв, Н. Ф. Кузнецова, В. М. Орлов, Д. А. Шестаков та ін. Зазначені фахівці розглядають поняття кримінологічного законодавства, його систему та роль у процесі запобігання злочинності, припускають ідею його виокремлення в окрему галузь національного права – кримінологічне право (правозапобігання злочинності, право протидії злочинності, профілактичне право, тощо).

В сучасних умовах глобалізаційних процесів, кримінальні закони в більшості цивілізованих держав, як наголошують В. М. Бурлаков та В. І. Полудняков, закріплюють метою покарання ідею справедливості і виправлення злочинців, поступово відмовляючись від жорстоких покарань, якщо вони показують свою неефективність. Поступово кримінологічна теорія перейнялася необхідністю розвитку правових основ запобігання злочинності – кримінологічного законодавства [1, с. 136].

Зокрема, під кримінологічним законодавством, як стверджує В. М. Орлов, варто розуміти систему нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини, що стосуються причин, умов злочинів і злочинності, попередження злочинів і злочинності, осіб, які вчиняють злочини та їхніх жертв, а також застосування інших заходів щодо боротьби зі злочинами та злочинністю [2, с. 34].

Враховуючи вищевказане, неодмінно доречним буде вивчення в історико-правовому вимірі кримінологічного законодавства на теренах України. З цього питання В. М. Орлов наголошує, що в історії кримінологічного законодавства слід виділити чотири основні етапи: 1) законодавство середньовічного періоду (X–XVII ст.); 2) законодавство Нового часу (XVIII ст. – 1917 р.); 3) законодавство радянського часу (1917–1990 рр.); 4) законодавство пострадянського періоду (з 1991 р. по теперішній час) [2, с. 42].

Варто погодитися з А. В. Калініною, що передумови появи «кримінологічного законодавства» на теренах України в сучасному розумінні з'явилися у першій половині XIX ст., коли вперше відбулося законодавче оформлення кримінологічної профілактики [3, с. 56].

Надалі вважаємо, що доцільніше буде сконцентрувати увагу на окремому вивченні двох практично невідомих дотепер кримінологічних джерел XIX–XX ст. у сфері запобігання

злочинності, зокрема, злочинам проти громадської безпеки та громадського порядку а саме «Статуті про запобігання та припинення злочинів» 1832 р. (далі – Статут 1832 р.) [4] (змінювався та доповнювався у редакціях 1842 р., 1857 р., 1876 р., 1881 р., 1882 р., 1890 р., 1900 р., 1904 р., 1905 р. та 1906 р.) та «Статуті благочиння та безпеки» 1916 р. (далі – Статут 1916 р.) [5].

Так, Статут 1832 р. за загальною структурою складався зі вступу, 5 розділів, 29 глав, 310 статей, окрім того, частиною статуту в різні часи також були різного роду офіційні та неофіційні додатки. Окремі аспекти запобігання та припинення злочинів проти громадської безпеки та громадського порядку було врегульовано нормами розділу 2 «Про запобігання і припинення злочинів проти громадського порядку та владних установ» (ст. 112–166) та розділу 3 «Про запобігання і припинення безпорядків на публічних зборах, дозвіллі, а також про запобігання явної спокуси та розпусти в поведінці» (ст. 167–262) [4].

В свою чергу, на зміну Статуту 1832 р., у листопаді 1916 р. Департаментом поліції Російської імперії спільно з Департаментом духовних справ був розроблений та в грудні затверджений «Статут благочиння та безпеки».

Статут 1916 р. складався зі вступу, 13 глав (включали відділи та додатки) та 379 статей. Питання запобігання злочинам проти громадської безпеки та громадського порядку, як окремого напрямку діяльності правоохоронних органів було детально регламентовано главою 2 «Про охорону державного порядку та громадського спокою» (ст. 80–166) та главою 7 «Про дотримання порядку на публічних зборах, видовищах і розвагах» (ст. 280–298) [5].

Таким чином, виклики сьогодення, що постають перед вітчизняними правоохоронними органами потребують негайного та своєчасного концептуального вирішення. Так, для наукового співтовариства надзвичайно актуальним на часі є питання розробки новітньої Концепції розвитку кримінологічної науки в Україні (далі – Концепція), на зміну затвердженій в 2002 р. «Концепції розвитку кримінологічної науки в Україні на початку XXI століття» [6], оскільки остання вже не може в повній мірі задовольняти суспільні потреби.

На нашу думку, розробка сучасної Концепції сприятиме прискоренню національного законотворчого процесу уніфікації нормативно-правової бази в сфері запобігання та протидії злочинності, зокрема, забезпечення громадської безпеки та громадського порядку в державі. Про необхідність створення кодифікованого вітчизняного кримінологічного законодавства говорить й той факт, що на теренах України таке законодавство існувало вже давно.

Список бібліографічних посилань

1. Бурлаков В. Н., Полудняков В. И. Закон о профилактике правонарушений: история, настоящее, будущее. *Правоведение*. 2016. № 6 (329). С. 134–150.
2. Криминология : учеб. / Я. И. Гилинский, В. Н. Орлов, А. П. Скиба и др. М. : Юстиция, 2019. 374 с.
3. Калініна А. В. Кримінологічне законодавство в пострадянських державах. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2018. Вип. 35. С. 55–67.
4. Свод законов Российской империи. Т. 14: Устав о предупреждении и пресечении преступлений. СПб. : Тип. Собств. Его Император. Величества канцелярии, 1876. 72 с.
5. Свод законов Российской империи. Т. 14: Устав благочиния и безопасности. Петроград : Гос. тип., 1916. 84 с.
6. Закалюк А. П. Концепція розвитку кримінологічної науки в Україні на початку XXI століття: схвалена членами Координаційного бюро з проблем кримінології Академії правових наук України. *Інформаційний бюлетень Координаційного бюро з проблем кримінології Академії правових наук України*. 2002. Вип. 5. С. 5–29.

Одержано 14.03.2019

УДК 343.85

Тетяна Андріївна ДЕНИСОВА,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
професор кафедри тактико-спеціальної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби (м. Чернігів)

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ НАСИЛЬСТВА У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ, СЕРЕД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА ІНШИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ

Забезпечення високого рівня правопорядку в Україні та її регіонах є невід'ємною складовою соціально-економічної та політичної стабільності держави. У ст. 17 Конституції України передбачено, що «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [1, с. 7]. Також у Основному Законі вказується, на кого покладаються певні зобов'язання. Зокрема, оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України (ч. 2 ст. 17), забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України – на відповідні військові формування та правоохоронні органи (ч. 3 ст. 17) тощо [1, с. 7–8].

Традиційною є думка, що в лавах Збройних Сил України (надалі – ЗСУ), правоохоронних органах, спеціальних військових формуваннях, мають проходити службу лише кращі представники суспільства, готові при необхідності віддати своє життя задля захисту Вітчизни і свого народу. Але часи та люди змінюються, і не завжди на краще, про що може свідчити рівень насильства в Збройних Силах, серед військовослужбовців правоохоронних органів, у Внутрішніх військах МВС України та інших військових формуваннях, тобто саме тими, на кого суспільство покладається як на своїх захисників. Треба вказати, що насильницькі дії можуть відбуватися і у зворотному порядку – до військовослужбовців, правоохоронців тощо.

Насильство – найбільш небезпечний спосіб вчинення злочину, так як воно ставить під загрозу найзначніші для людини цінності, а саме, життя та здоров'я. Кримінальний закон передбачає відповідальність за ті чи інші види насильства, що охоплюються такими поняттями, як «насильство», «фізичне насильство», «психічне насильство», «погроза», «побої», «катування», «жорстокість», «опір» та ін. Таким чином, термін «насильство» фігурує в багатьох статтях Кримінального кодексу (далі – КК) України, оскільки виступає універсальним інструментом здійснення різних за характером злочинів і являє собою важливу самостійну проблему.

Події останнього часу доводять, що насильство, набуваючи принципово нових рис, стає все більш витонченим і цинічним. Змінюються стратегічні напрями силових ударів, вдосконалюється тактика сучасних насильницьких дій.

Варто нагадати, що з кожним роком збільшується кількість загиблих військовослужбовців та правоохоронців. Так, за даними Генштабу ЗСУ, з початку антитерористичної операції, бойові втрати на Донбасі становлять 10710 військовослужбовців Збройних Сил України, з них безповоротні 2333, санітарні – 8377 (поранені та травмовані внаслідок бойових дій). Крім того, у Генштабі додали, що небойові втрати серед військовослужбовців становлять 927 осіб [2]. За 11 місяців 2018 р. бойові втрати української армії на Донбасі склали 110 бійців. Ще 776 військовослужбовців були поранені у боях. У відповіді ЗСУ також вказується, що небойові безповоротні втрати української армії за 11 місяців цього року майже такі ж, як бойові, – 100 бійців [3].

Зауважу, що випадки насильства серед військовослужбовців ЗСУ, працівників правоохоронних органів, інших військових формувань, зазвичай, не отримують належного суспільного резонансу, але їх негативні наслідки для суспільства і, перш за все, для Збройних Сил й правоохоронців є не менш тяжкими, оскільки, перш за все, знижують їх боєздатність.

Чисельні дослідження й статистичні дані показують, що починаючи з 2001 р. кількість насильницьких дій у Збройних Силах, серед правоохоронців та в інших військових формуваннях України хоча й зменшувалась, проте дуже повільно. Так, за даними військових прокуратур упродовж 10 років загальна кількість насильницьких злочинів, вчинених військовими, знизилась

на 32,2 %, в т.ч. військових злочинів – на 31 %. Водночас у структурі насильницьких злочинів, вчинених військовими, відсоток загальнокримінального насильства (тобто насильства до цивільного населення) зростає із 46,7 до 54,8 %. А з урахуванням існуючої у той час високої латентності вказаних злочинів, наведені цифри, особливо щодо військових насильницьких злочинів, можуть бути вищими у рази. З 2014 р., як нам відомо, ситуація кардинально змінилася на гірше: стрімко зростає кількість загиблих, поранених, безвісти зниклих.

Необхідно підкреслити й те, що небезпека насильницьких злочинів визначається не лише їх наслідками, які часто виявляються непоправними, а й тим, що насильство визначає характер усієї злочинності, обтяжуючи й інші форми суспільно небезпечної поведінки. У військових підрозділах, серед працівників правоохоронних органів та інших військових формувань суспільна небезпека насильницьких злочинів є ще вищою, оскільки там вони вчиняються особами, які мають доступ і навчені користуватись вогнепальною, холодною зброєю, прийомами рукопашного бою та інших видів єдиноборств. Саме протиправні дії відносно цивільних громадян, інших військовослужбовців чи правоохоронців наносять суттєву моральну шкоду, а також шкоду фізичному чи психічному здоров'ю.

В теорії кримінального права та кримінології маємо сьогодні широке розмаїття визначень змісту «насильство», наприклад, як «злочинне насильство», «насильницькі злочини», «насильницька злочинність», «кримінальне насильство». В Особливій частині КК України злочини, об'єктивна сторона яких включає насильство, становить третину всіх суспільно небезпечних діянь, передбачених законодавцем. Разом з тим, як показує практика, розслідування насильницьких злочинів в системі ЗСУ, серед правоохоронних органів та інших військових формувань, створює значні труднощі в тлумаченні та реалізації кримінально-правових норм, породжує суперечності між органами розслідування й судами в оцінці одних і тих же випадків, обумовлює численні судово-слідчі помилки.

Велике розмаїття видів насильницької поведінки, передбаченої кримінальним законом, відсутність ясності в термінологічних відмінностях понять «насильство», «примушування», «підбурювання», «схиляння» та їх відмежування від ненасильницьких видів поведінки (наприклад, умовляння) вимагає формулювання єдиного понятійного апарату характеристики та оцінки насильницьких видів впливу в кримінально-правовій сфері. Іншими словами, сьогодні дослідження феномену насильства, в т.ч. питань кримінально-правової і кримінологічної оцінки насильства у ЗСУ, серед правоохоронних органів та інших військових формувань, є вельми бажаними і водночас актуальними. Так, наприклад, одними з проблемних питань будуть правильне визначення суб'єктного складу насильницьких злочинів, оскільки згідно із ст. 5 Закону України «Про Збройні Сили України» особовий склад ЗСУ складається з військовослужбовців і працівників ЗСУ, які є громадянами України. Окремі посади працівників ЗСУ можуть комплектуватися громадянами, які проходять альтернативну (невійськову) службу у порядку, визначеному законом [4, с. 108]. З огляду на викладене, постає питання: чи можуть визнаватися суб'єктами насильницьких злочинів у ЗСУ, окрім військовослужбовців (спеціальний суб'єкт військових злочинів), ще й інші особи, а саме: працівники ЗСУ (в тому числі цивільні викладачі ВВНЗ); особи, які проходять альтернативну (невійськову) службу, (загальний суб'єкт), іноземні громадяни, що перебувають у ЗСУ? І у яких випадках? Низка проблемних питань виникає й до відповідальності інших військових формувань, зокрема, новостворених «народних дружин» (мають всі ознаки військового формування), котрі неоднозначно сприймаються суспільством.

Останні події в Україні показали необхідність приведення законодавства, що торкається військової сфери, відповідальності військовослужбовців ЗСУ, працівників правоохоронних органів, інших військових формувань до відповідності викликів часу. Звісно, що за таких обставин вивчення всіх властивостей насильства, його проявів, характеристик, тенденцій розвитку, причин видозмін і негативних наслідків є вкрай важливим. Хоча напрацювання українських та закордонних вчених містять низку положень і висновків, які прямо або опосередковано стосуються визначення й застосування поняття насильства при кваліфікації злочинів, тим самим вони створюють значне теоретичне підґрунтя для подальших досліджень цього вкрай складного питання.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28 червня 1996 р. Київ : Преса України, 1997. 80 с.

2. У Генштабі назвали кількість загиблих і поранених від початку АТО // ZIK : сайт. URL: https://zik.ua/news/2017/10/28/u_genshtabi_nazvaly_kilkist_zagybylyh_i_poranenyh_vid_pochatku_ato_1195019 (дата звернення: 13.03.2019).

3. Втрати ЗСУ на Донбасі: за 2018 рік у боях загинуло понад 110 українських бійців // NEWS Україна : сайт. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-46572542> (дата звернення: 13.03.2019).

4. Про Збройні Сили України : закон України від 06.12.1991 № 1934-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 108.

Одержано 15.03.2019

УДК 343.9:328.185–048.66

Анастасія Юріївна ДЗЮБА,

молодший науковий співробітник сектору дослідження проблем злочинності та її причин
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України (м. Харків)

ЗАКОНОДАВЧИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ США У СФЕРІ ПРИВАТНОЇ ЕКОНОМІКИ (FOREIGN CORRUPT PRACTICES ACT)

Традиційно питання запобігання корупції у кримінологічних наукових працях стосувалося публічних відносин, але останнім часом, через всеосяжність проблеми, світ розпочав боротьбу з корупцією в приватному секторі. Вирішення проблеми корупції в «бізнес-середовищі» закріплюють такі нормативно-правові документи, як міжнародної спільноти – Рамкове рішення Ради Європейського Союзу «Про боротьбу з корупцією в приватному секторі» від 22 липня 2003 р. № 568, так і локальні – Закон США про корупцію в зовнішньоекономічній діяльності (Foreign Corrupt Practices Act), який було прийнято в 1977 році та Закон Великої Британії про хабарництво (UK Bribery Act) 2010 р. [1, с. 66–71]. Зазначені закони мають екстериторіальну дію.

Розглянемо детальніше законодавство США, норми якого застосовується до українських суб'єктів. Загальновідомо, що першим законом, яким була передбачена кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення за кордоном, був, так званий, FCPA (Foreign Corrupt Practices Act) – Закон про запобігання корупції за кордоном, введений в дію в США в 1977 році з метою: запобігання та утримання від виплати хабарів іноземним урядовцям; більшої прозорості у фінансовій звітності; створення конкурентного середовища для компаній, що діють за кордоном [2].

Кожна компанія США, що займається бізнесом за кордоном, підпадає під дію Закону про запобігання корупції за кордоном (FCPA) [3, с. 24]. Цей Закон застосовують щодо фізичних і юридичних осіб, які вчинили корупційні діяння на території США; юридичних осіб та їх дочірніх компаній, які здійснюють діяльність поза межами території США, якщо акції таких компаній розміщені на фондовій біржі США або якщо вони здійснюють незаконну виплату посадовій особі США [4]. Положення FCPA щодо боротьби з хабарництвом загалом, та § 78dd-1 зокрема забороняють громадянам, що займаються підприємницькою діяльністю або фірмам США, а також їх посадовим особам, директорам, працівникам, агентам або контролюючим акціонерам пропонувати, сплачувати, обіцяючи або дозволяти виплату грошей або «інших речей, які є важливими» іноземним офіційним особам «для того, щоб» отримати або зберегти бізнес «або забезпечити неналежну перевагу» [5].

Положення про антикорупційну програму FCPA забороняють не тільки прямі корупційні платежі іноземному чиновнику для отримання або збереження бізнесу [6], а також непрямі платежі, здійснені через треті сторони. FCPA перешкоджає здійсненню платежів «будь-якій особі, знаючи, що вся чи частина таких грошей або предметів вартості буде запропонована, надана або обіцяна, прямо чи опосередковано будь-якому іноземному службовцю» [5].

Для мінімізації ключових ризиків FCPA пропонує низку практик для ведення бізнесу за кордоном опосередковано через сторонніх представників, консультантів, агентів або дистриб'юторів. Міністерство юстиції США та Бюро з питань цінних паперів та біржі Комісії із закордонних корупційних правопорушень США (Керівництво) пропонують, щоб американська

компанія, яка здійснює бізнес за кордоном через треті сторони, повинна проводити оцінку ризиків на основі специфіки підприємницьких відносин. Наприклад, американська компанія повинна виконувати «підвищену процедуру довіри» за допомогою створення окремої спеціальної посади консультанта для закупівлі контракту з іноземним урядовим агентством. FCPA передбачає щодо запропонованого консультанта ретельну перевірку його діяльності та його ролі у проведенні транзакцій та оцінку відносин консультанта з державними службовцями. Керівництво також передбачає, що контракт із запропонованим консультантом визначає, які послуги надаватиме консультант. Також рекомендується, щоб компанія тренувала консультанта з FCPA та інших антикорупційних законів, вимагає, щоб консультант представляв, що він буде дотримуватися FCPA та інших антикорупційних законів, включати в себе правила проведення аудиту в контракті, здійснювати ці права, і забезпечити належну підтримку консультанту.

Контроль за такою заплутаною мережею ризиків потребує особливої уваги та дисципліни з боку компанії. Нижче наведено кілька практичних кроків, які компанія може здійснити, щоб звести до мінімуму ризики сторонніх фірм FCPA:

1. *Передача третій стороні (спеціалісту з дотримання норм FCPA) документації до основної комерційної перевірки.* Компанія, яка стурбована пом'якшенням ризиків, пов'язаних з корупцією, повинна запитати, чому зацікавленість третіх сторін має сенс з точки зору бізнесу, незалежно від того, чи була обрана третя особа компетентною та досвідченою, а також чи пропонується компенсація є розумною, звичною та відповідною. Крім того, перед залученням третьої сторони, компанія повинна провести ретельну перевірку з використанням загальнодоступних баз даних з метою перевірки третьої сторони на доброчесність

2. *Проведення анкетування*

Анкета FCPA повинна бути розроблена таким чином, щоб ризики порушення антикорупційного законодавства. Як мінімум третя сторона повинна отримати для перевірки: інформацію щодо власників / директорів та ради директорів, у тому числі відсоток власності кожного у підприємстві, а також на їх зв'язки з іншими підприємствами, в яких кожен може мати інтерес (з особливим акцентом на зв'язки з урядом); інформацію про пов'язані компанії, бізнес, банківські та кредитні довідки; інформацію про відносини з діючими чи колишніми урядовцями або політичними партіями, включаючи відносини близьких членів сім'ї в уряді.

Слід зазначити, що компетентні органи, відповідальні за застосування норм закону США про протидію корупції за кордоном (FCPA), оцінюють не стільки внутрішні антикорупційні документи компанії (тобто *антикорупційні політики*), а комплаєнс-програму в цілому.

Беззаперечно, застосування комплаєнс в українській практиці з урахуванням світових стандартів запобігання корупції у сфері приватної економіки та їх втілення у національному правовому полі повинно стати першочерговим завданням для підприємств, але наразі маємо недостатній рівень досліджень причин і механізмів корупційних дій, стимулів фінансово-економічної корупції в Україні, а також ролі держави в протидії її різноманітним проявам. Необхідно розуміти, що оскільки компанії є одночасно і об'єктами, і суб'єктами корупції, вкрай важливим є залучення приватного сектору та бізнес-асоціацій до розробки антикорупційних проєктів, разом з тим залишаючи першочергову роль у цьому процесі державі.

Список бібліографічних посилань

1. Шмаль Л. М. Міжнародні стандарти протидії корупційній службовій злочинності в діяльності юридичних осіб приватного права. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 4 (52). С. 66–71.

2. Окунів О., Бойко О., Лукін С. Антикорупційний комплаєнс : посіб. для програми з підгот. осіб, відп. за реалізацію антикорупц. програми // Професійна асоціація корпоративного управління : сайт. URL: <http://cgpa.com.ua/wp-content/uploads/2018/07/Compliance.pdf> (дата звернення: 25.01.2019).

3. Дзюба А. Ю. Антикорупційний комплаєнс як складова управління ризиками підприємства. *Форум права*. 2019. № 54 (1). С. 23–31. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2563147>.

4. FCPA Compliance: Addressing Third-Party Risks. URL: https://www.foley.com/files/uploads/GRS/GRS_FCPA_Compliance_Addressing_Third_Party_Risks.pdf (дата звернення: 25.01.2019).

5. Anti-Bribery and Books & Records Provisions of The Foreign Corrupt Practices Act Current through Pub. L. 105-366 (November 10, 1998). URL: <https://www.justice.gov/sites/default/files/criminal-fraud/legacy/2012/11/14/fcpa-english.pdf> (дата звернення: 25.01.2019).

6. SEC Enforcement Actions: FCPA Cases. URL: <https://www.sec.gov/spotlight/fcpa/fcpa-cases.shtml> (дата звернення: 25.01.2019).

Одержано 28.01.2019

УДК 343.9(477)

Тетяна Євгенівна ДУНАЄВА,

кандидат юридичних наук, науковий співробітник

відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою

Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса

Національної академії правових наук України (м. Харків)

СПЕЦИФІКА ПРОТИДІЇ СЛУЖБОВІЙ НЕДБАЛОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Специфіка протидії службовій недбалості та її подолання як системного явища потребує передусім нормативно-правового налагодження складної взаємоузгодженої системи упереджувальних заходів, які мають бути розроблені різними галузями законодавства: конституційним, цивільним, фінансовим, господарським, адміністративним тощо. Поряд із упереджувальними заходами необхідне також удосконалення і розширення системи кримінально-правових, цивільно-правових, адміністративних і фінансових санкцій за вчинення службової недбалості. Окрім того, ці заходи потребують і активної діяльності, спрямованої на формування правосвідомості населення із залученням усіх важелів громадянського суспільства. Лише комплексний підхід до запобігання службовій недбалості є найбільш доцільним і потребує всебічного подальшого розвитку. З метою запобігання можливих службових ризиків у нормативно-правових актах необхідно терміново вирішити питання про проведення кримінологічної експертизи всіх законопроектів на предмет прогнозування таких ризиків у практиці їх застосування; розробити й затвердити Положення про проведення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади, прийняти Закон України «Про кримінологічну експертизу проектів нормативно-правових актів» [1]; провести комплексні ревізії та внести зміни до законодавства у сфері службової діяльності.

Службова недбалість обумовлює і прояви корупції в державному апараті. Досвід багатьох країн свідчить, що активність громадян, зацікавлених у подоланні службової недбалості, є головною передумовою виявлення її проявів. Але ефективної системи впливу на ситуацію у сфері запобігання та виявлення службової недбалості з боку різних інституцій громадянського суспільства, зокрема неурядових організацій, до цього часу в Україні не створено. Статті в ЗМІ, окремі заяви громадян, представників громадських організацій щодо проявів службової недбалості, як показує практика, недостатньо ефективні, оскільки вони спрямовані проти наслідків, але не проти причин та умов злочинів у сфері службової діяльності. Отже, і заходи здійснюються, як правило, хаотично, безсистемно, а їх реальна віддача мінімальна.

Все це свідчить про те, що в численних нормативно-правових актах щодо запобігання службовій недбалості взагалі не закладені реальні правові механізми, які б дозволяли громадським об'єднанням і окремим громадянам правовими заходами впливати на прояви службової недбалості.

У зв'язку з цим важливого значення набуває розвиток системи громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади. Особливу роль у цьому процесі повинні відігравати політичні партії та об'єднання громадян, засоби масової інформації, представницькі органи влади та окремі громадяни. Форми й методи такої діяльності, а також запровадження обов'язкового реагування відповідних державних органів на повідомлення про факти службових правопорушень чітко визначені в Законі України «Про запобігання корупції». У цьому Законі закріплено право громадських організацій на здійснення запитів до органів державної влади та отримання в установленому порядку інформації щодо їх діяльності із запобігання злочинам у сфері службової діяльності; проведення громадської експертизи проектів нормативно-правових актів, рішень, програм; правова підтримка журналістських та громадських розслідувань і формування громадських судів; надання своїх висновків і пропозицій відповідним державним органам; право на участь у відкритих парламентських слуханнях з питань запобігання і протидії злочинам у сфері службової діяльності; через суб'єктів права законодавчої ініціативи можливість виступати з такими ініціативами в галузі запобігання службовій недбалості; розвивати інститут лобіювання таких законів; забезпечити гарантований державний захист осіб, які надають допомогу у виявленні злочинів у сфері службової діяльності.

Разом із тим певних удосконалень кримінальне законодавство таки потребує. Це обумовлено, по-перше, необхідністю системного законодавчого підходу до боротьби зі злочинами у сфері службової діяльності, коли всі його ланки (адміністративні, цивільні, фінансові, трудові та кримінальні норми) узгоджені між собою; по-друге, потребами імплементації міжнародних конвенцій (угод, протоколів тощо), учасником яких є Україна; по-третє, необхідністю запозичення досвіду кримінально-правового вирішення проблем боротьби зі службовою недбалістю у тих країнах, де її рівень незначний і законодавство яких може служити взірцем вирішення проблеми.

Опитані нами службовці ефективність і можливості впливу заходів запобігання службовій недбалості оцінили таким чином: удосконалення нормативно-правового регулювання норм і правил техніки безпеки, екологічної та іншої безпеки впливають відчутно – 21,7 %; важко точно сказати, зумовлюють чи ні – 13,9 %; цілком спричиняють явище – 12,8 %; вважають, що скоріше не впливають – 8,5 %; зовсім не впливають – 5,6 %. Удосконалення законодавчого визначення розміру заподіяної шкоди: 23,0 % впливають відчутно; 15,8 % – важко точно сказати; 8,3 % – скоріше не впливають; цілком спричиняють явище – 6,7 %, зовсім не впливають – 4,2 % опитаних. Поліпшення контролю за технічним станом об'єктів і територій: 16,8 % – впливають відчутно; 16,6 % – важко точно сказати; 9,6 % – скоріше не впливають; цілком спричиняють явище – 6,4 %; зовсім не впливають – 5,6 % опитаних. Підвищення рівня прокурорського нагляду за дотриманням органами влади прав і свобод людини і громадянина з цих питань: 15,2 % – важко точно сказати; 14,4 % – впливають відчутно; 8,8 % – скоріше не впливають; цілком спричиняють явище – 8,8 %; зовсім не впливають – 3,7 % опитаних.

Отже, як свідчать дані опитування, доцільно вдосконалити нормативно-правове регулювання норм і правил техніки безпеки, екологічної та іншої безпеки, законодавче визначення розміру заподіяної шкоди, поліпшити контроль за технічним станом об'єктів і територій, підвищити рівень прокурорського нагляду за дотриманням органами влади прав і свобод людини і громадянина з цих питань, тому що саме вони впливають відчутно на ефективність заходів запобігання службовій недбалості [2].

Доречно розробити реальні правові механізми, які б могли ефективно протидіяти службовій недбалості. Актуальними є розробка і затвердження типових регламентів роботи колегіальних органів, Положення про порядок прийняття на службу, звільнення, ротації державних службовців, прийняття законів України «Про громадянський контроль за діяльністю органів влади, їх посадових і службових осіб», «Про нормативно-правові акти», «Про профілактику злочинності» та ін.

Таким чином, одним із напрямів протидії службовим злочинам у сучасних умовах є активізація й ефективне застосування заходів запобігання службовій недбалості, викорінення некомпетентності і непрофесіоналізму у формуванні діяльності державного апарату, зокрема в діяльності правоохоронних структур. Головним стратегічним напрямом запобігання службовій недбалості має стати створення надійних правових механізмів і широке залучення важелів громадянського суспільства. Загалом конкретні заходи щодо запобігання службовій недбалості повинні бути спрямовані на вдосконалення нормативно-правової бази з питань соціально-правового контролю за діяльністю органів влади й управління; здійснення організаційних і практичних заходів для ефективної протидії злочинам у сфері службової діяльності; залучення до розв'язання цих проблем політичного, культурного і матеріального потенціалу держави, органів державної влади, підприємств, установ, організацій та громадських об'єднань.

Список бібліографічних посилань

1. Гладун О. З. Проблеми впровадження в Україні кримінологічної експертизи // II Кримінологічні читання, присвячені пам'яті професора О.Г. Кальмана : матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (21 листоп. – 12 груд. 2016 р.). Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2017. С. 16–19.
2. Дунаєва Т. Є. Кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання службовій недбалості : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2012. 216 с.

Одержано 14.03.2019

УДК 343.341(477)

Вячеслав Павлович ЄМЕЛЬЯНОВ,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНИМ ЗЛОЧИНАМ

Входження України у міжнародне співтовариство потребує вдосконалення її законодавства, особливо у світлі тих міжнародно-правових документів, до яких наша держава приєдналася. Зокрема, Законом України від 3 липня 2006 року № 54-V ратифікована Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005 року. Згідно з положеннями Конвенції до Кримінального кодексу України були введені нові статті 258-1 – 258-5 КК. Але досконале ознайомлення з цими законодавчими новелами свідчить про те, що вони не відповідають повною мірою міжнародно-правовим документам, більш того, вони містять неузгодженості та протиріччя як між собою, так і з іншими кримінально-правовими нормами, що потребує їх вдосконалення.

Перш за все невдалим є використання у статтях 258-1, 258-2 і 258-4 вузького поняття «терористичний акт», оскільки під цим поняттям у чинному законодавстві України розуміються лише ті дії, що передбачені у ст. 258 КК. Тому одразу ж виникає питання про те, а що робити у тих випадках, коли вказані у цих статтях дії будуть спрямовані на вчинення інших терористичних злочинів (захоплення заручників, літаків, радіоактивних матеріалів тощо). До того ж використання у зазначених статтях цього терміну, по-перше, суперечить положенням статей 258-3 і 258-5 КК, оскільки зі змісту останніх неможливо уявити, що тут йдеться лише про діяльність, спрямовану на підтримку вчинення лише терористичного акту, а по-друге, не відповідає тієї термінології, яка є у тексті Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму. Зокрема, у ст. 5 Конвенції рекомендується встановити у національних законодавствах кримінальну відповідальність за підбурювання до вчинення терористичного злочину, у ст. 6 – за залучення до терористичної діяльності, у ст. 7 – за навчання терористичній діяльності.

Недосконалі ці статті і з позиції канонів юридичної науки та законодавчої техніки. Так, у ст. 258-1 КК передбачається відповідальність за втягнення особи у вчинення терористичного акту, а у ст. 258-4 КК – за вербування особи з метою вчинення терористичного акту, а так само використання особи з цією метою. Тобто за фактично однакові дії (втягнення чи вербування) встановлюється відповідальність у різних статтях КК, що штучно породжує суперечливість норм. У цьому зв'язку необхідно диспозицію ст. 258-1 КК викласти у такій редакції: «*Втягнення особи у вчинення терористичного злочину, а так само вербування чи використання особи з цією метою*». З іншого боку, у ст. 258-4 КК, яка має назву «Сприяння вчиненню терористичного акту» назва статті не відповідає змісту її диспозиції, яка містить не ознаки сприяння якимось терористичним діянням, а, навпаки, ознаки самостійних терористичних діянь. До того ж треба мати на увазі, що навчання терористичній діяльності у ст. 7 Конвенції пропонується передбачити як самостійний склад злочину. Також положення ст. 258-4 КК необхідно привести у відповідність з положеннями ст. 256 КК, яка встановлює відповідальність за заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності, і отже викласти диспозицію ст. 258-4 КК у такій редакції: «*Заздалегідь не обіцяне сприяння терористичному злочину*». У ст. 258-2 КК слова «терористичного акту» замінити словами «терористичного злочину», а відповідальність за навчання терористичній діяльності необхідно встановити у новому самостійному складі злочину.

У ст. 258-3 КК встановлюється відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації, однак з тексту статті незрозуміло, якій зміст тут має поняття «терористична група», тобто які само з передбачених у частинах 1, 2 чи 3 ст. 28 КК груп тут маються на увазі, бо якщо буквально тлумачити положення ст. 258-3 КК, то виходить, що створення будь-якої групи підпадає під ознаки зазначеної статті. Однак, така ситуація протирічить усієї системі Кримінального кодексу України, оскільки згідно з його положеннями

(особливо статей 255, 256, 257, 260 КК) окремі криміналізації можуть підлягати лише організовані злочинні об'єднання (угруповання). На це ж вказує і міжнародний досвід. Зокрема, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. у п. «а» ст. 2 вказує, що «організована злочинна група» означає структурно оформлену групу у складі трьох і більше осіб, що існує протягом визначеного часу і діє узгоджено з метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів, а в ст. 5 цієї Конвенції вказується на необхідність криміналізації участі в організованій злочинній групі. Тобто ніякі інші групи, крім стійких злочинних об'єднань (угруповань) не можуть бути піддані окремій криміналізації. У цьому зв'язку у ст. 258-3 КК слова «терористичної групи» необхідно замінити словами «організованої терористичної групи».

Водночас в літературі немає єдності стосовно визначення кількісного складу *терористичної організації*. Одні автори, посилаючись на чинну редакцію ч. 4 ст. 28 КК, стверджують, що терористична організація – це стійке ієрархічне об'єднання у кількості п'ятьох і більше осіб, а інші автори, посилаючись на незмінену редакцію визначення терористичної організації, що міститься у ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р. № 638-IV, стверджують, що терористична організація – це стійке ієрархічне об'єднання у кількості трьох і більше осіб. Останню позицію слід вважати невірною. Справа в тому, що положення Закону про боротьбу з тероризмом на момент його прийняття цілком відповідали положенням ч. 4 ст. 28 КК, які були чинними саме на цей момент. Але Законом України від 15 квітня 2008 р. № 270-VI була суттєво змінена редакція ч. 4 ст. 28 КК, згідно з якою кількісний склад злочинної організації замість трьох і більше осіб був визначений у кількості «п'ять і більше осіб». Однак, у Закон України «Про боротьбу з тероризмом» відповідні зміни досі не внесені, що породило колізію норм у праві – з одного боку, колізію між нормами кримінального та іншого законодавства, а з іншого боку, колізію між нормами Загальної та Особливої частини КК. При таких обставинах необхідно керуватися визначеними в юридичній науці правилами подолання колізії. Згідно з цими правилами, якщо про злочинність діяння неоднаковим чином вказується в КК України і в законодавстві інших галузей, то воно кваліфікується у відповідності з положеннями КК, при колізії між статтями Загальної та Особливої частини КК України застосовуються положення Загальної частини, а при колізії норм рівнозначних законів діють положення того закону, який прийнятий останнім. До того ж положення щодо кількісного складу терористичної організації не повинні суперечити положенням ст. 255 КК стосовно кількісного складу злочинної організації. Отже, під *терористичною організацією* слід розуміти стійке ієрархічне об'єднання декількох осіб (*п'ять і більше*), загальні ознаки якого передбачені у ч. 4 ст. 28 КК. А з метою остаточного подолання зазначеної колізії положення Закону України «Про боротьбу з тероризмом» стосовно терористичних груп і терористичних організацій необхідно привести у відповідність з положеннями ст. 28 КК України.

Також вважається невірним передбачати у ст. 258-3 КК в якості ознаки цього складу злочину «а так само організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації», оскільки суспільна небезпечність сприяння значно нижча за створення, керування чи участь, а тому сприяння не повинне охоплюватися ознаками цього складу злочину. Тим більше, що в Кодексі вже є стаття, яка встановлює відповідальність за сприяння терористичним злочинам (ст. 258-4 КК), і яку лише потрібно вдосконалити зазначеним вище чином, з тим, щоб охоплювати її ознаками будь-які види сприяння терористичним злочинам. Також тут слід врахувати й положення статей 255 і 256 КК щодо роздільного встановлення відповідальності за створення злочинної організації і за сприяння цьому. Отже, вважаємо за доцільне викласти ч. 1 ст. 258-3 КК у наступній редакції: «*Створення організованої терористичної групи чи терористичної організації, керівництво такою групою чи організацією, а також участь у ній*».

У ст. 258-5 КК окремо криміналізоване фінансування тероризму, однак з тексту статті неможливо зрозуміти чи підпадає під ознаки цього складу злочину фінансування будь-яких терористичних діянь, чи тільки тих діянь, що криміналізовані. Також незрозуміло, для чого заохарашувати диспозицію статті зайвим переліком діянь, передбачених статтями 258 – 258-4 КК, якщо попередньою фразою «тобто дії, вчинені з метою фінансового або матеріального забезпечення окремого терориста чи терористичної групи (організації)» цей перелік цілком охоплюється, і чому не визначені об'єктивні та суб'єктивні ознаки цього складу злочину у

відповідності зі ст. 2 Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р. На підставі викладеного пропонуємо таку редакцію диспозиції статті 258-5 КК: *«Фінансування тероризму, тобто надання чи збір активів особою, яка усвідомлювала, що це може бути використано повністю або частково для підготовки та вчинення терористичного злочину»*.

Привертає увагу також недосконалість конструкції ст. 258 КК, яка відрізняється громіздкістю та зайвими фразами деталізуючого характеру. Основний же недолік цього складу злочину в тому, що такі ознаки як «порушення громадської безпеки», «залякування населення» та здійснення «впливу» передбачаються в альтернативному порядку. Така конструкція складу терористичного акту призводить до того, що він стає просто всеохоплюючим, бо під його ознаки підпадає переважна кількість насильницьких злочинів. Щоб уникнути конкуренції цього складу злочину зі складами інших насильницьких злочинів необхідно вищезгадані ознаки цього складу передбачати не в альтернативному порядку, а у взаємозв'язку. Водночас доцільно розширити ознаки цього складу злочину до ознак видового складу злочинів терористичної спрямованості, тобто включати до його змісту ознаки не тільки загальнонебезпечних діянь, але й інших суспільно небезпечних діянь, вчинених з терористичною метою. Саме такий підхід до конструкції цього базового складу терористичних злочинів має місце у низці Кодексів зарубіжних країн, наприклад, ст. 88 («Тероризм») Кримінального закону Республіки Латвія, ст. 237 («Терористичний злочин») Пенітенціарного кодексу Естонії, ст. 255 («Акт тероризму») КК Республіки Казахстан. Таким чином, пропонуємо базовий склад терористичних злочинів викласти під назвою «Акт тероризму» з таким змістом: *«Акт тероризму, тобто вчинення або погроза вчинення вибуху, підпалу, отруєнь, затоплень, захоплення заручників, викрадення людини, посягання на життя або інших суспільно небезпечних діянь, спрямованих на залякування населення з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи місцевого самоврядування, міжнародними організаціями, об'єднаннями громадян, фізичними або юридичними особами»*.

Одержано 11.03.2019

УДК 343.33(477)

Олександр Олександрович ЖИТНИЙ,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Ігор Миколайович РАЛЬЧЕНКО,

кандидат юридичних наук,
суддя Другого апеляційного адміністративного суду (м. Харків)

ПРОВОКАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ УСКЛАДНЕНЬ ЯК ОЗНАКА СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗЛОЧИНУ ТЕРОРИСТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 444 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Кримінально-правові заборони нападів на службові або житлові приміщення осіб, які мають міжнародний захист, викрадення або позбавлення волі цих осіб з метою впливу на характер їхньої діяльності або на діяльність держав чи організацій, що вони представляють, або з метою провокації війни чи міжнародних ускладнень, а також щодо погроз вчинення таких дій як окремого виду злочинів проти миру, безпеки людства й міжнародного правопорядку (ст. 444 КК), вперше була здійснена в Україні відносно нещодавно, тобто у 2001 р. Огляд вітчизняних кримінально-правових актів ХХ ст., а також інших джерел кримінального права, котрі діяли на території сучасної України у більш ранні періоди свідчить, що тотожних кримінально-правових заборон ці закони не містили. Тому обговорення й оцінка соціально-правової обумовленості такого рішення має бути предметом окремої уваги фахівців.

Низка вітчизняних авторів (М. Хавронюк, В. Ємельянов) обґрунтовано визнають зазначені посягання злочинами терористичного характеру [1, с. 169, 171; 2, с. 88]. До речі, згідно з деякими іноземними законами ці злочини прямо віднесено до різновидів тероризму (так, в КК Грузії

ст. 326 «Напад на осіб або установи, які користуються міжнародним захистом» розміщена у главі «Тероризм») [3, с. 337].

У ст. 444 КК законодавець вказав на кілька цілей посягання, які разом з іншими ознаками складу визначають наявність підстав кримінальної відповідальності за злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист. Одна з них – мета провокації міжнародних ускладнень.

У доктрині міжнародного права поняття «міжнародні ускладнення» використовується нечасто. Як синоніми вживаються терміни «спір», «суперечка», «протиріччя», «розбіжність», «конфлікт» та ін. [4, с. 280]. Так, в Статуті ООН згадується спір між державами, продовження якого могло б загрожувати підтриманню міжнародного миру й безпеки (ст. 33), про ситуацію, яка може призвести до міжнародних непорозумінь (ст. 34) [5]. При цьому «ситуацією» фахівці-міжнародники вважають певні розбіжності у відносинах між державами (наприклад, намагання держави у односторонньому порядку вирішити певне міжнародне питання – про лінію проходження кордону, територіальну проблему тощо), а міжнародним спором – виявлені й сформульовані розбіжності між державами щодо предмету спору, у якому держави обґрунтовують свої претензії законними інтересами та нормами міжнародного права. Міжнародний спір відсутній, якщо держава висуває претензії до іншої держави, яка їх не приймає або погоджується з ними частково [6, с. 457]. Очевидно, і виникнення ситуації (як такої, що загрожує міжнародному миру й безпеці, так і такої, що цієї загрози не створює), і міжнародного спору, і односторонніх претензій між державами можна охопити поняттям «міжнародні ускладнення» та враховувати їх у контексті ознак злочинів, передбачених ст. 444 КК.

При тлумаченні змісту ст. 444 КК у кримінально-правовій літературі надано приблизні переліки ситуацій, які можуть бути кваліфіковані як міжнародні ускладнення. Так, чимало авторів розглядають їх як розрив дипломатичних відносин чи консульських стосунків з іншою державою, зрив підписання міжнародного договору чи розірвання договору між державами, зрив міжнародних (у т. ч. мирних) переговорів, припинення надання фінансової або іншої допомоги Україні тощо [7, с. 651; 8, с. 997; 9, с. 1156].

Ознака «міжнародний» вказує на те, що «1... стосується відносин між країнами і народами. 2. У якому беруть участь представники різних країн, народів» [10, с. 478]. Отже, ці ускладнення виникають у відносинах між суб'єктами міжнародних відносин. До них належать держави, політичні утворення, які з правової точки зору наближаються до держав, інтернаціоналізовані території, міжнародні організації, органи держав, органи міжнародних організацій [11, с. 108–112]. Слід звернути увагу на те, що законодавець не вказує саме інтереси України складовою сфери міжнародних відносин, погіршити які прагне винна особа, вчиняючи передбачений ст. 444 КК злочин. Розглядувана конститутивна ознака складу передбаченого ст. 444 КК злочину охоплює прагнення винного спровокувати міжнародні ускладнення між будь-якими суб'єктами міжнародних відносин, незалежно від того, чи представлена серед них Україна (між іноземними державами, між іноземною державою й об'єднанням держав, між іноземною державою й міжнародною організацією тощо). Це впливає з розуміння аналізованого злочину як посягання на міжнародний правопорядок, тобто на глобальну, всеохоплюючу цінність.

Таким чином, міжнародним ускладненням у найбільш загальному розумінні є внесення дезорганізації (в більшому чи меншому ступені) у різні сфери міжнародного спілкування, погіршення відносин між суб'єктами такого спілкування.

Список бібліографічних посилань

1. Хавронюк М. І. Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації : монографія. Київ : Істина, 2005. 264 с.
2. Емельянов В. П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования: уголовно-правовое исследование. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. 291 с.
3. Уголовный кодекс Грузии. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. 409 с.
4. Міжнародне право : навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменського. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 336 с.
5. Устав Организации Объединённых Наций и Устав Международного Суда // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 20.03.2019).
6. Тимченко Л. Д. Международное право : учеб. Харьков : Консум ; Нац. ун-т внутр. дел, 2002. 528 с.
7. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 2. Луганськ : Елтон-2, 2012. 780 с.

8. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 1040 с.
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2018. 1368 с.
10. Сучасний тлумачний словник української мови : 100000 слів / за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків : Школа, 2008. 1008 с.
11. Броунли Я. Международное право : в 2 кн. ; пер. с англ. С. Н. Андрианова ; под ред. и со вступ. ст. Г. И. Тункина. Кн. 1. М. : Прогресс, 1977. 1008 с.

Одержано 03.04.2019

УДК 343.985

Дмитро Дмитрович ЗАЯЦЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ГРУПОЮ ОСІБ

Дослідження проблем слідчого експерименту дозволяє стверджувати, що ситуації даної слідчої дії, хоча і бувають взагалі сприятливими, але нерідко мають конфліктний характер, тобто коли між слідчим і учасниками слідчої дії складаються відносини суперництва і протидії, цілі, наміри, інтереси і плани яких не збігаються. З одного боку, слідчий, якому необхідно встановити всі обставини вчинення злочину, зібрати докази і на підставі їх аналізу висунути обвинувачення особі, з другого – особа, показання якої перевіряються, дає неправдиві показання з метою обмови іншої особи чи само обмови [1, с. 131–133].

Тактика дій слідчого в такій ситуації буде характеризуватися не тільки загальним порядком і засобами проведення слідчого експерименту, але й особливостями їх виконання, коли зацікавлені особи перешкоджають процесу розслідування. В умовах конфліктної ситуації, на думку В.П. Бахіна, «тактика служитиме засобом подолання протидії, оскільки без активних дій та тактичних прийомів, які забезпечують їх наступальність, реалізація завдань розслідування практично неможлива» [2, с. 31].

Враховуючи стан злочинності в Україні, яка все більше набуває групового характеру, слід зауважити, що в провадженнях щодо злочинів, вчинених групою осіб, слідчий експеримент є однією з слідчих (розшукових) дій, що проводиться найчастіше, оскільки підозрювані схильні цілком чи частково перекладати свою вину на інших співучасників, змовлятися про дачу неправдивих показань, і тому для встановлення істини важлива перевірка достовірності показань декількох, а нерідко і всіх підозрюваних.

Відзначимо, що неможливо одночасно проводити слідчий експеримент з кількома особами, тому що в подібній ситуації достовірність самого процесу експерименту й отриманих результатів завжди може бути взята під сумнів: по-перше, у зв'язку з тим, що показання одного з учасників можуть вплинути на інших; по-друге, з'являються умови і можливості для змови і наступної зміни показань з метою вигорудити себе чи співучасників у провадженні; по-третє, проведення такого слідчого експерименту відразу з кількома підозрюваними являє собою велику складність; по-четверте, що є найголовнішим, її результати практично не будуть мати доказового значення, оскільки кожен з учасників може відмовитись від своїх показань, мотивуючи це тим, що був лише присутнім на даному місці, а пояснював і демонстрував дії інший.

Так, у кримінальному провадженні за звинуваченням П. та Н. у крадіжці коштовних речей, дані особи зізналися у вчиненні цього злочину і дали згоду на свою участь у слідчому експерименті з метою встановлення їх обізнаності щодо місця знаходження цінностей і пояснення обставин, пов'язаних з їх прихованням. Мета слідчого експерименту була досягнута, але після його проведення вину взяв на себе один із співучасників – П. У подальшому Н. заявив,

що раніше обмовив себе, місце, де знайдені цінності, він не показував, а тільки йшов під час експерименту за П., підтверджуючи те, що той показував і пояснював. До того ж фотозйомка виявилася неякісною: на всіх знімках фігурував крупним планом П., і пояснювальні написи під знімками зовсім не відображали роль Н. у слідчій дії. У результаті достовірність такого слідчого експерименту була піддана сумніву, а отримані дані не мали доказового значення і не аналізувалися ні в обвинувальному акті, ні у ході судового розгляду справи [3].

У ході підготовки і проведення даної слідчої дії істотну допомогу слідчому надають визначені ним «опорні пункти». У ситуації, коли необхідно здійснити ряд експериментів з кількома співучасниками злочину, використання таких пунктів має особливе значення, оскільки вони, на наш погляд, служать базою для зіставлення показань цих осіб, а також порівняння показань кожної особи з реальною обстановкою і діями, що в ній чинились. Це забезпечить послідовність відтворення місця та подій, що на ньому відбувалися, з кожною особою, а тому дозволить слідчому спрогнозувати результати майбутньої слідчої дії та цілеспрямовано і планомірно провести її з іншими співучасниками злочину.

З метою майбутнього зіставлення деталей слідчому доцільно використовувати найбільш поширений прийом «прив'язки», а тому він повинен так відобразити у провадженні «точки», визначені однією особою, щоб забезпечити ясну відповідь на запитання, чи збігаються вони з тими, які вказали інші особи.

У криміналістичній літературі висловлено рекомендацію щодо проведення слідчого експерименту спочатку за участю особи, чий показання найбільш повні і правдиві, або яка може більш точно вказати місце чи об'єкти і пов'язані з ними певні дії, й в останню чергу – за участю можливого організатора злочинної групи чи того, чий показання фрагментарні або неконкретні чи приблизно неправдиві [4, с. 50; 5, с. 117–118]. Оскільки в злочинних групах існують приховані і відкриті конфлікти між її членами, то при затриманні таких осіб ці відносини ще більше посилюються через необізнаність того, як поведе себе та які показання дасть інший затриманий [6, с. 273–274]. Побожування серед учасників групи відносно того, що хтось із них може викрити іншого – це та ситуація, яку необхідно виявити слідчому і тактично використати при проведенні експерименту із кожним підозрюваним.

Ми погоджуємося із наведеною вище рекомендацією, оскільки такий порядок дозволить слідчому визначитися на місці з основними «опорними пунктами», до яких можна надалі прив'язувати пояснення і демонстрацію дій кожної « нової » особи, показання якої перевіряються. При цьому слідчому необхідно забезпечити незмінність обстановки, в якій відбувалась подія, щоб під час кожного з наступних експериментів не ускладнити вирішення поставлених завдань.

Рекомендується особливо ретельно вивчати і фіксувати сліди й інші обставини, на які, наприклад, вказав підозрюваний, з яким вже було проведено слідчий експеримент. Якщо на них вкажуть надалі й інші підозрювані, показання яких перевіряються, то опис виявленого дається в цілому, але із зазначенням основних особливостей цих слідів. Досягнута економія часу є немаловажним чинником, коли необхідно провести слідчий експеримент з кількома особами якнайшвидше, щоб уникнути витоку інформації, зберегти таємницю слідства [7, с. 351–356].

У ході даної слідчої дії і при оцінці її результатів слідчому доводиться порівнювати показання і пояснення особи не тільки з фактичною обстановкою, але й з показаннями і поясненнями інших осіб, що істотно ускладнює проведення експерименту. Звичайно, слідчий не в змозі утримати в пам'яті всю інформацію, що надходить. У зв'язку з цим рекомендуємо використовувати додаткові засоби фіксації, такі, як фотозйомка та відеозапис, причому бажано використовувати їх із тих самих точок, фіксувати ті самі вузлові орієнтири, які в подальшому дозволять слідчому наочно зіставити результати експериментів, проведених з кількома особами, і переконатися в їх збігу чи розбіжності.

Отже, проводячи слідчий експеримент з кількома особами, при розслідуванні злочинів вчинених групою осіб, на нашу думку, доцільно дотримуватись таких правил:

- проводити слідчий експеримент з кожною особою окремо;
- об'єктивно встановлювати і чітко розмежовувати дії кожної з цих осіб;
- слідчий експеримент за участю кожної особи слід проводити на одному й тому ж місці [1, с. 134–135].

Список бібліографічних посилань

1. Заяць Д. Д. Ситуаційний підхід до тактики перевірки показань на місці : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 216 с.

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ. ХАРКІВ, 2019**

2. Бахін В. П., Весельський В. К. Тактика допиту : навч. посіб. Київ : Правник, 1997. 64 с.
3. Кримінальне провадження № 1-255 за 2013 рік. Архів місцевого суду Орджонікідзевського району м. Харкова.
4. Быховский И. Е., Корниенко Н. А. Проверка показаний на месте : учеб. пособие. Л. : РИО Ин-та усовершенствования следственных работников при Прокуратуре СССР, 1988. 68 с.; Быков В. М. Особенности расследования групповых преступлений : учеб. пособие. Ташкент : Узбекистан, 1980. 60 с.
5. Леви А. А., Пичкалёва Г. И., Селиванов Н. А. Получение и проверка показаний подозреваемых и обвиняемых по групповым делам : учеб.-метод. пособие. Хабаровск, 1988. 148 с.
6. Основы борьбы с организованной преступностью / под ред. В. С. Овчинского, В. Е. Эминова, Н. П. Яблокова. М. : Инфра-М, 1996. 398 с.
7. Заяць Д. Д. Тактика слідчого експерименту // Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін. ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Маляррової ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 384 с.

Одержано 04.03.2019

УДК 796.323.2(477)

Дар'я Володимирівна КАЗНАЧЕЄВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Володимир Михайлович КАЗНАЧЕЄВ,

старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ «СПОРТИВНОГО» ХУЛІГАНСТВА

Спорт – одна з найважливіших сфер суспільного життя; це одна з основ збереження і зміцнення здоров'я населення, засіб підвищення життєстійкості, оптимізму, працездатності людей.

Професійна складова сучасного спорту, незважаючи на значні масштаби проведених спортивно-масових заходів, знаходиться тільки в стадії свого становлення. З цим пов'язана відсутність комплексного правового (в тому числі і кримінально-правового) забезпечення всіх сторін діяльності суб'єктів професійного спорту в Україні. При цьому нормативне забезпечення даного напрямку діяльності тривалий час здійснювалося згідно із загальними уявленнями про спорт і фізичну культур. У ситуації, що склалася кримінальне законодавство практично завжди залишалося осторонь як від регулювання, так і від охорони суспільних відносин в даній сфері.

Найважливішим напрямком розвитку законодавства України в області спорту є вдосконалення правового режиму забезпечення безпеки під час проведення спортивних заходів, створення дієвих правових механізмів запобігання і припинення насильство та неналежну поведінку глядачів під час, а також безпосередньо до і після спортивних заходів, як на самих спортивних об'єктах і в безпосередній близькості від них, так і в місцях публічної трансляції спортивних заходів. Основними суб'єктами правовідносин, пов'язаними з порушенням громадського порядку в спортивній сфері, є фанати і вболівальники. Хуліганство, насильство, погроми, масові заворушення під час спортивних заходів створюють істотну загрозу суспільству, причому ця загроза виходить далеко за межі не тільки спортивних споруд і прилеглих до них територій, а й спортивної сфери суспільних відносин.

Професійний спорт в даний час стикається з особливим суспільно небезпечним діянням, яке умовно можна назвати «спортивним хуліганством». При цьому необхідно зазначити, що проблема «спортивного хуліганства» в основному існує в ігрових видах спорту, де в силу історії, традицій, змісту даного виду спорту і клубної індивідуалізації прослідковується тенденція до відокремлення уболівальників за ознакою команди.

Конфлікти за участю фанатів систематично поповнюють статистику адміністративних правопорушень і кримінальних злочинів.

Так, 20 вересня 2017 року на стадіоні «Рух» у Івано-Франківську відбулася гра між місцевою командою «Прикарпаття» та львівськими «Карпатами» за Кубок України. Після поразки

львівської команди у першому таймі її вболівальники почали грубо порушувати громадський порядок, хуліганити, кидати фаєри. Матч було припинено. Відтак, наприкінці гри, після програшних результатів «Карпат», фани почали сходити з трибун, подолавши огороження, вийшли на поле та, застосовуючи піротехнічну продукцію, кидали камінням у правоохоронців, силоміць намагаючись прорвати кордон правоохоронців. У результаті правопорушники заподіяли трьом працівникам поліції тілесні ушкодження. Відомості за цими фактами внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань із правовою кваліфікацією ч. 3 ст. 296 КК України [1].

11 жовтня 2017 року близько 20:00 на стадіоні «Дніпро-Арена» під час футбольного матчу між командами «Дніпро» і «Дніпро-1» між уболівальниками виник конфлікт і бійка. За цим фактом відкрито кримінальне провадження за ч. 2 ст. 296 Кримінального кодексу України (хуліганство), – йдеться в повідомленні [2].

У Черкасах 19 травня 2018 року на Центральному стадіоні сталася масова бійка між вболівальниками та поліцією. Матч заключного туру Першої ліги між командами «Черкаський Дніпро» і «Суми» було зупинено на п'ятдесят четвертій хвилині через грубе порушення громадського порядку [3].

Аналіз кримінальних справ свідчить, що до числа найбільш типових проявів протиправної поведінки під час вчинення «спортивного» хуліганства відносяться жорстокі побиття вболівальників команд-суперниць, хуліганські дії на стадіонах, а також групові акти вандалізму. Поведінка спортивних фанатів пов'язана з потребою виплеску емоції від спортивного видовища, яка переростає в неконтрольовану агресію. Такі дії часто приймають форму конкретних злочинів, спрямованих проти громадського порядку, що заподіюють шкоду або створюють загрозу заподіяння шкоди суспільним відносинам у сфері безпечного існування особистості, власності. Порушення громадського порядку спортивними уболівальниками відрізняються особливою зухвалістю, супроводжуються нанесенням тілесних ушкоджень громадянам і співробітникам сил правопорядку, заподіянням матеріальної шкоди обладнанню стадіонів і розташованих біля нього підприємств, торгових точок, транспортних засобів тощо.

Відповідно до ст. 296 КК України кваліфікуючими ознаками хуліганства є дії: вчинені групою осіб; вчинені особою, раніше судимою за хуліганство, чи пов'язані з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії; вчинені із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень. Таким чином, зазначена норма, а також кримінально-правова кваліфікація не повною мірою забезпечує захист громадян від хуліганських проявів, особливо під час проведення спортивних заходів.

Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України від 22.12.2006 р. № 19 «Про судову практику у справах про хуліганство» спеціально пристосованими для нанесення тілесних ушкоджень слід визнавати предмети, які пристосовані винною особою для цієї мети наперед або під час учинення хуліганських дій, а заздалегідь заготовленими – предмети, які хоч і не зазнали якоїсь попередньої обробки, але ще до початку хуліганства були приготовлені винним для зазначеної мети. Використання при вчиненні хуліганства ножів, які не належать до холодної зброї, інших предметів господарсько-побутового призначення, спеціальних засобів (гумового кийка, газових пістолета, балончика, гранати, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії), пневматичної зброї, сигнальних, стартових, будівельних пістолетів, ракетниць, вибухових пакетів, імітаційно-піротехнічних та освітлюваних засобів, що не містять у собі вибухових речовин і сумішей, а також інших спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень знарядь злочину є підставою для кваліфікації дій винної особи за ч. 4 ст. 296 КК.

Однак, залишаються невирішеними для кримінально-правової кваліфікації найбільш характерні для «спортивного» хуліганства випадки застосування лазерних вказівок, фаєрів, рушниць для пейнтболу; демонстрації загрозливих, таких, що чинять психічний вплив на оточуючих осіб (суперників, глядачів, представників команд, суддів та ін.) жестів і рухів тіла (наприклад, перегинання однієї руки в області ліктя іншої руки, імпровізація стрільби з лука або рушниці, горизонтальний жест рукою по горлу тощо).

Враховуючи підвищену суспільну небезпеку та велику кількість вчинення «спортивних» хуліганств, доцільно внести зміни у кримінальне законодавство, а саме у ст. 296 КК та

передбачити таку кваліфікуючу ознаку як вчинення хуліганства під час проведення спортивних змагань. Зазначені зміни допоможуть уникнути випадків неповної кваліфікації злочинів.

Список бібліографічних посилань

1. Через бійку на стадіоні в Івано-Франківську відкрито два кримінальні провадження // Дивись INFO : сайт. URL: <https://dyvys.info/2017/09/21/cherez-bijku-na-stadioni-v-ivano-frankivsku-vidkryto-dva-kryminalni-provazhennya> (дата звернення: 13.03.2019).
2. Поліція кваліфікувала бійку на стадіоні в Дніпрі як хуліганство // ЦЕНЗОР.НЕТ : сайт. URL: https://censor.net.ua/ua/news/459002/politsiya_kvalifikuvala_biyiku_na_stadioni_v_dnipri_yak_huliganstvo (дата звернення: 13.03.2019).
3. У Черкасах на стадіоні сталася масова бійка між вболівальниками та поліцією // РБК – Україна : сайт. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/cherkassah-stadione-proizoshla-massovaya-1526753887.html> (дата звернення: 13.03.2019).

Одержано 15.03.2019

УДК 343.98

Оксана Ігорівна КАЛИНОВСЬКА,

ад'юнкт Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

ВСЕСВІТНЯ ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖА ЯК СПОСІБ ЗБУТУ НАРКОТИКІВ

На сьогоднішній день важливою проблемою у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів є легкодоступність традиційних наркотиків (екстракційний опій та канабіс) та збільшення кількості нових видів психоактивних речовин або «дизайнерських» наркотиків амфетамінного та тетраканабіоїдного рядів.

Даний вид наркотиків поділять на: курильні суміші так звані «спайси» та солі (кристали) за своїм складом вони є надзвичайно сильними психоактивними речовинами. У загальному розумінні «спайс» є аналогом відомого наркотику – марихуани. Але, небезпека полягає в тому, що дані речовини не дослідженні, тому вплив на організм людини передбачити не можливо.

Загалом існує велика кількість способів придбання наркотиків та спостерігаються усе більш витончені методи збуту, що в свою чергу ускладнюють викриття ділків наркобізнесу. Проведений нами аналіз, дозволяє зробити висновок, що останні 7–8 років найпопулярнішим методом є «безконтактний» спосіб збуту наркотиків. Особливого розповсюдження набули посилання на Internet-адреси залишені на заборах, будівлях та переходах, де з легкістю можна придбати наркотичний засіб. Особа, яка наносить дану рекламу, отримує фінансову винагороду або в подальшому знижку на отримання наркотиків. В більшості випадків, реклама наноситься власноруч фарбою із балона, іноді може містити завуальовані слова або речення, які не є примітними для ока, або ж прямі посилання на Internet-адреси, тобто наркотики можна отримати в режимі «Online», а саме: скористатись кур'єрською доставкою або шляхом отримання «закладок».

Одночасно на багатьох сайтах пронаркологічного спрямування надається чимало текстів з описом різних видів наркотичних засобів і психотропних речовин та рецептів їх вироблення, виготовлення, виробництва та споживання, а також численні поради, як поводити себе при затриманні працівниками поліції.

Ситуація ускладнюється використанням наркоділками ноутбуків, «планшетів» або інших комутаторів, що не завжди дає можливість їх запеленгувати та визначити місцезнаходження (відповідно, й користувача), так як для виходу в Internet використовуються різноманітні місця, де є можливість дистанційного та анонімного підключення до мережі, що набагато спрощує вчинення протиправних діянь.

Рівень професіоналізму учасників злочинних угруповань зростає з кожним днем. Сучасні технології дозволяють повністю забезпечивши безконтактний спосіб поширення наркотиків. У зв'язку з цим ускладнюється процес проведення оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій, спрямованих на виявлення та розслідування фактів незаконного обігу наркотиків. Як правило, при таких схемах вдається зловити та притягнути до кримінальної відповідальності лише рядових учасників злочинних груп – кур'єрів або закладчиків, а виявити організаторів на сьогоднішній день практично неможливо, що обумовлено використанням

учасниками сучасних телекомунікаційних технологій з дотриманням заходів конспірації, використання зашифрованих мережевих ресурсів, псевдонімів і кодових слів.

Наприклад, класичний спосіб збуту наркотичних засобів на сьогодні здійснюється шляхом залишення «закладок», так звані тайники, що передбачає організацію безконтактного збуту, коли координація діями і обмін інформацією співучасниками, а також з замовником здійснюється за допомогою телекомунікаційних мереж і мобільних додатків, таких як Telegram, Viber, WhatsApp, Jabber і т.д. Правоохоронні органи не завжди мають можливості оперативно відслідковувати координаційні вказівки організаторів незаконного обігу наркотиків, та свою чергу це ускладнює отримання інформації, яка на стадії попереднього і судового слідства могла б стати ключовим доказом причетності осіб до злочинної діяльності. Наприклад, розробники месенджера WhatsApp використовують технологію наскрізного шифрування, яка не дозволяє нікому іншому, включно з організацією WhatsApp, прочитати надіслані повідомлення. Ще більш потужні алгоритми захисту інформації використовуються в месенджері Telegram. Крім шифрування месенджер Telegram має функцію «секретний чат», повідомлення в якому видаляються автоматично в залежності від часу, встановленого користувачем, на серверах Telegram листування теж не зберігається. Таким чином, інформація, передана між співучасниками незаконного обігу наркотиків надійно захищена і недоступна для правоохоронних органів.

Розповсюдження наркотиків шляхом залишення «закладок» є універсальним способом збуту. Покупець обирає необхідний для себе «товар», для оплати товару отримує банківські реквізити, номер телефону або здійснює оплату за допомогою електронних коштів. Закладчик приховує у тайнику заздалегідь розфасовані наркотичні засоби в різних місцях (у землі, у кущі, під каменем тощо) і після одержання грошових коштів вказує (опис місця або відмітка на карті, передача фото) покупцю на місце знаходження наркотику. Таким чином, при передачі наркотику збувальник уникає безпосереднього контакту з покупцем.

Отже, схема продажу наркотиків через Internet побудована так, що покупець і продавець уникають будь-яких візуальних контактів з метою ускладнення процесу їх викриття та подальшого доказування у кримінальному провадженні. Варто зазначити, що в організованих групах є певні внутрішні правила, яких дотримуються всі учасники, наприклад не відповідають на незнайомі телефонні номери, всі листування проходять в закритих месенджерах, найчастіше між собою спільники не знайомі, дотримуються суворих правил конспірації.

Одержано 21.02.2019

УДК 343.241(477)

Дмитро Васильович КАМЕНСЬКИЙ,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри правознавства

Бердянського державного педагогічного університету

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОЗНАКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА США: У ПОШУКАХ СПІЛЬНОГО І ВІДМІННОГО

В зарубіжній юридичній науці висловлюється точка зору про те, що перша задокументована згадка про білокомірцевий злочин у системі загального права датована ще XV ст. і мала місце в Англії, де в 1473 р. було ухвалено спеціальний закон для протидії випадкам розкрадання спеціально ввіреного перевізнику майна. Цей акт став реакцією тогочасного законодавця на випадки викрадення вовни особами, які її перевозили на замовлення власників.

У Сполучених Штатах, так само як і загалом у країнах Західної Європи увага суспільства до економічних за своїм змістом злочинів почала приділятися значно пізніше – безпосередньо на фоні індустріальних революцій. Із часом, оскільки окремі приватні компанії становились більш успішними, вони отримували реальну можливість відтіснити конкурентів і таким чином встановлювати монопольне становище на тому чи іншому ринку товарів і послуг. Як наслідок, корпоративна жадібність новостворених монополій призвела до необґрунтованого зростання цін, що не могло не турбувати широкий загал, який, у свою чергу, тиснув на державу з метою законодавчого втручання [1].

Ще у далекому 1783 р., коли Сполучені Штати тільки-но отримали свою незалежність від Британської Імперії і, відповідно, одержали *carte blanche* на розвиток своєї, тепер уже незалежної, економіки, англійський вчений-правник Джеймс Бланд Бурджес дуже влучно (й понині актуально) охарактеризував комерцію і обман, бажання заробляти і спокуси швидкого, однак нелегального збагачення. Він написав, що велика і очевидна важливість комерції в цій країні була достатньою причиною для занепокоєння законодавця в частині її утвердження та охорони. Однак коли основи комерції були нарешті запроваджені в державі, сама природа торгівлі зумовила необхідність ухвалення законів для того, щоб регулювати і стримувати її. Жодна людина не вдається до комерції інакше як із спонукань збагачення. Однак серед багатьох людей, які, таким чином, переслідують одні й ті самі цілі, далеко не всі є однаково чесними. Можливості для того, щоб швидко стати заможним, є дуже різноманітними і дуже привабливими для того, щоб чинити їм рішучий опір. Кращі чоловіки можуть спокуситися ними, то нечесні люди будуть охоче приймати їх. Чим більш розмитою, нерегульованою є наша торгівля, тим частіше будуть виникати подібні можливості. Там, де вони не існують, винахідливість і розпуста будуть їх створювати. Відповідно, щоб запобігти спокусам проти цієї важливої людській діяльності, щоб утримати і перемогти підприємства шахрайського типу, досвід вказує на потребу в ухваленні позитивних і суворих законів [2, с. 189–190].

Наведене понад двісті років тому висловлювання зберігає, на моє переконання, свою актуальність і понині, спонукає нас абстрагуватись, принаймні на деякий час, від конкретних кримінальних справ і серйозно замислитись над системними причинами вчинення економічних злочинів, над ефективними юридичними механізмами протидії ним, так само як і над надійними заходами попередження нових форм зловживань у сфері економіки.

Показово, що у своїй монографії, присвяченій проблемам кримінальної відповідальності за господарські злочини, І. А. Клепицький позитивно характеризує американське федеральне законодавство про відповідальність за економічні злочини, у т. ч. раннє законодавство. Зокрема, характеризуючи антимонопольний Акт Шермана, ухвалений у США ще у 1890 р., науковець слушно звертає увагу на наявність у ньому безпосередньо охоронюваного блага – а саме обмеження торгівлі чи комерції. Наразі це вже «повноцінний» господарський злочин, оскільки законодавець усвідомлює необхідність регулювання та охорони саме господарських відносин [3, с. 7].

У порівняльному аспекті наведені в попередніх абзацах міркування спонукають звернутись до доречного висловлювання однієї вітчизняної дослідниці, яка пише про те, що економічна система України наразі є надзвичайно складним інтегрованим об'єктом правового регулювання і кримінально-правової охорони, який утворює складну соціально-економічну систему, що складається з окремих підсистем, які знаходяться у постійних відносинах і зв'язках один із одним. Зберігаючи свої діалектичні залежності і зв'язки зі своїм цілим, кожна з названих підсистем забезпечує належне функціонування всієї економічної системи України [4, с. 15]. Безумовно погоджуючись із тезою про складну нормативно-регулятивну структуру вітчизняних економічних відносин і поєднаний із нею блок кримінально-правової охорони цих відносин, додам, що у США подібна структура та її складові компоненти видаються на порядок складнішими. Основною причиною цього є об'єктивно більш розвинута модель ринкової економіки, яка постійно перебуває в режимі інноваційних і висококонкурентних змін, а також безпрецедентні обсяги обігу капіталу, рівні ділової активності та показники обігу товарів, послуг і робочої сили – причому як на національному (федеральному), так і на транснаціональному рівнях.

Вдалий і обґрунтовано критичний огляд ролі кримінально-правових засобів у протидії негативним проявам у сфері економіки пропонує В. О. Навроцький, коли розмірковує над конкретними проявами правового нігілізму, правового фетишизму та правового волюнтаризму в українському суспільстві щодо доцільності кримінально-правового регулювання національної економіки взагалі та конкретних меж такого регулювання зокрема. При цьому вчений послідовно обстоює позицію про те, що некримінальні способи поведінки в економіці повинні регламентуватися іншими заходами юридичного захисту, і в жодному разі не кримінально-правовими. І навпаки, не можна усувати застосування кримінально-правових заходів там і тоді, де вони необхідні. Український вчений пропонує раціональний висновок: «оскільки кримінально-правові заходи об'єктивно не можуть позитивно впливати на економічні процеси, то на них можна розраховувати лише у плані усунення окремих негативних наслідків економічної діяльності» [5, с. 628–632].

Порівняльний аналіз кримінального законодавства окремих держав дозволив Г. К. Смирнову охарактеризувати дві типові моделі організації кримінально-правового регулювання суспільних відносин у сфері економіки. Зокрема, перша модель властива країнам з розвинутою ринковою економікою, причому незалежно від їх належності до тієї чи іншої правової системи (романо-германської чи англо-американської). Ця модель уособлює високий ступінь конкретизації як кримінально-правового регулювання економічних відносин у цілому, так і конструювання окремих кримінально-правових норм. Зазвичай кримінальне законодавство економічно розвинутих країн не є суворо кодифікованим у нашому традиційному розумінні – так, наприклад, спеціальні правові норми, які встановлюють злочинність і караність діянь у сфері економіки імплементовані в законодавчі акти, що безпосередньо регламентують ті чи інші сфери підприємницької чи іншої економічної діяльності (комерційні, торгівельні, акціонерні, податкові, митні, антимонопольні та інші уложення, закони чи кодекси).

Друга модель, вважає науковець, передбачає достатньо низький ступінь деталізації кримінально-правового регулювання економічних відносин у цілому, а також мінімальну конкретизацію ознак складу окремих злочинів. За такої моделі, що є типовою для країн посткомуністичного простору, до кримінального закону включаються кримінально-правові норми, які містять бланкетні, абстрактні ознаки, у зв'язку з чим кожна така норма передбачає велику кількість суспільно небезпечних діянь. Відповідно і кримінальний закон містить значно меншу кількість статей, що закріплюють підстави відповідальності за економічні злочини [6, с. 23–25].

Загалом я підтримаю поділ кримінально-правового регулювання економічних відносин на ці дві моделі. Обстоювану згаданим вище дослідником тезу можна перевірити, зокрема, на прикладі встановлення кримінальної відповідальності за шахрайство. Так, якщо в Україні двома нормами про шахрайство в сфері економічної діяльності є ст. 222 КК (шахрайство з фінансовими ресурсами) та, у меншому обсязі, ст. 190 КК (загальна норма про шахрайство), то у США, для порівняння, таких норм налічується декілька десятків (банківське шахрайство, шахрайство з цінними паперами, фінансове шахрайство, поштове шахрайство, шахрайство у сфері банкрутства, шахрайство з використанням засобів зв'язку тощо).

Список бібліографічних посилань

1. McGrath J. How White-collar Crime Works. URL: <http://money.howstuffworks.com/white-collar-crime3.htm> (дата звернення: 20.02.2019).
2. Burges J. B. Considerations on the Law of Insolvency, with a Proposal for a Reform. Gale ECCO, 2010 (London, T. Cadell, 1783). 400 p.
3. Клепицкий И. А. Система хозяйственных преступлений. М. : Статут, 2005. 571 с.
4. Ужва Л. О. Кримінально-правова охорона економічної системи України і деяких країн зарубіжжя (порівняльне дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2004. 203 с.
5. Навроцкий В. З профессорской шухляди. Ивано-Франківськ : Фоліант, 2016. 705 с.
6. Смирнов Г. К. Ответственность за рейдерство, преступления в сфере учета прав на ценные бумаги и государственной регистрации. М. : Юрлитинформ, 2011. 152 с.

Одержано 03.03.2019

УДК 343.815

Юрій Миколайович КАНІБЕР,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВПЛИВ СТАНУ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВНИХ КОЛОНІЙ НА РЕЦИДИВНУ ЗЛОЧИННІСТЬ

Серед громадськості і науковців кримінологічного пулу завжди була актуальною і до певної міри аксіоматичною думка про те, що стан рецидиву злочинності дорослих в значній мірі визначається або корелюється з станом ефективності роботи виховних колоній для неповнолітніх, а недоліки і низька результативність роботи цих установ входять до

детермінаційного комплексу та системи відтворення злочинних порушень громадського порядку та інших груп злочинів. Суттєвим елементом кримінологічної характеристики злочинності проти публічного порядку завжди вважались показники рецидиву кримінальних правопорушень вчинених з хуліганських мотивів та інших негативних антагоністичних до загальних правил поведінки намірів, що сформувались у осіб неповнолітнього віку і не були належним чином скореговані під час відбування покарання у виховних колоніях. Проте ознайомлення з реальним станом діяльності виховних установ і процесами, які відбуваються в державній кримінально-виконавчій системі, змушують поставити під сумнів традиційні для кримінологів і пенітенціаристів ствердження.

З метою поліпшення функціонування в тому числі і виховних установ, зниження показників рецидиву кримінальних правопорушень у 2016 Уряд започаткував реформу пенітенціарної системи, в результаті якої була радикально скорочена кількість виховних установ відбування кримінальних покарань. Станом на січень 2019 року законсервовано 18 виховних установ, а в 4 поки ще функціонуючих виховних колоніях України залишилось всього 117 неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі. Одна Мелітопольська виховна колонія для неповнолітніх жіночої статі і 3 виховних колонії для неповнолітніх чоловічої статі: Кременчуцька, Прилуцька, Ковельська [1].

Процес скорочення кількості виховних колоній є доволі природним і відповідає загальнодержавній тенденції скорочення осіб неповнолітнього віку, яким суди призначають покарання у вигляді позбавлення волі у якості крайнього заходу на мінімально необхідний термін. Наразі на перше місце причин скорочення виходять економічні чинники. В державному бюджеті не вистачає коштів на утримання установ виконання покарань, тому витрати на утримання виховних колоній Уряд намагається привести до «економічно обґрунтованих». Якість забезпечення виконання вимог кримінально-виконавчого законодавства таким чином стала не основним, а супутнім, другорядним завданням, адже мова йде про фізичне виживання системи виконання кримінальних покарань пов'язаних з позбавленням волі.

Формування схильності до рецидиву безумовно має своє коріння у сімейно-побутовому оточенні, відсутності нормального батьківського піклування і нагляду, педагогічні і соціальні занедбаності засуджених неповнолітніх. 90 % засуджених – діти з малозабезпечених і неповних сімей, вихованці інтернатів, батьки яких були позбавлені батьківських прав, мають судимості та проблеми соціалізації. Становлення рецидивної спрямованості особистості неповнолітніх продовжується одразу як вони потрапляють до СІЗО де має місце вплив кримінальна злочинна субкультури дорослих злочинців з тієї простої причини, що неповнолітні утримаються в суміжних приміщеннях з досвідченими злочинцями і тому, що неодноразово визнавав заступник міністра юстиції Денис Чернишов, виконавча система з матеріально-технічних причин, переповнення приміщень СІЗО не може забезпечити повну ізоляцію, інформаційний обмін і фізичне кримінальне спілкування має місце. Ступінь зараженості свідомості неповнолітніх засуджених чоловічої статі ідеалізованими стереотипами кримінальної субкультури і відповідною атрибутивною символікою (специфічна мова, татуювання, стиль поведінки і спілкування, життєві інтереси і плани) дуже високий, відображує рецидивно орієнтовану життєву позицію, глибоку кримінальну спрямованість особистостей неповнолітніх засуджених, які знаходяться у виховних установах за неодноразове вчинення тяжких злочинів. Очевидно, що система пробації по відношенню до таких злочинців не ефективна ні з позицій соціального контролю, ні з позицій соціально-педагогічного виправного впливу. За суб'єктивними оцінками самих засуджених, вони не виключають можливості у майбутньому пов'язати свій спосіб життя із кримінальною діяльністю і вчиненням нових кримінальних правопорушень, вказують певний фаталізм життєвих перспектив, що можуть привести їх до рецидивних злочинів [2].

Проте й сама система виконання кримінальних покарань щодо неповнолітніх як і вся кримінально-виконавча служба в результаті безсистемного реформування знаходиться з точки зору управління в шоковому стані, стані помірної дезорганізації. Вивільнені кошти в результаті скорочення і консервування великої кількості виховних колоній не використані задля створення стандартних європейських умов відбування кримінального покарання, пов'язаного з ізоляцією неповнолітнього засудженого від суспільства. Важко зрозуміти куди вони поділись, належний аудит за діяльністю державної кримінально-виконавчої служби Міністерства юстиції знаходиться в зародковому стані. Аудиторська перевірка Рахункової палати 2017 року висвітлює кричущий безлад в процесі реформування кримінально-виконавчої системи [3]. На сьогодні

становище дещо виправляється, але не докорінним чином, що підтверджується низкою журналістських розслідувань [2].

За великим рахунком, кримінально-виконавчій службі і службовцям, які очікують наступної хвилі скорочень і звільнень, не до глибокого довгострокового спрограмованого і системно спланованого процесу виховання і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі неповнолітніх. Процес виправлення неповнолітніх засуджених до крайнощі формалізований заповненням необхідних паперів, трудовозайнятстю чи трудовикористанням, дисциплінарною практикою, без наповнення розумною цілеспрямованою відповідно до віку і ступеня соціальної занедбаності соціально-педагогічною і психокорекційною роботою, розвиток особистості. Складні і глибоко опрацьовані науковцями і практиками методики супроводу індивідуальної корекції особистості, методики прогнозування очікувань від неповнолітніх засуджених рецидиву злочину після звільнення зведені до простих педагогічних прийомів і індикативних показників. Основне завдання – утримання в більш-менш пристойних санітарно-гігієнічних умовах і матеріальному забезпеченні, без порушення дисципліни і порядку відбування покарання, заповнення вільного часу навчанням або трудовою зайнятстю. Основний показник виправлення – беззаперечне виконання всіх вимог адміністрації, дисципліна, охайність, ввічливість, добрі показники в роботі, якщо вона є. Ненормальним, викривленим з огляду на законодавчо визначені завдання виконання кримінальних покарань щодо неповнолітніх видається співвідношення між педагогічним колективами, що складають не більше 20 відсотків, і адміністративним персоналом колоній, між тим як основне навантаження по корекційному супроводу виховного процесу повинно концентруватись саме у роботі педагогів, психологів, інспекторів-вихователів тощо. Відмінності фактичного порядку відбування покарання між виховними колоніями і виправними колоніями мінімального рівня безпеки для повнолітніх виглядають так, що досвідчені засуджені впевнені в тому, що відбувати покарання в колонії для дорослих набагато психологічно комфортніше ніж у виховних колоніях.

З огляду на економічні рушійні сили реформування кримінально-виконавчої системи (витрати на одного засудженого у виховних колоніях сягають і перевищують 500.000 гривень на рік!), можливо з високим ступенем ймовірності спрогнозувати, що за декілька років в Україні залишаться діючими лише по одній виховній колонії для осіб чоловічої і жіночої статі. Очевидно, що така перспектива не тільки адекватна організаційним і фінансовим можливостям держави, але й відповідає тенденціям розвитку суспільної правової свідомості, що періодично з різним ступенем розуміння знаходить відображення у стратегіях пенітенціарної політики і кримінально-виконавчому законодавстві.

До того ж з статистичної точки зору рецидивна злочинність неповнолітніх після відбування покарання у виховних колоніях знаходиться у межах статистичної похибки і не може суттєвим чином впливати на стан рецидивної злочинності в цілому. У найгіршому варіанті якщо майже всі звільнені знов вчинять злочини, то це складе близько 100 випадків особистого кримінального рецидиву, що не досягає навіть третини відсотку осіб, які вчинили повторні кримінальні правопорушення станом за 2018 рік. Обрахувати статистично вплив рецидивних злочинів цієї категорії неповнолітніх на рівень рецидивної злочинності взагалі не має можливості з причин відсутності необхідних статистичних показників. Таким чином, детермінаційне визначення впливу результатів відбування кримінальних покарань неповнолітніх у виховних колоніях на показники рецидивної злочинності не значне. Основне значення детермінаційних зв'язків рецидиву злочинності повнолітніх і злочинності неповнолітніх переходить із сфери пенітенціарного виховного впливу на засуджених неповнолітніх, що перебували у місцях позбавлення волі, у сферу пробаційного наглядового впливу, до якого наразі залучено більше 90 % неповнолітніх осіб, що вчинили злочини.

Список бібліографічних посилань

1. Тюремний потрал : сайт. URL: http://ukrprison.org.ua/department_institutions/... (дата звернення: 12.03.2019).

2. Ліга корупції. Вип. 23: Що відбувається у колоніях для неповнолітніх і як підлітків примушують працювати // ТК «112 Україна». 01.03.2019. URL: <https://tv-ua.112.ua/novyny-kanalu/liha-koruptsii-vypusk-23-shcho-vidbuvaetsia-v-koloniiakh-dlia-nepovnolitnikh-i-iak-pidlitkiv-zmushuiut-pratsiuvaty-482371.html> (дата звернення: 12.03.2019).

3. Звіт про результати аудиту ефективності використання Міністерством юстиції України бюджетних коштів, виділених на забезпечення функцій у сфері виконання кримінальних покарань та

пробації : затв. рішенням Рахункової палати від 27.06.2017 № 13-3 // Рахункова палата України : офіц. сайт. URL: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16752676/Zvit_13-3_2017.pdf?subportal=main (дата звернення: 12.03.2019).

Одержано 14.03.2019

УДК 343.851(477)

Ангеліна Сергіївна КАПУСТА,

курсант 2 курсу факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олександр Володимирович ОЛІШЕВСЬКИЙ,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ЗАКЛИКАМ ДО ВЧИНЕННЯ ДІЙ, ЩО ЗАГРОЖУЮТЬ ГРОМАДСЬКОМУ ПОРЯДКУ

Рівень небезпеки вчинення дій проти публічної безпеки залишається сьогодні високим у зв'язку з невдоволенням населення результатами проведених державних реформ, які призвели до зубожіння, продовження війни в Україні та рядом інших дестабілізуючих факторів. Вкрай тривожним фактором тут виступає ще й великий об'єм вогнепальної зброї та вибухових пристроїв серед громадян.

Із можливих небезпечних наслідків закликів до вчинення дій, що загрожують громадському порядку впливає необхідність боротьби з досліджуваним явищем. В кримінології питання протидії злочинності знайшло якісне висвітлення. Однак, питання заходів протидії безпосередньо закликам до вчинення дій, що загрожують громадському порядку залишається малодослідженим. Тому метою даних тез доповіді є визначення останніх.

Безпосередньо відповідальність за публічні заклики до погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд, насильницького виселення громадян, що загрожують громадському порядку, передбачена ст.295 «Заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку» КК України [1]. Звернемо увагу на те, що пропаганда вчинення дій проти громадського порядку не є самоціллю. Наступним проміжним етапом може бути групове порушення громадського порядку або масові заворушення.

Проте, наявність ст.295 КК України недостатньо для успішної протидії пропаганді. Необхідний не лише механізм репресії, а що важливіше, у випадку вчинення дій проти публічної безпеки так званім «розумним натовпом», тобто заздалегідь організованим, керованим, з визначеною програмою дій – розроблення алгоритму протидії.

Таким чином, до заходів протидії закликам до вчинення дій, що загрожують громадському порядку можуть бути віднесені:

- 1) офіційно публічно засуджувати діяння, що передбачені в ст. 295 «Заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку» КК України;
- 2) роз'яснювати через засоби масової інформації які саме відомості або дані відносяться до інформації, яка містить досліджувані заклики, чому вона приносить шкоду і яку саме;
- 3) проводити тренінги з працівниками правоохоронних органів щодо тактики дій в таких ситуаціях;
- 4) заборонити та обмежити обіг конкретних інформаційних матеріалів, що містять пропаганду вчинення дій проти громадського порядку;
- 5) проводити дезорганізаційні заходи через надання правдивої інформації ЗМІ та соціальні мережі щодо дій організаторів, виконавців, пособників та підбурювачів злочину, справжньої їх мети, схем фінансування їхньої діяльності тощо;

6) залучати медіаторів (незалежних посередників, що здійснюють допомогу сторонам у вирішенні конфлікту), авторитетних людей із закликами про припинення неправомірних дій та необхідності звільнити певну територію чи інше місце;

7) налагоджувати контакти та переговори із особами, які активно висловлюють невдоволення;

8) усувати світлові та звукові ефекти, специфічний ритм і мелодію музики, так-званого фону «наркотизації», коли навіюваність значно підвищується, а раціональний контроль за поведінкою гальмується;

9) переводити увагу людей на інші об'єкти, явища, обставини тощо;

10) оголошувати про те, що ведеться відеозйомка учасників натовпу, звертатися до активно налаштованих осіб з назвою конкретних прізвищ, імен, по батькові (зникає ілюзія анонімності дій);

11) попереджувати учасників про можливість застосування сили і спеціальних засобів, затримання активних учасників та притягнення до відповідальності;

12) встановлювати та тимчасово ізолювати агресивно налаштованих осіб тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 22.02.2019).

Одержано 27.02.2019

УДК 343.85(477)

Євген Володимирович КІЗИМЕНКО,

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

Запобігання злочинності становить багаторівневу систему цілеспрямованих державних і громадських заходів щодо виявлення, усунення, ослаблення і нейтралізації причин та умов злочинності окремих видів і конкретних злочинів, а також утримання від переходу чи повернення на злочинний шлях осіб, умови життя і поведінка яких вказують на таку можливість.

Залежно від масштабів і мети застосування превентивних заходів рівні запобігання злочинності поділяються на загальносоціальний, спеціально-кримінологічний, індивідуальний [1, с. 51–52]. Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності, на відміну від загальносоціального, спрямований на усунення причин злочинності чи конкретних злочинних проявів. Його заходи скеровані на окремі категорії злочинів, осіб, галузей господарства тощо і локалізовані в часі та просторі стосовно сфер правового регулювання.

Протидія злочинам, пов'язаним з незаконним обігом зброї – це не лише їх виявлення і розкриття, але й комплекс інших заходів, що включають дії з контролю за обігом зброї, боєприпасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв, починаючи з їх виробництва і закінчуючи знищенням, з метою виключення фактів незаконного заволодіння і використання.

Спеціально-кримінологічний рівень запобігання злочинності полягає в цілеспрямованій дії на криміногенні детермінанти, пов'язані з окремими видами злочинної поведінки. Такі комплекси специфічних причин і умов усуваються або нейтралізуються в процесі діяльності відповідних суб'єктів, для яких профілактична функція належить до професійних завдань. В Україні є спеціальні державні органи, для котрих завдання і функції профілактики – головні, пріоритетні. Це суд, прокуратура, Національна поліція, Служба безпеки України, митна і прикордонна служби, Національна гвардія, наукові й навчальні спеціалізовані юридичні установи.

Серед суб'єктів спеціально-кримінологічного запобігання головна роль належить Національній поліції. Роль поліції у протидії злочинності визначається широким спектром повноважень, компетенцією, реальними можливостями для оперативно-розшукової, адміністративної та кримінально-процесуальної діяльності щодо запобігання злочинам, їх припинення, розкриття і розслідування.

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ. ХАРКІВ, 2019**

Спеціально-кримінологічне запобігання має на меті не допустити скоєння реально можливих злочинів, а якщо вони почали відбуватися, то зупинити їх на ранній стадії. Важливою ділянкою запобіжної діяльності є виявлення та усунення так званих криміногенних факторів. При цьому зазвичай використовуються не тільки організаційні, правові й оперативно-розшукові, але й економічні, педагогічні та медичні заходи.

Спеціально-кримінологічне запобігання здійснюється у формі відомчих планів або програм підсилення боротьби зі злочинністю. У них передбачається система заходів, спрямованих на профілактику конкретних видів і груп злочинності, злочинності взагалі, злочинності на певній території (держава, регіон). Передбачувані програми заходів реалізуються через взаємодію та взаємоузгодженість діяльності суб'єктів профілактики. Безумовно, ефективність запобігання злочинам залежить від узгодженості програми боротьби зі злочинністю з концепцією державного плану економічного та соціального розвитку країни [2, с. 169].

У діяльності щодо запобігання злочинам, пов'язаним з незаконним обігом вогнепальної зброї поліцією доцільно виділити напрями щодо: виявлення обставин, які можуть обумовлювати скоєння злочинів, пов'язаних з незаконним обігом вогнепальної зброї. При цьому, у ситуації, яка склалася в Україні, особливої актуальності та гостроти набувають питання запобігання розкраданню й спрямуванню в незаконний обіг вогнепальної зброї; запобігання реально можливим (у т.ч. таких, що готуються) злочинам цієї категорії й переходу на злочинний шлях певних осіб; припинення таких злочинів та попередження рецидиву. До комплексу заходів із запобігання злочинам, пов'язаним з незаконним обігом зброї, відповідно до визначених вище напрямів, слід віднести діяльність спрямовану на:

- усунення причин та умов, що сприяють скоєнню злочинів;
- виявлення осіб з криміногенною поведінкою;
- ужиття заходів, направлених на недопущення подальшого розвитку злочинної діяльності конкретних осіб та припинення злочинів;
- ужиття заходів щодо негайної нейтралізації злочинної діяльності осіб, які безпосередньо розпочали протиправну діяльність, а також заходи з недопущення настання злочинних наслідків;
- перешкоджання подальшій злочинній діяльності осіб, які скоїли злочини, шляхом повного та своєчасного їх розкриття та ізоляції винних.

Джерелами отримання відомостей про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї можуть бути дані, отримані: із заяв громадян і службових осіб, представників громадськості, негласних співробітників, ЗМІ (включаючи Інтернет-ресурси), інші відомості, отримані за результатами аналізу оперативної обстановки і статистичних даних. При отриманні такої інформації працівник поліції має з'ясувати, які саме причини й умови сприяли вчиненню протиправних дій.

У силових відомствах для запобігання незаконному вивезенню вогнепальної зброї та боєприпасів з території АТО все частіше практикують посилені патрулі, які комплектуються військовослужбовцями та правоохоронцями. Крім того, Національною поліцією проводяться широко рекламні акції по «добровільній здачі» зброї. Проте, на жаль, ці заходи є малоефективними. Незважаючи на те, що з незаконного обігу вилучається певна кількість вогнепальної зброї, кількість учинених злочинів з її використанням значно перевищує кількість тих, яким потенційно запобігли. Для виявлення каналів незаконного вивозу зброї із зони АТО вбачається доцільним максимально задіяти оперативні можливості всіх силових структур.

Так, до спеціально-кримінологічних заходів попередження незаконного обігу зброї можна віднести:

- забезпечення суворого обліку зброї (боєприпасів) на всіх стадіях поводження з ним;
- здійснення заходів щодо збереження зброї і комплектуючих його деталей на заводах-виробниках, на об'єктах реалізації та ремонту;
- неухильне дотримання встановлених правил при поводженні зі зброєю, в разі їх порушення – притягнення винних до дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності;
- подальший розвиток автоматизованих інформаційно-пошукових систем обліку зброї;
- взаємодія правоохоронних органів із залученням представників зарубіжних країн;
- контроль за дотриманням правил обліку, зберігання, носіння, перевезення зброї в воєнізованих та правоохоронних організаціях, а також в приватних охоронних структурах;

– розвиток технології біометрії в поводженні зі зброєю (використання біометричних пістолетів, сейфів і т. п.);

– перекриття каналів незаконного постачання (контрабанди) зброї.

Слід також зазначити, що сучасних умовах виникла необхідність прийняття на державному рівні основоположного документа про основи державної політики у сфері контролю за озброєнням. Необхідність прийняття такого документа обумовлена критичним станом обігу зброї в Україні, що виражається в її неконтрольованому розповсюдженні [3]. Тому важливого значення набуває розробка концепції державної політики щодо контролю за озброєнням, розрахованої на тривалий період. Ця концепція має обов'язково відображати сучасний стан і тенденції обігу зброї та комплекс заходів для запобігання незаконним діям з нею. Лише такий керівний документ дозволить концентровано та цілеспрямовано усувати негативні детермінанти в даній галузі й забезпечить умови для її нормального функціонування.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінологія : навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Атіка, 2009. 312 с.

2. Іванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія : навч. посіб. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ : Вид. Паливода А. В., 2008. 292 с.

3. Клименко О. Заходи спеціально-кримінологічної профілактики незаконного поводження зі зброєю. *Вісник Академії митної служби України*. 2010. № 2. С. 140–144.

Одержано 01.03.2019

УДК 343.48

Наталія Володимирівна КОБЕЦЬ,

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 262 КК УКРАЇНИ

Належне застосування кримінального закону неможливе без якісного конструювання диспозицій статей Особливої частини КК України. Не є винятком і статті розділу IX Особливої частини КК України, які передбачають відповідальність за злочини проти громадської безпеки. Наразі предметом аналізу є конструювання статті 262 «Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем».

З ознак об'єкта злочину у диспозиції ч. 1 ст. 262 КК використовуються така криміноутворююча ознака як предмет злочину. Напевно вивчення предмета злочину сприяє більш глибокому і правильному з'ясуванню суті та змісту об'єкта злочину, його конкретизації. Предмет злочину має важливе значення і для кваліфікації злочину. Не вдаючись у наукову полеміку щодо визначення і значення предмета злочину, зазначимо, що найбільш прийнятним є наступне його розуміння. Предмет злочину – це будь-які речі матеріального світу, із визначеними властивостями яких, кримінальний закон пов'язує наявність в діях особи ознак конкретного складу злочину [1, с. 77]. Отже, виходячи з викладеного, характерні властивості певних предметів визначають об'єкт кримінально правової охорони. В нашому випадку таким об'єктом є громадська безпека. Знову ж таки на сьогоднішній день єдиного визначення громадської безпеки у науковій літературі не існує. Єдине, з чим погоджуються багато дослідників у цій сфері, це те, що суспільна небезпечність злочинів проти громадської безпеки полягає у створенні небезпеки для життя та здоров'я невизначеного кола осіб [2, с. 27]. Вони порушують нормальні (безпечні) умови життя невизначеного кола людей, спокійне їх існування, створюють загальну небезпеку – умови для вчинення особливо тяжких злочинів та настання інших тяжких наслідків. А нерідко і призводять до них, створюючи неспокійну обстановку в суспільстві, викликаючи побоювання, страх за життя, дезорганізуючи діяльність людей, стосунки між ними, послаблюють соціальні зв'язки [3, с. 39–40].

Чи здатне створювати таку небезпеку викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем?

На наше переконання, так. Як зазначено у постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами», основною характерною ознакою зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв та радіоактивних матеріалів є їх призначення – ураження живої цілі, знищення чи пошкодження оточуючого середовища.

Крім того, в науковій літературі існує думка, що загально небезпечний характер злочинів проти громадської безпеки обумовлений як їх об'єктом, так і тим, що їх предметом виступають зброя або інші за своєю природою, самі по собі потенційно смертоносні джерела, що використовуються або можуть бути використані як зброя або засоби руйнування, ураження [3, с. 40].

Отже, ч. 1 ст. 262 КК передбачає кримінальну відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї (крім гладко ствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства.

У якості *предмета* злочину кримінальним законом визнаються: 1) вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської); 2) бойові припаси; 3) вибухові речовини; 4) вибухові пристрої; 5) радіоактивні матеріали.

До *вогнепальної зброї* належать усі види бойової, спортивної, нарізної мисливської зброї як серійно виготовленої, так і саморобної чи переробленої, для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухових речовин (пороху або інших спеціальних горючих сумішей).

Бойовими припасами визнаються патрони до нарізної вогнепальної зброї різних калібрів, артилерійські снаряди, бомби, міни, гранати, бойові частини ракет і торпед та інші вироби в зібраному вигляді, споряджені вибуховою речовиною і призначені для стрільби з вогнепальної зброї чи для вчинення вибуху.

До *вибухових речовин* належать порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин та інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші, здатні вибухнути без доступу кисню.

Під *вибуховими пристроями* слід розуміти саморобні чи виготовлені промисловим способом вироби одноразового застосування, спеціально підготовлені і за певних обставин спроможні за допомогою використання хімічної, теплової, електричної енергії або фізичного впливу (вибуху, удару) створити вражаючі фактори – спричинити смерть, тілесні ушкодження чи істотну матеріальну шкоду – шляхом вивільнення, розсіювання або впливу токсичних хімічних речовин, біологічних агентів, токсинів, радіації, радіоактивного матеріалу, інших подібних речовин.

Радіоактивні матеріали – це будь-які матеріали, які містять радіонукліди і для яких питома активність та сумарна активність вантажу перевищують межі, установлені нормами, правилами й стандартами з ядерної та радіаційної безпеки.

А тепер щодо форм незаконного заволодіння зазначеними предметами.

Під *викраденням* слід розуміти протиправне таємне чи відкрите, в тому числі із застосуванням насильства, яке не є небезпечним для життя або здоров'я, чи з погрозою застосування такого насильства, їх вилучення у юридичних або фізичних осіб незалежно від того, законно чи незаконно ті ними володіли.

Привласнення має місце при їх утриманні, неповерненні володільцю особою, якій вони були довірені для зберігання, перевезення, пересилання, надані у зв'язку з виконанням службових обов'язків тощо або в якій опинились випадково чи якою були вилучені в іншій особи, котра володіла ними незаконно.

Вимагання полягає в пред'явленні особі, яка законно чи незаконно ними володіє або у віданні чи під охороною якої вони перебувають, вимоги про їх передачу.

Заволодіння *шляхом шахрайства* здійснюється за допомогою обману чи зловживання довірою.

Наступна форма, а саме *шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем* в якості самостійного складу злочину передбачається на рівні кваліфікуючої ознаки цього складу злочину у ч. 2 ст. 262 КК (поряд з повторністю або за попередньою змовою групою осіб). Тобто шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем – внаслідок протиправного використання нею своїх владних повноважень.

Можна дійти висновку, що термінологія, яка використовується у законі для позначення відповідних дій у складі даного злочину збігається з юридичним описом дій, що утворюють

об'єктивну сторону злочинів проти власності (статті 185, 186, 189, 190, 191 КК). Однак, на відміну від останніх складів злочинів, заподіяння певної матеріальної шкоди не є обов'язковою ознакою.

Частина 3 ст. 262 КК встановлює кримінальну відповідальність за дії, передбачені частинами першою та другою цієї статті, якщо вони вчинені організованою групою, як особливо кваліфікуючу ознаку (не виникає труднощів для розуміння такої юридичної конструкції). А також передбачає і як особливо кваліфікуючі ознаки, і водночас як самостійний склад злочину, розбій з метою викрадення вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або радіоактивних матеріалів, а також вимагання цих предметів, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я.

Щодо форм незаконного заволодіння предметами, зазначеними у ч. 3 ст. 262, то вони є аналогічними (однорідними) формам незаконного заволодіння чужим майном (злочинів проти власності статті 187, 189 КК) і наразі не потребують додаткового аналізу.

Необхідно звернути увагу, що такі форми незаконного заволодіння не містять серед предмета злочинного посягання вибухові пристрої. Виникає питання, чи за таких форм незаконного заволодіння вибухові пристрої втрачають свої характерні властивості? Чи змінюється безпосередній об'єкт злочину у разі розбою з метою викрадення вибухових пристроїв або вимагання цих предметів, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я? На наше переконання, ні. В даному випадку форма незаконного заволодіння вибухових пристроїв не змінює їх характерних властивостей щодо створення вражаючих факторів, здатних спричинити смерть, тілесні ушкодження чи істотну матеріальну шкоду, а відтак не можна відносити цей предмет до предметів злочинів проти власності.

Отже, формулювання диспозиції ч. 3 ст. 262 КК України вимагає вдосконалення в частині переліку предметів злочину з метою точної об'єктивізації волі законодавця та адекватного тлумачення зазначеної кримінально-правової норми.

Список бібліографічних посилань

1. Дзюба Ю. П. Деякі методологічні аспекти дослідження предмета злочину // Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні : матеріали наук. конф., (м. Харків, 15 трав. 2009 р.) / редкол.: В. І. Борисов (голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2009. С. 95–98.
2. Данилевський А. О. Кримінальна відповідальність за матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації : монографія / наук. ред. Є. В. Фесенко. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. 232 с.
3. Тихий В. Сучасні проблеми застосування і вдосконалення кримінально-правових норм про відповідальність за злочини проти громадської безпеки. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 3. С. 39–43.

Одержано 22.03.2019

УДК 343.97

Дар'я Федорівна КОВАЛЬОВА,

курсант 2 курсу факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олександр Володимирович ОЛІШЕВСЬКИЙ,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ПРОПАГАНДИ КУЛЬТУ НАСИЛЬСТВА І ЖОРСТОКОСТІ

До соціально шкідливих наслідків сприйняття інформації, що містить пропаганду культу насильства і жорстокості відносяться: створення в суспільстві атмосфери бездуховності; деформація моральних цінностей до низьких інстинктів та прагнень; розвиток негативних душевних якостей; формування злочинних алгоритмів соціальної поведінки; нестійкість до

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ. ХАРКІВ, 2019**

прояву агресії; детермінування насильницьких злочинів; фізична шкода. Тому пошук шляхів боротьби з таким видом пропаганди є вкрай необхідним.

В кримінології питання протидії злочинності знайшло якісне висвітлення. Однак, питання заходів протидії пропаганді культу насильства і жорстокості залишається малодослідженим. Отже, метою даних тез доповіді є спроба усунення вказаного пробілу.

До заходів протидії пропаганді культу насильства і жорстокості слід відносити наступні:

1) офіційно публічно засуджувати діяння винних осіб на підставі статті 300 «Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію» КК України;

2) роз'яснювати населенню які саме відомості або дані відносяться до інформації, що містить пропаганду культу насильства і жорстокості, чому останні приносять шкоду, які види насильства і у яких випадках є «позитивними»;

3) активно аналізувати, давати критичну оцінку інформаційним продуктам і послугам на предмет наявності досліджуваного в цій роботі;

4) не сприймати завідомо шкідливу інформаційну продукцію: 1) не дивитися такі фільми як «Ангелы хранители. Возрождение», «Вдова Дракулы», «Ведьма», «Глаз-убийца», «Давилка», «Дантист», «Доберман», «Доппельгангер», «Казни 1, 2», «Кровожадные уроды», «Лики смерти 1-4», «Людоед», «Маньяк невидимка», «Мясник», «О смерти и любви», «Охотник за обнаженными», «Первая сила», «Поломка», «Призрак смерти», «Разрушительница» тощо [1]; 2) не розглядати відповідні джерела; 3) не прослуховувати подібну продукцію; 4) не грати в такі ігри як «Evil Dead Regeneration», «Resident Evil Operation Raccoon City» [2], «Manhunt 2», «Mortal Kombat», «Soldier of Fortune 2», «The Darkness II» і тому подібні;

5) запровадити вікові обмеження на сприйняття інформаційної продукції;

6) заборонити обіг конкретних інформаційних матеріалів (з цією метою необхідно створити та активно оновлювати відповідні банки даних (каталогів) з відкритим доступом Національною експертною комісією України з питань захисту суспільної моралі);

7) організувати масові схвальні оцінки духовному та високоморальному способів життя;

8) популяризувати життя видатних історичних осіб з метою наслідування їхніх позитивних думок і вчинків тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Щодо фільмів, які заборонені для розповсюдження і демонстрування в Україні : від 01.07.1999 № 9-3216/17 // Законы Украины. Информационно-правовой портал : сайт. URL: <http://www.uazakon.com/document/spart56/inx56691.htm> (дата звернення: 22.02.2019).

2. Рішення Експертної комісії з питань розповсюдження і демонстрування фільмів від 18 червня 2013 року № 24. URL: <http://www.moral.gov.ua/solutions/506/> (дата звернення: 22.02.2016).

Одержано 28.02.2019

УДК 343.713(477)

Оксана Анатоліївна КОВТУН,

слідчий слідчого відділу Олешківського відділення поліції
Новокаховського відділу поліції ГУНП в Херсонській області,
аспірант Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України (м. Харків)

КВАЛІФІКАЦІЯ ВИМАГАННЯ ЗА СУКУПНІСТЮ З ОКРЕМИМИ ЗЛОЧИНАМИ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Щодо кваліфікації вимагання за сукупністю з бандитизмом у Кримінальному кодексі УРСР 1960 р. Кримінальний кодекс УРСР 1960 р. у ст. 69 не визначав конкретні діяння, які може вчиняти банда. Постанова Пленуму ВСУ від 7 липня 1995 р. № 9 передбачала, що «слід мати на увазі, якщо у разі, коли створеною бандою вчинено злочин, за який законом встановлено більш сувору відповідальність, ніж за бандитизм, такі дії підлягають кваліфікації за сукупністю

злочинів – бандитизм і того більш тяжкого злочину, який вчинила банда» [1]. Виходячи з санкцій ст. 69 КК УРСР – від 3 до 15 років розбавлення волі з конфіскацією майна або смертною карою з конфіскацією майна за бандитизм та ст. 144 КК – до 3 років позбавлення волі або виправними роботами строком до одного року за вимагання, можна зробити висновок, що за сукупністю ці злочини не кваліфікували.

Верховний Суд України в 2005 році у своїй постанові № 13 зазначив, що стаття 257 КК України, яка містить законодавче визначення поняття бандитизму, не передбачає ні якихось конкретних цілей вчинюваних бандою нападів як обов'язкової ознаки складу цього злочину, ні відповідальності за вчинення її членами під час нападу злочинних діянь, які утворюють самостійні склади злочинів (крім відповідальності за організацію банди, участь у ній та у вчинюваних нею нападах). Тому в таких випадках судам належить керуватися положенням ст. 33 КК, згідно з яким за сукупності злочинів кожен із них підлягає кваліфікації за відповідною статтею або частиною статті Особливої частини КК [2]. При вчиненні вимагання (ст. 189 КК України) членами злочинної організації (ст. 255 КК України) теж потрібно кваліфікувати ці злочини за сукупністю, оскільки вони мають різні родові та безпосередні об'єкти, та відрізняються за об'єктивною стороною. З'явилося інше, порівняно з КК УРСР 1960 р., правило – кваліфікація вимагання за сукупністю з бандитизмом чи створенням злочинної організації за наявності усіх елементів складів цих злочинів.

Інша ситуація виникає щодо кваліфікації терористичного акту і вимагання. У випадку, коли, наприклад, вимога передачі майна чи права на майно поєднана з погрозою вчинити вибух у торговельному центрі чи метро, що загрожує життю не лише потерпілого або його близьких родичів, або лише сторонніх осіб, тобто невизначеного кола осіб – вчинене слід кваліфікувати не як вимагання (ст. 189 КК України), а як терористичний акт (ст. 258 КК України), оскільки з об'єктивної сторони тут вчиняються інформаційні дії – погроза вчинення терористичного акту та є мета – вплив на прийняття рішень та вчинення відповідних дій. Якщо ж є вимога передачі майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру, а погроза насильства стосуються лише потерпілого або його близьких родичів – вчинене кваліфікується як вимагання. Згідно п. 14 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти приватної власності» від 6 листопада 2009 р. № 10, «погроза пошкодити чи знищити майно має місце лише тоді, коли вона стосується майна, що належить потерпілому чи його близьким родичам, або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною. Умисне знищення або пошкодження такого майна під час вимагання повністю охоплюється частиною другою, третьою або четвертою статті 189 КК, крім випадків його знищення чи пошкодження шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, яке за наявності до того підстав додатково кваліфікується за частиною другою статті 194 КК» [3].

Подібним чином відбувається кваліфікація вимагання (ст. 189 КК) та вимагання зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів (ст. 262 КК України). Тут теж має місце конкуренція норм і застосуванню підлягає одна з вказаних норм. Зокрема, якщо предметом злочину є майно, право на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру – кваліфікація за ст. 189 КК. Як слушно зазначає Д.М. Федоренко, відмежування ст. 189 КК та 262 КК проводиться за ознакою предмета злочину [4, с. 272], а також за родовим об'єктом. Так, родовим об'єктом вимагання (ст. 189 КК) є суспільні відносини у сфері власності, а викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів (ст. 262 КК) – суспільні відносини у сфері громадської безпеки. У випадку, коли предмет злочину – зброя, боєприпаси, вибухові речовини чи радіоактивні матеріали – кваліфікація відбувається за ст. 262 КК України.

Отже, кваліфікація вимагання (ст. 189 КК України) та створення злочинної організації (ст. 255 КК України) або бандитизму (ст. 257 КК України), а також при вчиненні вимагання зі зброєю чи боєприпасами (ст. 263, ст. 263-1 КК України) має кваліфікуватися за сукупністю злочинів.

Щодо кваліфікації вимагання та терористичного акту (ст. 258 КК України) або вимагання зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів (ст. 262 КК України) – має місце конкуренція норм і застосуванню підлягає лише одна з вказаних норм, виходячи з родового об'єкта, мети та предмета злочину.

Список бібліографічних посилань

1. Про судову практику в справах про бандитизм : постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.07.1995 № 9. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2004. № 12.
2. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 13. *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 1. С. 2–6.
3. Про судову практику у справах про злочини проти приватної власності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 № 10. *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 12. С. 9–16.
4. Федоренко Д. М. Вимагання: співвідношення загальної і спеціальної кримінально-правових норм. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2013. Вип. 25. С. 265–274.

Одержано 14.03.2019

УДК 343.9

Максим Геннадійович КОЛОДЯЖНИЙ,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України (м. Харків)

ПРОГРАМИ «БЕЗПЕЧНЕ МІСТО» І «РОЗУМНЕ МІСТО» У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Відомі суспільно-політичні події, що відбулись в Україні у 2014 р. й продовжують до теперішнього часу відбуватись на Сході нашої держави, істотним чином вплинули на зміну структури і характеру злочинності. Якщо протягом 2013–2018 рр. офіційний рівень злочинності скоротився з 563,5 тис. злочинів до 487,1 тис. злочинів відповідно (-13,6 %), то щодо злочинів проти громадської безпеки (статті 255–270¹ КК України) простежуються протилежні тенденції. Рівень указаних кримінальних правопорушень, значна частина яких має тяжкий та особливо тяжкий характер, збільшився з 7,7 тис. у 2013 р. до 10,7 тис. у 2018 р. (+37,8 %). Причому за вказаний період збільшення відбулось, у тому числі, за рахунок зростання питомої ваги найбільш суспільно небезпечних злочинів, що посягають на громадську безпеку, передбачених різними статтями закону України про кримінальну відповідальність: ст. 255 КК – у 10,5 разів; ст. 257 КК – у півтора рази; ст. 258 КК – у 237,5 разів; ст. 258-3 КК – у 175 разів; ст. 258-5 КК – у 51 раз; ст. 259 КК – у 3 рази; ст. 260 КК – у 396 разів; ст. 263 КК – на 7,8 %.

Можна констатувати, що розглядувані злочини загострюють криміногенність в Україні, підривають громадську безпеку, створюють підґрунтя для поширення страху громадян перед злочинністю. Майже катастрофічна ситуація у цій сфері вимагає від правоохоронних органів (Національної поліції, Служби безпеки України, органів прокуратури та ін.) надати адекватну відповідь на загрози, що виникають внаслідок широкого поширення злочинів проти громадської безпеки у нашій державі.

Як свідчить прогресивна зарубіжна практика протидії злочинності, включаючи злочини, які вивчаються, обмежити криміногенність останніх можна не лише засобами кримінально-правового реагування, ефективність якого є сумнівною, або заходами оперативно-розшукового характеру. Останнім часом органи кримінальної юстиції й спецслужби багатьох країн світу арсенал запобігання злочинності поповнюють сучасними інноваціями, використанням різноманітних досягнень науки і техніки.

Нормативною основою для застосування know how у цій сфері є програми «Безпечне місто» (Safe City) і «Розумне місто» (Smart City). Активно цими питаннями опікується ООН, яка ще у 1996 р. прийняла Програму підвищення безпеки у містах ООН-Хабітат. Станом на 2017 р. ця Програма діяла у 77 містах 24 країн. На теперішній час її партнерами є Лондон, Брюссель, Амстердам, Копенгаген, Відень, Дубаї. Програма «Безпечне місто» разом із проектом ООН «Об'єднані розумні міста» (Smart City) впроваджуються й у низці міст пострадянського простору: Москва, Вологда, Ставрополь, Актау, Горіс, Душанбе [1].

В Україні партнером зазначених програм ООН є м. Вінниця. На впровадження вказаних проєктів Вінницькою міською радою відповідним рішенням було затверджено програму «Безпечне місто-2015». Подібні програми прийнято й у низці інших міст України: Чернігові, Житомирі, Маріуполі, Броварах та ін. У Харкові затверджено програму «Безпечне місто Харків», розраховану на 2016–2020 рр.

Центральне місце програм «Безпечне місто» посідають заходи, пов'язані зі створенням системи телебачення замкнутого контуру (CCTV), що частіше називається відеоспостереженням. Разом із тим ці програми можуть включати комплекс й інших, не менш важливих, профілактичних заходів: патрулювання; посилення охорони об'єктів різних форм власності; покращення освітлення на вулицях тощо.

З огляду на протидію злочинам проти громадської безпеки та іншим кримінальним правопорушенням запобіжний потенціал таких програм виражається у посиленні цілеспрямованого контролю уповноважених суб'єктів (поліції, спецслужб, приватних служб охорони) за ситуацією, що відбувається у громадських місцях. У такий спосіб цілком можливо підвищити ризикованість злочинної діяльності не лише терористів, сепаратистів, бандитів, осіб, які незаконно зберігають зброю. Система відеоспостереження є дієвою щодо профілактики, припинення і розслідування майнових й насильницьких злочинів. Адже обізнаність потенційних злочинців про розгалужену мережу камер відеоспостереження може призвести до їх відмови від реалізації сформованого наміру на вчинення певного злочину [2, с. 120]. У разі реалізованого у громадських місцях злочинного умислу розкриття вчиненого злочину й затримання винного завдяки відеоспостереженню стає легшим й оперативнішим.

Правоохоронні органи багатьох країн світу наразі покладають на системи відеоспостереження, які функціонують переважно у межах програм «Безпечне місто», великі надії. Наприклад, державами із найбільшою кількістю відеокamer, встановлених у громадських місцях, є: КНР, Велика Британія, США, Російська Федерація. Лише у Пекіні, столиці КНР, встановлено понад 470 тис. відеокamer.

Розвиток високих технологій сприяє підвищенню ефективності сучасного відеоспостереження. Якщо перші відеокamери, які з'явилися наприкінці 60-х рр. XX ст. у Великій Британії, лише фіксували ситуацію у громадських місцях, то на теперішній час відеокamери оснащуються штучним інтелектом. Спеціально розроблені спеціалістами алгоритми дозволяють камерам визначати у натовпі з кількох тисяч перехожих тих осіб, які представляють інтерес для правоохоронних органів. Більше того, упроваджуються системи, що здатні знаходити людей не лише за особливостями їх зовнішності, а й за їх ходом. Причому програмне забезпечення так званих смарт-камер може визначити злочинців, які навмисно змінюють власну ходу. Такі технології активно упроваджуються у КНР.

Якщо програми «Безпечне місто» переважно спрямовані на протидію злочинності, включаючи злочини проти громадської безпеки, то програми «Розумне місто» мають опосередковане відношення до обмеження злочинності. Останні призначені для застосування сучасних технологій щодо підвищення результативності роботи органів місцевого самоврядування й комунальних служб. Виходячи із завдань, що містяться, наприклад, у Концепції «Київ смарт-сіті 2020», смарт-технології, окрім іншого, дозволяють: прискорити у 3 рази реагування на надзвичайні події й до 5 разів – прийняття відповідних управлінських рішень; поліпшити у 2 рази фінансові показники розвитку міста; скоротити у 2–4 рази споживання тепла, води й електроенергії; зменшити до 20% затори на автошляхах. Також ця Концепція передбачає скорочення злочинності у місті Києві до 30%.

Крім посилення технологізації провідних міст світу, включаючи деякі українські обласні центри, планується будівництво нових «розумних міст» XXI ст., які включатимуть останні know how у всіх без винятку сферах і напрямках життєдіяльності. До таких міст належать:

1) Неом (Саудівська Аравія) – до 2025 р. влада країни планує інвестувати 500 млрд дол. США на створення міста нового покоління із найвищим рівнем безпеки й комфорту для його мешканців;

2) Масдар-сіті (ОАЕ) – місто має стати одним із найекологічніших через майже нульові викиди негативних речовин у навколишнє середовище й одним із найтехнологічніших. Завершити його будівництво планується до 2030 р.;

3) Лінганг Нью Сіті (КНР) – нове портове місто поблизу Шанхая на 800 тис. мешканців. Проектуванням міста займалось архітектурне бюро Gerkan, Marg & Partners із ФРН;

4) Сонгдо (Південна Корея) – побудовано шляхом штучного обміління 6 км² моря. Станом на початок 2018 р. у ньому вже проживало близько 100 тис. мешканців. Усі сервіси, міські служби, органи поліції підключено до цифрової мережі, місто обладнано великою кількістю камер відеоспостереження й різноманітними сенсорами для створення безпечного середовища;

5) Еко Атлантик Сіті (Нігерія) – найамбітніший інфраструктурний проект сучасної Африки, який з'явився шляхом намівання ґрунту й штучного збільшення корисної міської площі. Воно має враховувати останні досягнення науки і техніки для життя 250 тис. найбільш заможних африканців.

Крім цього, у США наразі будується Бельмонт-Смарт-Сіті (друга назва «Білл Гейтс Сіті», а у Канаді у місті Торонто – житловий квартал Квейсайд (друга назва «Гугл місто»). Їх особливостями мають стати відсутність сміття на вулицях, автомобільних заторів, чисте повітря, безпека проживання громадян.

Переваги програм «Безпечне місто» й «Розумне місто» порівняно з іншими напрямками протидії злочинам проти громадської безпеки, полягають у такому: а) заощадження бюджетних коштів (у Чикаго 1 дол. США, витрачений на функціонування системи міського відеоспостереження, заощаджує понад 4 дол. США, які в разі вчинення злочину були б витрачені на діяльність органів кримінальної юстиції, тримання засудженого в установі виконання покарання, компенсацію державою шкоди жертві злочину); б) можливість затримання злочинців за «гарячими» слідами; в) спрощення розслідування вчиненого злочину; г) збір усіх необхідних доказів; д) установлення очевидців кримінальної події; е) виявлення й подальше затримання співучасників злочину; є) пошук зниклих без вісті осіб тощо.

Список бібліографічних посилань

1. United Smart Cities: towards UNECE-approved smart cities indicators / United Nations Economic Commission for Europe. Lisbon, 2015. P. 9.

2. Колодяжний М. Г. Стратегія зменшення можливостей учинення злочинів: зарубіжні реалії, перспективи запровадження в Україні : монографія. Харків : Право, 2018. 228 с.

Одержано 25.02.2019

УДК 343.341

Дмитро Юрійович КОНДРАТОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ПРО ІЄРАРХІЧНІСТЬ ЯК ОЗНАКУ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Проблема боротьби зі стійкими злочинними об'єднаннями є вкрай важливою і складною для суспільства. Діяльність таких формувань створює загрозу для існування самої держави, несе потенційну небезпеку для кожного громадянина. Зазначені формування в змозі перешкоджати здійсненню соціально-економічної політики держави. Таке становище потребує термінових заходів, у тому числі й кримінально-правового характеру. У першу чергу, це повинно стосуватися законодавчої бази, що визначає боротьбу з названими об'єднаннями. Однак, незважаючи на наукову розробленість проблеми організованої злочинності, залишається чимало кримінально-правових аспектів протидії цьому виду злочинності, що вимагають подальшого наукового дослідження. Одним з найважливіших питань в цій сфері є те, що положення норм, в яких передбачається відповідальність за створення та діяльність тих чи інших стійких злочинних угруповань, не завжди кореспондуються з положеннями ст. 28 КК України, в якій міститься вичерпний перелік форм співучасті.

Загальновідомо, що злочинна організація є найбільш небезпечною формою організованої злочинності. Так, відповідно до ч. 4 ст. 28 КК України під злочинною організацією розуміється стійке ієрархічне об'єднання декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою

безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп [1].

Таким чином, однією з обов'язкових ознак, що відмежовує злочинну організацію від інших форм організованих злочинних об'єднань, виступає ієрархічність. Одразу зауважимо, що ця ознака не має законодавчого закріплення, отже є оціночним поняттям, яке визначається в кожному конкретному випадку, виходячи з оцінки всіх конкретних обставин справи.

Стосовно семантичного значення цього терміну, слід зазначити, що відповідно до тлумачного словника, поняття «ієрархія» необхідно розуміти як послідовне розміщення службових звань, чинів від нижчих до вищих у порядку їх підлеглості або розміщення частин чи елементів цілого у порядку від вищого до нижчого чи від нижчого до вищого [2, с. 234].

Верховний Суд України зазначає, що ієрархічність злочинної організації полягає у підпорядкованості учасників останньої організатору і забезпечує певний порядок керування таким об'єднанням, а також сприяє збереженню функціональних зв'язків та принципів взаємозалежності його учасників або структурних частин при здійсненні спільної злочинної діяльності [3, с. 228]. Проте, як зазначає А. А. Вознюк, у результаті зведення ієрархічності до елементарного розподілу ролей, що передбачає виокремлення функцій організатора, нівелюється різниця між організованою групою та злочинною організацією [4, с. 40].

Тому не дивно, що в окремих випадках відбувається неправильна кваліфікація вчиненого. Отже, правозастосовна діяльність потребує уточнення змісту вказаного поняття у відповідному контексті. З цією метою видається за доцільне проаналізувати існуючі в кримінально-правовій доктрині розуміння ієрархічності як ознаки злочинної організації.

Одразу зауважимо на тому, що в теорії кримінального права також немає єдності думок щодо тлумачення цієї ознаки, що знову ж таки ускладнює її застосування під час кваліфікації злочинів.

Так, окремі вчені зазначають, що ієрархічність злочинної організації передбачає наявність відповідної структурної побудови об'єднання, яка включає в себе наявність загального керівництва (лідерів), чітко визначену підпорядкованість рядових членів об'єднання його керівникам (у тому числі керівникам структурних частин), вертикальні зв'язки між вищими та нижчими структурами об'єднання, загальновизнані правила поведінки і забезпечення дотримання їх учасниками злочинної організації [5, с. 91].

На думку інших, під ієрархічним об'єднанням осіб у злочинній організації розуміють наявність всередині організації зв'язків по вертикалі, підпорядкованість членів організації своїм організаторам, керівникам, підпорядкування окремих структурних одиниць єдиному центру, дисципліна [6, с. 87].

Також під ієрархічністю злочинної організації розуміють такий розподіл функцій і ролей між учасниками (структурними частинами) злочинної організації, що забезпечує підпорядкованість і підзвітність рядових учасників (виконавці, підбурювачі, пособники) організатору: керівнику (керівному органу) злочинної організації чи структурних частин. Вона передбачає наявність організаторів (керівників злочинної організації та її структурних частин) і виконавців (рядових учасників); поділ злочинної організації на структурні частини (характерний не для усіх злочинних організацій); встановлення правил поведінки, сформованих на субординації, підпорядкованості, підзвітності та дисципліні її учасників; розподіл функцій і ролей в об'єднанні [7, с. 100].

Свого часу М. І. Бажанов зауважував, що ієрархія може полягати у підпорядкованості членів організації своїм керівникам, підпорядкуванні окремих структурних частин злочинної організації єдиному центру, в обов'язковості рішень, прийнятих організаторами, для всіх інших учасників злочинної організації [8, с. 205].

Окремі дослідники зазначають, що про ієрархічність свідчить наявність жорсткого контролю, відносин влади і підкорення суворій відповідальності за невиконання покладених на особу обов'язків. Це злочинне угруповання передбачає наявність внутрішнього устрою самої злочинної організації, внутрішньої жорсткої дисципліни, виконання правил конспірації, розподіл між окремими структурними одиницями певних обов'язків як щодо вчинення певного злочину, так і для забезпечення функціонування самої організації [9, с. 92].

На думку І. К. Туркевича ієрархічність злочинної організації характеризується наявністю зв'язків по вертикалі між верхніми, середніми та нижніми ланками. Нижню ланку, на думку вказаного автора, складають організовані групи, які безпосередньо вчиняють злочини. Середню ланку складають групи, які займаються підбором виконавців, контролюють їх діяльність,

забезпечують прикриття, виконують функції розвідки і контррозвідки, формують «общак» (спільну касу) і розподіляють його в разі необхідності, виходять на корумповані зв'язки, відмивають кошти, одержані злочинним шляхом, здійснюють персональну охорону тощо. Верхня ланка – це організатори і керівники, які планують діяльність злочинної організації в цілому, забезпечують її взаємодію з іншими злочинними формуваннями на регіональному, міжрегіональному та міжнародному рівні. Зв'язки між переліченими ланками достатньо складні, таємні, здійснюються за неписаними законами злочинного світу [10, с. 97].

Не можна не погодитися з А. А. Вознюком з того приводу, що організація управління злочинною організацією на підставі принципу ієрархічності забезпечує тривале та ефективне функціонування цього об'єднання. Ієрархічність – це особливий вид розподілу функцій і ролей, що характерний лише для злочинної організації [4, с. 94; 11, с. 228].

Отже, на підставі вищезазначеного, на нашу думку, можна дійти висновку про те, що у загальному вигляді ієрархічність як ознака злочинної організації означає наявність чітко побудованої структури підпорядкованості між структурними частинами (членами) цього об'єднання, що передбачає наявність певної вертикальної підлеглості, при якій усі нижчі рівні (члени) організації підпорядковуються вищим.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 07.02.2019).
2. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. Київ : Аконті, 2003. Т. 2. 926 с.
3. Постанови Пленуму Верховного Суду України у справах кримінальної спеціалізації. Харків : Константа, 2018. 320 с.
4. Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 192 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 4-те вид., перероб. та допов. Київ : Юрид. думка, 2007. 1184 с.
6. Кримінальне право (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків, 2016. 328 с.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 1104 с.
8. Кримінальне право України. Загальна частина / під ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ : Юрінком Інтер ; Харків : Право, 2002. 416 с.
9. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Вид. третє, перероб. та допов. Харків : Одиссей, 2006. 1184 с.
10. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / під ред. М. О. Потебенько, В. Г. Гончаренко. Київ : Форум, 2001. Ч. 1. Загальна частина. 393 с.
11. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2018. 928 с.

Одержано 08.02.2019

УДК 343.98.

Валентина Павлівна КОРЖ,

доктор юридичних наук, Почесний працівник прокуратури України,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАВДАННЯ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ НА МІСЦІ ОЗБРОЄНОГО НАПАДУ НА БАНКІВСЬКУ УСТАНОВУ

Бандитизм – це організація озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі. Для вирішення завдань огляду місця події важливе значення має знання слідчим, оперативними

працівниками кримінальної поліції, поліцейськими патрульної поліції загальних вимог та тактики огляду місця події, а також основних елементів криміналістичної характеристики бандитизму. Знання криміналістичних ознак бандитизму сприятиме своєчасно виявити в конкретній ситуації по «слідовій картині» злочинний «почерк» членів банди, спосіб озброєного нападу і організувати оперативно-розшукову роботу по розшуку і затриманню членів банди.

Вивчення кримінальних справ про нерозкриті озброєні напади на інкасаторів, дозволяє проаналізувати слідчі помилки, що мали місце при огляді місця події та окремі недоліки в організації роботи оперативно-розшукових органів та поліцейських патрульної поліції. Слід виділити наступні *типові причини низького рівня розкриття озброєного нападу на інкасаторів*. Насамперед це:

- низький рівень професійної підготовки та підвищення кваліфікації слідчих, оперативних співробітників, поліцейських патрульної поліції;
- високий рівень корупції при підготовці та підборі кадрів, їх перепідготовці та підвищенні кваліфікації в системі Міністерства внутрішніх справ України;
- високий рівень корупції при прийомі до підрозділів Національної поліції України слідчих, оперативних працівників кримінальної поліції, поліцейських патрульної поліції;
- низький рівень професійної підготовки та перепідготовки спеціалістів експертно-криміналістичних підрозділів Національної поліції України;
- порушення законності, використання неправомірних методів з метою розкриття зазначених злочинів;
- руйнування слідів на місці події поліцейськими патрульної поліції, оперативними працівниками;
- незалучення слідчим до огляду місця події з метою виявлення слідів озброєного нападу спеціалістів хіміка, біолога, одоролога, балістика, інших;
- несвоєчасна організація переслідування злочинців по «гарячих» слідах;
- безсистемний внутрішньовідомчий контроль і прокурорський нагляд за розкриттям озброєного нападу на банківську установу;
- низький рівень підготовки керівного складу відділів кримінальної та патрульної поліції, слідчих органів;
- низький рівень організаційного та криміналістичного забезпечення огляду місця озброєного нападу на банківську установу;
- низький рівень координації правоохоронних органів у розкритті озброєного нападу на банківську установу та взаємодії оперативних підрозділів із СОГ.

Огляд місця події є першочерговою, невідкладною слідчою дією, яка являє собою безпосереднє сприйняття слідчим об'єктів з метою виявлення слідів злочинів, з'ясування обстановки події та інших обставин, які мають значення для розкриття та розслідування озброєного нападу на банківську установу. У зв'язку з цим основними завданнями огляду є встановлення факту події злочину та членів банди, які здійснили озброєний напад, виявлення слідів і доказів, пов'язаних з подією бандитизму. Огляд місця події є важливою слідчою дією, від успішності і оперативності проведення якої залежить розкриття озброєного нападу на банківську установу та ефективність розслідування. Вважаємо, що знання слідчим, оперативними співробітниками, поліцейськими патрульної поліції загальних процесуальних вимог та криміналістичних рекомендацій при огляді місця події забезпечать своєчасність розкриття та ефективність розслідування озброєного нападу на банківську установу.

Поліцейські патрульної поліції, які прибули на місце озброєного нападу раніше слідчого зобов'язані:

- встановити особу потерпілого та предмет злочинного посягання;
- надати медичну допомогу потерпілому, викликати невідкладну швидку допомогу;
- виявити очевидців злочину, які знаходяться на місці події;
- встановити осіб, які могли бачити злочинців;
- встановити посадових осіб банківської установи, де мала місце подія озброєного нападу;
- забезпечити захист слідів від руйнування, псування, затоптування.

Важливе значення для розкриття та розслідування бандитизму має дотримання поліцейськими патрульної поліції, які прибули на місце озброєного нападу раніше слідчого, наступних криміналістичних рекомендацій.

Поліцейські патрульної поліції на місці вчинення озброєного нападу зобов'язані:

1. Віддалити з місця події сторонніх осіб.
2. Повідомити про озброєний напад до чергової частини районного (міського) відділу Національної поліції України;
3. Забезпечити охорону місця вчинення бандитизму.
4. Опитати потерпілого (службову особу, власника приміщення) про час, місце, предмет злочинного посягання, ознаки зовнішності злочинців.
5. Організувати переслідування членів банди по «гарячих слідах» та затримати підозрюваних при наявності інформації про місце їх ймовірного знаходження.
6. Забезпечити захист знаряддя злочину від руйнування, знищення.
7. Забезпечити захист матеріальних слідів, мікрооб'єктів від руйнування, псування, знищення, затоптування.
8. Встановити очевидців.
9. Залучити понятих.
10. Здійснити поверхневу перевірку та особистий огляд підозрюваної особи, у ситуації затримання підозрюваного з поличним.
11. Перевірити та вилучити документи у підозрюваної особи.
12. Обмежити пересування підозрюваної особи.
13. Вилучити у підозрюваного поличне.
14. Обмежити користування підозрюваного певною річчю (мобільним телефоном, персональним комп'ютером, тощо) та вилучити її.
15. Здійснити інші заходи з урахуванням конкретної ситуації.

Доказове значення для розкриття та розслідування бандитизму мають матеріальні сліди виявлені на місці події. Деякі поліцейські проявляють на місці вчинення озброєного нападу службову недбалість, неохайність, невдалу активність тощо, що призводить до руйнування або знищення слідів злочину. Непоодинокі випадки, коли поліцейські залишають на місці події свої сліди: рук, паління, слини, волосся, інші. У зв'язку з цим пропонуємо тактичні правила, які зобов'язані дотримуватися на місці події поліцейські патрульної поліції до приїзду слідчого.

Поліцейським патрульної поліції заборонено на місці події:

1. Проводити розвідувальний огляд місця події.
2. Обстежувати, змінювати обстановку на місці вчинення озброєного нападу.
3. Вносити сторонні сліди, зміни до розташування об'єктів на місці вчинення озброєного нападу.
4. Руйнувати, затоптувати сліди, залишені злочинцем на місці події;
5. Ходити, палити та кидати недопалки на місці події.
6. Залишати свої сліди, мікрооб'єкти на місці злочину.
7. Оглядати без рукавичок вогнепальну, холодну зброю, перевіряти сліди їх застосування тощо.
8. Обстежувати предмети, речі, залишені членами банди.

Виконання безпосередніх обов'язків поліцейськими на місці події сприятиме вирішенню завдань огляду місця події слідчим, збереженню речових доказів та іншої доказової інформації при розслідуванні бандитизму, розшуку членів банди і затримання їх в якості підозрюваних.

В ситуації, **коли поліцейські патрульної поліції переслідують злочинця по «гарячих слідах» чи приймають участь у оперативно-тактичній операції «Перехоплення»** з метою затримання членів банди з поличним, то вони повинні дотримуватися наступних криміналістичних рекомендацій:

1. Повідомити про переслідування по «гарячих слідах» членів банди до чергової частини районного (міського) відділу Національної поліції України.
2. Знати Правила опису зовнішніх ознак людини за методом словесного портрету для здійснення організаційних заходів по затриманню підозрюваного.
3. Запропонувати підозрюваному добровільно видати предмет злочинного посягання, особисті документи, мобільний телефон.
4. Залучити понятих.
5. Вилучити у підозрюваного поличне, особисті документи, мобільний телефон (використовуючи рукавички) у ситуації його відмови добровільно видати поличне.

6. Обмежити пересування підозрюваного на місці затримання.
 7. Обмежити користування підозрюваного певною річчю (мобільним телефоном, персональним комп'ютером тощо).
 8. Здійснити інші заходи з урахуванням конкретної ситуації.
- Дотримання поліцейськими патрульної поліції вищевказаних криміналістичних рекомендацій, добросовісне виконання своїх обов'язків сприятиме своєчасному розкриттю та ефективному розслідуванню озброєного нападу на банківську установу.

Одержано 19.03.2019

УДК 343.85(477)

Марина Олександрівна КРАВЦОВА,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

«БЕЗПЕКОВІ» ФАКТОРИ ЛАТЕНТНОСТІ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

У кримінологічній літературі під причинами виникнення та існування латентної злочинності прийнято розуміти сукупність обставин соціального, історичного, організаційного, кадрового, матеріального, правового, соціально-психологічного, технічного та іншого характеру, що заважають її виявленню та реєстрації, а також обліку злочинів, у тому числі забезпеченню повноти і всебічності їх розкриття.

Проблема латентної злочинності є однією з найбільш складних і актуальних для кримінології, її дослідженню присвячені роботи багатьох вчених, а саме: Р. М. Акутаєва, Є. М. Блажівського, Ю. Д. Блувштейна, К. К. Горяїнова, І. М. Даньшина, Г. І. Забрянського, А. Ф. Зелінського, О. Г. Кальмана, О. О. Ковалкіна, А. О. Конєва, О. М. Ларіна, Д. А. Лі, В. В. Лунєєва, В. В. Панкратова, В. М. Поповича, О. Г. Фролової, О. С. Шляпочнікова, Т. К. Щеглової та інших.

Що ж стосується безпосередньо кіберзлочинів, спеціальних досліджень рівня їх латентності як в Україні, так і за кордоном не проводилося. Кіберзлочинність – явище за своєю природою транскордонне, у зв'язку з чим, жоден комплексний кримінологічний аналіз не здатний дати повного уявлення про глобальні масштаби і тенденції кіберзлочинності.

Аналіз сукупності причин (факторів) латентності кіберзлочинів дозволяє виділити серед них такі, що безпосередньо залежать від користувача та базуються на недотриманні ним елементарних правил безпеки поведінки в кіберпросторі. Це фактори, що обумовлюють природну латентність кіберзлочинів та фактори, пов'язані з негативною поведінкою жертви й очевидців злочину – нехтуванням необхідності звернення жертви та осіб, яким відомо про злочин, до правоохоронних органів та неповідомленням про факт вчинення злочину [3, с. 55].

Першу групу складають фактори, в силу яких про вчинений кіберзлочин відомо лише самому винному, і тому про небезпечність та поширеність злочину (злочинів) не стає відомо іншим. Це обумовлюється як складністю механізму вчинення кіберзлочинів, найрізноманітнішими можливостями (сферою та наслідками) їх вчинення, так і відповідною «комп'ютерною безграмотністю» більшості потенційних жертв кіберзлочинів. Так, наприклад, про несанкціоноване втручання в роботу ЕОМ (комп'ютерів), їх систем, комп'ютерної мережі чи мережі електрозв'язку або несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в ЕОМ (комп'ютерах), автоматизованій системі, комп'ютерній мережі або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї, практично ніхто не дізнається внаслідок професійності вчинення таких злочинів з належним їх маскуванням під правомірні дії та приховуванням слідів, так і через неухважність чи безграмотність (прямий брак відповідних знань, навичок та досвіду – часто робить жертву нездатною усвідомлювати факт вчинення злочину) жертви злочину, або, як правило, через сполучення вказаних факторів.

Крім того, до даної групи факторів латентності кіберзлочинів слід віднести і безпосередні факти нехтування жертвою своєю безпекою. Користувачі комп'ютерних систем (від пересічного громадянина до серйозних державних органів та організацій) часто ігнорують заходи та засоби

комп'ютерної безпеки. Причиною цього є їх необачність або небажання витратити «зайві кошти». Через відсутність необхідного обладнання, програмного забезпечення та відповідного персоналу (фахівців) часто більшість випадків несанкціонованого втручання в роботу ЕОМ (комп'ютерів), систем, комп'ютерної мережі, мережі електрозв'язку та вчинення інших кіберзлочинів залишається латентним.

Природну латентність кіберзлочинів може обумовлювати також і те, що факт вчинення злочину залишається взагалі нікому невідомий (навіть самому злочинцю, який не усвідомлює протиправність своїх дій). Як вказує А.І.Журба, деяких комп'ютерних фанатів відрізняє відсутність у них чітко вираженого відчуття протиправності своїх намірів. Практика свідчить, що всі дії здійснюються ними для реалізації своїх, нерідко побудованих на егоїстичних рисах, інтелектуальних і професійних здібностей. При цьому, інтереси інших осіб, зокрема потерпілих, повністю ігноруються [1, с. 100]. Вчені пов'язують це з недостатністю юридичних знань в осіб, які мають технічну освіту. Серед професіоналів досліджуваного виду злочинності такого недоліку не спостерігалось [2, с. 126].

Що стосується другої групи – факторів, пов'язаних з негативною поведінкою жертви (очевидців) злочину, то причини цього можуть бути різні. Найбільш поширеною причиною, через яку про факт вчинення кіберзлочину жертва не інформує правоохоронні органи, є її небажання привертати до себе їх увагу або громадськості взагалі. Як правило, це відбувається через те, що жертва злочину сама має відношення до протиправної діяльності. Звідси – бажання приховати свою злочинну чи незаконну діяльність, фінансові махінації або незаконне збагачення, ухилення від сплати податків, користування неліцензійним програмним забезпеченням тощо. Також це може відбуватися через небажання розкриття (розповсюдження) інформації особистого характеру – від елементарних інтимних моментів особистого життя до користування продукцією порноіндустрії тощо. При цьому, ситуація, коли жертва змушена «захищати» себе від розповсюдження відповідної «інформації» може створюватися (провокуватися) самими злочинцями. Так, наприклад, дуже поширеним залишається вимагання сплати «штраф» через розповсюдження вірусу, що блокує операційну систему, нібито у зв'язку з користуванням жертвою порноресурсами. Окремо слід зазначити проблему захисту бізнес-інтересів (інформації, іміджу фірми тощо), коли жертва злочину навіть попри заподіяну їй шкоду, намагається приховати (не розголошувати) факт вчинення злочину, побоюючись використання цього факту (інформації з ним пов'язаної) конкурентами чи іншими зацікавленими особами.

Причиною неповідомлення про вчинений кіберзлочин у правоохоронні органи може бути відповідне емоційне відношення до цього факту з боку жертви або очевидців. Якщо жертва злочину оцінює шкоду (матеріальну та моральну) заподіяну їй такими діями як незначну, то вона вважає, що немає й необхідності звертатися до правоохоронних органів. Очевидці ж злочину можуть не повідомляти про відповідні випадки як через елементарну байдужість, так і через заздрість (наприклад, до матеріального становища жертви), помсту конкретній особі чи фірмі-роботодавцю, начальнику тощо.

Причиною неповідомлення про вчинений кіберзлочин до правоохоронних органів може бути бажання отримання від цього вигоди. Навіть при негативному моральному відношенні до винного та вчиненого ним діяння, отримання прямої матеріальної чи іншої вигоди (особливо тих очевидців, яким безпосередньо шкода злочинними діями не спричиняється) може стати вирішальним фактором щодо повідомлення чи неповідомлення про злочин правоохоронним органам. Особливо це стосується випадків, коли жертва злочину володіє необхідними знаннями комп'ютерних технологій, навичками та, відповідно, усвідомлює всю тяжкість розслідування таких злочинів й доведення вини злочинця. Також, вказане вкрай актуальне у випадках, коли факт злочину був виявлений працівниками (фахівцями) спеціальних служб безпеки установ чи організацій, або коли у справі в якості винного фігурують працівники установи чи організації. В останньому випадку жертві (в особі роботодавця) вигідніше не лише приховати відповідний факт, але й компенсувати (можливо з надлишками) спричинену шкоду, особливо якщо це збігається з бажанням жертви не привертати до себе увагу правоохоронних органів.

Висновок. Безпека кожного користувача ЕОМ (комп'ютеру), автоматизованої системи, комп'ютерної мережі перш за все залежить від його обізнаності у існуючих загрозах. Будь-яка діяльність, навіть найбільш підготовлених підрозділів Національної поліції України, а також правоохоронних органів в цілому буде самоціллю, доки сам користувач віртуальної мережі не

буде опікуватися своєю безпекою. Доки в суспільстві не буде стану нульової толерантності до будь-яких злочинних проявів, будуть існувати латентні форми злочинності яким, нажаль, не здатна протидіяти навіть ідеальна правоохоронна система.

Список бібліографічних посилань

1. Журба А. І. Особливості предмета доказування у справах про комп'ютерні злочини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2007. 230 с.
2. Комп'ютерна злочинність : навч. посіб. / П. Д. Біленчук, Б. В. Романюк, В. С. Цимбалюк та ін. Київ : Атіка, 2002. 240 с.
3. Кравцова М. О. Запобігання кіберзлочинності в Україні : монографія. Харків : Панов, 2016. 212 с.

Одержано 10.03.2019

УДК 343.341(477)

Григорій Сергійович КРАЙНИК,

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінального права № 1

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ВИНИ В НЕОБЕРЕЖНИХ ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ, ЩО ЗАПОДІЮЮТЬ ШКОДУ ЖИТТЮ АБО ЗДОРОВ'Ю ЛЮДИНИ (Ч. 3 СТ. 265 ТА Ч. 2 СТ. 267 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)

У ч. 1 ст. 265 Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Незаконне поводження з радіоактивними матеріалами» передбачається відповідальність за «придбання, носіння, зберігання, використання, передача, видозмінення, знищення, розпилення або руйнування радіоактивних матеріалів (джерел іонізуючого випромінювання, радіоактивних речовин або ядерних матеріалів, що перебувають у будь-якому фізичному стані в установці або виробі чи в іншому вигляді) без передбаченого законом дозволу». Ч. 3 ст. 265 КК України визначає «Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони *спричинили загибель людей*, майнову шкоду у великому розмірі, *значне забруднення довкілля чи інші тяжкі наслідки*, карається...». У ч. 1 ст. 267 КК України «Порушення правил поводження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами» зазначено: «Порушення правил зберігання, використання, обліку, перевезення вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або інших правил поводження з ними, а також незаконне пересилання цих речовин чи матеріалів поштою або вантажем, якщо це порушення створило небезпеку загибелі людей або настання інших тяжких наслідків, – карається...». Ч. 3 ст. 267 КК України: «Ті самі діяння, а також незаконне пересилання поштою або багажем легкозаймистих або їдких речовин, якщо вони *спричинили загибель людей або інші тяжкі наслідки*, карається...» [1].

З погляду В.П. Тихого, суб'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 265 КК, характеризується прямим умислом [2, с. 508]. Із суб'єктивної сторони склад злочину, передбаченого ст. 267 КК, може бути вчинений як умисно, так і з необережності [3, с. 760]. Складність визначення вини у цих складах злочинів пов'язана з тим, що слід встановити психічне ставлення не лише до суспільно небезпечного діяння, але й до суспільно небезпечних наслідків.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину є незаконність поводження з радіоактивними матеріалами, тобто поводження без передбаченого законом дозволу. Надання дозволу на поводження з радіоактивними матеріалами у контексті відповідальності за ст. 265 КК передбачено в нормативно-правових актах та міжнародних договорах України. Це: а) Закон «Про дозвілну діяльність у сфері використання ядерної енергії та радіаційної безпеки» від 11 січня 2000 р. № 39/95-ВР; б) Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу від 3 березня 1980 р.; в) Постанова КМУ «Про затвердження Порядку ліцензування окремих видів діяльності у сфері використання ядерної енергії» від 6 грудня 2000 р. № 1782 тощо.

До нормативно-правових актів, у яких встановлюються правила поведінки з вибуховими речовинами та радіоактивними матеріалами (ст. 267 КК), належать: Закон України «Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань» від 14 січня 1998 р.; Закон України «Про перевезення небезпечних вантажів» від 6 квітня 2000 р. № 1644-III; накази Міністерства транспорту України: «Про затвердження Правил безпеки та порядку ліквідації наслідків аварійних ситуацій з небезпечними вантажами при перевезенні їх залізничним транспортом» від 16 жовтня 2000 р. № 567; «Про затвердження Правил перевезень пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України» від 28 липня 1998 р. № 297; «Про затвердження Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні» від 14 жовтня 1997 р. № 363 та «Про затвердження Інструкції про повітряні перевезення спеціальних та небезпечних вантажів» від 25 жовтня 1999 р. № 509; накази Міністерства екології та природних ресурсів України: «Про затвердження Інструкції про порядок видачі дозволів на перевезення радіоактивних матеріалів» від 20 червня 2000 р. № 57 та «Про затвердження Правил забезпечення збереження ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання» від 14 грудня 2000 р. № 241 тощо. Правила зберігання вибухових речовин та радіоактивних матеріалів передбачають заходи, спрямовані на забезпечення їх фізичної цілості від протиправних дій фізичних осіб та утримання їх у безпечному стані (Закон України «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання» від 19 жовтня 2000 р. № 2064-III).

До суспільно небезпечного діяння можливе психічне ставлення як у виді прямого умислу (наприклад, лише прямий умисел можливий при незаконному пересиланні поштою або багажем легкозаймистих або їдких речовин), оскільки суб'єкт злочину має усвідомлювати суспільно небезпечний характер незаконності поведінки з радіоактивними матеріалами (джерелами іонізуючого випромінювання, радіоактивними речовинами або ядерними матеріалами) (ч. 3 ст. 265 КК) або з вибуховими речовинами чи радіоактивними матеріалами (ч. 2 ст. 267 КК), так і у виді необережності, оскільки: у цих статтях прямо не вказана форма вини, а також можливі ситуації, коли особа через неухважність чи брак знань не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, хоча повинна була і могла їх передбачити або передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, але легковажно розраховувала на їх відвернення. Водночас, до суспільно небезпечних наслідків у ч. 3 ст. 265 КК України згідно вказаних нормативних актів не передбачено лише умисної форми вини, тобто до спричинення загибелі людей, майнової шкоди у великому розмірі, значного забруднення довкілля чи інших тяжких наслідків можлива вина і у формі необережності. Також, на мій погляд, не є визначальними при встановленні форми вини санкції ч. 3 ст. 265 КК – позбавлення волі від 8 до 15 років, та у ч. 2 ст. 267 КК – позбавлення волі від 3 до 12 років, оскільки: по-перше, у цих злочинах є додаткові об'єкти, зокрема, окрім загибелі багатьох людей може бути заподіяна шкода власності та значне забруднення довкілля, що підвищує суспільну небезпечність вчинених злочинів; по-друге, у КК України є приклади як занадто м'яких санкцій (наприклад, за ст. 210 та 212 – за витрати бюджету або ненадходження податків або зборів на суму 960500 грн у 2019 р. – штраф: у ч. 1 ст. 210 КК – від 1700 до 6800 грн, а в ч. 1 ст. 212 КК – лише від 17000 до 34000 грн, проте, незважаючи на надто м'які санкції, ніхто не заперечує щодо умисної форми вини в цих злочинах), так і надмірно суворих покарань (наприклад, у разі несплати штрафу в порядку ч. 5 ст. 53 КК його заміна на позбавлення волі від 5 до 10 років – у випадку призначення штрафу за вчинення тяжкого злочину або заміна штрафу на позбавлення волі від 10 до 12 років – у випадку призначення штрафу за вчинення особливо тяжкого злочину), що не є визначальним для форми вини, а може свідчити про необхідність перегляду відповідних санкцій. Також заслуговує на увагу досвід іноземних держав, де є диференціація відповідальності у виді позбавлення волі за вчинення злочину умисно або з необережності. Так, КК Республіки Польща у ст. 163 передбачає, що «§ 1. Хто спричинив подію, яка загрожує життю або здоров'ю декількох осіб чи майну у великих розмірах, і яка має характер: 1) пожежі, 2) обвалення будівлі, повені або зсуву землі, скель чи снігу, 3) вибуху вибухових чи легкозаймистих матеріалів, чи іншого швидкого звільнення енергії, розповсюдження отруйних, задушливих або паралізуючих речовин, 4) швидкого визволення ядерної енергії чи визволення іонізуючого випромінювання, підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк від 1 року до 10 років. § 2. Якщо злочинець діяв неумисно, він підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк від 3 місяців до 5 років» [4, с. 66].

У випадку встановлення умисної форми вини до суспільно небезпечних наслідків скоєне слід кваліфікувати залежно від об'єкту злочину, спрямованості умислу та наслідків – як замах на умисне вбивство, умисне вбивство або диверсію чи терористичний акт та відповідні злочини проти довкілля.

Отже, вина як ознака суб'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ч. 3 ст. 265 та ч. 2 ст. 267 КК: щодо суспільно небезпечного діяння – можуть мати місце умисел або необережність, щодо суспільно небезпечних наслідків – тільки необережність (тобто в цілому або змішана форма вини або необережність). Ставлення суб'єкта злочину до суспільно небезпечних наслідків є визначальним для характеристики суб'єктивної сторони, а тому ці злочини є в цілому необережними.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2: Особлива частина. 1040 с.
3. Тихий В. П. Порухення правил поведіння з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами // Велика юридична енциклопедія : у 20 т. / редкол. вид.: В. Я. Тацій та ін. ; Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2017. Т. 17: Кримінальне право. С. 759–760.
4. Кримінальний кодекс Республіки Польща / під ред. В. Л. Менчинського ; пер. В. С. Станіч. Київ : ОВК, 2016. 138 с.

Одержано 11.03.2019

УДК 351.74(477)

Валентина Володимирівна КРИЖНА,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІЦІЄЮ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ

Конституцією України гарантоване право громадян на проведення мирних масових заходів у законодавчо визначеному порядку. Обмеження щодо реалізації цього права можуть встановлюватися виключно судом в інтересах національної безпеки держави, публічної безпеки і порядку та з метою захисту прав і свобод людини і громадянина. Відповідно до конституційних вимог зазначені положення мають бути деталізовані в спеціальному законодавстві, що регулюватиме порядок проведення масових заходів і забезпечення публічної безпеки під час масових заходів.

Варто зазначити, що в Конституції України – Основному Законі держави – жодного разу не вживається поняття «публічна безпека» чи «публічний порядок». Натомість, використовується термін «громадський порядок». Зокрема, у п. 17 ст. 92 Конституції України зазначається, що виключно законами України визначаються основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського порядку. Також у ст. 34 Конституції України, у якій закріплюється право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів та переконань, відмічається можливість обмеження здійснення цих прав законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку. Аналогічно в ст. 39, яка встановлює право громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, звертається увага на те, що обмеження реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку [1]. Тобто конституційно громадський порядок позиціюється за своєю значимістю на рівні з національною безпекою в державі.

У свою чергу, в Указі Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони

України» від 14.03.2016 р. № 92/2016 зазначається, що одним з основних завдань сектору безпеки і оборони є забезпечення громадської безпеки [2].

Проте, у цьому ж документі проголошено, що метою розвитку Міністерства внутрішніх справ України на сучасному етапі є його становлення як головного органу в системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах забезпечення охорони прав та свобод людини, інтересів суспільства та держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку та ін. Національна поліція України як центральний орган виконавчої влади служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку. Її головними завданнями є надання поліцейських послуг у сферах забезпечення публічної безпеки та порядку [2].

Історія та практика проведення масових заходів в Україні є свідченням про наявні недоліки як в нормативно-правовому підґрунті та організації масових заходів, так і в забезпеченні публічної безпеки та порядку під час їх проведення. Досить часто масові заходи супроводжуються порушенням прав людини та громадянина, масовими заворушеннями, псуванням предметів приватної та державної власності, тощо. У той же час у більшості країн Європейського Союзу, а також інших розвинених країнах світу масові заходи (спортивні, культурно-видовищні, релігійні і, що особливо важливо для України, політичні, тощо) характеризуються високим ступенем законодавчої урегульованості та впорядкованості, належним рівнем публічної безпеки й порядку.

Вагому роль у цьому процесі відіграють органи поліції, на які, як правило, безпосередньо покладається функція забезпечення публічної безпеки та порядку, у т.ч. і під час проведення масових заходів. Проте, поліції різних країн притаманні свої особливості, форми й методи діяльності, що обумовлює необхідність вивчення зарубіжного досвіду забезпечення поліцією публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів з метою його вдосконалення в Україні.

Розглянемо детальніше особливості забезпечення поліцією публічної безпеки і порядку в деяких із них.

Так, у Німеччині під час проведення масових заходів можуть залучатися підрозділи як поліції земель, так і федеральної поліції (у Німеччині дворівнева система поліції – федеральна поліція та поліція земель).

Крім того, у Німеччині охорона публічної безпеки і порядку здійснюється спеціальними підрозділами, які знаходяться в структурі Федерального відомства Міністерства внутрішніх справ і наразі виконують багато поліцейських функцій. Наприклад, Федеральна прикордонна охорона залучається до охорони правопорядку під час маніфестацій, загальнодержавних політичних подій, тощо. При цьому, на місцевому рівні в усіх федеральних землях функція забезпечення публічної безпеки і порядку покладається на поліцію охорони громадського порядку (патрульну службу) та поліцію готовності (у випадку небезпеки, загрози Федеральний Уряд може підпорядковувати своїм безпосереднім вказівкам поліцейські сили однієї чи кількох земель) [3, с. 76]. Як правило, функції поліції готовності полягають у наданні допомоги поліції охорони громадського порядку та кримінальній поліції під час масових заходів переважно «силовими» методами.

Крім того, показовим для України є досвід Німеччини стосовно того, що німецьким законодавством передбачено, що організатори мають повідомити саме поліцію про заплановані заходи (а не органи місцевого самоврядування), яка після розгляду поданих заявок на проведення масового заходу дозволяє або забороняє проведення такого заходу.

Аналогічно й у Великобританії дозвіл на проведення масового заходу надають керівники саме поліції, при цьому заява на дозвіл щодо проведення масового заходу повинна подаватися до відділку поліції не пізніше ніж за 6 діб до його початку. У цій країні передбачені найбільш суворі покарання для учасників масових заворушень – до 10 років в'язниці, провокації та підбурювання до насильства – до 6 місяців або штраф до 5000 фунтів. Крім того, можуть мати місце й санкції для організаторів заходів у випадку порушення порядку проведення заходів (порушення встановлених термінів подання повідомлення, неузгоджена зміна дати, часу й маршруту походів, тощо) – тюремне ув'язнення на строк до 3 місяців або штраф до 1000 фунтів.

На відміну від розглянутих країн, у Франції провідну роль у забезпеченні публічної безпеки та порядку під час масових заходів відіграє не поліція, а Національна жандармерія. Даному державному органу притаманна організація, дисципліна, звання, форма, тощо – аналогічні французькій армії, що не характерно для цивільних поліцейських установ. Зокрема, жандармерія Франції, обслуговуючи понад 90 % території держави, де проживає 60 % населення, підпорядковується Міністерству оборони та виконує його директиви, а поліція, обслуговуючи

лише 10 % території та 40 % населення, підпорядковується Міністерству юстиції [4, с. 48]. У даному контексті варто зазначити, що юрисдикція жандармерії поширюється на невеликі міста та сільську місцевість, а поліції – на мегаполіси та окремі напрями діяльності. Як бачимо, для Франції характерною є наявність підрозділів, покликаних посилювати поліцейські функції забезпечення громадського порядку, адже при виникненні надзвичайних ситуацій ці дві правоохоронні організації діють спільно і злагоджено.

Важливо звернути увагу й на досвід забезпечення поліцією публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів в США та Канаді. На відміну від розглянутих країн, у США і Канаді питання організації, дозволів масових заходів перебуває у віданні не поліції, а органів місцевої влади, як наразі і в Україні. Проте, понад 50 % роботи поліції США займає діяльність саме з охорони публічного порядку, лівова частка якої відведена патрульно-постовій службі місцевої поліції, першочерговим завданням якої є запобігання злочинів чи правопорушень та початкове розслідування злочинів «по гарячих слідах». На патрульну службу територіальних органів покладена профілактична робота з населенням під методичним керівництвом спеціальними підрозділами профілактики, причому у мегаполісах виділяються райони, де найбільш часто трапляються порушення громадського порядку, і туди спрямовується більша кількість патрульних [5, с. 11–12].

Отже, не зважаючи на наявні відмінності в забезпеченні публічної безпеки та порядку органами поліції під час проведення масових заходів, спільними практично для всіх країн є організація системи поліції за територіальним принципом; внутрішня функціональна спеціалізація органів і підрозділів поліції; наявність спеціалізованих підрозділів, створених для посилення поліцейських функцій; висока законодавча урегульованість порядку проведення масових заходів і забезпечення публічного порядку і безпеки під час їх проведення; детальна регламентація санкцій і відповідальності для учасників масових заворушень і порушників правил проведення масового заходу, тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» : указ Президента України від 14.03.2016 № 92/2016 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016> (дата звернення: 13.02.2019).
3. Конституції країн парламентської демократії / під ред. В. М. Кампо ; Львів. ун-т. Київ : Ін-т держ. управління і самоврядування при КМУ, 1994. 93 с.
4. Dien F. *Maintien de l'Ordre et defense, Preparation au concours d'admission a l'ecole de formation des officiers de gendarmerie*. Paris : Centre de documentation, 1996. P. 48.
5. Костюк В. Л., Молотай В. А., Пелагеша О. Г., Сивухін В. С. Міжнародний досвід діяльності патрульної служби у забезпеченні охорони громадського порядку : метод. рек. Київ : Нац. Акад. внутр. справ, 2011. 28 с.

Одержано 21.02.2019

УДК 343.343.3

Ольга Володимирівна КРИШЕВИЧ,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

МІЖНАРОДНО-ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ХУЛІГАНСТВО

Вивчення, адаптація та запровадження в Україні кращих іноземних практик, покликаних підвищити рівень забезпечення громадської безпеки, завжди має не лише суто практичне значення, а й складова розвитку вітчизняної науки. Питання кримінальної відповідальності за хуліганство постійно досліджувались і їм було присвячено значну кількість наукових праць

учених М. І. Бажанова, В. Т. Дзюби, І. М. Даньшина, О. П. Ігнатова, І. М. Копотуна, В. В. Кузнецова, Л. О. Кузнецової, В. М. Куца та ін.

Більшість Кримінальних Кодексів (КК) іноземних держав передбачають кримінальну відповідальність саме за хуліганство. Окрім КК Литви (ст. 284) та Пенітенціарного кодексу Естонії (ст. 262, 263), що передбачають відповідальність за порушення громадського порядку, яке, фактично, являє собою за змістом хуліганство. У КК зарубіжних країн визначені різні підходи до регламентації відповідальності за дії подібні до хуліганства: в одних країнах відсутні будь-які подібні склади злочинів (Австрійська Республіка, Австралія, Республіка Аргентина, Федеративна Республіка Німеччина, Республіка Південна Корея, Республіка Польща, Швейцарська Конфедерація, Держава Японія), в інших – відповідальність передбачена в різних статтях, які містять певні форми хуліганських дій (Великобританія, Республіка Болгарія, Республіка Вануату, Королівство Нідерландів, Республіка Кірібаті, Королівство Данія, Держава Ізраїль, Королівство Іспанія, Китайська Народна Республіка (далі – КНР), Острови Кука, Королівство Норвегія, Республіка Сан-Маріно, Соломонові Острови, штат Техас (Сполучені Штати Америки), Туреччина, Французька Республіка, Острови Фіджі, Королівство Швеція). Більшість з них не мають назви «хуліганство» чи не згадують хуліганські мотиви, крім норм, розміщених у кримінальних кодексах пострадянських країн. Хоча в Кримінальному кодексі Ізраїлю відповідні злочини розміщені в Главі «Хуліганство та порушення громадського порядку» (ст. 191–193, 194–198). Досить цікавою є криміналізація в ст. 191 КК Ізраїлю бійки: «Той, хто незаконно бере участь у бійці в громадському місці, карається позбавленням волі терміном на один рік». Звертає на себе увагу й абсолютно визначена санкція цієї норми, що взагалі не відповідає українському законодавству. Водночас досить загальною є ст. 198 КК Ізраїлю, котра передбачає відповідальність за будь-яке діяння, що може призвести до порушення громадського порядку та карається позбавленням волі терміном на три роки. За Кримінальним кодексом Голландії, відповідальність за хуліганські дії охоплюється ст. 141–144, згідно з Кримінальним кодексом Іспанії відповідальність за хуліганські дії охоплюється ст. 557, 559. Потрібно звернути увагу на обов'язкову ознаку таких дій – публічність, яка не є обов'язковою за ст. 296 КК України. У деяких країнах хуліганство пов'язане із сексуальними діями. Так, за ст. 183а КК ФРН, той, хто публічно вчинить сексуальні дії та цим умисно чи усвідомлено порушить норми суспільної моралі, буде покараний позбавленням волі терміном до одного року або штрафом.

Отже, перейдемо до характеристики складу злочину хуліганство за міжнародним законодавством. Родовим *об'єктом* складів хуліганства КК є громадський порядок, але виняток – КК Республіки Туркменістан, що передбачив громадську безпеку родовим об'єктом хуліганства, але при цьому громадський порядок визначив видовим об'єктом. Оскільки це пов'язано з різною систематизацією норм Особливої частини певних КК, але є виняток за КК Республіки Азербайджану, Киргизької Республіки, РФ, в яких родовим об'єктом є громадський порядок, а видовим – громадська безпека. Родовим об'єктом складів злочину, подібних до хуліганства, за КК інших зарубіжних країн є громадський порядок (КК Королівства Нідерландів, Держави Ізраїль, Королівства Іспанія, КНР, Островів Кука, Республіки Сан-Маріно, Королівства Швеція, штату Техас), громадський спокій (КК Туреччини, Островів Фіджі, Французької Республіки, Королівства Швеція), порядок і громадський спокій (КК Республіки Болгарія, Королівства Данія, Королівства Норвегія), громадський інтерес (КК Вануату), але не визначений родовий об'єкт хуліганських дій (КК Соломонових Островів, Республіки Кірібаті). Крім того у складах злочину встановлені й інші обов'язкові ознаки об'єкта злочину: потерпілий від злочину (представник влади або представник громадськості – КК Республіки Болгарія; сусіди – КК Королівства Данія) та предмет злочину (майно – КК Королівства Нідерландів, Держави Ізраїль, КНР, Королівства Норвегія, Французької Республіки; повідомлення, оголошення або документ – КК Держави Ізраїль; інформація – КК штату Техас). Склади подібні до хуліганства у кримінальних законодавствах окремих зарубіжних країн мають за конструкцію три таких види: матеріальний (КК Республіки Литви, Республіки Узбекистан, Королівства Нідерландів, Королівства Норвегія), формальний (Акт про публічний порядок 1986 р. Великобританії, КК Республіки Болгарія, Вануату, Королівства Іспанія, Островів Кука, Республіки Сан-Маріно, штату Техас, Островів Фіджі, Французької Республіки, Республіки Латвія, Республіки Молдова, РФ, Пенітенціарного кодексу Естонії) та формально-матеріальний (КК Держави Ізраїль, КНР, Республіки Кірібаті, Соломонових Островів, Туреччини, Королівства Швеція, Республіки Азербайджан, Республіки Білорусь,

Республіки Вірменія, Республіки Грузія, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки, Республіки Таджикистан, Республіки Туркменістан).

Об'єктивна сторона окремих складів хуліганства за КК передбачає такі обов'язкові ознаки: спосіб вчинення злочину (використання зброї чи предметів, які використовуються як зброя; насильство чи погроза насильства; погрози, знущання; опір представнику влади чи іншій особі, що припиняє хуліганські дії); знаряддя (зброя чи предмети, які використовуються як зброя); місце вчинення злочину (громадський транспорт чи інші громадські місця).

Суб'єктом відповідних складів хуліганських дій за кримінальним законодавством інших зарубіжних країн, визначено фізичну осудну особу, яка досягла 11-річного (КК Туреччини), 12-річного (КК Держави Ізраїль, Королівства Нідерландів, Республіки Сан-Маріно), 13-річного віку (КК Французької Республіки), 14-річного віку (КК КНР), 15-річного віку (КК Королівства Данія, Королівства Норвегія, Королівства Швеція, штату Техас), або 18-річного віку (КК Королівства Іспанія). Суб'єкт хуліганських дій є загальним, оскільки додаткових ознак відповідні норми практично не містять, як виключення є стан сп'яніння, який є обов'язковою ознакою суб'єкта хуліганських дій (ст. 148 КК Вануату, ст. 167 КК Республіки Кірібаті, ст. 191 КК Держави Ізраїль, ст. 175 КК Соломонових Островів).

Суб'єктивна сторона хуліганства за КК зарубіжних держав характеризується прямим умислом і хуліганський мотив характерний для більшості норм зарубіжних КК про відповідальність за хуліганство (окрім КК Киргизької Республіки та Узбекистану) і дозволяє правильно визначити форму вини злочину, як умисну. Інші ознаки суб'єктивної сторони є факультативними, окрім ст. 42.07 КК штату Техас, де визначена мета – порушити спокій, образити чи налякати інших осіб, ст. 559 КК Королівства Іспанія (мета – перешкодити будь-якій особі здійснити свої цивільні права), ст. 5 Акта про публічний порядок 1986 р. Великобританії (мета – спровокувати порушення спокою) та ст. 293 КК Республіки Сан-Маріно (мотив – зухвалість чи інші низькі мотиви).

В кримінальному законодавстві континентальних країн зазначений окремий склад злочину – «участь у бійці», який з об'єктивної сторони характеризується через «участь в бійці або в нападі, у яких залучено декілька людей» (КК ФРН, КК Королівства Нідерландів) або «...які призводять до заподіяння тілесних ушкоджень» (КК Швейцарської Конфедерації, КК Республіки Польща). Існує диференціація кримінальної відповідальності для учасників в залежності від наслідків закінчення бійки (наприклад, за КК Королівства Нідерландів заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю карається до 2 років позбавлення волі, а заподіяння смерті – до 3 років позбавлення волі) та залежно від використання зброї (наприклад, за КК Республіки Польща – кримінальна відповідальність від 6 місяців до 8 років позбавлення волі). Щодо порівняння розміру кримінальної відповідальності за хуліганство та участь у бійці можна зазначити, що кримінальна відповідальність за участь у бійці загалом обмежується тяжкістю спричиненої шкоди (наприклад, за КК Республіки Польща заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю карається до 8 років позбавлення волі, а смерті – до 10 років) та застосуванням при цьому зброї (наприклад, за КК Республіки Польща застосування зброї тягне до 8 років позбавлення волі). В рамках хуліганства застосування суб'єктом злочину будь-якої зброї також гарантує утворення особливо кваліфікованого складу злочину, передбаченого ч.4 ст. 296 КК України, що карається позбавленням волі на строк від 3 до 7 років [5, с. 165]. Однак при цьому передбачаються і деякі інші кваліфікуючі обставини: вчинення хуліганства повторно, групою осіб за попередньою змовою, загально небезпечним способом тощо, що обумовлено деякою громіздкістю та всеосяжністю такого складу злочину. Якщо проаналізувати норми кримінального законодавства України то можна відзначити, що КК України не містить норми про участь у бійці, однак містить інший більш узагальнюючий склад злочину – «Хуліганство» (ст. 296), окремі різновиди якого можуть мати схожість з «участю у бійці» за об'єктивною стороною. Однак діяння, що виникають при участі особи у бійці залежно від різноманітних життєвих ситуацій можуть кваліфікуватися за судовою практикою як хуліганство або як відповідні злочини проти життя і здоров'я особи.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 12.03.2019).

2. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / науч. ред. и вступ. ст. Д. А. Шестакова ; предисл. Г.-Г. Йешека ; пер. с нем. Н. С. Рачковой. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. 524 с.
3. Уголовный кодекс Голландии / науч. ред. Б. В. Волженкин ; пер. с англ. И. В. Мироновой. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. 510 с.
4. Уголовный кодекс Швейцарии / науч. ред., предисл. и пер. с нем. А. В. Серебренниковой. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. 350 с.
5. Уголовный кодекс Республики Польша / под ред. А. И. Лукашова, Н. Ф. Кузнецова ; пер. с польск. Д. А. Барилевич. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. 234 с.
6. Закон об уголовном праве Израиля / пер. с иврита М. Дорфман. Изд. 2-е, перераб. и доп. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2010. 261 с.
7. Кузнецова Л. О. Визначення ознак об'єкта хуліганства за законодавством окремих зарубіжних країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2008. Вип. 11. С. 311–314.

Одержано 14.03.2019

УДК 343.344

Владислав Геннадійович КУНДЕУС,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 265-1 КК УКРАЇНИ «НЕЗАКОННЕ ВИГОТОВЛЕННЯ ЯДЕРНОГО ВИБУХОВОГО ПРИСТРОЮ ЧИ ПРИСТРОЮ, ЩО РОЗСІЮЄ РАДІОАКТИВНИЙ МАТЕРІАЛ АБО ВИПРОМІНЮЄ РАДІАЦІЮ»

До нових видів злочинної діяльності у сфері використання ядерних технологій, ядерних матеріалів та джерел іонізуючого випромінювання відноситься ядерний тероризм. Особливе місце у правовому забезпеченні ядерної та радіаційної безпеки та протидії ядерному тероризму посідають кримінально-правові норми. Так, ст. 265-1 Кримінального кодексу України (далі – КК) встановлює відповідальність за незаконне виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію [1].

Предметом злочину, передбаченого ст. 265-1 КК є: 1) ядерний вибуховий пристрій; 2) пристрій, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію і може через свої властивості спричинити загибель людей, шкоду здоров'ю людей, майнову шкоду у великому розмірі або значне забруднення довкілля. Оскільки, застосовані у ст. 265-1 КК юридичні терміни «ядерний вибуховий пристрій», «радіоактивні матеріали», «радіація» тощо, не є, безпосередньо, галузевими термінами у кримінально-правовому значенні, а «запозичені» із законодавчих (нормативно-правових) актів профільюючих галузей права, для з'ясування їх змісту слід звертатися до відповідних нормативних актів в галузі ядерної та радіаційної безпеки.

Правове регулювання відносин, пов'язаних із забезпеченням радіаційної безпеки, складається із багатьох нормативно-правових актів як міжнародного, так і національного законодавства, які різняться за своєю юридичною силою та формою закріплення. Серед міжнародно-правових джерел, ратифікованих Верховною Радою України, які містять вимоги щодо забезпечення ядерної та радіаційної безпеки і які безпосередньо визначають дії, що відносяться до ядерного тероризму, слід визначити Міжнародну конвенцію про боротьбу з актами ядерного тероризму від 14.09.2005.

Відповідно до п. 1 ст. 1 Міжнародної конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму «Радіоактивний матеріал» – це ядерний матеріал та інші радіоактивні речовини, які містять нукліди, що самостійно розпадаються (процес, який супроводжується виділенням іонізуючого випромінювання одного або кількох видів, наприклад альфа-випромінювання, бета-випромінювання, нейтронне випромінювання та гама-випромінювання), та які можуть унаслідок своїх радіологічних властивостей або властивостей свого поділу спричинити смерть, серйозне

каліцтво або суттєву шкоду власності чи навколишньому середовищу [2]. Пункт другий вказаної Конвенції говорить, що «Ядерний матеріал» означає плутоній, за винятком плутонію з концентрацією ізотопів, яка перевищує 80 відсотків по плутонію-238; уран-233; уран, збагачений ізотопами уран-235 або уран-233; уран, що містить суміш ізотопів, які трапляються в природі у формі, що відрізняється від руди або рудних залишків; та будь-який матеріал, що містить один чи більше з названих вище елементів [2]. Аналогічне визначення такого поняття дає Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу та ядерних установок від 26.10.1979 року [3].

Визначення понять «радіоактивний матеріал» та «ядерний матеріал» міститься у положеннях національного законодавства. Зокрема, ст. 1 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 08.02.1995, поняттям «радіоактивний матеріал» охоплюється джерело іонізуючого випромінювання, ядерні матеріали та радіоактивні відходи [4]. Таке ж визначення цього поняття дається Положенням про порядок здійснення перевезення радіоактивних матеріалів територією України [5]. Закон України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії» від 11.01.2000 року визначає поняття «радіоактивні матеріали» як будь-які матеріали, які містять радіонукліди і для яких питома активність та сумарна активність вантажу перевищують межі, встановлені нормами, правилами та стандартами з ядерної та радіаційної безпеки [6]. Аналогічне визначення такого поняття дає п. 1.8 Правил забезпечення збереження ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, затверджених наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 14.12.2000 № 241 [7].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 08.02.1995 «Ядерний матеріал» використовується у значенні: 1) будь-який вихідний або спеціальний розщеплюваний матеріал. Де вихідний матеріал це – уран, який містить ізотопи у тому співвідношенні, в якому вони є у природному урані; уран, збіднений на ізотопи 235; торій; будь-яка із зазначених речовин у формі металу, сплаву, хімічної сполуки або концентрату; будь-який інший матеріал, що містить одну або декілька із зазначених речовин у концентрації, встановленій нормами, правилами та стандартами з безпеки. Спеціальний розщеплюваний матеріал – плутоній-239; уран-233; уран, збагачений ізотопами 235 і 233; будь-який матеріал, що містить одну або кілька із зазначених речовин; 2) ядерне паливо, за винятком природного урану і збідненого урану, яке може виділяти енергію шляхом самопідтримуваного ланцюгового процесу ядерного поділу поза ядерним реактором самостійно або у комбінації з яким-небудь іншим матеріалом, та радіоактивні продукти і відходи, за винятком невеликої кількості радіоактивних продуктів, радіоактивних відходів та ядерного палива, що встановлюються нормами, правилами і стандартами з ядерної та радіаційної безпеки, за умови, що ця кількість не перевищує максимальні межі, встановлені Радою керуючих Міжнародного агентства з атомної енергії [4].

Згідно ст. 265-1 КК предметом злочину є ядерний вибуховий пристрій. Відповідно до п. 1.3 Інструкції про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України, затвердженої наказом МВС України від 09.07.2014 № 653 вибухові пристрої – спеціально виготовлені промисловим або саморобним способом пристрої одноразового застосування, які при певних обставинах спроможні до вибуху з утворенням уражаючих факторів за допомогою використання енергії хімічного вибуху [8].

У літературі зазначається, що зброя вибухової дії, що побудована на використанні ядерної енергії, що вивільняється при ланцюговій ядерній реакції розщеплення важких ядер й/або термоядерній реакції синтезу легких ядер є ядерною зброєю [9]. Згідно з Положенням про порядок контролю за експортом, імпортом і транзитом товарів, що стосуються ядерної діяльності та можуть бути використані у створенні ядерної зброї, що було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12.03.1996 вихідний та спеціальний матеріал, що розщеплюється, входить до списку ядерних матеріалів, які можуть бути використані у створенні ядерної зброї [10]. Отже, *ядерний вибуховий пристрій, як предмет злочину, передбаченого ст. 265-1 КК, це спеціально виготовлений промисловим або саморобним способом пристрій одноразового застосування, який при певних обставинах спроможний до вибуху за рахунок ланцюговій ядерній реакції розщеплення важких ядер й/або термоядерній реакції синтезу легких ядер.*

Як предмет злочину, пристрій, що розсіює радіоактивний матеріал, охоплюється поняттям радіологічний розсіюючий пристрій (РРП), або так званим словосполученням «Брудна бомба».

Відповідно до тлумачного словника українських термінів, що затверджений наказом Державного комітету ядерного регулювання України від 08.06.2004, радіологічний розсіюючий пристрій (РРП) – механізм для розсіювання радіоактивних речовин в довкілля за допомогою вибуху («брудна» бомба) або іншим способом. РРП – потенційна зброя терористів, застосування якої може мати значні наслідки при використанні високоактивних радіоактивних речовин, як наприклад, вмісту радіоактивних джерел, які використовуються в техніці, медицині чи науці (америчій-241, каліфорній-252, цезій-137, кобальт-60, іридій-192, стронцій-90, ізотопи плутонію тощо) [11]. «Брудна бомба» поєднує в собі радіоактивний матеріал із звичайною вибухівкою [12]. Отже, як *предмет злочину, передбаченого ст. 265-1 КК пристрій, що розсіює радіоактивний матеріал – це механізм для розсіювання радіоактивних речовин в довкілля за допомогою вибуху («брудна» бомба) або в інший спосіб і може через свої властивості спричинити загибель людей, шкоду здоров'ю людей, майнову шкоду у великому розмірі або значне забруднення довкілля.*

Предметом злочину, передбаченого ст. 265-1 КК також є пристрій, що випромінює радіацію. Іонізуюче випромінювання, або іонізуюча радіація – це потоки електромагнітних хвиль або частинок речовини, що здатні при взаємодії з речовиною утворювати в ній іони. До іонізаційного випромінювання відносять альфа-, бета-, гамма-промені, рентгенівське випромінювання, а також інші високоенергетичні заряджені частинки на кшталт протонів та іонів, отриманих у прискорювачах. При проходженні через речовину нейтрони не іонізують її атомів, однак іонізація відбувається внаслідок вторинних процесів при поглинанні нейтронів ядрами, вибиванні протонів або при розпаді нейтронів на протон та електрон чи на антипротон та позитрон [12]. Іонізуюча радіація при дії на організм людини може викликати два види ефектів, які клінічною медициною відносяться до хвороб: детерміновані порогові ефекти (променева хвороба, променеві опіки, променева катаракта, променеве безпліддя, аномалії розвитку плода та ін.) і стохастичні (ймовірнісні) без порогові ефекти (злоякісні пухлини, лейкози, спадкові хвороби) [13]. Отже, до *пристрою, що випромінює радіацію, як предмету злочину, передбаченого ст. 265-1 КК, належить технічний засіб, який за своїми властивостями здатен створювати іонізуюче випромінювання (іонізуючу радіацію) і може через свої властивості спричинити загибель людей, шкоду здоров'ю людей, майнову шкоду у великому розмірі або значне забруднення довкілля.*

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 15.02.2019).
2. Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму : від 14.09.2005 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d68 (дата звернення: 15.02.2019).
3. Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу та ядерних установок : від 26.10.1979 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_024 (дата звернення: 15.02.2019).
4. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку : закон України від 08.02.1995 № 39/95-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-вр> (дата звернення: 15.02.2019).
5. Про затвердження Положення про порядок здійснення перевезення радіоактивних матеріалів територією України : постанова Кабінету Міністрів України від 15.10.2004 № 1373 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1373-2004-п> (дата звернення: 15.02.2019).
6. Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії : закон України від 11.01.2000 № 1370-XIV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1370-14> (дата звернення: 15.02.2019).
7. Про затвердження Правил забезпечення збереження ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання : наказ М-ва екології та природних ресурсів України від 14.12.2000 № 241 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0013-01> (дата звернення: 15.02.2019).
8. Про затвердження Інструкції про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України : наказ МВС України від 09.07.2014 № 653 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0870-14> (дата звернення: 15.02.2019).

9. Ядерна зброя // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ядерна_зброя (дата звернення: 15.02.2019).

10. Про затвердження Положення про порядок контролю за експортом, імпортом і транзитом товарів, що стосуються ядерної діяльності та можуть бути використані у створенні ядерної зброї : постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.1996 № 302 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/302-96-п> (дата звернення: 15.02.2019).

11. Облік та контроль ядерного матеріалу, фізичний захист ядерного матеріалу і ядерних установок. Тлумачний словник українських термінів. Словники термінів: українсько-англо-російський, русско-украинско-английский, english-russian-ukrainian НП 306.7.086-2004 : затв. наказом Держ. ком. ядер. регулювання України від 08.06.2004 № 101 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0101578-04> (дата звернення: 15.02.2019).

12. Брудна бомба // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Брудна_бомба (дата звернення: 15.02.2019).

13. Іонізуючі випромінювання // Studme.com.ua : сайт. URL: https://studme.com.ua/1263111314369/bzhd/ioniziruyuschie_izlucheniya.htm (дата звернення: 15.02.2019).

Одержано 01.03.2019

УДК 343.341(477)

Володимир Дмитрович КУШНІРУК,

студент 3 курсу заочного факультету № 1

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

Науковий керівник:

Григорій Сергійович КРАЙНИК,

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінального права № 1

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ УЗГОДЖЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ Ч. 4 СТ. 28 ТА Ч. 1 СТ. 255 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

З доктрини кримінального права відомо, що Особлива частина має відповідати положенням Загальної частини. Так по співвідношенню ч. 4 ст. 28 КК [1] і ч. 1 ст. 255 КК [1] постає питання стосовно суб'єктивної ознаки а саме мети. Частина 4. ст. 28 КК вказує «Злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп» [1], тобто вказана мета вказана у кількісній формі, а саме вчинення не одного, а декількох злочинів, що створює колізію (суперечність) з нормою Особливої частини – ч. 1 ст. 255 КК [1]. Частина 1 ст. 255 КК: «Створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також керівництво такою організацією або участь у ній, або участь у злочинах, вчинюваних такою організацією, а також організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп» [1].

Як вказує В.В. Українець, «Водночас необхідно усунути явне протиріччя між положеннями ч. 4 ст. 28 КК, у якій зазначено, що метою злочинної організації є вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, і ст. 255 КК, у якій йдеться про створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Зокрема потрібно привести диспозицію ст. 255 КК у відповідність до тексту ч. 4 ст. 28 КК» [2, с. 19], з чим погоджуюсь частково, оскільки вважаю, що потрібно внести зміни не до ч. 1 ст. 255, а до чинної редакції ч. 4 ст. 28 КК, а саме змінити

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ. ХАРКІВ, 2019**

кількісну ознаку мети «... з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину учасниками цієї організації». Вважаю що мета, яка вказана у ч. 1 ст. 255 КК, є доцільною, оскільки злочинна організація може здійснювати підготовку для одного масштабного злочину. Наприклад, пограбування банку чи іншого великого підприємства, а потім злочинна організація може взагалі припинити своє існування.

У пункті 10 постанови Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 13 вказане визначення мети, яке теж не відповідає ч. 4 ст. 28 КК [1]: «Злочинна організація (ч. 4 ст. 28 КК – це внутрішньо й зовнішньо стійке ієрархічне об'єднання *трьох і більше* осіб або двох і більше організованих груп (структурних частин), *метою діяльності якого є вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів* чи тільки одного, що вимагає ретельної довготривалої підготовки, або керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп» [3]. Виходячи зі змісту у пункті 10 постанови Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 13 [3], Пленум не змінив звої положення після зміни редакції ч. 4 ст. 28 КК у 2008 р. та залишив кількість злочинної організації у своїй постанові 3 і більше осіб, що може створити проблеми на практиці. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності [5] також містить визначення «організована злочинна група», що означає структурно оформлену групу в складі *трьох або більше осіб*, що існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з *метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів або злочинів*, визнаних такими відповідно до цієї Конвенції, для того, щоб одержати, прямо або посередньо, фінансову або іншу матеріальну вигоду». А також вказана конвенція містить ст. 4 яка вказує «Кожна Держава-учасниця може вживати більш суворі або жорсткі заходи, ніж заходи, передбачені цією Конвенцією, для попередження транснаціональної організованої злочинності та боротьби з нею».

Л. М. Демидова зазначає: «ч. 3 ст. 28 КК пропонується викласти в редакції: «злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо він скоєний стійким об'єднанням декількох осіб (дві і більше), члени якого попередньо зорганізувалися для вчинення цього або інших злочинів, а також об'єднані єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи» [4], що відповідає ст. 34 зазначеної Конвенції ООН [5]. А норма Загальної частини (ч. 4 ст. 28 КК), що є чинною на даний час, містить положення, що злочинна організація має налічувати 5 і більше осіб, а організованої групи (ч. 3 ст. 28 КК) – 3 або більше особи.

Якщо підтримати пропозицію Л. М. Демидової, то у складі організованої групи буде мінімум 3 особи, а у злочинній організації – лише мінімум 2, що навряд чи є доцільним, навіть виходячи з потенційної суспільної небезпечності цих осіб. На мою думку, потрібно внести зміни до чинної редакції ч. 4 ст. 28 КК та вказати «Злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (3 і більше)...», оскільки з огляду на положення Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та суспільну небезпечність цього діяння є доцільним визнавати злочину організацію, яка налічує в собі три і більше особи.

У ході дослідженої роботи прийшов до висновку: ч. 4 ст. 28 КК не відповідає положенням ч. 1 ст. 255 КК України, тому, враховуючи положення Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, а також дослідження науковців, пропоную внести зміну до ч. 4 ст. 28, яка, на мою думку, має виглядати так: «Злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (три і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп».

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Українець В. В. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2009. 22 с.
3. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 13. *Вісник Верховного Суду України*. 2006. № 1. С. 2–6.

4. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003. 16 с.

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : від 15.11.2000 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789 (дата звернення: 20.02.2019).

Одержано 23.02.2019

УДК 343.988:343.6

Юрій Олександрович ЛЕВЧЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

ВІКТИМОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ У ЗАПОБІГАННІ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ПОБУТОВИХ ЗЛОЧИНІВ

На сучасному етапі боротьби зі злочинністю, важливою умовою кримінологічного аналізу злочинних посягань, зокрема сімейно-побутових злочинів, є відомості про жертв злочинів. Їх всебічне вивчення має відбуватися у зв'язку із взаєминами зі злочинцем, з урахуванням ролі у протиправній діяльності. Жертва насильницького злочину в сім'ї – важлива ланка в детермінації такої злочинної поведінки, а тому виражає сутність запобігання в напрямку від потерпілого.

Найбільшу частку сімейно-побутових злочинів становлять насильницькі злочини. Серед жертв, що постраждали від прояву кримінально-насильницької поведінки, жінки становлять 18 %, з них 89 % сприяли злочинному посяганням через свою віктимну поведінку [1].

В офіційній статистиці немає відомостей щодо вчинених насильницьких злочинів у сфері сімейно-побутових відносин. Разом з тим, за результатами конкретно-соціологічних досліджень 30–40 % тяжких насильницьких злочинів вчиняється саме в сімейно-побутовій сфері. Останніми роками поліція фіксує від 60 до 100 тисяч заяв та повідомлень про факти вчинення домашнього насильства. Хоча від фізичного домашнього насильства в Україні страждає орієнтовно 1,8 мільйона жінок. З кожним роком шокує статистика щодо насильства вдома невпинно зростає. За офіційними даними у минулому році близько 600 жінок загинуло від рук насильників, з усіх випадків сімейного насильства лише у 10 % жінка звертається до поліції. У 90 % випадків – це насильство чоловіків щодо жінок. Лише 10 % повідомлень про насильство в сім'ї доходить до правоохоронних органів [2].

Тому, вивчення жінок-жертв насильницьких злочинів у сім'ї дає можливість з'ясування найбільш віктимогенно значущих особистісних ознак і властивостей, процесу віктимізації, а також механізму криміногенно-віктимогенної взаємодії злочинця та жертви. При цьому мають бути проаналізовані і ситуація злочину, і емоційні, вольові, моральні якості жертв, їхній спосіб життя й соціальна роль.

Поведінка та особливості жертви насильства багато в чому можуть бути наслідком життєвої ситуації, яка характеризується наявністю насильства. Жертви «домашнього» насильства можуть перебувати в ізоляції внаслідок контролю партнера за їх особистим життям, зустрічами з друзями, родичами тощо. Шляхом подальшої ізоляції жертви-партнери доводять психологічний контроль над жертвою до такого рівня, коли по суті починають визначати реальність для жертви. Згодом ця тактика змінюється більш суворим контролем у вигляді вербального і фізичного насильства спрямованого на відокремлення жертви від родичів і друзів. Відтак, без будь-яких зовнішніх контактів, жертві стає все важче уникати психологічного контролю з боку партнера. Деякі починають вірити у слова партнера, що поодинокі не вижити, тоді як інші чинять опір такому спотворенню дійсності, але ціною емоційного стресу [3].

Зокрема, за даними аналізу результатів деяких досліджень встановлено, що частка жінок, які тією чи іншою мірою спровокували, наприклад, вбивство, майже удвічі нижча (37 %), ніж серед чоловіків-жертв убивства. Причому із загальної кількості жінок-жертв насильства лише 38 % на момент злочину були одружені, 62 % – були незаміжні, віковий пік віктимності для

жертв убивств і різного виду тілесних ушкоджень значно нижчий (у середньому на 7–8 років) ніж для жертв корисливих злочинів проти особи [4].

Важливою характеристикою жертви та її поведінки є освіта. У кримінологічних джерелах зазначається тенденція зниження частки малоосвічених жертв насильницьких злочинів, як і насильницьких злочинців загалом. Однак, як відомо, без урахування рівня загальної культури, освітній рівень не може істотно вплинути на вибір саме насильницького варіанта поведінки, оскільки прямої залежності між освітнім рівнем і формою поведінки особи не спостерігається.

Низький освітній, а часом і пов'язаний з ним культурний рівень проявляються очевидно. По-перше, особи з низьким освітнім і культурним рівнем вирізняються агресивністю; частіше вчиняють насильницькі злочини, а отже, провокують аналогічну реакцію стосовно до себе. По-друге, низький освітній та культурний рівень призводить до цілковитого невміння об'єктивно оцінити обстановку, можливі наслідки своєї поведінки, небажання звернутися по захист до компетентних органів, які захищають інтереси особистості.

Ще одним із віктимних факторів є спільна субкультура та маргінальне середовище, що характеризується процвітанню пияцтва, сварками й скандалами, сприяють частішому виникненню конфліктів, коли потенційну жертву не можна заздалегідь відрізнити від потенційного злочинця, коли лише випадок вирішує, хто стане жертвою, а хто – убивцею.

Аморальний спосіб життя, спільне вживання жертвою та злочинцем спиртних напоїв, відсутність морально-етичної вибірковості у сфері інтимних відносин, аморальний, розгульний спосіб життя – з одного боку, ілюструє стійку антисупільну орієнтацію значної частини жертв насильства в сім'ї, а з іншого – може вказувати на те, що в полі уваги правоохоронних органів переважно є дезадаптивні сім'ї, де сварки, бійки та дебош є нормою міжособистісного спілкування. Своєю чергою сім'ї, де насильство ретельно приховується, а жертва перебуває в цілковитій матеріальній та психологічній залежності від чоловіка й терпить систематичні прояви агресії, побої, приниження, зазнає психічної, фізичної, економічної шкоди внаслідок численних подружніх зрад, залишаються недосяжними для підрозділів поліції, а отже, такі жінки найбільш незахищені від проявів домашнього насильства.

Слід зауважити, що насильницькі злочини не завжди можуть бути нейтралізовані самою жертвою посягання. Насильство найчастіше супроводжується факторами несподіванки, стрімкості, інтенсивності нападу, які подеколи або паралізують волю жертви, або об'єктивно фізично позбавляють її можливості активного опору або, тим паче, можливості «уникнути злочину».

Отож незахищеність жінок-жертв сімейного насильства, на нашу думку, виступає зовнішньою, об'єктивною умовою їх віктимності. Суб'єктивна схильність може розглядатися як внутрішня причина того, що жінка стала жертвою злочину. Зрозуміло, що до цих чинників треба додати причини, які «закладені» в самому злочинцеві.

Кримінологічно значущою в певних ситуаціях є не тільки негативна поведінка жертви (напад, образи тощо), а й позитивна, що також може призвести до заподіяння шкоди (при захисті третьої особи від нападу, припинення злочину тощо).

Отже, кримінологічна інформація про типові варіанти поведінки жертви насильства в сім'ї, і особистісні характеристики є необхідною умовою розроблення ефективних заходів запобігання підрозділами поліції насильницьким проявам у сім'ї.

Отже, підсумовуючи викладене, можна узагальнити, що злочини у сфері сімейних відносинах, можуть мати такі спільні характеристики, що визначають їх віктимну поведінку: низька самооцінка; віра в міфи про насильницькі стосунки як норму співжиття, віра в «жіноче призначення» терпіти насильство чоловіка; беруть на себе відповідальність за дії кривдника; страждають від відчуття провини, заперечують своє почуття гніву до кривдника; мають різко виражені реакції на стрес і психосоматику; вірять в те, що сексуальні стосунки можуть стабілізувати стосунки загалом; впевнені, що ніхто не може їм допомогти у вирішенні проблеми насильства в сім'ї.

Безумовно прийняті законодавчі зміни, в Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а також ті, що стосуються криміналізації домашнього насильства (ст. 126-1 КК України), примушування до шлюбу (ст. 151-3 КК України), незаконного проведення абортів або стерилізації (ст. 152 КК України), запровадження обмежувальних заходів щодо особи, яка вчинила домашнє насильство (ст. 91-1 КК України), кримінальної відповідальності за

невиконання обмежувальних заходів або обмежувальних приписів і непроходження програми для кривдників (ст. 390-1 КК України) мають значно підсилити реагування на домашнє насильство в Україні та знизити рівень даної злочинності. Однак сьогодні в правовому полі відсутнє як законодавче визначення «жертва злочину», так і не передбачено віктимологічних запобіжних заходів. Тому, віктимологічний аспект щодо даної проблематики потребує додаткового науковопрактичного дослідження, що дасть можливість посилити запобіжну діяльність в даному напрямку.

Список бібліографічних посилань

1. Репецкая А. Л. Виновное поведение потерпевшего и принцип справедливости в уголовной политике. М., 1992. 184 с.
2. Калинина С. Б. Профессиональная деятельность консультанта кризисного центра по оказанию психологической помощи женщинам в ситуациях насилия : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13. Тверь, 2002. 300 с.
3. Щороку понад 1,8 мільйона українок потерпають через домашнє насильство // Укрінформ : сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2588861-soroku-ponad-18-miljona-ukrainok-poterpaut-cerez-domasne-nasilstvo.html> (дата звернення: 10.03.2019).
4. Чеханюк Л. В. Профілактика віктимної поведінки жінки як жертви злочинного посягання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. С. 11–12.

Одержано 14.03.2019

УДК [343.34:343.85](477)

Ярослав Григорович ЛИЗОГУБ,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри тактичної та тактико-спеціальної підготовки факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИТИЧНІ ЗАУВАЖЕННЯ ЩОДО ОКРЕМИХ ПРИПИСІВ ДЕЯКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Безпека суспільства – головне завдання будь-якої правової держави. Як правильно зазначає О. А. Корнієвський, це «одна з найважливіших умов існування та розвитку громадянського суспільства...» [1, с. 103]. Ще б пак, адже від того, наскільки, вибачте за тавтологію, у безпековому плані, є забезпеченим суспільство, залежить і його розвиток, і його оптимізація, і його життєздатність. У демократичній країні таке забезпечення можливе, як видається, лише за умов надійного функціонування відповідної правової царини. Найбільш суворим і, у певному сенсі, ефективним є її кримінально-правовий вид, оскільки саме кодекс законів про кримінальну відповідальність, яким, фактично, є чинний КК України, містить низку положень про заборону того чи іншого явища, що здатне заподіяти шкоду суспільній безпеці.

Проте, вищезазначена логіка спрацьовуватиме лише в тому випадку, якщо відповідні положення кодексу матимуть змістовно виважений, юридично та стилістично збалансований вигляд. Вигляд, в якому послідовно втілюватимуться елементи справедливої та грамотної кримінально-правової політики. Усе це, на нашу думку, можливе лише за умов їх, положень, ретельної доктринальної перевірки і інтерпретації.

Значної актуальності в розглядуваному контексті набуває група злочинів терористичної спрямованості, які законодавчо розташовані в розділі IX Особливої частини КК України, оскільки юридичний зміст ознак деяких з них, як видається, заслуговує на обговорення, а, можливо, навіть і виправлення. Деякі проблемні місця цієї групи суспільно небезпечних діянь нами вже розглядалися у попередніх наукових працях [2, с. 42–45], проте, як видається, не всі.

Проблема № 1. Редакція статті 258⁴ КК України «Сприяння вчиненню терористичного акту», з огляду на зміст діяння, частково відтворює юридичні ознаки злочину, закріпленого статтею 258³ «Створення терористичної групи чи терористичної організації». Так, однією з форм об'єктивної сторони основного складу, передбаченого статтею 258⁴, є вербування особи з метою вчинення терористичного акту. Вербування особи (людини), як справедливо зазначається у

літературі, знаходить свій вияв у її запрошенні, наборі або залученні. А це, у свою чергу, є, фактично, елементом ознаки «створення», зміст якої кримінально-правова теорія убачає й, зокрема, коли йдеться про підбір учасників. По суті, вербування особи з метою вчинення терористичного акту, у такий спосіб, є ознакою готування до злочину, передбаченого статтею 258³ КК України. Виходить, що здійснюючи вербування особи з метою вчинення терористичного акту, винний підлягатиме відповідальності одразу за два злочини: передбачений статтею 258³ і передбачений статтею 258⁴. На нашу думку, це певною мірою порушуватиме широко відомий кримінальний юстиції принцип *non bis in idem*, закріплений у тому числі Конституцією України у статті 61, оскільки, фактично, одне й теж діяння – вербування – одночасно каратиметься різними статтями кодексу, а, відповідно, винний двічі нестиме відповідальність за одні й ті самі дії, навіть попри те, що вони визначатимуть у підсумку різні, з точки зору чинного КК України, злочини (закінчений склад у рамках статті 258⁴ і незакінчений у статті 258³).

Проблема № 2. Певного сумніву набуває і, власне, редакція статті 258³ КК України. Так, відповідно до її тексту та змісту кримінально-караними визнано дії з приводу: а) створення терористичної групи і б) створення терористичної організації. Знову таки, з теорії кримінального права відомо, що за ступенем суспільної небезпеки такі утворення як група і організація є різними, а, отже, і відповідальність за них має бути диференційованою. Безспірно, нам можуть зауважити, що санкція статті є відносно-визначеною, і суд може регулювати таке питання залежно від обставин справи. Утім, це, напевно, є виправданим, оскільки оцінний характер санкції в такому випадку – це шлях до зловживань і, гіпотетично, рішення суду може залежати не завжди лише від обставин справи. Доцільним, як видається, було б розділити ці явища, диференціювавши їх різними статтями кодексу з відповідними розмірами санкцій.

Проблема № 3. Наступна проблема полягає в невдалій, на нашу думку, законодавчій реалізації ознак складу злочину, виписаного в статті 258¹ КК України, з огляду на редакцію діяння, викладеного в назві такої статті. Так, відповідно до назви розглядуваної кримінально-правової норми, кримінально-караними визначено дії з приводу втягнення у вчинення терористичного акту, а згідно з диспозицією частини першої цієї ж статті відповідальність передбачено й за примушування до вчинення терористичного акту. За певних обставин, звісно, примушування набуватиме ознак втягнення, але, якщо в тексті самої норми ці поняття законодавцем розрізняються, то алогічним виглядало б припущення, що, називаючи статтю саме в такий спосіб, законодавець розглядав примушування, як частину втягнення. Скоріше за все, це просто законодавча недбалість у застосуванні юридичної техніки під час викладу змісту статті, що розглядається. Уявляється, було б правильним доповнити назву норми словами «або примушування».

Підводячи підсумок викладеному, зазначимо, що подібна ситуація, навіть попри масштабні позитивні напрацювання вітчизняної кримінально-правової доктрини, що втілені на шпальтах кримінального кодексу, суттєво знижує його оптимізаційний потенціал, відхиляючи, у такий спосіб, правозахисний вектор у бік юридичної невизначеності та логічної непослідовності. У своєму Рішенні від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019 Конституційний Суд України зазначив, що «одним з головних елементів принципу верховенства права, закріпленого в частині першій статті 8 Основного Закону України, є юридична визначеність» [3]. Вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, підкреслюється у іншому Рішенні КСУ від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005), є підставою забезпечення однакового її застосування, виключає необмеженість трактування у правозастосовній практиці і можливість свавілля» [4].

Уважаємо, що постійне наукове обговорення подібних прогалин законотворчої діяльності щодо злочинів проти громадської безпеки стане серйозною запорукою того, що висвітлені вади найближчим часом будуть усунуті, а термінологічні розбіжності – виправлені.

Список бібліографічних посилань

1. Корнієвський О. А. Концепт суспільної безпеки: сучасний науково-експертний дискурс. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2009. Вип. 21. С. 103–107.
2. Лизогуб Я. Г. Науковий нарис законодавчих прогалин у злочинах терористичної спрямованості. *Юридична Україна*. 2019. № 1–2. С. 42–46.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України : від 26.02.2019 № 1-р/2019 // База даних (БД) «Законодавство

України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19> (дата звернення: 16.03.2019).

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу Х «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) : від 22.09.2005 № 5-рп/2005 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05> (дата звернення: 16.03.2019).

Одержано 19.03.2019

УДК 343.85

Олексій Миколайович ЛИТВИНОВ,

доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;

Євгенія Олексіївна ГЛАДКОВА,

кандидат юридичних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності
Харківського національного університету внутрішніх справ

ТРАНСГУМАНІЗМ І ЙОГО ВПЛИВ НА ОБ'ЄКТ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ

У сучасному світі все ширше поширюються ідеї трансгуманізму – теорії, згідно з якою людина в майбутньому розвинеться в іншу, більш досконалу істоту. Ідея не нова, але в сучасному варіанті замість традиційного еволюційного шляху пропонується опора на новітні досягнення науки.

Трансгуманізм – філософська концепція, а також міжнародний рух, що підтримують використання досягнень науки і технології для покращення розумових і фізичних можливостей людини з метою усунення тих аспектів людського існування, які трансгуманісти вважають небажаними – страждань, хвороб, старіння і навіть смерті.

Головною метою трансгуманізму є постійне вдосконалення людини, засноване на новітніх досягненнях науково-технічного прогресу. Для досягнення цієї мети трансгуманізм пропонує:

- підтримувати технічний прогрес;
- вивчати досягнення науки і техніки, вчасно запобігати небезпекам і ризикам, які можуть супроводжувати впровадження цих досягнень;
- розширювати свободу кожної окремо взятої людини, використовуючи науково-технічні досягнення;
- якомога більше віддалити, а в ідеалі – скасувати старіння і смерть людини, дати їй право самій вирішувати, коли вмирати і чи вмирати взагалі;
- протистояти вченням і організаціям, які мають цілі, протилежні ідеям трансгуманізму.

Потужний науково-технічний прогрес, що мав місце у другій половині двадцятого століття, і практично повна інформатизація, комп'ютеризація і проникнення мультимедійних технологій разом із загальною віртуалізацією спілкування посилили цей рух, який зайняв відповідне місце у масовій культурі та мистецтві.

Парадоксально, але кінцевою метою трансгуманізму не є формування транслюдини, як остаточної стадії розвитку людини. Транслюдина – це такий собі продукт нових технологій, який готується стати постлюдиною. Постлюдина – це нащадок людини, яка змінена до такої міри, що не є вже людиною. Постлюдина буде володіти розумовими і фізичними можливостями, що значно переважають можливості природної людини. Її тіло не буде знати хвороб і старіння, тобто люди можуть виявитися повністю штучними створіннями.

У сучасному суспільстві сформувалось в цілому позитивне ставлення до трансгуманізму, який пропагує нову форму людського існування з акцентом на тому, що людина завжди залишиться людиною. Але в тому й проблема: трансгуманізм, яким ми його знаємо, з кінця ХХ

століття задає новий вектор трансформації масової свідомості, що пов'язується виключно з необхідністю зміни людської природи за допомогою технічних засобів: нанотехнологій, біотехнологій, інформаційних технологій і когнітивної науки. Іншими словами, проривні технології покликані забезпечити не тільки «комфортне» середовище проживання, а й вдосконалення самої людини. Таким чином, конвергенція біологічних, інформаційних та когнітивних технологій стає частиною трансгуманізму, який виступає, в свою чергу, не тільки філософською концепцією, а й суспільно-політичним рухом. Та обставина, що тепер високі технології обумовлюють наявність ідеології, а не навпаки, на наш погляд, свідчить про тенденцію до зациклювання системи: безальтернативність вибору подається як досягнення науково-технічного прогресу. Відсутність варіантів вибору камуфлює деконструкцію практичного сенсу творчої діяльності, технологізацію соціальних відносин, розмикання соціального контуру і т. п. Подібний підхід з неминучістю призводить до спрощень і в середині соціальних процесів: конструювання гендеру, самоідентичності, нівелювання семантично навантажених понять «мати», «батько» і т. д., які ускладнюють рольову поведінку людини з виходом на ідеї надособистісного характеру.

Здійснити це можна лише за допомогою руйнування традиційних цінностей. Привести людство до єдиного стандарту можна лише через спрощення, примітивізацію людської свідомості. Унікальність людської цивілізації полягає у різноманітності окремих, що відокремлено розвивалися тисячоліттями культур. Змішати їх елементи означає знищити їх, розчинити тонкі структури культурних кодів в гігантському плавильному котлі. Лібералізм як ідея про те, що людина вибирає самостійно систему цінностей, насправді веде до втрати ціннісних орієнтирів, примітивізації свідомості, занурюючи людство в футуристичну архаїку, суспільство, де досконала технічна складова співіснує з примітивною масою населення.

Руйнування традиційної культури і освіти йде паралельно з руйнуванням сім'ї, як носія традиційних цінностей. Звідси всебічна підтримка ЛГБТ, у тому числі одностатевих шлюбів, ювенальної юстиції, фемінізму, пропаганди відмови від народження дітей (child free), створення «вільної людини», нібито не скутої стереотипами. «Кваліфікований споживач», з кліповим мисленням, який не дивиться далі холодильника – це не кінцева мета, а лише проміжна стадія «еволюції». Деградація людства і вдосконалення технологій неминуче ведуть до закабалення, диктату, тотального контролю.

Розмивання традиційних цінностей, стрижня культур, моральних якостей – ключова умова реалізації трансгуманістичного проекту. На жаль, цей процес набирає все більших обертів. І в даний момент ми бачимо, як метастази ракової пухлини трансгуманізму проникли і у сферу протидії злочинності, навіть у найбільш тендітну її частину, індивідуальну профілактику.

Будь-яка традиційна модель організації останньої має справу з деякими константними антропологічними характеристиками людини, наприклад, такими, як розум, дієздатність, поведінка. Їх наявність є свідченням безперервного історичного процесу осмислення людиною свого буття і закріплення своєї онтологічної ніші. Даний процес здійснюється за допомогою дії механізмів публічного обговорення і кристалізації його результатів. Знання про людину стають джерелом дій у механізмі індивідуальної профілактики, при цьому в різних дискурсах, у тому числі правових, відбувається «нормалізація» категорії «людина», коли від неї відсікаються ознаки «надлюдини» і «недолюдини». Цей концепт не є стійким, це не якась очевидна даність. Він породжує і зберігає різні репрезентації людини і різні оціночні маркери.

Навіть з огляду на всі численні недосконалості роду людського, ми тим не менш повинні з надзвичайною обережністю ставитися до проектів його біотехнологічної (як і будь-якої іншої) переробки. Звісно ж, що в тій мірі, в якій ми вважаємо, що природа людини є цінністю, що вона вимагає захисту, ми залишаємося на позиціях гуманізму. Якщо ж ми вважаємо, що найвищою цінністю є самі по собі довголіття, здоров'я, фізичні, психічні або інтелектуальні здібності, в ім'я яких можна переробляти людини, створюючи постлюдину, то ми занурюємось в тенета трансгуманізму, аж до антигуманізму.

Таким чином, трансгуманізм вперше ставить питання про наступну стадію еволюції людини, яка особливими методами штучно коригується. Однак використання такого підходу до постановки питання про наступну стадію еволюції людства, а також суперечливість вихідних посилок, з точки зору традиційного еволюціонізму (загальноприйнятого погляду), по відношенню до якого здійснюється оголошення результатів екстраполяції трансгуманізму, неминуче сприймається як парадокс (культурний, онтологічний) і викликає реакцію

заперечення, яка обумовлена не технологіями, а морально-етичними проблемами. Як показано вище, акцент на тих чи інших аспектах людського буття завжди викликає імпульс до зміщення і проведення нових антропологічних меж, а значить, і до появи «пропускних пунктів» у сферу «істинно людського», на сторожі чого повинні стати рекрутовані здоровим глуздом і механізмами самозбереження нашого виду моральні чесноти і традиційні цінності.

Одержано 11.02.2019

УДК 343.341(477)

Аліна Станіславівна ЛІТВІНОВА,

студентка 3 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

Науковий керівник:

Григорій Сергійович КРАЙНИК,

кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

БАНДИТИЗМ: СКЛАД ЗЛОЧИНУ ТА ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Одним із видів злочинів проти громадської безпеки є бандитизм, відповідальність за який передбачена ст. 257 Кримінального кодексу України (далі – ККУ). Незважаючи на стабільну тенденцію до поступового зменшення кількості злочинів цього виду, бандитизм залишається одним з найбільш небезпечних загально кримінальних проявів організованої злочинності. Так згідно з даними Науково-дослідницького інституту вивчення проблем злочинів імені академіка В. В. Сташиса упродовж з 2010-2018 року зареєстровано 349 фактів бандитизму за вироями, що набрали законної сили. Водночас зазначені цифри не відображають повною мірою масштаб розповсюдження бандитизму, через невелику частку розкриття, обмеженості прийомів та способів відмежування бандитизму від інших суміжних складів злочину. Таким чином, потрібно проведення кримінально-правового дослідження бандитизму.

Родовим та безпосереднім об'єктом бандитизму є суспільні відносини щодо забезпечення громадської безпеки, а додатковими факультативними виступають життя та здоров'я особи, власність, порядок обігу зброї та інші.

Згідно з п. 17 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 13 від 23.12.2005 р., бандою необхідно визнавати озброєну організовану групу або злочинну організацію, яка попередньо створена з метою вчинення кількох нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб або одного такого нападу, який потребує ретельної довготривалої підготовки. Банду слід вважати створеною з моменту досягнення її учасниками згоди щодо вчинення першого нападу за наявності планів щодо подальшої спільної злочинної діяльності такого ж характеру та за умови, що об'єднання набуло всіх обов'язкових ознак банди. При цьому не має значення, передувала створенню банди стадія існування об'єднання як організованої групи або злочинної організації чи банда одразу була створена як така [1].

Об'єктивна сторона виражається в трьох формах: організація озброєної банди з метою нападу на підприємство, установи, організації чи на окремих осіб – усічений склад злочину, участь у такій банді, участь у вчинюваному бандою нападі – формальний склад злочину. Для складу бандитизму достатньо вчинення хоча б однієї з цих дій.

Обов'язковими ознаками банди є: наявність у ній кількох (3-х і більше) суб'єктів злочину; стійкість (має місце лише у разі, якщо її створено для заняття злочинною діяльністю, вчинення, як правило, не одного, а кількох нападів.) В окремих випадках банду може бути створено для одного, але особливо небезпечного нападу, що потребує особливої підготовки; озброєність означає, що в учасників або хоча б у одного з них (в останньому випадку інші учасники мають знати про це й усвідомлювати можливість застосування зброї під час нападу) при цьому учасники банди могли озброїтися як до створення банди так і в процесі її організації. Відповідно до п. 21 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 13 дії, які полягають у незаконному заволодінні вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами,

вибуховими пристроями, їх придбанні, виготовленні, ремонті, або в незаконному заволодінні радіоактивними матеріалами чи їх придбанні, або у виготовленні, ремонті холодної зброї, вчинені з метою організації банди, а також аналогічні дії учасників уже існуючої банди чи збут останніми зазначених предметів належить кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 257 і ст. 262 або ч. 1 чи ч. 2 ст. 263 ККУ. Дії ж учасників банди, пов'язані з незаконним носінням, зберіганням, ремонтом та передачею (один одному) предметів, якими вона озброєна, є складовими елементами бандитизму і додаткової кваліфікації за ст. 263 ККУ не потребують [1]. При цьому слід враховувати, що кримінально відповідальність за ремонт зброї передбачена вже не ст. 263 ККУ, а ст. 263-1 ККУ.

Згідно з п. 23 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. участь в озброєній банді слід розуміти не тільки як безпосереднє здійснення нападів, а й як сам факт вступу особи до неї чи вчинення будь-яких дій, спрямованих на створення сприятливих умов для її функціонування (надання транспорту, приміщень, здійснення фінансування та матеріально-технічного забезпечення, постачання зброї, підшукування об'єктів для нападу, зберігання зброї, злочинно набутого майна, коштів тощо). Проте в будь-якому разі участь у банді (як форма бандитизму) обов'язково передбачає членство особи в цьому об'єднанні, яке набувається шляхом вступу до останнього. Вчинення зазначених дій особою, яка не є учасником банди, належить розцінювати як пособництво у бандитизмі [1].

Участь у вчинюваному бандою нападі може брати й особа, яка не входить до її складу. Проте дії такої особи можна кваліфікувати за ст. 257 ККУ тільки в тому разі, коли вона усвідомлювала, що є учасником нападу, який вчинює банда. Якщо ж зазначена особа не брала безпосередньої участі у нападі, а лише якимось чином сприяла в його вчиненні, її дії слід вважати пособництвом. Особи, які не були учасниками банди і не усвідомлювали факту її існування, але в будь-який спосіб сприяли у вчиненні нею нападу, несуть відповідальність за злочин, що охоплювався їхнім умислом.

Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі прямого умислу. Особи які не були учасниками банди і не усвідомлювали факту її існування але в будь-який спосіб сприяли вчиненню нею нападу несуть відповідальність за злочин, що охоплювався їх умислом. Другою обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони бандитизму є мета – напад на підприємства, установи, організації, або окремих осіб. Згідно із п. 24 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р., «нападом озброєної банди є дії, спрямовані на досягнення злочинного результату шляхом застосування насильства до потерпілого чи створення загрози його застосування. Такий напад вважається здійсненим і в тих випадках, коли члени банди не застосовували зброї, яка перебувала в їх розпорядженні» [1]. Треба враховувати те що ст. 257 ККУ, яка містить законодавче визначення поняття бандитизму, не передбачає ні якихось конкретних цілей вчинюваних бандою нападів як обов'язкової ознаки складу цього злочину, ні відповідальності за вчинення її членами під час нападу злочинних діянь, які утворюють самостійні склади злочинів (крім відповідальності за організацію банди, участь у ній та у вчинюваних нею нападах). Тому в таких випадках судам належить керуватися положенням ст. 33 КК, згідно з яким за сукупності злочинів кожен із них підлягає кваліфікації за відповідною статтею або частиною статті Особливої частини КК (п. 26 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 13) [1].

Хоча мотив не є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони бандитизму, він повинен враховуватися при призначенні покарання, зокрема, конфіскація майна застосовується лише тоді, коли бандитизм вчинено з корисливих мотивів (ч. 2 ст. 59 ККУ). Наприклад, якщо банда вчиняла згвалтування, і не забирала майно – конфіскація майна не призначається, тому що злочин не корисливий.

Суб'єкт бандитизму – фізична осудна особа, що досягла 14-річного віку [2, с. 292–296].

Розмежування бандитизму від озброєного розбою можливо здійснити по ряду ознак: бандитизм – це завжди застосування зброї, а розбій може бути вчинений і без зброї; в розбої зброя повинна використовуватися по призначенню, для бандитизму необхідно лише наявність зброї (розбійний напад кваліфікується в тих випадках, коли зброя застосована в ході нападу, напад збройної банди вважається таким, що вчинений, і тоді, коли наявна в членів банди зброя не застосовувалася); розбій може бути вчинений однією особою, а бандитизм – тільки збройною групою; при розбої, на відміну від бандитизму може застосовуватися не тільки зброя, але й інші предмети, що використовуються в такій якості; спеціальною ознакою банди є створення

озброєної групи для вчинення нападів, і на відміну від групи розбійників банда – це стійка група. На відміну від розбою, вчинюваного за попереднім змовою групою осіб, при організації банди ніколи не буває елементу стихійності або випадковості. У санкції ст. 257 ККУ передбачене основне покарання – позбавлення волі від 5 до 15 років. Додатковим покаранням за бандитизм в ККУ встановлена конфіскація майна (згідно ч. 2 ст. 59 ККУ за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня тяжкості), а по ч. 4 ст. 187 позбавлення волі на строк від 8 до 15 років з конфіскацією майна [3], тобто існує необхідність підвищення санкції в статті за бандитизм, враховуючи, що банди можуть вчиняти не тільки розбійні напади.

Суб'єктом обох злочинів є фізична осудна особа, яка досягла 14-річчя на момент вчинення даних злочинів. Для бандитизму кількісний склад повинен бути не менше трьох осіб, а в розбійному нападі – мінімум одна особа [4].

Суб'єктивна сторона бандитизму та розбою характеризується виною у формі прямого умислу. Щодо мети, то для ст. 257 ККУ (бандитизм) мета – напад на підприємства, організації, установи, або окремих осіб, а для ст. 187 ККУ (розбій) мета – заволодіння чужим майном [4].

Список бібліографічних посилань

1. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 13. *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 1. С. 2–6.

2. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2010. 608 с.

3. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

4. Ярошенко В. М. Окремі питання співвідношення бандитизму і розбою за Кримінальним кодексом України. *Молодий вчений*. 2018. № 4 (56). С. 1030–1040.

Одержано 11.03.2019

УДК 343.9:343.34(477)

Ірина Геннадіївна ЛУЦЕНКО,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДОТРИМАННЯ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Грунтовні зміни у багатьох галузях суспільного життя нашої країни відбуваються останнім часом. Система реформ, що має європейський вектор, повинна відповідати сучасним потребам та мати на меті не тільки необхідне, зрозуміле нормативно-правове забезпечення, а й розуміння, прийняття та усвідомлення українським суспільством.

Питання публічного порядку є невід'ємною складовою життєдіяльності сучасного суспільства. На сьогоднішній день не існує офіційно закріпленого визначення цього терміну. Серед науковців термін «публічний порядок» не отримав не тільки однозначного визначення, а й і права на існування. Ряд науковців переконані, що використання нових термінів зайве і переважніше діюче законодавство, до того ж не співпадає з офіційно визначеними поняттями. Інші ототожнюють «публічний порядок» з «громадським порядком», а подекуди визначають «публічний порядок» як базовий по відношенню до «громадського порядку».

Та попри таку неузгодженість термін «публічний порядок» являється законодавчо уживаним. Що стосується його наповнення, то для цього необхідно розкрити сутність категорій «порядок» та «публічний».

Окремі науковці порядок розглядають як: 1) стан урегульованості суспільних відносин нормами права, моралі, звичаями, правилами співжиття, нормами громадських організацій (отже, упорядкованість суспільних відносин означає їх сформованість правовими й іншими нормами); 2) результат дотримання членами суспільства встановлених правил і норм поведінки, які є загальновизнаними та загальноприйнятими [1].

Порядок, за українським академічним тлумачним словником, це – стан, коли все робиться, виконується так, як слід, відповідно до певних вимог, правил; певна упорядкованість [2]. Таким чином порядок можна розуміти як стан упорядкованості (систему) суспільних відносин, який відображає дотримання членами суспільства загальноновизнаних і загальноприйнятих норм (принципів) права, політики, економіки, моралі, та ін.

Термін «публічний» визначається як «1. Який відбувається в присутності публіки, людей; прилюдний, привселюдний, гласний, відкритий. 2. Призначений для широкого відвідування, користування; громадський, загальний, загальнодоступний [3, с. 621].

Отже, публічний порядок передбачає дотримання загальноприйнятих і загальноновизнаних правових і соціальних норм різними верствами населення, тобто стан який є антиподом злочинності, виключає та унеможливує її виникнення та існування.

Останнім часом зміни, що відбуваються в різних сферах життєдіяльності суспільства розбалансують, дестабілізують публічний порядок. Причиною тому є комплекс взаємо обумовлюючий суб'єктивних і об'єктивних детермінантів злочинності. До суб'єктивних детермінантів злочинності відноситься все особистісне, певні елементи соціальної психології, тобто те, що залежить волі людини (свідомість, мораль, звички, нахили, ціннісні орієнтири, а також психічне здоров'я та ін.). Загальна деградація суспільства радикально змінює людські відносини, під впливом яких суб'єктивні детермінанти злочинності проявляються у спотворених потребах, мотивах, цілях, моральних цінностях, правовому нігілізмі тощо. Потрапляючи в ту чи іншу ситуацію, людина з перекрученими особистісними якостями, не здатна розуміти яких правил вона має додержуватись або свідомо умисно порушує встановлений порядок, у тому числі і публічний. Варто відміти, що суб'єктивні детермінанти злочинності не піддаються негайному усуненню, адже шлях до виховання поваги до себе, оточуючих та суспільства в цілому тривалий і не кожному піддається.

Об'єктивні детермінанти злочинності прямо не залежать від волі людини і розвиваються завдяки протиріччям, що виникають у різних сферах суспільних відносин людей: економічній, політичній, правовій, культурній.

Економічна підсистема суспільних відносин складається з різних рівнів, де недоліки і прорахунки на найвищому рівні економічних відносин відбиваються не тільки на її нижчому рівні, а й негативно впливають на інші соціальні підсистеми. Протиріччя і незбалансованість господарського механізму, прорахунки економічного планування й господарювання, а також недоліки у системі розподілу матеріальних благ неминуче породжують високий рівень безробіття, низький рівень оплати праці, а в результаті бідність. Такий стан речей посилює протистояння між значною частиною населення, яка опинилася за межею бідності, та тими, хто на свою користь привласнює економічні блага, і у свою чергу ускладнює дотримання публічного порядку.

Політичні незгоди та конфлікт інтересів так само, як дисбаланс економічної підсистеми суспільних відносин, роз'єднують суспільство. Державні дії, отримуючи доступ до державних і суспільних ресурсів використовують їх на власну користь або на користь економічно впливових груп. Це призводить до неврахування або відвертого ігнорування інтересів окремої частини населення, що породжує соціальну несправедливість. До того ж постійні баталії, що точаться навколо впливових посад, не тільки не вирішують загальносуспільні проблеми, але й нарощують протистояння між різними групами населення, які є прихильниками того чи іншого політичного діяча (партії). Такі приклади прояву своєї політичної прихильності наше суспільство отримує на власному досвіді, де свідоме порушення публічного порядку переростає у загрозу національній безпеці України.

Неспроможність правової підсистеми суспільних відносин у повному обсязі захистити конституційні права, свободи та інтереси людей породжує правовий нігілізм. Наявність правового нігілізму унеможливує дотримання стану публічного порядку, оскільки виключає загальноновизнані та загальноприйняті правові норми і принципи. Неурегульованість суспільних відносин нормами права змушує людей вирішувати конфлікти та задовольняти інтереси неправовими, у тому числі, злочинними способами.

Культурний занепад суспільних відносин відбивається через нехтування власною культурою, історією, традиціями, національними цінностями, духовністю та ін. Насадження іноземної культури, бездумне копіювання не властивого українцям способу життя розділяє людей не тільки на державному рівні, а й серед малих груп (сім'я, друзі). Першочергове задоволення матеріальних потреб, відсувають на задній план загальнолюдські моральні та етичні норми. Така

розрізненість поглиблює суперечності між людьми і призводить до непорозумінь, які і провокують порушення публічного порядку: захват релігійний споруд, марш гідності тощо.

Таким чином, в основу дотримання публічного порядку мають бути покладені норми і принципи, які поєднують абсолютно різних людей (стать, вік, соціальний статус, матеріальний статок, національність, віросповідання та ін.) в усвідомленні загальнолюдських цінностей: збереження життя та здоров'я, безпека, мир, гідність, честь, повага...

Список бібліографічних посилань

1. Тацій В. Я., Битяк Ю. П., Грошев Ю. М., Цвік М. В. Конституція України – основа реформування суспільства. Харків : Право, 1996. 96 с.
2. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1976. Т. 7. С. 302.
3. Новий словник іншомовних слів: 20 000 слів / уклад. і передм. О. М. Сліпушко. Київ : Аконіт, 2008. 848 с.

Одержано 15.03.2019

УДК 343.97

Максим Геннадійович МАКСІМЕНЦЕВ,

кандидат економічних наук,
заступник голови правління Публічного акціонерного товариства
«Національна акціонерна компанія «Надра України» (м. Київ)

ЛАТЕНТНІСТЬ НЕЗАКОННОГО ПРОВЕДЕННЯ ПОШУКОВИХ РОБІТ НА ОБ'ЄКТАХ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ

Відомо, що латентність злочинів – один з потужних факторів їх детермінації. Відтак, зниження латентності відкриває не лише шлях до формування більш достовірної інформаційної моделі стану злочинності, а й через відповідну кримінально-превентивну практику зумовлює обструкцію чинників їх інтенсивного відтворення.

Ведучи мову про латентність злочинів, передбачених ч. 1 ст. 298 КК України (незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини), зауважимо перш за все на тому, що динаміка їх відтворення характеризується хвилеподібними коливаннями з періодами спаду й зростання в інтервалі 1,5 роки (див. рис. 1).

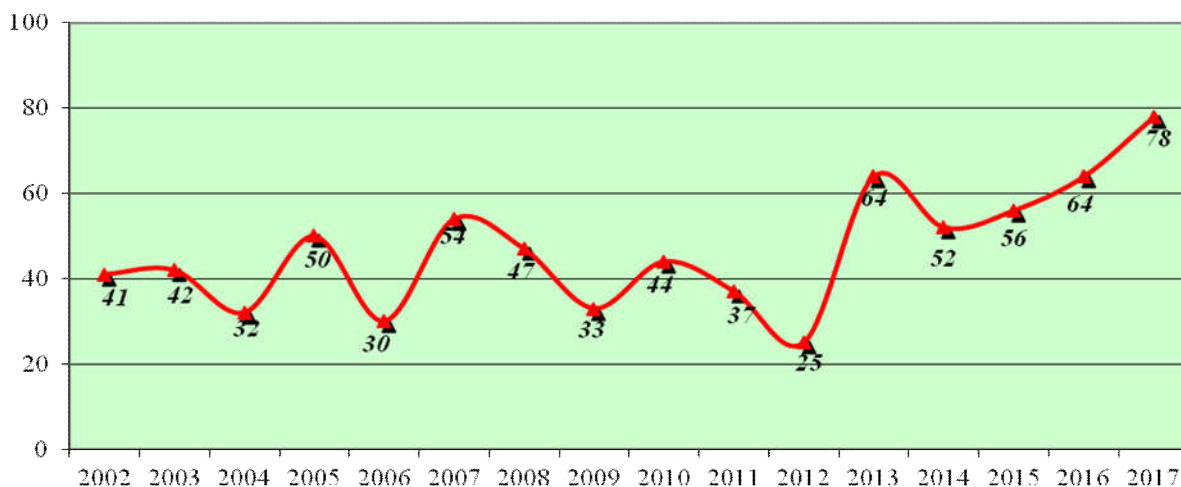

Рисунок 1 – Графічне зображення рівня й динаміки злочинів, передбачених ст. 298 КК України (2002–2017 рр.)

Середній темп приросту, розрахований ланцюговим способом порівняно невисокий близько 4,5 %, зберігаючи, таким чином, параметри стійкості кримінальної активності. Ця обставина засвідчує незначний вплив організаційно-управлінських, правових та політичних факторів на латентизацію відповідного сегменту злочинності у сфері надрокористування, яка здебільшого має об'єктивний (природний) характер.

Водночас, це жодною мірою не означає, що рівень латентності незаконного проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єктах археологічної спадщини в Україні є низьким. Навпаки.

За оцінками окремих дослідників, в тому числі й з Інституту археології НАН України, в нашій країні зараз існує потужний чорний ринок збуту археологічних знахідок. Незаконними пошуковими роботами щороку знищується близько тисячі археологічних пам'яток. На Півдні коїться справжній вандалізм: могильники трощаться гектарами, насипи степових курганів пробиваються колодязями, городища побиті ямами у пошуках скарбів. Знахідки викопуються, «як картопля», масовий археологічний матеріал кидається на місці злочину, а вирвані з археологічного контексту, безпаспортні дорогі речі продаються для домашніх музеїв, приватних колекцій, вивозяться закордон. Чорний ринок Європи нині завалений археологічними раритетами з України [1; 2 та ін.].

Загалом поширенню незаконного проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єктах археологічної спадщини в Україні притаманні ті ж особливості, що і для загальносвітового виміру цього феномену. «Чорні археологи» орудують як на вже розвіданих, легальних розкопках, так і поза ними, ініціативно. Так само вітчизняні археологи, стикаючись в своїй професійній діяльності на етапі польових досліджень з проведенням незаконних археологічних робіт, будучи свідками, очевидцями останніх воліють в більшості своїй не повідомляти до правоохоронних органів. Причин цьому, як засвідчили зібрані нами експертні оцінки, декілька і вони не вирізняються своєю «оригінальністю» у порівнянні з іншими видами злочинності: 1) низький рівень довіри до правоохоронних органів через впевненість у їх корумпованості, низькопрофесійності; 2) небажання в подальшому брати участь у кримінальному судочинстві, обумовленими його процедурами обтяженнями; 3) побоювання помсти з боку «чорних археологів». Також варто відмітити й низький рівень правосвідомості окремих професійних археологів.

Поруч з цим і самі правоохоронні органи не виявляють надто високої активності у протидії «чорній археології». По-перше, цей різновид злочинності ніколи не був і зараз не перебуває в числі пріоритетів оперативно-службової діяльності Національної поліції. По-друге, виявлення ознак цих злочинів, їх припинення об'єктивно пов'язане в більшості випадків з проведенням оперативно-розшукових заходів поза межами населених пунктів. Дається в знаки і кількісний, і якісний брак кадрів у віддалених від обласних центрів районних відділах поліції, їх надмірне службове навантаження, відсутність належних організаційних умов, транспортних засобів тощо. По-третє, виявлення ознак підготовки до незаконного проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єктах археологічної спадщини висуває низку специфічних вимог щодо здійснення оперативно-розшукових заходів, розстановки негласного апарату, компетентності останнього з питань археології тощо. Цілком зрозуміло, що і цей компонент поліцейської діяльності наразі не є розвиненим настільки, аби задовольняти вимогам ефективності в аналізованій сфері.

Як наслідок, правоохоронці часто не реагують, або реагують невчасно чи некоректно на повідомлення про незаконні розкопки, проведення пошукових робіт, втрачаються цінні археологічні матеріали. Не зайвим буде наголосити й на тому, що приблизно кожне п'яте (21,1 %) кримінальне провадження за ознаками злочинів, передбачених ч.1 ст.298 КК України закривається за відсутністю складу кримінального правопорушення (п.2 ч.1 ст.284 КПК України). Відтак, зацікавлені суб'єкти легальної археологічної діяльності далеко не завжди інформують правоохоронні органи, інколи вдаючись до самостійного реагування на незаконну діяльність. Симптоматичним в цьому аспекті є сам факт появи у фаховому археологічному дискурсі словосполучення «науково-рятувальні роботи».

Так, наприклад, на офіційному веб-сайті Інституту археології НАН України розміщено повідомлення такого змісту: «У жовтні 2017 р. Острівський загін Архітектурно-археологічної експедиції Інституту археології НАН України (керівник – В. Г. Івакін) здійснив термінові науково-

рятувальні роботи у Рокитнянському районі Київської області на правому березі р. Рось. Розпочаті розкопки були пов'язані з активною діяльністю грабіжників у цій місцевості. Одночасно, наш колега з Центру Балтійської та Скандинавської археології Романос Широухов (*Dr. Roman Shiroukhov*) звернув увагу на те, що фотографії окремих речей, які вірогідно походять з цього некрополя, відомі в Інтернеті. Наші пошуки в Інтернеті виявили, що речі, які напевне пов'язані з могильником, є у приватній колекції Євгена Гредунова, який проживає в м. Бровари. Подальші пошуки виявили подібні знахідки ще на одному сайті колекціонерів, де вони навіть не ховаючись обговорюють факт пограбування некрополя. Такі групи грабіжників нами були зафіксовані на території могильника [3].

Враховуючи викладені обставини, а також спираючись на зібрані нами експертні оцінки археологів масштабів поширення незаконних пошукових робіт, розкопок на об'єктах археологічної спадщини в Україні (а таких щороку нараховується кілька сотень), можемо констатувати *надвисокий рівень латентності злочинів, передбачених ч. 1 ст. 298 КК України, який сягає 90–95 %*.

Список бібліографічних посилань

1. Чорна археологія: злочин чи порятунок? // АРАТТА : сайт. URL: http://www.aratta-ukraine.com/news_ua.php?id=233 (дата звернення 01.03.2019).
2. Не стріляйте в археологів // ZN,UA : сайт / Дзеркало тижня. Україна. 2003. 26.09.2003. URL: https://dt.ua/CULTURE/ne_strilyaye_v_arheologiv.html (дата звернення : 01.03.2019).
3. Баранов В. І., Івакін В. Г. Нововиявлений балтський могильник XI ст. на Пороссі: попередні результати досліджень та проблеми охорони унікальної пам'ятки // Інститут археології Національної академії наук України : сайт. URL: <http://www.iananu.org.ua/novini/rujnuvannya-pam-yatok/527-novoviyavlenij-baltskij-mogilnik-khi-st-na-porossi-poperedni-rezultati-doslidzhen-ta-problemi-okhoroni-unikalnoji-pam-yatki> (дата звернення : 01.03.2019).

Одержано 04.03.2019

УДК [343.341:343.271](477)

Оксана Володимирівна МАЛЯРЕЦЬ,

студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

Науковий керівник:

Григорій Сергійович КРАЙНИК,

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

ЩОДО ЗАКОННОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ШТРАФУ В ПОРЯДКУ СТ. 69 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЗА ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ

До 2010 року фінансування тероризму кваліфікувалося за ч. 3 ст. 27, ч. 2 ст. 258 Кримінального кодексу (КК) України. Але згодом Верховна Рада України 18 травня 2010 р. прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», відповідно до якого Кримінальний кодекс (КК) України було доповнено ст. 258-5 (Фінансування тероризму) [1].

Таким чином, ця норма адаптувала кримінальне законодавство до міжнародно-правових стандартів, з метою реалізації положень Сорока рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF), затверджених на Берлінському засіданні Групи в червні 2003 р., Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, а також Директиви Європейського Парламенту й Ради 2005/60/ЄС щодо запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму. Події, які останнім часом відбуваються в Україні

(прояви сепаратизму й тероризму в Донецькій та Луганській областях, анексія АР Крим) засвідчують, що питання фінансування тероризму набуває актуальності для нашої держави. Унаслідок цього Верховна Рада України прийняла 14 жовтня 2014 р. новий Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», фінансування тероризму – надання чи збір будь-яких активів з усвідомленням того, що їх буде використано повністю або частково: для будь-яких цілей окремим терористом, терористичною групою або терористичною організацією; для організації, підготовки і вчинення окремим терористом, терористичною групою або терористичною організацією визначеного Кримінальним кодексом України терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, створення терористичної групи чи терористичної організації, сприяння вчиненню терористичного акту, провадження будь-якої іншої терористичної діяльності, а також спроби вчинення таких дій [2].

Санкція норми передбачає основне покарання позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до двох років та з конфіскацією майна, а за ч. 2 цієї статті караються позбавленням волі на строк від восьми до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

У частині 1 ст. 69 КК України передбачено такі умови призначення більш м'якого покарання чим передбачено в законі «за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може, крім випадків засудження за корупційний злочин, призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за цей злочин. У цьому випадку суд не має права призначити покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої для такого виду покарання в Загальній частині цього Кодексу» [3].

Водночас, судді вказують тільки на наявність декількох обставин, що пом'якшують покарання, і не мотивують його у судовому рішенні та не наводять точної аргументів щодо визнання їх такими, що істотно знижують ступінь тяжкості злочину; не вказують внаслідок якого тяжкого збігу особистих обставин слід призначити більш м'яке покарання ніж це передбачено санкцією статті, і головне питання полягає в тому як тяжкий збіг особистих обставин міг вплинути на вчинення даного злочину і чи присутній причинно-наслідковий зв'язок між ними.

Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 р. № 7 «Про призначення судами кримінального покарання» у п. 14 зазначає: «якщо санкція частини статті не передбачає основного покарання у виді штрафу, він може бути призначений лише в порядку переходу до більш м'якого виду покарання за наявності підстав, передбачених ст. 69 КК у цьому разі штраф призначається в розмірах, визначених ч. 2 ст. 53 КК, – від 30 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» [4].

Аналіз практики застосування кримінальних покарань щодо вироків за 258-5 КК України свідчить, що за останні роки простежується стійка тенденція до збільшення питомої ваги покарань, альтернативних позбавленню волі, що призначені за вироком суду, та зменшення частки позбавлення волі на певний строк, а також призначення більш м'якого покарання ніж визначений в законі.

Дану ситуацію можна спостерігати у справі № 753/23764/15-к щодо фінансування тероризму «Луганської народної республіки» («ЛНР»). Керівник терористичної групи діючи умисно у злочинній змові з іншими особами для приховування від правоохоронних органів вчинення фінансування тероризму та ухилення від кримінальної відповідальності, з використанням власного мобільного телефону, надавав вказівки та спрямував кошти, одержані з карток клієнтів «Першого комерційного центру», не тільки на власні картки, але й на підконтрольні йому картки, емітовані у ПАТ КБ «ПриватБанк». Загальна сума спрямованих коштів становить на 2015 рік 12 857 270 гривень, далі ці суми збільшувались.

По даній справі затвердили угоду про визнання винуватості укладену між заступником начальника відділу нагляду за додержанням законів органами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю і корупцією прокуратури Тернопільської області з обвинуваченими. Вирок суду визнавав винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 258-5 КК України та призначити йому покарання із застосуванням ст. 69 КК України у вигляді штрафу в розмірі 20 тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 340 тис. грн, на користь держави з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк три роки та з конфіскацією майна [5].

Ідентична ситуація у судовій справі № 263/9576/16-к щодо фінансування «ДНР», керівник терористичної організації у 2014 році, який був лояльно налаштованим до її діяльності та обізнаним про існування у складі «політичного» блоку терористичної організації «ДНР» так званих «Міністерства фінансів «ДНР», «Міністерства доходів та зборів «ДНР», «Центрального Республіканського Банку «ДНР», діючи умисно, з корисливих мотивів, з метою фінансового та матеріального забезпечення терористичної організації «ДНР, що в свою чергу забезпечувало безперешкодне отримання підприємством, та ним самим, як засновником, незаконних доходів на тимчасово окупованій території Донецької області України, прийняв рішення про фінансування діяльності терористичної організації «ДНР» шляхом сплати непередбачених чинним законодавством, так званих «податків» до «Центрального Республіканського банку «ДНР», а також про матеріальне та фінансове забезпечення бойових підрозділів зазначеної терористичної організації шляхом систематичного надання їм грошових коштів. Загальна сума непередбачених чинним законодавством, так званих «податків» становить 1 506,54 грн. Покарання обвинуваченому було призначено у вигляді штрафу в розмірі 3000,00 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 51000 грн [6].

Постає питання щодо законності призначення штрафу замість основного покарання у вигляді позбавлення волі. Враховуючи суспільну небезпеку фінансування тероризму, що може спричинити шкоду як окремому громадянину так і державі в цілому. У свою чергу, фінансування тероризму націлене на забезпечення проведення терористичного акту, що має на меті забезпечити загибель людей, знищення матеріальних об'єктів і цінностей, забруднення навколишнього природного середовища.

Аналіз судової практики призначення покарання за ст. 285-5 КК України дозволяє констатувати, що є випадки призначення замість позбавлення волі, що відповідає суспільній небезпечності цього злочину, штрафу в порядку, передбаченому ст. 69 ККУ країни. Виявлені обставини, що пом'якшують покарання: позитивні характеристики злочинців, наявність на їх утриманні інших осіб. Дані обставини не можуть істотно знижувати ступінь тяжкості фінансування тероризму, а тому призначення штрафу в порядку ст. 69 КК є незаконним. Тим більше призначення штрафу особі, яка має достатньо фінансів, щоб фінансувати терористів, не відповідає меті покарання, а саме карі, виправленню та запобіганню новим злочинам.

Список бібліографічних посилань

1. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» : закон України від 18.05.2010 № 1702-18. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 29. Ст. 392.
2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : закон України від 05.01.2014 № 1702-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/170218> (дата звернення: 10.03.2019).
3. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.03.2019).
4. Про призначення судами кримінального покарання : постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 № 7// БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03> (дата звернення: 10.03.2019).
5. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 28 груд. 2015 р. : справа № 753/23764/15-к, провадження № 1-кп/753/884/15 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54799070> (дата звернення: 10.03.2019).
6. Вирок Жовтневого районного суду міста Маріуполя Донецької області за ч. 2 ст. 258-5 КК України.

Одержано 12.03.2019

УДК 343.97

Андрій Васильович МИКИТЧИК,кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Активний розвиток комунікаційних мереж, інформаційних технологій і масової комп'ютеризації призвели до еволюційних змін кримінального середовища не тільки на рівні окремих держав, а й у всьому світовому співтоваристві. Відсутність належного соціального контролю призвела до того, що мережа Інтернет практично безкарно стала використовуватися злочинцями як місце і основний засіб вчинення різних протизаконних посягань, як традиційних (шахрайств, крадіжок), так і інших – викрадень та продажу конфіденційної інформації, вимагань, «геймерських» шахрайств, а так само поширення предметів і послуг, які були виключені з легального обігу (наркотичних засобів, дитячої порнографії). Особливу небезпеку становлять кіберекстремізм і крайня його форма – кібертероризм, тобто дії з дезорганізації роботи інформаційних систем, що створюють небезпеку загибелі людей, заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших суспільно небезпечних наслідків, якщо вони вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення або здійснення впливу на прийняття рішень державними органами, а також погроза вчинення зазначених дій з тією ж метою.

Запобігання кіберзлочинності є однією з найбільш актуальних і складних кримінологічних проблем. Висока латентність, зростання числа кіберзлочинів, вдосконалення інформаційних технологій, що створюють нові можливості вчинення злочинів, вимагають кардинально інших підходів запобігання злочинів що вчиняються у віртуальному просторі та створюють загрози для глобальних інформаційних мереж і суспільства в цілому.

Досліджуючи кіберзлочинність в Україні можливо дійти наступних висновків, а саме:

- кіберзлочинність є різновидом злочинності, яка існує нарівні з насильницькою, корисливою, корупційною, екологічною та іншими видами;
- тісно взаємопов'язана з іншими видами злочинності, оскільки злочини в сфері комп'ютерних технологій доволі часто виступають способом вдосконалення інших кримінальних правопорушень (крадіжка, вимагання, шахрайство та ін.);
- має високотехнологічний характер, що викликано використанням ІТ-технологій, інформаційно-телекомунікаційних мереж, комп'ютерних пристроїв, носіїв комп'ютерної інформації та інше, які виступають знаряддями і засобами вчинення кримінальних правопорушень;
- мають високий ступінь латентності, яка становить від декількох десятків до декількох тисяч відсотків з різних видів злочинних діянь, що обумовлено різними об'єктивними факторами (небажання жертв комп'ютерних злочинів звертатися до правоохоронних органів, неочевидність комп'ютерних злочинів для більшості населення в силу їх вчинення у віртуальному середовищі, складність виявлення комп'ютерних злочинів за відсутності необхідної кількості фахівців в правоохоронних органах та ін.);
- носить високоорганізований характер і тісно взаємопов'язана з організованою злочинністю, так як значна кількість кіберзлочинів (DDoS-атаки, Е-банкінг, фішинг, створення ботів та ін.) вчиняється злочинними групами;
- має «професійний» характер, так як особи, які вчиняють кіберзлочини мають злочинну спеціалізацію, не вчиняючи інших видів злочинних діянь; отримують злочинний дохід (прибуток) в результаті злочинної діяльності; мають необхідні знання, вміння, навички в сфері ІТ-технологій для вчинення злочину; дотримуються певних правил, законів, понять і термінології, що дозволяють їм спілкуватися, обмінюватися досвідом і знаходити однодумців;
- характеризується транскордонністю, так як кіберпростір існує поза державними кордонами і будучи загальнодоступним, дозволяє злочинцю, що знаходиться на території однієї держави, вчиняти злочинні дії щодо осіб, які перебувають в іншій державі;
- носить транснаціональний характер, так як кіберзлочинці в силу своєї приналежності до комп'ютерного «андеграунду» для отримання злочинних доходів та спрощення вчинення злочинних діянь на території двох і більше держав змушені, незалежно від національності, об'єднуватися в міжнародні злочинні групи [1, с. 356];

– знаходиться в стані динамічного розвитку, що обумовлено постійним вдосконаленням існуючих і створенням нових ІТ-технологій, залученням до інформаційних відносин нових учасників, розширенням кіберпростору за рахунок збільшення числа користувачів мережі Інтернет, мобільних комп'ютерних пристроїв, переходом до електронного документообігу все більшої кількості організацій, підприємств, установ;

– отримала риси економічної злочинності, так як більшість кіберзлочинів відбувається в банківсько-фінансовому або корпоративному секторі (інтернет-банкінг, банківський фішинг, кібервимагання та ін.), а діяльність злочинців спрямована на вилучення доходів (прибутку);

– трансформується в злочинність політичного характеру, що пов'язано з активізацією протиправної діяльності в кіберпросторі представників хакерського руху, спецслужб і силових структур зарубіжних держав, міжнародних екстремістських і терористичних організацій (DDoS-атаки на урядові сайти, кібершпіонаж щодо інформаційних ресурсів органів державної влади, правоохоронних органів, підприємств оборонно-промислового комплексу, дипломатичних представництв та інше.

Аналіз стану і криміногенного комплексу кіберзлочинності дозволяє сформулювати висновок про те, що запобігання їй повинно ґрунтуватися на таких основних підходах:

Міжнародний підхід передбачає консолідацію зусиль правоохоронних органів різних держав, а також створення спеціальних органів і підрозділів по боротьбі з кіберзлочинністю. Особливості кіберзлочинності з усією очевидністю свідчать про неможливість ефективного протистояння їй в межах окремих держав, без активного міжнародного співробітництва.

Правовий підхід пов'язаний з удосконаленням правових механізмів національного та міжнародного законодавства, що передбачає відповідальність за кіберзлочини. Оскільки на сьогоднішній день жодна держава не може захистити себе від кіберпосягань приймаючи правові заходи тільки на національному рівні, вбачається необхідним організація і реалізація комплексної програми запобігання кіберзлочинності, що включає: гармонізацію кримінального законодавства про кіберзлочини; розробку на міжнародному рівні і імплементацію в національне законодавство процесуальних стандартів, що дозволяють ефективно розслідувати злочини в глобальних інформаційних мережах; міжнародне співробітництво правоохоронних органів при розслідуванні кіберзлочинів на оперативному рівні; дієвий механізм вирішення юрисдикційних питань в кіберпросторі.

Таким чином, міжнародне співробітництво є ключовим моментом в ліквідації правового вакууму, який існує між розвитком інформаційних технологій і реагуванням на них законодавцем.

Технічний підхід передбачає запобігання кіберзлочинам за рахунок реалізації заходів технічного характеру, що забезпечують безпеку в інформаційній сфері, а також формування матеріально-технічної бази підрозділів по боротьбі з кіберзлочинністю, виходячи з принципу «найсучасніша техніка».

Організаційний підхід має на меті розробку і запровадження в практику, удосконалених організаційно профілактичних заходів. Перш за все слід відійти від вирішення проблеми запобігання кіберзлочинності шляхом подолання існуючих тенденцій, і перейти до активної розробки інформаційної безпеки на випередження. Необхідно об'єднання зусиль всіх учасників, зацікавлених у запобіганні кіберзагрозам: правоохоронних органів, підприємницького середовища, громадських організацій, науково-дослідних установ і громадян.

Запобігання кіберзлочинності має включати в себе заходи віктимологічної профілактики – підвищення рівня цифрової грамотності населення і сприяння в просуванні індивідуальних засобів захисту особистої інформації. Актуальними є поглиблені віктимологічні кримінологічні дослідження кіберзлочинності, спрямовані на виявлення об'єктивних закономірностей, детермінант кіберзлочинності, характеристик окремих типів особистості кіберзлочинців, а також різних аспектів забезпечення кібербезпеки.

Таким чином, проведений аналіз дає підстави зробити висновок про те, що проблема запобігання кіберзлочинності є багатогранною і лежить не тільки у законодавчій сфері, а і в технічній і технологічній.

Список бібліографічних посилань

1. Протидія кіберзлочинності в Україні: правові та організаційні засади : навч. посіб. / О. Є. Користін, В. М. Бутузов, В. В. Василевич та ін. Київ : Скіф, 2012. 728 с.

2. Іванченко О. Ю. Кримінологічна характеристика кіберзлочинності, запобігання кіберзлочинності на національному рівні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 3. С. 172–177.

3. Кравцова М. О., Литвинов О. М. Запобігання кіберзлочинності в Україні : монографія. Харків : Панов, 2016. 212 с.

Одержано 14.03.2019

УДК 343.96:351.741

Тетяна Василівна МИРОНЮК,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ ЩОДО ПСИХІЧНОХВОРИХ ОСІБ

Законодавчі новели, які впроваджуються в процесі реформування, в нашій державі – є безумовно необхідними, оскільки мають за мету покращити рівень діяльності тих органів, служб і установ, що служать на користь суспільства, захищають права та свободи громадян.

Так, поліцейська реформа розпочалася з прийняття закону України «Про національну поліцію», в якому передбачені правові інститути діяльності поліції, що безумовно покликані забезпечити належний та необхідний захист прав громадян. Серед таких інститутів слід виокремити, до цього не існуючого в практиці поліції, інституту «поліцейське піклування».

Одним із видів поліцейського піклування визначено піклування щодо особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення, та особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі. На нашу думку, саме ця категорія осіб на сьогодні потребує особливої уваги з боку держави та суспільства. Сьогодні існує ряд невирішених питань як на законодавчому так і організаційному рівнях, які впливають на належне забезпечення реалізації даного заходу.

Разом з цим, поліцейське піклування відноситься до одного з превентивних поліцейських заходів. Застосовуючи превентивні заходи, поліцейські тим самим створюють необхідні умови, для неухильного дотримання законів, виявлення і припинення різних правопорушень, відвернення можливості посягання на суспільні відносини, які охороняються правом.

Так, за статистичними даними 1,2 млн українців (тобто більше 3 % всього населення країни) страждає на психічні розлади, цей показник з кожним роком зростає. Україна займає перше місце в Європі за кількістю психічних розладів майже 2 млн наших співвітчизників щороку стають пацієнтами психіатричних лікарень. «За оцінками фахівців, від різноманітних нервових розладів страждає кожен третій українець» [1]. За прогнозами Всесвітньої організації охорони здоров'я, до 2020 року психічні розлади увійдуть до першої п'ятірки хвороб (за [1]).

Найпоширенішою причиною розладів психіки в Україні є вживання алкоголю і наркотиків. На другому місці – розлади, пов'язані із травмами мозку або церебральною дисфункцією. До таких хвороб, зокрема, відносяться хвороба Альцгеймера, судинна деменція та інші. Третє місце – група з розумовою відсталістю всіх ступенів. Четверта за кількістю зареєстрованих хворих в Україні група налічує шизофренії і шизоафективних розладів. На п'ятому місці – невротичні, пов'язані зі стресом, і соматоформні розлади [2]. Наприклад, депресії, тривожні розлади, фобії, obsesивно-компульсивні розлади та інші. До них схильні, в першу чергу люди, які часто знаходяться у стресових ситуаціях: наприклад, заробітчани, шахтарі і військові. Згідно з дослідженнями Дніпропетровської медичної академії МОЗ, після знаходження в зоні АТО 25 % бійців скаржилися на підвищену агресивність, 12 % – на нав'язливі спогади про пережите, 10 % – на нічні кошмари і 2–3 % – на головний біль і погіршення пам'яті [1]. Звичайно в статистиці враховані лише ті люди, які проходили стаціонарне, амбулаторне або консультативне лікування в установах Міністерства охорони здоров'я. Справжня кількість людей із тими чи іншими порушеннями психічного здоров'я може істотно відрізнятись від офіційних даних [2].

В першу чергу, досліджуючи проблему поліцейського піклування над психічнохворими варто звернути увагу на відсутність визначення в законі «Про Національну поліцію» самого поняття «поліцейського піклування». Так само не існує сьогодні єдиної точки зору щодо визначення психічнохворої людини.

Особливості здійснення поліцейського піклування щодо особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення, та особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі, додатково врегульовані Законом України «Про психіатричну допомогу» [3, с. 22].

Підставою здійснення поліцейського піклування до особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення, є, передусім, наявність обґрунтованої підозри, що вона втекла з такого закладу. Обґрунтованою підозра може бути за наявності двох обставин: по-перше, наявність інформації про втечу особи з психіатричного закладу, по-друге, наявність судового рішення, відповідно до якого така особа утримувалась у відповідному закладі; і по-третє, наявність даних про можливе місцеперебування такої особи (отримані від громадян або виявлені поліцейськими самостійно). У такому випадку, результатом поліцейського піклування є передання особи до закладу, в якому вона утримувалась.

При здійсненні поліцейського піклування щодо особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі існує ряд труднощів. Так, Закон України «Про психіатричну допомогу» визначає психічні розлади як розлади психічної діяльності, визнані такими згідно з чинною в Україні Міжнародною статистичною класифікацією хвороб, травм і причин смерті [4].

При прийнятті рішення про здійснення поліцейського піклування особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі, слід додатково мати на увазі положення ст. 3 Закону України «Про психіатричну допомогу», яка встановлює принцип презумпції психічного здоров'я, який означає, що кожна особа вважається такою, яка не має психічного розладу, доки наявність такого розладу не буде встановлено на підставах та в порядку, передбачених цим законом та іншими законами України [3, с. 25]. Відповідно до ст. 11 Закону України «Про психіатричну допомогу», наявність чи відсутність в особі психічного розладу встановлюється за результатами психіатричного огляду. Психіатричний огляд особи може бути проведено без її усвідомленої згоди або без згоди її законного представника лише у виключних випадках, а саме – коли одержані відомості дають достатні підстави для обґрунтованого припущення про наявність у особи тяжкого психічного розладу [4]. Слід звернути увагу, що у даному випадку мова йде про тяжкий психічний розлад, а не просто психічний розлад. Тому саме по собі проявлення у особи ознак вираженого психічного розладу не є підставою для здійснення поліцейського піклування, якщо особа не створює реальної небезпеки оточуючим або собі.

Разом з цим, науково та теоретично доведено, що психіатричні розлади є факторами під впливом яких особа може скоїти правопорушення та злочин або ж сама стати жертвою. Тому надання медичної допомоги такій особі, а також застосування до неї поліцейського піклування є вкрай необхідним та має бути вирішеним на всіх рівнях державної політики.

Сьогодні також гостро стоїть питання щодо розміщення осіб, які мають психічні розлади в тому числі, пов'язаних і з вживанням алкоголю чи наркотиків до відповідних медичних закладів. Оскільки їх відмовляються приймати як наркодиспансери так і психіатричні лікарні, у зв'язку з об'єднаними станами та діагнозами, що викликає також труднощі в процесі поліцейського піклування. А також існують певні труднощі, пов'язані з перевіркою таких осіб за обліками.

Отже, ще одним невирішеним питанням та суспільною проблемою, є медико-соціальна реабілітація людей із психічними захворюваннями. Заходи медичного характеру, з одного боку, передбачають лікувально-реабілітаційні заходи стосовно психічно хворих, а з іншого – захист суспільства від небезпечних дій, які можуть вчинятися особами з хворобливих мотивів.

Звичайно, практика щодо поліцейського піклування психічнохворих осіб продовжує формуватися та потребує окремого комплексного, поглибленого та науково-практичного вивчення. Складність такого дослідження обумовлена тим, що обрана проблематика знаходиться у невід'ємному зв'язку з іншими галузями знань, а саме з медичною психіатрією, та потребує наявності спеціалізованих знань. Сьогодні потребують вирішення питання що стосуються

узгодженості та визначення основних понять на законодавчому рівні; нормативно-правового регулювання взаємодії при розміщенні психічнохворих осіб до лікувальних закладів; запровадження Єдиний реєстру психічнохворих осіб; розробка алгоритму дій як для поліцейських так і для медичних працівників при виявленні психічнохворої особи, яка потребує допомоги. А також, враховуючи зазначені ризики та ряд прогалин в законодавстві, які знижують можливість реалізації даного заходу в практичній діяльності поліції, слід узгодити та допрацювати пені законодавчі положення.

Список бібліографічних посилань

1. Хворіємо: Україна лідирує в Європі за кількістю психічних розладів // Etcetera : сайт. URL: <https://uk.etcetera.media/boleem-ukraina-lidruet-v-evrope-po-kolichestvo-psihiicheskikh-rasstroystv.html> (дата звернення: 09.03.2019).
2. Медики назвали найпоширеніші психічні розлади українців // Кореспондент.net : сайт. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3928335-medyky-nazvaly-naiposhyrenishi-psykhichni-rozlady-ukraintsiv> (дата звернення: 09.03.2019).
3. Святокум І. О. Особливості здійснення поліцейського піклування в Україні : наук.-метод. рек. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. 31 с.
4. Галустян О. А., Захаренко Л. М., Юрченко-Шеховцова Т. І. Особливості професійного спілкування інспекторів патрульної поліції під час охорони публічного порядку // Електронний репозитарій Національної академії внутрішніх справ : сайт. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/2262/1/%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%98~1.PDF> (дата звернення: 09.03.2019).

Одержано 11.03.2019

УДК 343.58:342.9:351.765(477)

Ігор Іванович МИТРОФАНОВ,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри галузевих юридичних наук
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ: ПРИХОВАНЕ ОБЛИЧЧЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРЕЮДИЦІЇ

Стаття 299 Кримінального кодексу України (далі – КК) передбачає покарання за жорстоке поводження з тваринами, що відносяться до хребетних, у тому числі безпритульними тваринами, що вчинене умисно та призвело до каліцтва чи загибелі тварини, а також нацьковування тварин одна на одну чи інших тварин, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, публічні заклики до вчинення діянь, які мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, а також поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій у виді арешту на строк до шести місяців або обмеження волі на строк до трьох років.

Разом з тим ст. 89 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) встановлює адміністративне стягнення за жорстоке поводження з тваринами – знущання над тваринами, завдання побойів або вчинення інших насильницьких дій, що завдали тварині фізичного болю, страждань і не спричинили тілесних ушкоджень, каліцтва чи загибелі, залишення тварин напризволяще, у тому числі порушення правил утримання тварин, у виді штрафу від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією тварини, якщо перебування тварини у власника становить загрозу для її життя або здоров'я.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», прийнятий Верховною Радою України від 22.02.2017, що вводиться в дію через рік після набрання чинності цим законом, санкція ч. 1 ст. 299 КК змінюється на штраф від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешту на строк до шести місяців або обмеження волі на строк до трьох років. Тобто, цей закон ч. 1 ст. 299 КК України чітко відносить до кримінальних проступків за санкцією. Не порівнюючи диспозиції лише зазначу, що подібна фіксація однакових за назвою деліктів в одному випадку як адміністративних, а в іншому – кримінально караних свідчить про наявність прихованої адміністративної юрисдикції, від якої,

як мені здавалося, відмовився законодавець, ухвалюючи КК України в 2001 році. Таке уможлиблюється через те, що закон від 22.02.2017 свідчить про одне – законодавець пішов найменшим шляхом супротиву та відмовимся від очищення адміністративно-деліктного права шляхом віднесення тих чи інших адміністративних проступків, що стосуються сфери державного управління, до кримінальних проступків.

Проте в КК України законодавець ввів і адміністративну преюдицію в чистому вигляді, що створюється появою в КУпАП ст. 183² «Ухилення особи від відбування адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт», а в КК ст. 389² «Злісне ухилення особи від відбування адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт». При цьому, як це повелося останнім часом, робиться таке через «утаємнені» зміни до КК України. Так, із назви Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання» аж ніяк не випливає, що до КК будуть вноситися якісь зміни. Безперечним є факт необхідності протидії такому негативному явищу як ухилення від сплати аліментів на утримання своїх дітей, але тенденції подібного (прихованого) кримінально-правового законотворення набувають загрозливих явищ. Крім того, реанімація інституту класичної адміністративної преюдиції в кримінальному праві потребує наукового обґрунтування та тлумачення, щоб спростити практикам процес реалізації пов'язаних між собою норм адміністративного права та норм кримінального права.

Адміністративну преюдицію в кримінальному праві слід відрізнити від адміністративно-процесуальної преюдиції рішень суду у провадженнях, що регламентуються Кодексом адміністративного судочинства (далі – КАС) України. Так, обставини, встановлені рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, у якій беруть участь ті самі особи або особа, стосовно якої встановлено ці обставини, якщо інше не встановлено законом (ч. 4 ст. 78 КАС України). Вирок суду в кримінальному провадженні, ухвала про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності або постанова суду у справі про адміністративне правопорушення, які набрали законної сили, є обов'язковими для адміністративного суду, що розглядає справу про правові наслідки дій чи бездіяльності особи, стосовно якої ухвалений вирок, ухвала або постанова суду, лише в питанні, чи мали місце ці дії (бездіяльність) та чи вчинені вони цією особою (ч. 6 ст. 78 КАС України).

Взагалі під преюдиціальність розуміється як юридичне правило, за яким установлені судом у якійсь справі обставини та правові відносини, викладені у вирокі, судовому рішенні, що набрали законної сили, мають прийматися без доведення та не можуть бути спростовані під час розгляду судами інших справ. Преюдиціальність (від лат. *praejudicium* – попереднє рішення) – обов'язковість фактів, встановлених *судовим рішенням*, що набуло законної сили в одній *цивільній справі*, для суду при розгляді інших цивільних справ, в яких беруть участь ті самі особи. Преюдиціальність базується на правовій властивості законної сили судового рішення та визначається його суб'єктивними й об'єктивними межами, за якими сторони та треті особи з самостійними вимогами, що брали участь у справі, а також їхні правонаступники не можуть знову заявляти в суді ті самі вимоги, з тих самих підстав, а також оспорювати в іншому процесі встановлені судом у рішенні з такої справи факти.

Адміністративною преюдицією в кримінальному праві вважається зафіксований особливою конструкцією складу кримінального правопорушення преюдиціальний зв'язок між кількома аналогічними деліктами, вчиненими протягом певного (визначеного законом) періоду після застосування до винного заходів адміністративного стягнення за одне із правопорушень, завдяки чому вчинене кваліфікується як злочин і до винної особи застосовуються засоби кримінально-правового впливу.

Із огляду на одночасну появу ст. 183² КУпАП і ст. 389² КК виникає питання про можливість поступового нівелювання кордонів між кримінальним і адміністративно-деліктним правом? Можливо законотворці виходили з того, що перспективою механізму кримінально-правового регулювання є те, що блок засобів кримінально-правового впливу механізму реалізації кримінальної відповідальності (далі – МРКВ) планомірно буде позбавлятися від суворих примусових засобів винятково з метою домагання правомірності поведінкових актів не за рахунок побоювання санкцій кримінально-правових нормативів Особливої частини КК України, а прогресивних моральних настанов і звичок. Зростання морального призначення КК України,

послідовна його лібералізація національною політикою в сфері протидії злочинності визнається найважливішим вектором оновлення його норм для того, щоб запобігти кримінально караним діянням, а в разі, якщо запобіжна функція ЗУпКВ не спрацьовує, відновити соціальну справедливість для потерпілого, соціуму, держави та винного.

Правила відкритої адміністративної преюдиції, що мають тепер бути розроблені в науці сучасного кримінального права України, посядуть досить суттєві та впливові місця як у контексті зумовленості політикою в сфері протидії злочинності, що спрямована на подальшу гуманізацію покарання за нетяжкі злочини, так і в аспекті законотворчої схильності до моделювання складів кримінальних правопорушень, що приховують в собі адміністративно-преюдиціальні правила. Гуманізація покарання за кримінальні правопорушення з розглядуванням видом преюдиції полягає в створенні можливостей виконання запобіжної функції норм кримінального права на щаблі реалізації адміністративних стягнень, після чого при продовженні протиправної поведінки застосуванню підлягають норми КК (ст. 389² КК встановлює покарання за злісне ухилення особи від відбування адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт, тобто продовження ухилення особою, яку притягнуто до адміністративної відповідальності на підставі ст. 183² КУпАП від відбування таких робіт – неприбуття до місця виконання цих робіт ...).

Для прихованої ж адміністративної преюдиції завжди виникає питання розмежування норм КУпАП і КК. Важке це зробити за наявності однакових формулювань – ст. 299 КК України передбачає покарання за жорстоке поводження з тваринами, ст. 89 КУпАП встановлює адміністративне стягнення за жорстоке поводження з тваринами. Зміст словосполучення «жорстоке поводження з тваринами», що зафіксований в абз. 11 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження», під таким розуміє знущання над тваринами, в тому числі безпритульними, що спричинило мучення, завдало їм фізичного страждання, тілесні ушкодження, каліцтво або призвело до загибелі, нацьковування тварин одна на одну та на інших тварин, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, залишення домашніх та сільськогосподарських тварин напризволяще, в тому числі порушення правил утримання тварин».

До того ж поява в статті 299 КК України словосполучень «нацьковування тварин одна на одну чи інших тварин, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів», «публічні заклики до вчинення діянь, які мають ознаки жорстокого поводження з тваринами», а також «поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій» викликають певні застереження щодо необхідності протидії цим діянням саме кримінально-правовими засобами. Особливо останні два формулювання складають дії із підбурювання до вказаних дій і наслідків ніяких при цьому законотворець не передбачає. Із урахуванням поняття «жорстоке поводження з тваринами», зафіксованого в абз. 11 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження», а також теоретико-правових засад МРКВ та принципу економії кримінально-правової репресії обґрунтованим слід визнати встановлення ст. 299 КК покарання лише за жорстоке поводження з тваринами, що вчинене умисно та призвело до каліцтва чи загибелі тварини.

Одержано 25.02.2019

УДК 343.9(477):343.34"364"

Станіслав Анатолійович МОЗОЛЬ,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах розвитку суспільних відносин забезпечувати належний рівень кримінологічної безпеки та ефективно протистояти злочинним проявам без реального знання кримінологічної ситуації надто складно. Сучасні тенденції і стан злочинності є одними з основних чинників, які дестабілізують соціально-економічну та політичну обстановку в державі.

Відповідно, без перебільшення можна говорити, що поширення злочинності й неефективні заходи боротьби з нею несуть серйозну загрозу не тільки кримінологічній безпеці, а і національній безпеці зокрема.

Саме у період становлення громадянського суспільства та розвитку громадянських інститутів особливу небезпеку становлять злочини проти громадської безпеки, які посягають не на окрему людину та її особисті блага, а спрямовані на заподіяння шкоди суспільству в цілому. А їх вчинення створює реальну загрозу життю і здоров'ю людей, власності, довкіллю, нормальному функціонуванню органів державної влади і місцевого самоврядування, тому питання протидії цим злочинам набули особливої гостроти і вимагають першочергового вирішення.

В рамках цього дослідження ми хочемо прослідкувати тенденції цього виду злочинів, саме під час дії воєнного стану в Україні, адже за повідомленнями керівництва правоохоронних органів саме у цей період відбулося зниження загального рівня злочинності у тих областях де його було запроваджено. Як відомо, у зв'язку із черговим актом збройної агресії з боку Російської Федерації, що відбувся 25 листопада 2018 року у районі Керченської протоки проти кораблів Військово-Морських Сил Збройних Сил України, що мав тяжкі наслідки, іншими агресивними діями Російської Федерації в Азовському та Чорному морях, Указом Президента від 26.11.2018 № 393 / 2018 «Про введення воєнного стану в Україні» з 14:00 26.11.2018 було введено воєнний стан у десяти областях України, які межують з Російською Федерацією та виходять до акваторії Чорного та Азовського морів терміном на 30 діб [4].

Відповідно до зазначеного указу, усі органи і підрозділи Національної поліції України наказом голови Національної поліції було переведено на посилений варіант службової діяльності, при чому такий варіант стосувався не лише для десяти областей, а всієї території нашої держави. Зрозуміло, що вжиті заходи мали сприяти не тільки забезпеченню національної безпеки, а і значно покращити кримінологічну ситуацію і зміцнити кримінологічну безпеку зокрема. Особлива увага у цей період приділялася саме протидії злочинам проти громадської безпеки. За повідомленням керівництва МВС України під час дії воєнного стану поліція охороняла 1489 об'єктів, із них 188 особливо важливі. Поліція також охороняла 13 морських портів. Наголошено, що в усіх містах і районних центрах, на трасах міжнародного, міжрегіонального та місцевого значення, на виїздах із міст посилили наявні стаціонарні поліцейські пости і виставили нові. Поліцейських забезпечили додатковим екіпуванням та озброєнням. Загалом функціонувало 320 постів поліції, на яких несли службу понад 1,5 тис. поліцейських. Підрозділами Державної прикордонної служби України вжито додаткових заходів щодо посилення охорони кордону, зокрема в межах Чернігівської, Сумської, Одеської, Харківської та Луганської областей. Посилено контроль у пунктах пропуску, виставлено 45 спільних із Нацгвардією нарядів [7].

Для належного аналізу тенденцій злочинів проти громадської безпеки під час дії воєнного стану доцільно з'ясувати їх тенденції без дії такого спеціального стану. Так у період з 2013 по 2018 роки злочинів проти громадської безпеки у різні періоди реєструється від 7,5 тис до майже 10 тис. (див. табл. 1).

Таблиця 1

Кількість зареєстрованих злочинів проти громадської безпеки у період 2013–2019 рр. [5]

Роки	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Кількість зареєстрованих злочинів	7668	9460	8783	8218	9741	9322
Питома вага до загальної кількості зареєстрованих злочинів	1,4 %	1,8 %	1,6 %	1,4 %	1,9 %	1,9 %

Найменшу кількість було зареєстровано у 2013 році – 7668, а найбільшу у 2017 – 9741. Варто вказати, що питома вага злочинів проти громадської безпеки до усього загалу злочинності варіюється від 1,4 % у 2013 та 2016 роках, до 1,9 % у 2017 та 2018 роках.

Ключовим моментом є те, що з 25 статей які містяться у IX розділі Кримінального кодексу України і визначають відповідальність за злочини проти громадської безпеки, близько 80 % зареєстрованих злочинів цього виду припадає на ст. 263. «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами», що певною мірою пояснюється значним

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ. ХАРКІВ, 2019**

обігом нелегальної зброї і проведенням на території Східної частини України Операції об'єднаних сил (ООС) [3].

Повертаючись до питання тенденцій злочинності під час дії воєнного стану, є загальновідома кримінологічна закономірність: збільшення присутності правоохоронців на вулицях автоматично призводить до зменшення вуличної злочинності. Такі тенденції можемо побачити в Маріуполі, яке є містом із найменшим рівнем злочинності в Україні, також під час проведення у місті Києві фінальної частини Євробачення у травні 2017 року, у період якого в центрі і віддалених районах міста злочинні прояви було мінімізовано, тощо. Логічно, що і під час дії воєнного стану, коли мобілізовано не тільки військові ресурси, а значно підвищено пильність і кількість правоохоронців на вулицях очікуються і тенденції, до зменшення рівня злочинності. Відповідно, після завершення дії воєнного стану, керівництво держави і Національної поліції повідомило громадськість про зменшення на 20–30 % окремих видів злочинів у тих областях, де було введено воєнний стан. Водночас зазначено, що поліцією виявлено на 20 % більше фактів незаконного поводження зі зброєю та на 37 % більше задокументовано фактів збуту наркотиків [2].

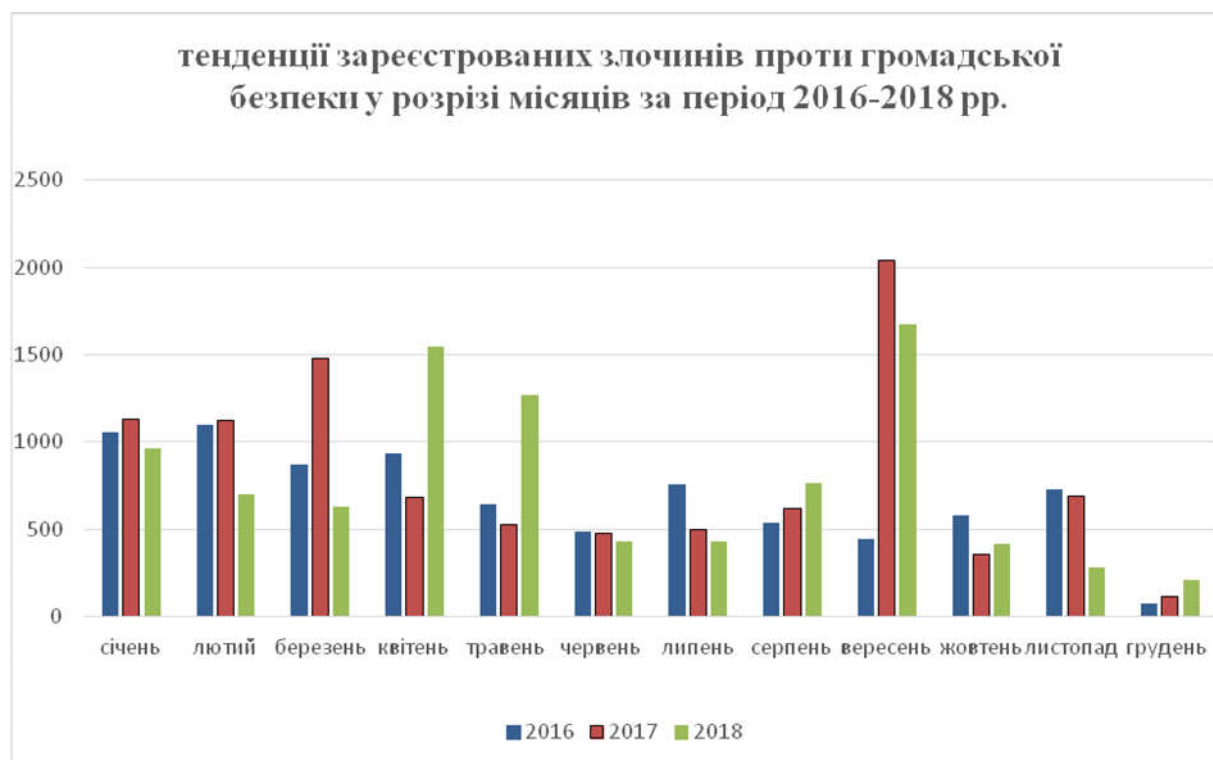
Як зазначалося вище, саме незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК) становить близько 80 % від усього загалу злочинів проти громадської безпеки. Проаналізувавши статистичні дані, щодо зареєстрованих злочинів вказаного виду за період 2016–2018 років у розрізі місяців, можна виявити тенденцію до сезонного коливання цих злочинів.

Таблиця 2

Кількість зареєстрованих злочинів по місяцях у період 2016–2018 років [5]

Місяці	2016		2017		2018	
	Всього зареєстр. злочинів	Злочини проти громадської безпеки	Всього зареєстр. злочинів	Злочини проти громадської безпеки	Всього зареєстр. злочинів	Злочини проти громадської безпеки
Січень	66728	1054	61337	1133	57148	964
Лютий	71486	1101	53260	1122	46176	704
Березень	65291	873	55235	1479	44436	630
Квітень	61364	935	51546	682	47816	1544
Травень	54875	647	50217	530	46382	1270
Червень	49900	487	46038	475	39842	430
Липень	56862	756	48449	496	46410	432
Серпень	51785	534	44970	616	41440	766
Вересень	33560	445	35106	2039	37684	1674
Жовтень	41760	581	39987	358	40509	416
Листопад	31238	727	38585	693	32702	283
Грудень	7755	78	4181	118	6588	209
Всього	592604	8218	523911	9741	487133	9322

Так найбільше їх реєструється навесні та восени: **1101** у лютому та **727** у листопаді 2016 року (22 %); **1479** у березні та **2039** у вересні 2017 року (36 %); **1544** у квітні та **1674** у вересні 2018 року (34 %). Найменше ж злочинів проти громадської безпеки реєструється у грудні місяці, але це скоріше за все пов'язано з особливостями статистичного обліку [5]. Що ж до тенденції злочинів проти громадської безпеки під час дії воєнного стану (фактично грудень місяць 2018 року), то дійсно порівняно з аналогічними періодами минулих років таких злочинів зареєстровано значно більше: майже у тричі більше ніж у 2016 році та у двічі більше ніж у 2017, хоча абсолютний показник за весь 2018 рік майже не відрізняється від попередніх років. Тобто можна висунути гіпотезу про незначний вплив воєнного стану на злочини проти громадської безпеки у частині більшого їх виявлення та реєстрації.

Окрім цього, з наведених даних можна дійти висновку, що воєнний стан не має суттєвого впливу на загальний рівень злочинності в державі, хоча і спостерігається незначне збільшення кількості зареєстрованих злочинів у період його дії. Так, у грудні 2018 року злочинів зареєстровано на 36 % більше ніж у грудні 2017 року. На цей процес, на наш погляд, можуть впливати такі фактори як: підвищення свідомості певної частини населення у сфері співпраці з правоохоронними органами, активна безпосередня участь громадян у профілактичній діяльності і громадський контроль за цією діяльністю, а також приділення значної уваги правоохоронними органами забезпеченню правопорядку і безпеки у такий визначний період для держави, що пов'язано із задіянням великої кількості особового складу для несення служби не тільки на території Операції об'єднаних сил. Все це, в свою чергу, приносить певний позитивний результат по запобіганню злочинності в цілому.

Список бібліографічних посилань

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
2. За період воєнного стану тяжких злочинів зареєстровано менше на третину – Сергій Князев // Міністерство внутрішніх справ України : офіц. сайт. URL: http://old.mvs.gov.ua/ua/news/17326_Za_period_vonnogo_stanu_tyazhkih_zlochiv_zarestrovano_menshe_na_tretinu__Sergiy_Knyazv_.htm (дата звернення: 14.03.2019).
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид, перероб. та допов. Київ : Юрид. думка, 2012. 1316 с.
4. Про введення воєнного стану в Україні : указ Президента України від 26.11.2018 № 393/2018 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/2018> (дата звернення: 14.03.2019).
5. Статистична інформація // Генеральна прокуратура України : офіц. сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=104402 (дата звернення: 14.03.2019).
6. Про правовий режим воєнного стану : закон України від 12.05.2015 № 389-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
7. У МВС повідомили, що в областях, де діяв воєнний стан, кількість розбоїв зменшилася на 29 %, порушень ПДР – на 49 % // ГОРДОН : сайт. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/war/-u-mvs-povidomili-shcho-v-oblastjah-de-dijav-vojennij-stan-kilkist-rozbojiv-zmenshilas-na-29-porushen-pdr-na-49-612509.html> (дата звернення: 14.03.2019)

Одержано 15.03.2019

УДК 343.9

Віталій Олегович НАЙДА,

курсант 3 курсу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

*Науковий керівник:***Михайло Ігоревич ФІАЛКА,**

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦІЇ З ГРОМАДСЬКИМИ ФОРМУВАННЯМИ В ХОДІ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ І ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ

Органи Національної поліції переживають період якісних трансформацій, який полягає у докорінному переосмисленні питання взаємодії з населенням, формуванні у цьому аспекті нового бачення взаємодії поліції з громадою, за яким остання виступає повноцінним партнером поліції у попередженні вчинення злочинів.

Взаємодія поліції і населення у сфері забезпечення громадської безпеки і публічного порядку сьогодні повинна базуватися на нових принципах. Участь повинна бути добровільною, неформальною і служити, насамперед, інтересам громадян. Такого роду взаємодія повинна бути організована на основі двох фундаментальних принципів: урахування громадської думки і активна співпраця при вирішенні поставлених завдань [1, с. 229].

Останнім часом в Україні має місце ситуація, коли на рівні областей чи обласних центрів створюються формування, які мають статус громадських організацій, муніципальної варти (у деяких населених пунктах муніципальної поліції), при чому остання може бути як комунальним підприємством, так і громадською організацією, або так званих національних дружин.

Аналізуючи установчі документи, якими зазначені формування керуються у своїй діяльності (положення або статuti), можемо виділити основні завдання вищевказаних формувань: забезпечення безпеки і охорона законних інтересів громадян; участь в охороні правопорядку і його забезпеченні в місцях концентрації населення; підтримання громадського порядку під час проведення масових заходів; боротьба з хуліганством, пияцтвом, алкоголізмом, розкраданнями державного і приватного майна, запобігання іншим злочинам, у тому числі вчинених представниками правоохоронних органів.

У процесі взаємодії поліції з громадськими формуваннями у ході запобігання злочинам проти громадської безпеки і публічного порядку використовуються різні форми. Найбільш розповсюдженою формою є спільне патрулювання території, рейди в місця концентрації злочинного елемента.

Після Революції гідності розпочався процес збільшення частки громадських формувань, що спрямовують свою діяльність на запобігання злочинам проти громадської безпеки і публічного порядку.

Таким чином, аналізуючи зазначені вище явища, можна прийти до висновку, що значна кількість громадських формувань, що спрямовують свою діяльність на запобігання злочинам проти громадської безпеки і публічного порядку, є наслідком домінуючих у період після Революції гідності тенденцій недовіри до правоохоронних органів, самостійного захисту прав і свобод, а також кризових явищ в економічній, політичній та соціальній сферах. Як втілення цих явищ постали так звані «Національні дружини», що у своїй діяльності, в певній мірі, протиставляють себе поліції та правоохоронним органам.

Зазначена ситуація існування та діяльності зазначених формувань спричинила цілу низку проблемних питань, зокрема:

1) наявність в Україні підрозділів, що мають схожу форму, знаки розрізнення, символіку (Національна поліція та муніципальна варта);

2) правова невизначеність меж та рамок діяльності певних формувань (наприклад, «Національні дружини»);

3) різноманітність форм взаємодії формувань у сфері громадської безпеки і публічного порядку з Національною поліцією залежно від регіону (області), різні завдання, що ставлять перед зазначені формування;

4) конфлікти з місцевим на населенням та органами влади.

Зазначена ситуація разом з перерахованими кризовими явищами, тенденціями та проблемами має стимулювати, на нашу думку, активний пошук нових форм діяльності громадських формувань у ході запобігання злочинам проти громадської безпеки і публічного порядку. Тому що взяття на себе громадою функцій державних органів є характерним історично для кризових періодів. Так, наприклад, у Сполучених Штатах Америки часів боротьби за незалежність, проти британських загонів спочатку виступили загони народної міліції, які діяли до моменту формування централізованої армії під керівництвом Вашингтона. На сучасному етапі, такою «армією» виступає національна поліція, яка з кожним днем все менше потребує сторонньої допомоги у сфері виконання своїх безпосередніх повноважень.

Такі форми як спільне патрулювання та рейди, ми вважаємо, мають поступово відходити в минуле. Все це пояснюється дуже просто: охорона громадської безпеки та публічного порядку потребує відповідних навичок, підготовки, спорядження, зброї тощо.

З іншого боку, взаємодія поліції з громадськими формуваннями повинна охоплювати більш перспективні напрямки, а саме: консультативна (інформаційна) взаємодія; розробка і реалізація спільних соціальних проектів (програм, акцій) тощо.

При цьому зауважимо, що з боку національної поліції не варто нав'язувати населенню ті чи інші форми участі в роботі щодо забезпечення громадської безпеки і публічного порядку, а навпаки, стимулювати, заохочувати, розвивати громадську активність в цій сфері (не забуваючи – все це не повинно перебирати на себе повноваження Національної поліції). Варто одразу зауважити, що громадські формування є складними суб'єктами, і взаємодіючи з якими поліція має виходити не тільки з потреб певної громади у подоланні злочинності, але й безпосередньо з потреб громадського формування, з його завдань, характеру його діяльності.

У ході першого напрямку – консультативної (інформаційної) взаємодії доречно організувати зустрічі громадян з поліцейськими для вирішення конкретних завдань. На кожній такій зустрічі поліції доречно було б презентувати громадським формуванням та небайдужим до цього громадянам проспекти (брошури) з особистої та сусідської безпеки, давати поради, як не стати жертвою того чи іншого злочину в сфері громадської безпеки і публічного порядку, зокрема дії у разі терористичного акту, нападу банди тощо. Про час проведення та проблематику таких зустрічей заздалегідь інформувати ЗМІ для своєчасного ознайомлення громади.

У рамках другого напрямку – спільних соціальних проектів (програм, акцій) – доречно розробляти і реалізувати проекти силами поліції та громади.

До можливих напрямків такої проектної діяльності можна віднести:

1) проекти, націлені на перетворення в системі Національної поліції (проекти, які обов'язково мають узгоджуватися з керівництвом Національної поліції та МВС України, бути доцільними з точки зору політики держави);

2) проекти, спрямовані на вирішення завдань, що стоять перед Національною поліцією у сфері забезпечення громадської безпеки і публічного порядку і пов'язаних із нею сферах;

3) проекти, спрямовані на вирішення актуальних проблем суспільства чи держави (проекти, які спрямовані на цілий комплекс проблем різних сфер діяльності або окремих категорій населення (футбольні вболівальники, важкі підлітки тощо)).

Щодо прикладів такої діяльності, то поліція Харківщини за часи реформування правоохоронних органів України активно долучалася до організації взаємодії з громадянами у сфері забезпечення громадської безпеки і публічного порядку [2, с. 120].

Так, поліцією Нововодолажчини було організовано акцію «Ніч кіно під відкритим небом». Проект було реалізовано за сприяння Громадської організації «Фонд місцевої демократії». Захід був спрямований на покращення рівня довіри до поліції шляхом показу соціальних короткометражних фільмів, в яких підіймалися проблеми про своєчасне інформування поліції про вчинення злочину у разі, якщо громадянин став свідком його вчинення, дій у разі вчинення певних злочинів, у тому числі проти громадської безпеки і публічного порядку.

Ми вважаємо, що створення спеціального підрозділу (департаменту, управління, відділу) з питань взаємодії з громадою та соціального проектування в структурі Національної поліції

України сприяло би належному організаційному оформленню діяльності поліції з взаємодії з громадою та створення спільних проектів.

Отже, бачимо, що протидія злочинам у сфері громадської безпеки і публічного порядку має відбуватися у тісному взаємозв'язку поліції з громадськими організаціями.

Список бібліографічних посилань

1. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія. Харків : НікаНова, 2012. 236 с.

2. Копіна О. П., Мірошник О. С., Сердюк О. О. Діалог поліції та громади як соціальна технологія впровадження принципів community policing у місцевій громаді : метод. рек. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. 124 с.

Одержано 12.03.2019

УДК 343.48

Анна Олександрівна НАУМОВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Наталія Володимирівна КОБЕЦЬ,

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО З ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО БАНДИТИЗМ

Функціонування в Україні банд, метою існування яких є вчинення озброєних нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, загрожує як громадській безпеці, так й життю, здоров'ю окремих громадян. У зв'язку з цим захист прав та свобод особи, її безпеки, інтересів підприємств, установ від злочинного посягання організованих злочинних утворень відноситься до пріоритетних напрямів сучасної кримінальної політики держави. Озброєні напади банд є найнебезпечнішою формою прояву організованої злочинності, які значно активізувалися за роки збройного конфлікту в Україні.

За даними правової статистики Генеральної прокуратури України у 2017 році на 66,7 % зросла кількість бандитизму в Україні. Найбільше озброєних нападів вчинено у Харківській, Запорізькій, Донецькій, Одеській областях та у місті Києві. Організованими злочинними утвореннями завдано суттєвої шкоди життю, здоров'ю потерпілим, юридичним особам, суспільним інтересам. Як свідчить аналіз слідчої практики, значна більшість озброєних нападів не розкрити.

Варто погодитися з В. П. Корж, яка визначила типові причини низького рівня розкриття озброєного нападу на інкасаторів. Насамперед це:

- низький рівень професійної підготовки оперативних співробітників;
- порушення законності при розкритті злочинів, використання неправомірних методів з метою розкриття злочинів;
- високий рівень корумпованості оперативних працівників кримінальної поліції;
- низький рівень організації оперативно-розшукової діяльності з виявлення ОЗГ, членів бандформування та запобігання їх злочинній діяльності;
- низький рівень професійної підготовки та підвищення кваліфікації слідчих;
- низький рівень професійної підготовки та перепідготовки спеціалістів експертно-криміналістичних підрозділів;
- руйнування слідів на місці події поліцейськими патрульної поліції, оперативними працівниками;
- незалучення хіміка, спеціаліста з юридичної психології, біолога, одоролога, балістика, інших спеціалістів до огляду місця події з метою виявлення слідів озброєного нападу;
- високий рівень корупції при підготовці та підборі кадрів, їх перепідготовці та підвищенні кваліфікації в системі Міністерства внутрішніх справ України;

- несвоечасна організація переслідування злочинців по «гарячих» слідах;
- формальний підхід до підготовки та перепідготовки слідчих, оперативних працівників кримінальної поліції, поліцейських оперативної служби;
- підвищення кваліфікації слідчих, оперативних працівників кримінальної поліції, поліцейських оперативної служби без застосування сучасних технологій, без залучення викладачів з досвідом роботи в правоохоронних органах;
- безсистемний внутрішньовідомчий контроль і прокурорський нагляд за розкриттям злочину;
- нездатність керівного складу відділу кримінальної поліції, слідчого відділу на належному рівні організувати роботу підлеглих на місці огляду озброєного нападу в банківській установі з використанням криміналістичних рекомендацій та правил;
- низький рівень координації правоохоронних органів у розкритті злочину та взаємодії оперативних підрозділів із СОГ [1, с. 139–140].

Це зумовлює необхідність розробки та вдосконалення організаційно-правових та кримінально-правових заходів, спрямованих на протидію бандитизму. Вважаємо, що серед цих заходів важливе значення має взаємодія підрозділів Національної поліції України у розкритті й розслідуванні бандитизму.

У юридичній літературі більшість дослідників зазначає, що взаємодія – це передбачена законами, підзаконними актами узгоджена, сумісна діяльність слідчого з оперативними працівниками, співробітниками експертно-криміналістичного підрозділу, інших служб органів внутрішніх справ із службами, підрозділами інших правоохоронних органів з урахуванням виду злочину, слідчої ситуації з метою розкриття та розслідування злочинів.

На наш погляд, взаємодія слідчого з підрозділами Національної поліції України – це узгоджена, сумісна діяльність слідчого з оперативними працівниками кримінальної поліції, поліцейськими патрульної поліції, спеціалістами експертно-криміналістичного підрозділу та співробітниками інших підрозділів Національної поліції України по розкриттю й розслідуванню злочину та його запобіганню. Завданнями взаємодії є:

- оптимальне використання можливостей суб'єктів взаємодії у розкритті та розслідуванні злочину, у тому числі бандитизму;
- криміналістичне забезпечення розкриття і розслідування озброєного нападу;
- поєднання слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, методів розкриття і розслідування;
- сумісна діяльність по розшуку організатора банди, членів банди та застосування до них примусових заходів, передбачених законом;
- припинення організованої злочинної діяльності членів банди і прийняття заходів щодо її запобігання.

У юридичній літературі дослідники виділяють дві форми взаємодії слідчого з підрозділами органів внутрішніх справ: процесуальну й непроцесуальну. Вважаємо, що процесуальна форма взаємодії слідчого з оперативними працівниками кримінальної поліції, поліцейськими патрульної поліції спеціалістами експертно-криміналістичного підрозділу має місце під час проведення: огляду місця події; переслідування членів банди по «гарячих слідах»; затримання члена банди є поличним; проведення обшуку; проведення оперативно-тактичної операції «Перехоплення» та інших ситуаціях.

Слід погодитися з науковцями, які до непроцесуальної форми взаємодії слідчого з оперативними працівниками кримінальної поліції, поліцейськими патрульної поліції спеціалістами експертно-криміналістичного підрозділу відносять: сумісне планування і проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій; обмін інформацією; сумісне обговорення результатів слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів; консультаційну допомогу спеціалістів; звіти слідчого, оперативних працівників на оперативній нараді за участю прокурора; спільне обговорення профілактичних заходів та інші [2, с. 10].

Як свідчить слідча практика найбільш ефективна взаємодія у розкритті і розслідуванні злочинів у складі слідчо-оперативних груп, зокрема й бандитизму. Водночас необхідно зазначити, що взаємодія слідчого з оперативними працівниками кримінальної поліції, поліцейськими патрульної поліції спеціалістами експертно-криміналістичного підрозділу у

розкритті та розслідуванні бандитизму буде ефективною, якщо *слідчий, оперативний працівник, поліцейський патрульної поліції володіють криміналістичними знаннями про ознаки бандитизму, про особу члена банди, типові способи вчинення озброєного нападу, обстановку вчинення злочину, типові сліди на місці вчинення озброєного нападу.*

Знання криміналістичних ознак бандитизму сприятиме слідчому, оперативному працівнику кримінальної поліції своєчасно виявити в конкретній ситуації по «слідовій картині» злочинний «почерк» членів банди, спосіб озброєного нападу і своєчасно організувати оперативно-розшукову роботу по розшуку і затриманню членів банди.

Список бібліографічних посилань

1. Корж В. П. Огляд місця події: процесуальні підстави, криміналістичні рекомендації, тактичні правила : наук.-практ. посіб. Харків : Золоті сторінки, 2017. 216 с.
2. Корж В. П. Розслідування окремих видів злочинів : навч.-метод. посіб. Харків : Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2012. 508 с.

Одержано 15.03.2019

УДК 343.341(477)

Максим Геннадійович ОКОЛОТ,

студент 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

Науковий керівник:

Григорій Сергійович КРАЙНИК,

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

ПРОБЛЕМА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАОХОЧУВАЛЬНОЇ НОРМИ У Ч. 2 СТ. 255 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ (СТВОРЕННЯ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ)

На сьогоднішній день актуальним є питання кримінально-правових засобів протидії злочинності. Одним з таких засобів є покращення кримінального законодавства, тобто, внесення змін до Кримінального кодексу (далі – КК) України, а саме до ст. 255 КК України (Створення злочинної організації). Названа стаття містить заохочувальну норму, яка передбачає, що звільняється від кримінальної відповідальності особа, крім організатора або керівника злочинної організації, за вчинення злочину, передбаченого частиною першою цієї статті, якщо вона добровільно заявила про створення злочинної організації або участь у ній та активно сприяла її розкриттю.

Підхід, закріплений у ч. 2 ст. 255 КК України, має зарубіжні аналоги. Так, КК Республіки Молдови містить подібну норму: звільняється від кримінальної відповідальності член організації, якщо він добровільно заявив про існування такої організації, сприяв розкриттю злочинів або викриттю керівників, організаторів [6, с. 158]. Можемо побачити, що Республіка Молдова регулює це питання схожим чином, а це, на мою думку, пов'язане із тим, що Молдова історично входила до Радянського Союзу, а тому її кримінальне право та кримінальне право України тривалий час розвивалися в одному напрямку.

Навпаки, КК Королівства Іспанії (ч. 4 ст. 570-3), Республіки Польща (ст. 259), Федеративної Республіки Німеччини (ч. 6 ст. 129) містять заохочувальні норми, де мова йде про учасника злочинної організації, або її члена, яким по суті може виявитися і керівник, і рядовий учасник. Цей підхід, на мою думку, є прогресивним, його доцільно застосувати і до українського кримінального права.

Слід звернути увагу на те, що питання цієї заохочувальної норми підіймалося вже доволі давно, зокрема, це було пов'язане із рядом проблемних питань – як слід сформулювати заохочувальну норму, щоб у злочинця за цим злочином було реальне бажання до неї звертатися?

Окремі пропозиції вносилися більше 10 років тому на рівні міжнародних документів. Так, Рекомендація (2005) 9 Комітету Міністрів Ради Європи від 20.04.2005 пропонувала виділяти такий особливий суб'єкт як «особа, яка співпрацює з правосуддям» [1]. Це така особа, яка переслідується або вже засуджена за участь у злочинній організації, але яка активно сприяє правосуддю шляхом дачі показань проти такої організації. Таким особам передбачався особливий захист під час судового розгляду та можливість звільнення від кримінальної відповідальності. Такі гарантії були доволі привабливими для учасників злочинних організацій.

Однак з 2005 року ці рекомендації не були враховані Україною до цього часу. Проблеми стосуються особи, яка може розраховувати на заохочувальну норму. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 [2], згадуючи у ч. 2 ст. 14 випадки звільнення від відповідальності, каже про «учасника злочинної організації». В той час як ч. 2 ст. 255 КК України говорить про «особу, окрім керівника та організатора». При цьому Закон говорить «звільняється у випадках, передбачених Кримінальним кодексом».

Окремі дослідники наголошують на тому, що ієрархічна структура є зазвичай триступеневою: керівник злочинної організації, керівник структурного підрозділу та рядові учасники [3, с. 67]. Ієрархічність побудови злочинної організації включає також таку процедуру, як своєрідне «проходження служби» по вертикалі злочинної організації. «Проходження» передбачає не тільки зайняття вищої посади, а й зайняття нижчої. У такому разі питання застосування заохочувальної норми ще більш ускладнюється: якщо особа була серед засновників злочинної організації, одразу не була обрана чи призначена керівником, а згодом ним стала і навпаки, то чи можливе застосування до неї заохочувальної норми? Відповідно до КК України – ні (щодо першого варіанту), що виявляється трохи нелогічним. Порушення логіки полягають в тому факті, що метою заохочувальної норми є залучення злочинців до співробітництва. Як правило, воно запроваджується для вирішення питань пріоритетності реалізації принципу невідворотності покарання стосовно однієї певної особи або відвернення потенційної шкоди [4, с. 296]. Власне, держава визнає, що їй вкрай важлива позитивна пост кримінальна поведінка злочинця [5, с. 27, 170]. Проте, як можна побачити, керівника, як особу, якій відомо більше за інших про свою злочинну організацію, залучити до співробітництва не вдасться через виключення його з переліку осіб, які підлягають звільненню від кримінальної відповідальності. Це не приносить позитивних результатів правоохоронним органам, уповноваженим на розкриття злочинних організацій, які гостро потребують повну інформацію про діяльність таких організацій.

Як саме вирішити ці питання? Пропонується наступний спосіб. Слід виключити розподіл за ролями з ч. 2 ст. 255 КК України, допустивши до співробітництва з правоохоронними органами керівника та організатора. Аргументами на користь виключення керівника та організатора з тексту заохочувальної норми (ч. 2 ст. 255 КК України) є: 1) занадто складне застосування, враховуючи незрозумілість статусу особи-засновника злочинної організації (вважати його керівником на момент зізнання, на момент створення, чи в обох випадках); 2) неможливість досягнення в такий спосіб мети заохочувальної норми. Подібну думку також висловлювали Ковальчук В. П. [4, с. 28], Крайник Г. С. та Балега Н. В. [7, с. 52–54], а також частково (в частині щодо керівника) Демидова Л. М. [8, с. 117], в чому я з ними погоджуюся.

Вказаний спосіб вирішить проблему залучення керівників та організаторів до співробітництва із правоохоронними органами, що в свою чергу сприятиме легшому розкриттю як злочину, передбаченого ч. 1 ст. 255 КК України, так і усіх злочинів, вчинених злочинною організацією.

Пропозиції щодо вдосконалення тексту ч. 2 ст. 255 вже були предметом обговорення у наукових колах. Так, наводилися приклади тексту цієї норми, де посилення на керівника та організатора було відсутнє [7, с. 52]. Погоджуючись із зазначеними пропозиціями щодо керівника та організатора, враховуючи Рекомендацію Rec (2005) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям, ухвалено на 924 засіданні від 20.04.2005 та зміст закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 № 3341-XII, пропоную наступну редакцію ч. 2 ст. 255 КК: «звільняється від кримінальної відповідальності особа, за вчинення злочину, передбаченого частиною першою цієї статті, якщо вона добровільно заявила про створення злочинної організації або участь у ній та активно сприяла її розкриттю».

Список бібліографічних посилань

1. Рекомендація Rec (2005) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям : ухвал. на 924 засіданні від 20.04.2005. URL: https://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/economiccrime/organisedcrime/Rec%20_2005_9.pdf (дата звернення: 19.02.2019).
2. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : закон України від 30.06.1993 № 3341-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358.
3. Волковський М. А. Щодо ознак злочинної організації // Від громадянського суспільства – до правової держави : XII міжнар. наук. конф. молодих вчених та студентів (м. Харків, 22 квіт. 2016 р.). Харків : Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2016. С. 66–69.
4. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.
5. Ковальчук В. П. Кримінально-правові засоби протидії створенню злочинної організації : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 224 с.
6. Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 192 с.
7. Крайник Г. С., Балега Н. В. Створення злочинної організації: склад злочину та питання удосконалення заохочувальної норми. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 58. С. 45–54.
8. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : монографія. Харків : Вид. Вапнярчук Н. М., 2005. 256 с.

Одержано 23.02.2019

УДК 343.851(477)

Олександр Володимирович ОЛІШЕВСЬКИЙ,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ВПЛИВУ ІНФОРМАЦІЇ, ЩО МІСТИТЬ ПРОПАГАНДУ ТЕРОРИЗМУ

В результаті діяльності терористичних організацій за останні десять років загинуло десятки тисяч громадян, ще більше отримали тілесні ушкодження. Ціна тероризму, розрахована на основі змін макроекономічних показників країн світу, складає десятки мільярдів доларів США. Сукупний майновий вираз витрат на антитерористичні кампанії складає ще більшу суму щороку з тенденцією до зростання.

У зв'язку з великими людськими та матеріальними втратами питання боротьби з даним видом злочинності стоїть сьогодні особливо гостро, особливо в аспекті формування стратегії протидії. Тому метою даних тез доповіді є визначення заходів протидії негативному впливу інформації, що містить пропаганду тероризму.

Пропаганда тероризму – це комплекс деструктивних методів і способів впливу на свідомість і волю людей (суспільство у цілому, певних груп та окремих осіб) з метою їх спонукання до здійснення терористичної діяльності [1, с. 104]. Наслідками такої пропаганди є дестабілізація правопорядку у країні, сіяння страху серед населення, породження ненависті між певними групами, вербування нових членів, пошук прихильників терористичної діяльності тощо.

Заходи протидії негативному впливу інформації, що містить пропаганду тероризму мають бути спрямовані на дві категорії осіб – тих хто виготовляє, бере участь в обігу таких відомостей або даних, розповсюджує їх і тих хто сприймає (а серед них, по-перше, населення та правоохоронні органи, а по-друге, ще дві підгрупи – свідомих і тих, хто ще не зрозуміли можливості негативного впливу інформації). Такі заходи умовно поділимо на попередні та безпосередні (під час закликів до вчинення терористичних дій серед масового зібрання людей), серед яких є діючі та перспективні. До попередніх належать:

- 1) офіційно публічно засуджувати діяння, пов'язані із:

– закликами до вчинення терористичного акту, а також розповсюдженням, виготовленням чи зберіганням з метою розповсюдження матеріалів з такими закликами, на основі ст. 258-2 «Публічні заклики до вчинення терористичного акту» КК України [2];

– тероризмом загалом через статті 258 «Терористичний акт», 258-1 «Втягнення у вчинення терористичного акту», 258-3 «Створення терористичної групи чи терористичної організації», 258-4 «Сприяння вчиненню терористичного акту», 258-5 «Фінансування тероризму» КК України;

2) роз'яснювати через засоби масової інформації які саме відомості або дані відносяться до інформації, яка містить пропаганду тероризму, чому вона приносить шкоду і конкретно яку саме;

3) проводити дезорганізаційні заходи через надання правдивої інформації ЗМІ та соціальні мережі щодо дій організаторів, виконавців, пособників та підбурювачів злочину, справжньої їх мети, схем фінансування їхньої діяльності тощо;

4) проводити тренінги з працівниками правоохоронних органів щодо тактики дій в таких ситуаціях пропаганди;

5) активно аналізувати та критично оцінювати інформаційні продукти і послуги на предмет наявності досліджуваного в цій роботі;

6) не сприймати (тобто не дивитися, не прослуховувати, не грати) завідомо шкідливу інформаційну продукцію;

7) заборонити та обмежити обіг конкретних інформаційних матеріалів, що містить пропаганду тероризму, наприклад, таких як: «Мусульманська Палестина» в Лондоні, де друкувалися статті терористів-смертників та заклики до розправи над євреями та британцями; книга «Війна без правил», що містить у собі детальний опис із поясненням на малюнках різних способів виготовлення й застосування вибухівки та запалювальних пристроїв, організації терористичних актів на будь-якому виді транспорту, а також «Кухонна книга анархіста», «Рейкова війна», «Підготовка розвідника» тощо (з цією метою необхідно створити та активно оновлювати відповідні банки даних (каталогів) з відкритим доступом);

8) організувати масові схвальні оцінки духовному та високоморальному способів життя, зокрема, в частині розбудови мирних та дружніх відносин між людьми, расової, національної, релігійної інших видів терпимості до людей;

9) популяризувати життя видатних історичних осіб з метою наслідування їхніх позитивних думок і вчинків тощо.

До безпосередніх (під час закликів до діяння) заходів протидії негативному впливу інформації, що містить пропаганду тероризму, за обставин масової кількості людей, відносяться:

1) подавати правдиву інформацію щодо дій організаторів, виконавців, пособників та підбурювачів злочину, справжньої їх мети, схем фінансування їхньої діяльності тощо;

2) залучати медіаторів (незалежних посередників, що здійснюють допомогу сторонам у вирішенні конфлікту), авторитетних людей із закликами про припинення неправомірних дій та необхідності звільнити певну територію чи інше місце;

3) налагоджувати контакти та переговори із особами, які активно висловлюють невдоволення;

4) усувати світлові та звукові ефекти, специфічний ритм і мелодію музики, так-званого фону «наркотизації», коли навіюваність значно підвищується, а раціональний контроль за поведінкою гальмується;

5) попереджувати подальше збільшення кількості людей та створювати умови для розосередження людей;

6) переводити увагу людей на інші об'єкти, явища, обставини тощо;

7) оголошувати про те, що ведеться відеозйомка учасників натовпу, звертатися до конкретних активно налаштованих осіб з назвою конкретних прізвищ, імен, по батькові (зникає ілюзія анонімності дій);

8) попереджувати учасників про можливість застосування сили і спеціальних засобів, затримання активних учасників та притягнення до відповідальності тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Васишин В. О. Основні підходи до розуміння пропаганди тероризму. *Інформація і право*. 2016. № 2. С. 99–105.

2. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 22.02.2019).

Одержано 27.02.2019

УДК 343.97

Юрій Володимирович ОРЛОВ,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Перехідне правосуддя – термін, що використовується на позначення системи юрисдикційних та неюрисдикційних заходів переходу суспільстві від тоталітарного до демократичного режиму (зазвичай, внаслідок революційних змін) або ж від конфліктного до постконфліктного, мирного стану. В проекції на площину суспільно-політичної й безпекової ситуації в Україні йдеться про модель транзиту від збройного протистояння в окремих районах Донецької та Луганської областей (далі – ОРДЛО) до стану миру.

Концепція правосуддя перехідного періоду передбачає одночасну діяльність держави й інститутів громадянського суспільства у чотирьох напрямках: 1) ефективна діяльність кримінальної юстиції; 2) відшкодування збитків жертвам; 3) інституційні реформи, що унеможливають повторення минулого; 4) офіційна констатація історичної правди [1, с. 7, 10; 2, с. 17–51 та ін.]. Навіть побіжне ознайомлення із зарубіжним досвідом реалізації вказаної концепції (Аргентина, Боснія і Герцеговина, Гватемала, Південно-Африканська Республіка, Чилі та ін.), а також розуміння її загальної логіки і цільового призначення, спрямованості на перехід до мирного співіснування, не залишають сумнівів у тому, що відповідні транзитивні соціальні практики: а) мають яскраво виражену превентивну спрямованість, постають елементом широкої ліберально-гуманістичної платформи суспільного примирення; б) реалізуються в умовах інтенсивного відтворення неординарних факторів злочинності кризового типу. Як перше, так і друге диктує необхідність у формуванні вітчизняного проекту перехідного правосуддя на базі відповідної кримінологічної стратегії. Остання, спираючись на відповідні політико-правові конвенції, повинна забезпечити мінімізацію дії криміногенних факторів соціально дезорганізаційної властивості.

Певна річ, розробка такої стратегії – справа копітка, вимагає зусиль міждисциплінарної групи дослідників, належної кримінологічної специфікації кожного з напрямів перехідного правосуддя. Втім, вже зараз можливо виділити окремі положення, настанови, що можуть розглядатися як його кримінологічні засади, а саме:

1. Забезпечення ефективності національних, змішаних та міжнародно-правових механізмів притягнення до кримінальної відповідальності, що передбачає:

1) адаптацію КК України до можливостей здійснення кримінальної юрисдикції міжнародними судовими органами (перш за все Міжнародним кримінальним судом (далі – МКС)) на території України. норм чинного КК України, такої трансформації, не відбулося. Варто бути свідомим того, що ті відносини, які виникли на підставі вітчизняного закону про кримінальну відповідальність з моменту вчинення злочинів на території України і щодо яких Верховна Рада України у своїх заявах визнала юрисдикцію МКС, наявні й до сьогодні. Немає юридично значущих підстав для їх припинення, адже вітчизняному кримінальному праву не відомі подібні підстави для припинення кримінально-правових відносин. Принцип територіальності дії закону про кримінальну відповідальність у просторі, а також пов'язані з ним положення варто скорегувати: а) ч. 1 ст. 6 після слів «цим Кодексом» доповнити словосполученням такого змісту: «за винятком випадків, коли вони на підставах, передбачених Конституцією України, підлягають притягненню до кримінальній відповідальності міжнародними судовими установами; б) ч. 1 ст. 7 після слів «Верховною Радою України» доповнити словосполученням «або, якщо вони підлягають притягненню до кримінальній відповідальності міжнародними судовими установами на підставах, передбачених Конституцією України»; в) ч. 1 ст. 9 після слів «суду іноземної держави» доповнити словосполученням «або міжнародної судової установи»;

2) на підставі вказаних змін до КК України – внесення змін і доповнень до КПК України щодо урегулювання порядку взаємодії органів досудового розслідування і суду України з міжнародними судовими органами (зокрема, порядок сприяння у проведенні слідчих і судових дій, спільних слідчих дій, передачі матеріалів кримінальних проваджень міжнародному судовому органу тощо);

3) ратифікацію Україною Римського статуту МКС, що відкриє можливості повноцінної взаємодії нашої держави з цим судовим органом на постійній основі, матиме додатковий превентивний ефект;

4) ініціювання Україною через Асамблею держав-членів МКС доповнень до Римського статуту щодо визначення злочину агресії;

5) криміналізацію перешкоджання діяльності міжнародних, змішаних судових органів, а також представників спостережних і миротворчих місій міжнародних організацій, які діють на території України у відповідності до міжнародних угод та чинного законодавства України;

6) забезпечення кримінологічної ефективності амністії щодо осіб, які вчинили злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки, не пов'язані з посяганням на життя і здоров'я, волю, статеву свободу й недоторканність особи.

II. Забезпечення аксіологічно-релятивної методології дослідження «історичної правди», що має виходити з нелінійного розуміння історії. Важливо також врахувати й фактор дії колишньої та сучасної політичної пропаганди, що зумовлює аритмію історичного часу (згадаймо строки з вірша Н. М. Коржавіна: «...Годы потрачены на постижение того, что должно быть понятно с рождения...»), викликає дисонанс ціннісно-сміслових контекстів буття різних груп населення, подолати яких у короткостроковій перспективі імперативними методами є неможливим. У зв'язку з цим основною метою діяльності комісії правди в Україні має стати встановлення подій, з описом, максимально індиферентним до будь-яких ціннісних суджень (за виключенням правової аксіології), а надто в суспільно-політичній площині. Тобто, це має бути не аксіологічний, а переважно фактологічний досвід, спрямований на подолання конкуруючої віктимності, стигматизації, визнання жертв конфлікту й примирення.

III. Мінімізація дії фактору конкурентної віктимності, що становитиме додатковий чинник загострення суспільної напруженості при виробленні консолідованої позиції щодо минулого. Під конкурентною віктимністю прийнято розуміти загальну тенденцію сторін конфлікту конкурувати із собою за почуття віктимності, жертвовності. Цим же терміном описуються й зусилля членів груп, що беруть участь в насильницьких конфліктах, які спрямовані на виправдання власних жорстоких дій, оскільки їх група (ін-група або ми-група) нібито страждає або постраждала більше в конфлікті, ніж група супротивника (аут-група або вони-група). Такі зусилля лише посилюють ескалацію конфліктів і перешкоджають їх мирному врегулюванню [3, с. 40].

У зв'язку з цим слід зауважити, що, не дивлячись на цілком очевидну юридичну оцінку збройного протистояння в ОРДЛО у контурах міжнародного збройного конфлікту й злочину агресії проти України, неможливо «закрити очі» й на ту обставину, що значна частина громадян України, які, зокрема, опинилися на тимчасово окупованих територіях (але не тільки, а також ті, які проживають і на підконтрольній українській владі території і також мають розглядатися фактичною стороною внутрішньо-суспільного конфлікту), є в більшій чи меншій мірі активними, але ідейними учасниками цього конфлікту, що проєктують на себе жертвовність в тому числі й в частині втрат окупаційних військ. Саме вони складають одну зі сторін процесу примирення в контексті зниження конкуруючої віктимності.

Не зайвим також буде вказати й на те, що лише за приблизними підрахунками неурядових організацій кількість жертв (загиблих і поранених) збройної агресії на території України сягає більш як 30 тис. осіб. Продовження протистояння лише загострюватиме і фізичний і колективно-емоційний, трансперсональний вимір конкуруючої віктимності, що може бути суттєвою перепорою на шляху до реалізації перехідного правосуддя в цілому. Тож варто зосередити увагу на зниженні інтенсивності відтворення цього феномену специфічними інформаційними, медіаційними заходами.

IV. Мінімізація дії факторів відчуженості й стигматизованості населення ОРДЛО, внутрішньо переміщених й деяких інших категорій осіб. Такими факторами є: а) наявність «лінії розмежування», що не лише фізично, а й ментально дезінтегрує населення України; б) спеціальні, відмінні від загальних та в значній мірі дискримінаційні правові процедури призначення соціальних виплат (в тому числі й пенсій) та контролю за їх здійсненням для внутрішньо переміщених осіб, що встановлюються, зокрема, Постановою КМУ «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» від 08.08.2016 р. № 365; дискримінаційні обмеження у виборчих правах тощо; в) специфічний дискурс – особливі мовленнєві засоби позначення, внутрішньо переміщених осіб, населення ОРДЛО та решти територій України з

одного боку, а з іншого – прихильників різних зовнішньополітичних курсів, бачення й оцінки радянського минулого нашої країни.

Список бібліографічних посилань

1. Базове дослідження із застосування правосуддя перехідного періоду в Україні : монографія / за заг. ред. А. П. Буценка, М. М. Гнатовського. Київ : РУМЕС, 2017. 592 с.
2. Transitional justice and economic, social and cultural rights. New York ; Geneva, 2014. 59 p. URL : <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/HR-PUB-13-05.pdf> (дата звернення 20.02.2019).
3. Гарькавець С. А. Проблема конкурентной виктимности и вооружённый конфликт на Юго-Востоке Украины. *Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Психологія*. 2016. Т. 21, Вип. 2 (42). С. 39–49.

Одержано 04.03.2019

УДК 343.412

Віталій Іванович ПАВЛИКІВСЬКИЙ,

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін та адміністративного права
Харківського економіко-правового університету

РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАХИСТУ СВОБОДИ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЙОГО РЕЗУЛЬТАТИ

Минуло майже 17 років з появи в Кримінальному кодексі України норми про відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. Однак, незважаючи на це, в Україні продовжується наступ на свободу слова, посягання на життя, здоров'я, власність журналістів [1]. 2018 рік продовжив сумну традицію у сфері порушень свободи слова, в черговий раз зафіксувавши понад 200 порушень свободи слова в Україні [1]. При цьому у першому півріччі 2018 року спостерігався різкий ріст саме фізичної агресії та нападів на журналістів. Засоби масової інформації підтверджують, що вбивство громадської активістки Гандзюк К. В. справило охолоджуючий ефект на журналістів, особливо в регіонах, які почали більш обережно критикувати владу та її представників. Зазначене потребує самостійного більш детального та глибокого дослідження.

У 2014 році такі міжнародні організації, як «Репортери без кордонів» та Комітет захисту журналістів, включили Україну до трійки країн світу, що є найбільш небезпечними для журналістів (після Сирії та Палестини) [2]. Підстави – протягом року на території України загинуло 7 журналістів, з них один, В. Веремій, убитий під час подій на Майдані, і 6 – у зоні АТО. 2016 рік продовжив сумну традицію. 20 липня з використанням вибухового пристрою цинічно та відкрито було вбито відомого журналіста П. Шеремета [3]. Сучасні негативні тенденції у сфері свободи слова підтверджуються й офіційною статистикою. Згідно даних Генеральної прокуратури України, якщо у 2016 році було зареєстровано 92 перешкоджання професійній діяльності журналістів, погроз та насильства щодо журналістів – 34, знищення майна журналіста – 4, то у 2017 році зареєстровано 114 перешкоджань законній професійній діяльності журналістів, 33 – погроз та насильства; 8 посягань на власність, 1 замах на життя [4].

За даними Інституту масової інформації картина виглядає ще гірше [1]. У 2017 році на неокупованій території України ІМІ зафіксував 281 випадок порушень свободи слова, у 2016 році – 264 випадків, у 2015 році – 310 випадків, у 2014 році – 995 випадків.

Лідером за кількістю порушень у 2017 році стала категорія «перешкоджання законній професійній діяльності журналістів» – 92 випадки. Друге місце посіла категорія «обмеження доступу до публічної інформації» – 41 випадок. За кількістю порушень на четвертому місці опинилися напади і побиття журналістів – 30 випадків. П'яте місце за кількістю порушень посіли кібератаки – 15 випадків.

Все вищевикладене змусило законодавця здійснити низку кроків з вдосконалення чинного кримінального законодавства. Так, для посилення правового захисту журналістів у 2015–2016 роках

було прийнято низку змін у кримінальне законодавство. У 2015 році введено додаткові норми, спрямовані на захист життя, здоров'я, волі та власності журналістів і членів їх сімей. Таким чином, у розділі XV Особливої частини КК України з'явилась низка спеціальних норм про відповідальність за злочини проти журналістів: ст. 345-1 «Погроза або насильство щодо журналіста»; ст. 347-1 «Умисне знищення або пошкодження майна журналіста»; ст. 348-1 «Посягання на життя журналіста»; ст. 349-1 «Захоплення журналіста як заручника»; ч 2 ст. 375 «Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови з метою перешкоджання законній професійній діяльності журналіста». Змінилася і назва розділу XV Особливої частини КК України «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів».

Крім того, у 2016 році зазнала змін редакція ст. 171 КК України, якою передбачено окрему відповідальність за перешкоджання, вплив та переслідування журналістів. Таким чином, на сьогодні напрацьована широка нормативна база кримінально-правового забезпечення захисту свободи слова в Україні. В той же час, динаміка правопорушень та ефективність боротьби з правопорушеннями у сфері свободи слова свідчать про зворотне. Аналіз лише офіційних даних дозволяє стверджувати про суттєву різницю в кількості зареєстрованих кримінальних проваджень і кримінальних проваджень направлених до суду з обвинувальним актом. Так, якщо у 2016 році було зареєстровано 92 перешкоджання професійній діяльності журналістів, то направлено в суд з обвинувальним актом лише 6 справ; погроз та насильства стосовно журналіста зареєстровано 34, спрямовано в суд – 6. Аналогічна ситуація спостерігається у 2017 році. Зареєстровано 114 перешкоджань професійній діяльності журналіста і лише 4 з них направлено до суду з обвинувальним актом; погроз та насильства щодо журналістів – 33, в суд направлено лише 2 [4]. Схожі показники спостерігалися й у 2018 році. З 93 перешкоджань діяльності журналістів до суду з обвинувальним висновком було спрямовано лише 7 кримінальних проваджень, погроз та насильства щодо журналістів – 54, з них направлено до суду – 14, знищення або пошкодження майна – 6, до суду – жодного [4]. Зазначена ситуація, незважаючи на суттєве реформування кримінального законодавства практично не змінюється протягом багатьох років. За даними Генеральної прокуратури України за січень–вересень 2013 року у Єдиному реєстрі досудових розслідувань було обліковано 42 кримінальні провадження, відкриті за ознаками складу злочину, передбаченого ст. 171 КК України, і лише 6 із них направлено до суду з обвинувальним актом, у 2012 р. – 5, у 2011 р. – 5, у 2010 р. – 4, у 2009 р. – 2, у 2008 р. – 1. Таким чином, незважаючи на суттєві зрушення у сфері законодавчого забезпечення свободи слова реальний стан захисту прав журналістів залишається на низькому рівні.

Враховуючи вищевикладене можна зробити наступні висновки:

1. Законодавчі зміни у сфері кримінально-правового забезпечення захисту свободи слова та професійної діяльності журналістів не дають очікуваного ефекту.

2. Спостерігається значна диспропорція між кількістю злочинних порушень свободи слова та кількістю спрямованих до суду справ з обвинувальним актом.

3. Зазначена ситуація обумовлена декількома чинниками, основними з яких є: недоліки законодавчого формулювання кримінальних заборон у сфері захисту свободи слова, низька ефективність роботи правоохоронних органів та суду в сфері юридичного захисту свободи слова та прав журналістів, недостатня правова підготовка слідчих та інших працівників структурних підрозділів Національної поліції, а також відсутність роз'яснень судових органів та наукових установ з питань застосування кримінального законодавства у сфері захисту свободи слова.

Список бібліографічних посилань

1. Інститут масової інформації : сайт. URL: <http://imi.org.ua> (дата звернення: 10.02.2019).
2. Рік 2014: підсумки свободи слова в Україні – Інститут масової інформації (інфографіка) // Інститут масової інформації : сайт. URL: <http://imi.org.ua/news/47098-rik-2014-pidsumki-svobodi-slova-v-ukrajini-institut-masovoji-informatsiji-infografika.html> (дата звернення: 10.02.2019).
3. Загинув журналіст Павло Шеремет. Хроніка // Українська правда : сайт. URL: <http://www.pravda.com.ua/articles/2016/07/20/7111744/> (дата звернення: 10.02.2019).
4. Генеральна прокуратура України : офіц. сайт. URL: <http://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 10.02.2019).

Одержано 18.02.2019

УДК 343.1

Марина Віталіївна ПАШКОВСЬКА,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем
превентивної діяльності та запобігання корупції
навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ);

Наталія Володимирівна КИСЛИЦЬКА,

курсант 3 курсу навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

Сьогодення свідчить, що взаємодія поліції з громадою безумовно є основою демократичної поліцейської діяльності. Такий підхід дозволяє вирішувати багато проблем безпеки, з якими громадяни щоденно стикаються. Проте важливо пам'ятати, що взаємодія поліції з громадою це не одноразовий захід, а довгостроковий стратегічний підхід, який має реалізуватись на постійній основі. Така взаємодія базується на повазі до прав людини, підзвітності та необхідності ефективних поліцейських дій у партнерстві з громадянами [1].

З метою запобігання та припинення адміністративних правопорушень і злочинів, а також для участі в охороні громадського порядку громадяни мають право створювати громадські об'єднання.

Правовою основою діяльності таких формувань є Конституція України, закони України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, рішення місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування з питань охорони громадського порядку, боротьби із злочинністю і адміністративними правопорушеннями, а також положення (статuti) цих формувань [2].

Даним організаціям заборонено займатися діяльністю з метою одержання прибутку, а також виконувати завдання, що не визначені законом. Створення таких організацій здійснюється на добровільних засадах за місцем роботи, навчання або проживання громадян, на зборах (конференціях) громадян, куди запрошують представників правоохоронних органів. Діють у складі не менше 10 осіб на основі статуту [2].

Варто зазначити, що законодавець визначив Типовий статут громадського формування з охорони громадського порядку, посвідчення та наруків пов'язку члена такого формування у Постанові Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2000 р. № 1872 [3].

Відповідно до закону «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», на діяльність громадських формувань впливають поліція, державні місцеві адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Проте, тісна співпраця зорієнтована на поліцію, оскільки статут, склад, а також список членів формування узгоджуються з Національною поліцією, що здійснює вплив та координацію спільної діяльності.

Крім того завдання, які виконують такі формування тісно пов'язані з діяльністю Національної поліції та полягають у наступному:

- 1) у сфері охорони громадського порядку:
 - надання допомоги органам Національної поліції у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні адміністративним проступкам і злочинам;
 - інформування органів Національної поліції про вчинені або ті, що готуються, злочини, місця концентрації злочинних угруповань;
 - сприяння органам Національної поліції у виявленні і розкритті злочинів, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від злочинних посягань;
 - участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху та боротьбі з дитячою бездоглядністю і правопорушеннями неповнолітніх [2].

Виконуючи свої завдання члени громадських формувань наділені правом спільно з поліцейськими: брати участь у забезпеченні охорони громадського порядку, а в сільській місцевості – самостійно шляхом виконання конкретних доручень керівника відповідного органу Національної поліції;

– спільно з поліцейськими вживати заходів до припинення адміністративних правопорушень і злочинів, а також взаємодіяти з іншими органами громадської самодіяльності, що беруть участь у заходах, спрямованих на профілактичну роботу з особами, схильними до вчинення адміністративних правопорушень і злочинів; а також боротьбу з пияцтвом, наркоманією, порушеннями правил торгівлі та у сфері благоустрою тощо [2].

Громадські формування з охорони громадського порядку проводять свою діяльність під контролем органів Національної поліції шляхом:

1) спільного з поліцейськими, патрулювання і виставлення постів на вулицях, майданах, залізничних вокзалах, в аеропортах, морських і річкових портах, у місцях компактного проживання громадян, розташування підприємств, установ, організацій, навчальних закладів; участі в забезпеченні охорони громадського порядку під час проведення масових заходів, погоджених у випадках, передбачених законом, з виконавчими органами місцевого самоврядування;

3) участі у заходах правоохоронних органів, спрямованих на боротьбу з окремими видами правопорушень [2].

Без сумніву, закон 2000 року, дозволяє звичайним громадянам брати участь в охороні громадського порядку, але справжньої актуальності він набув під час Революції Гідності, тоді кияни продемонстрували потенціал об'єднання в протидії вуличній злочинності від "тітушок", які вчиняють збройні напади та вбивства.

Проте, з одного боку, участь громадян в охороні громадського порядку є абсолютно легальною, але з іншого – така демонстрація «національних дружин» в однострої може підіривати довіру до поліції та Національної гвардії щодо охорони громадського порядку, забезпечуючи громадську безпеку.

Існують також деякі особливості в організації, оскільки, законом заборонено членство осіб, раніше засуджених за умисні злочини, та осіб, судимість яких не знято або не погашено у встановленому законом порядку. Таким чином, особа із знятою чи погашеною судимістю вважається з юридичної точки зору вже «не судимою», проте має право стати членом громадського формування з охорони громадського порядку, але фактично – може бути носієм кримінальної субкультури.

Крім того, існує ризик створення «фейкових» громадських формувань з охорони громадського порядку задля виділення коштів з державного та місцевого бюджетів на утримання зазначених формувань. Адже громадське формування не може існувати абсолютно без коштів [4].

Таким чином, взаємодія поліції з громадою виконуючи своє завдання, яке полягає у зменшенні рівня злочинності. Проте існують певні ризики участі в таких громадах осіб з кримінальним минулим, озброєння та використання їх у приватних цілях. Загальновизнаним правилом європейського та вітчизняного законодавства є заборона громадським формуванням бути мілітаризованим (від лат. *militaris* – воєнний), а у разі виявлення таких проявів організатори притягаються до відповідальності. Тому слід позитивно зазначити про таку співпрацю та взаємодію, яка зосереджена на розбудові громади та поліпшенні якості життя шляхом запобігання злочинності.

Список використаних джерел

1. Вільсон П. Практичний посібник для поліцейських, що взаємодіють з громадою. Консультативна місія Європейського Союзу. 49 с.

2. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : закон України від 22.06.2000 № 1835-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14> (дата звернення: 11.03.2019).

3. Про затвердження Типового статуту громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, описів зразків бланка посвідчення і нарукавної пов'язки члена такого формування : постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2000 № 1872 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1872-2000-п> (дата звернення: 11.03.2019).

4. Маляр А. Охорона громадського порядку як тест для поліції та суспільства // Українська правда : сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2018/01/31/7170109/> (дата звернення: 11.03.2019).

Одержано 15.03.2019

УДК 343.9(477)

Євген Миколайович ПАЩЕНКО,

аспірант кафедри кримінального права та кримінології юридичного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ЩОДО ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАК НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Злочинність проникає у всі прошарки нашого суспільства, всі його соціальні сфери. Не є виключенням і Збройні сили. Цей вид злочинності знаходиться в центрі уваги, як політиків, так і громадськості. Чим вище рівень такої злочинності, тим менше можливостей використання армії у вирішенні зовнішньополітичних і внутрішніх проблем. Це особливо актуально в часи, коли Україна веде неоголошену війну, як із внутрішнім, так і зовнішнім ворогом. Заходи протидії злочинності військовослужбовців і особливо її насильницькому виду, повинні мати належне наукове забезпечення. Воно повинно починатись з визначення поняття насильницького злочину військовослужбовців та встановлення його кримінологічних ознак. Це дозволить розробити належні заходи загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального запобігання цьому небезпечному явищу.

Поняття насильницького злочину військовослужбовців формується з двох важливих складових. А саме, ознак насильницького злочину, які визначено в науках кримінально-правового циклу і ознак особи, яка вчиняє ці злочини – військовослужбовця. Розглянемо ці ознаки.

У кримінальному праві та кримінології немає єдності думок стосовно того, які категорії злочинів слід визнавати насильницькими. Одні вчені вважають, що до насильницьких злочинів слід відносити тільки злочини, які мають безпосереднім об'єктом особу. Інші вважають, що до них відноситься і злочини, основним безпосереднім об'єктом яких є не тільки особа, наприклад, розбій, вимагання тощо. Треті взагалі вважають, що термін насильницький злочин слід замінити на агресивний злочин, як термін більш широкий і такий, що охоплює злочини, пов'язані з нанесенням різноманітної шкоди не тільки особі, а й іншим об'єктам.

А. І. Алексєєв вважає, що головною ознакою насильницького злочину є насильство над потерпілим (жертвою), яке розуміється як незаконне застосування сили, примусове, тобто такий вплив, що вчиняється проти волі іншої особи. До насильницької злочинності він відносить діяння, які посягають на різні об'єкти, але пов'язані єдиною мотивацією (насильницькою або агресивно-насильницькою) [1, с. 229].

А. Ф. Зелінський вважає, що ті злочини, які завжди називають насильницькими відносяться до категорії агресивних. До цієї категорії він включає не тільки суспільно небезпечні діяння, які посягають на особу, а й інші злочини, які наносять шкоду, наприклад, так званий вандалізм. На думку вченого, агресивними злочинами визнаються передбачені кримінальним законодавством дії, які виражають деструктивні (руйнівні) тенденції винних осіб, які мотивовані ворожістю та ненавистю до людей, суспільства, речам, природі і переслідують мету заподіяння їм шкоди [2, с. 172].

Слід зазначити, що відношення злочину до категорії насильницьких не залежить від того, що є основним безпосереднім об'єктом цього злочину. Усі вчені погоджуються з тим, що основною рисою насильницьких злочинів є насильство психічне або фізичне. В. В. Лунєєв наголошує на тому, що насильницькі злочини відрізняються від інших саме фізичним (психічним) насильством над потерпілим (жертвою) або погрозою його застосування. Він вважає, що не слід відносити до насильницьких злочинів необережне вбивство. Хоча воно і здійснюється шляхом фізичного впливу на людський організм, за своїм змістом воно не відрізняється від порушень правил безпеки, в результаті яких спричиняється ненавмисна фізична шкода людині, включаючи її смерть [3, с. 193].

У науці немає єдності думок і стосовно визначення кола насильницьких злочинів. Одні відносять до насильницьких злочинів тільки умисні злочини проти життя, усі види тілесних ушкоджень, мордування та зґвалтування. Інші вважають, що до насильницьких злочинів слід відносити хуліганство, розбій, насильницький грабіж. Треті до насильницьких злочинів відносять всі кримінально карані діяння, які вчиняються за допомогою фізичного насильства або психічного примусу у вигляді погрози застосування насильства.

Неоднозначним є і визначення основних (обов'язкових) ознак насильницьких злочинів. Так, Л. Д. Гаухман вважає, що насильницький злочин завжди характеризується двома обов'язковими ознаками: 1) він повинен бути діянням злочинним, тобто суспільно небезпечним та протиправним, та 2) супроводжуватися насильством або погрозою застосування насильства. При цьому важливо, щоб злочинним було діяння в цілому [4, с. 3].

В. П. Філонов вказує на такі ознаки насильницького злочину: 1) об'єктом посягання є суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом і забезпечують фізичне і біологічне існування особистості; 2) способом є фізичне та психічне насильство; 3) посягання носить насильницький характер і має підвищену суспільну небезпеку; 4) злочин вчиняється проти волі потерпілого. Злочини які не відповідають хоча б одній з вказаних ознак не відносяться до категорії насильницьких [5, с. 177].

О. М. Джу́жа до насильницьких злочинів відносить сукупність умисних посягань, які спрямовані на втручання у фізичну і психічну цілісність жертви злочину з метою заподіяння їй смерті або тілесного ушкодження [6, с. 141].

У цілому слід зазначити, що вищенаведені позиції вказують на дійсно основні (визначальні) ознаки насильницького злочину, але вони не охоплюють всіх необхідних ознак. Тому автор пропонує своє бачення поняття насильницького злочину і його основних ознак. На нашу думку, насильницький злочин має наступні ознаки: 1) об'єктом насильницького злочину є життя, здоров'я, фізична та психічна недоторканність іншої особи (вони можуть бути як основним так і додатковим об'єктом цих злочинів); 2) способом вчинення насильницького злочину може бути як фізичне так і психічне насильство; 3) ці злочини вчиняються поза або всупереч волі потерпілої особи; 4) насильницькі злочини характеризуються ворожою, інструментальною та негативистською мотивацією; 5) наслідками цих злочинів є фізична, психічна шкода або реальна можливість заподіяння такої шкоди; 6) насильницькі злочини можуть бути вчинені лише умисно.

Щодо другої складової поняття насильницького злочину військовослужбовців, то це ознаки особи злочинця (суб'єкта злочину). Ним є військовослужбовець. Згідно з діючим законодавством, до таких осіб відносяться:

- особи із числа Збройних Сил; особи з інших законних військових формувань;
- особи, що перебувають у запасі, під час проходження ними військових зборів;
- особи, які відносяться до персоналу військових частин, з'єднань, установ у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків або в розташуванні цих частин, з'єднань і установ.

Таким чином, під насильницьким злочином військовослужбовців розуміється суспільно небезпечне, кримінально протиправне умисне діяння, яке посягає безпосередньо або разом і з іншими об'єктами на життя, здоров'я, фізичну та психічну недоторканність особи шляхом застосування фізичного (або) та психічного насильства поза або всупереч волі потерпілої особи, яке вмотивоване ворожою, інструментальною та негативистською мотивацією і спричиняє фізичну (або) та психічну шкоду або ставить під загрозу нанесення такої шкоди іншій особі, яке вчиняється військовослужбовцями.

Слід зазначити, що військовослужбовці можуть вчинити два види насильницьких злочинів:

- 1) загальнокримінальні насильницькі злочини;
- 2) військові насильницькі злочини.

Ці злочини різняться особливостями детермінації та інших складових кримінологічної характеристики, що обов'язково повинно бути ураховано при розробці і здійсненні заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального запобігання цих видів насильницьких злочинів.

Слід наголосити, що ефективні заходи протидії вказаним двом видам насильницьких злочинів військовослужбовців потребують значних матеріальних коштів, політичної волі, широкої підтримки різних прошарків населення. Якщо українська влада та громадськість зможе сформувати і надати вказані засоби протидії насильницькій злочинності військовослужбовців, то можна сподіватися на позитивні результати в протидії цьому небезпечному соціально-правовому явищу.

Список бібліографічних посилань

1. Алексеев А. И. Криминология : курс лекций. М. : Щит-М, 1998. 340 с.
2. Зелинский А. Ф. Криминальная психология : моногр. Киев : Юринком Интер, 1999. 240 с.

3. Лунеев В. В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции : моногр. М. : Норма, 1997. 525 с.
4. Гаухман Л. Д. Насилие как средство совершения преступления : моногр. М. : Юрид. лит., 1974. 167 с.
5. Филонов В. П. Актуальные проблемы современной криминологии : моногр. Донецк : Донеччина, 1997. 288 с.
6. Криминологія : навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, Ю. Ф. Іванов та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужа. Київ : Прецедент, 2004. 208 с.

Одержано 04.03.2019

УДК 343.9

Володимир Володимирович ПИВОВАРОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криминології та кримінально-виконавчого права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

ДОСЛІДЖЕННЯ «ГРУП СМЕРТІ»: КРИМІНОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬСТВОМ

Використання соціальних мереж стало буденною справою для всіх вікових груп населення України і світу. Окрім позитивних аспектів, які виникають при використанні останніх, неможливо не відмітити ті негативні наслідки і явища які вони породжують. Зокрема, зі стрімким розвитком різноманітних соціальних мереж люди забувають про живе спілкування з рідними та друзями і повністю його замінюють на віртуальне. Виникає «інтернет-залежність», яка все частіше визнається лікарями хворобою і без сумніву здійснює вплив на формування психіки людини. Криминологам неможливо не відмітити виникнення великої кількості соціальних явищ, детермінованих використанням мережі Інтернет, які мають наслідком перетворенням груп суспільства на хворобливі групи людей зі зміненими життєвими цінностями.

Попри цифрове «нашарування» проблеми, втім вона по суті не є новою для XX–XXI сторіч. Для з'ясування причин формування суїцидальної поведінки в людини (групи людей) пропонуємо звернутися до думок американського соціолога Девіда Філіпса, який ввів термін як «ефект Вертера» ще в XX столітті. «Ефект Вертера» отримав свою назву від назви роману Й. Гете «Страждання юного Вертера», де головний герой вбачає самогубство, як гідний вихід із життєвої кризи. За висновками дослідника, велика група людей, які прочитали роман, скоювали самогубство ідеалізуючи добровільну смерть. Варто уваги, що американський науковець Девід Філіпс вивчав щомісячні дані про самогубство в США з 1948 по 1968 р.р. Він дійшов до висновку, що відразу після публікації на перших шпальтах газет статей про самогубство, число скоєних суїцидів відразу ж збільшується. Він пояснив це тим, що особи в яких в житті виникла подібна ситуація вбачають підказку для вирішення проблеми [1].

Сучасні дослідження дозволяють виділити наступні види кіберсуїцидів [2]:

– комунікативний «flashmob-cybersuicide» (припускає мережне спілкування суїцидально налаштованих осіб, раніше не знайомих між собою, але які поєднуються з метою здійснення колективного самогубства внаслідок укладення між ними віртуального договору через Інтернет). Соціальні медіа-платформи, такі як чатові кімнати та дискусійні форуми, також можуть становити ризик для уразливих груп, впливаючи на рішення щодо самогубства. Зокрема, взаємодії через чат-кімнати або дискусійні форуми можуть здійснювати тиск на людей, заохочувати користувачів до ідолопоклонства тому, хто покінчив життя самогубством, або ж укласти суїцидальні пакти. Пакт про самогубство – це угода між двома та більше людьми, які покінчили життя самогубством в певний час, і часто за допомогою одного й того ж смертельного засобу. Пакт про самогубство, який був певним чином сформований або розвинений через використання Інтернету називають пактом про кіберсуїцид. Ці пакти укладаються, як правило, між повних незнайомих. Використання он-лайн чатів та віртуальних оголошень та форумів може забезпечити невідомий (загрозливий) простір для обміну почуттями з іншими

однотимчасовими, і ці обміни стають психологічно простішими, ніж особисті розмови про такі думки. Таке спілкування може зменшити сумніви або побоювання людей, які обіймаються самогубством. Запис про самогубство, залишене людьми через соціальні мережі, миттєво стає доступним для громадськості та може впливати на рішення інших уразливих людей, які стикаються з ними. Соціальні мережі також можуть становити загрозу для вразливих людей завдяки формуванню та впровадженню онлайн-груп, які заохочують і забезпечують підтримку вірувань та поведінки, які, як правило, неприйнятні суспільством, такі як самогубство та навмисна ампутація. У підсумку, зростає кількість доказів того, що соціальні мережі можуть впливати на прозорість і передбачуваність поведінки пересічного громадянина. Оскільки Інтернет усуває географічні перешкоди для спілкування між людьми, поява сайтів із закликами до самогубств у соціальних мережах може створювати новий ризик для уразливих людей, які інакше не піддавалися цій потенційній небезпеці;

– інформаційний «information-cybersuicide» (суїцид внаслідок одержання за допомогою Інтернету відомостей про те, яким способом і за допомогою яких засобів краще здійснити самогубство). Величезна кількість інформації на тему самогубства доступна в Інтернеті та через соціальні мережі. Вибірковий веб-пошук з 12 пов'язаних з самогубством термінів (наприклад, самогубство, способи самогубства, як вбити себе та найкращі методи самогубства), щоб імітувати результати типового пошуку, проведеного людиною, яка шукає інформацію про методи самогубства, показав вражаючі результати. Половина були веб-сайти, що надавали фактичну інформацію про самогубство. Сайти, що займаються пропагандою самогубства та чати, де обговорювалися загальні питання, пов'язані з самогубством, найчастіше траплялись в перших кількох сторінках пошуку. З 373 веб-сайтів, 31 % були нейтрально-інформуючими, 90 % – позиціонувались антисуїцидними (однак надавали інформацію про способи і т.п.), 11 % – відверто просуїцидними. Разом з цими дослідженнями було доведено, що отримати інформацію в Інтернеті щодо самогубства, включаючи детальну інформацію про методи і можливі «побічні» наслідки (такі, як виживання в умовах інтенсивної терапії), дуже легко;

– адиктивний «addiction-cybersuicide» (здійснення аутоагресивних дій, що є спровокованими інтернет-залежністю: гемблінг, кібер-заликування й ін.). Кібер-заликування прямо чи опосередковано пов'язане з самогубством, називається кібербулінгом. За даними вибірових соціологічних досліджень, серед 2000 дітей середньої школи, які стали жертвами комп'ютерного нападу, майже в 2 рази частіше спробували покінчити життя самогубством. Використання соціальних мереж може збільшити ризик самогубства, посилюючи почуття ізоляції, нестабільності та безнадійності для тих, хто має суто психологічні або психологічні стресові підвалини сприйняття;

– online-суїцид або снафф-відео (здійснення самогубства в реальному часі, перед web-камерою). Наразі оспорюваний вид суїциду. В мас-медіа часто розглядається або як жарт, або вимагання чи інше діяння із фінансовим підтекстом. Втім, перегляд загальнодоступної кримінальної хроніки вказує на необхідність кримінологічного вивчення матеріалів слідчо-оперативної практики.

Висновки. По-перше, антисоціальні мережеві групи становлять загрозу національній безпеці. Феномен «кіберсуїциду» та інші пов'язані з цим явища посягають на життя народу України, хоча в основному спрямовані на психічно вразливих людей. Про це сигналізують кримінологічні дослідження. По-друге, в галузі кримінології вже час відходити від розуміння її як галузі суто опису кримінальних проявів, та зосередитись на іншій, не розробленій і плідній частині кримінологічного вчення, прийняти позицію розуміння кримінології як синергетичної складової теорії управління суспільством, зосередити увагу на аналізі корпоративного, транскордонного злочинного впливу на суспільство.

Список бібліографічних посилань

1. Phillips D. P. Clustering of teenage suicides after television news stories about suicide. *The New England journal of medicine*. 1986. URL: https://www.researchgate.net/publication/19414008_Clustering_of_Teenage_Suicides_after_Television_News_Stories_about_Suicide (дата звернення: 10.03.2019).

2. Brown M., Barraclough B. Epidemiology of suicide pacts in England and Wales, 1988-92. *BMJ*. 1997. Vol. 315. P. 286-287.

Одержано 13.03.2019

УДК 343.344

Олександр Сергійович ПИРОЖЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри соціально-економічних дисциплін

Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради, адвокат

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ (СТ. 263 КК УКРАЇНИ): НА ЧАСІ ЗМІНИ У ПРАВОЗАСТОСУВАННІ

За різними даними (в т. ч. МВС України та Національної поліції) протягом останніх п'яти років суттєво зросла кількість облікованих злочинів проти громадської безпеки, в т. ч. суспільно небезпечних діянь, предметом яких є зброя, бойові припаси або вибухові речовини. У зв'язку з чим, нових забарвлень набуває суспільна думка щодо необхідності законодавчої регламентації обігу вогнепальної зброї та впровадження чітких правил поведження з нею.

Відмітимо, що у ч. 1 ст. 263 Кримінального кодексу України (далі – КК) встановлено відповідальність за носіння, зберігання, придбання, передачу чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу, а у ч. 1 ст. 263-1 КК – за незаконне виготовлення, переробку чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікацію, незаконне видалення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв.

Бланкетні диспозиції вище цитованих норм КК посилаються на «закон», яким повинен регламентуватися порядок обігу та отримання дозволу на вчинення конкретних дій із зазначеними предметами.

Однак головною проблемою теперішнього застосування згаданих положень в якості правової підстави для притягнення до кримінальної відповідальності полягає в тому, що такого спеціального закону не існує (детальніше див. [1]).

Традиційно судова практика при вирішенні питання, чи є законним або незаконним поведження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або пристроями, керувалася Положенням про дозвільну систему (затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 № 576 (зі змінами)), Інструкцією про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів (затвердженою наказом МВС України від 21.08.1998 р. № 622 (зі змінами)).

Такий підхід неодноразово критикувався науковцями та практичними працівниками (зокрема, адвокатами), оскільки прямо суперечить базовому принципу кримінального права – *nullum crimen, nulla poena sine lege* (лат. немає злочину, немає покарання без закону).

При цьому помилковим, на наш погляд, слід вважати розширене тлумачення терміну «закон» у диспозиції ч. 1 ст. 263 КК України як законодавство, у цілому, адже такий підхід спростовується п. 5 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 03.12.1998 № 1-40/98 у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України» (справа про утворення фракцій у Верховній Раді України). В ньому зазначено, що «закон» є формою відповідного нормативно-правового акту, що приймається згідно з процедурою, визначеною ст. 84, 93, 94 Конституції України і не є тотожним іншим нормативно-правовим документам.

Крім того, системний аналіз чинного закону про кримінальну відповідальність дає підстави стверджувати, що законодавець під час конструювання ряду диспозицій робить посилання на різні види нормативних джерел: Конституцію України, закони, законодавство, правила тощо [2].

Таким чином, у випадку зі ст. 263 КК немає закону, який встановлює дозвільний порядок обігу зброї. Лише при порушенні закону, людина може розуміти не тільки зміст, але і причини

обвинувачення, а відтак може визначитися зі своїм внутрішнім відношенням до порушення такого закону: визнати або заперечити свою вину [3].

Слід відмітити, що з початком застосування Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 (далі – КПК) все частіше почали з'являтися сміливі суддівські рішення, ухвалені всупереч усталеної практики засудження осіб, обвинувачених за ст. 263 КК за відсутності спеціального закону.

У першу чергу, суди першої інстанції повертали прокурору обвинувальний акт у зв'язку з відсутністю в ньому посилання на норми конкретного закону, порушення обвинуваченим якого стало підставою притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 263 КК.

Наступним кроком стало ухвалення виправдувальних вироків [3].

При цьому взірцем для правозастосування став правовий висновок Верховного Суду України у справі № 5-49к13 від 03.03.2014, відповідно до якого відсутність певного законодавства виключає можливість покарання за його порушення, оскільки не може бути покарання за порушення неіснуючого порядку.

Суди справедливо зауважують, що дії особи можуть вважатися злочинними за умови існування закону, який визначає порядок поведінки зі зброєю. Відповідно держава не вправі застосовувати до особи процесуальний примус у вигляді кримінальної відповідальності за відсутність дозволу, передбаченого законом, поки немає закону, який передбачає отримання цього дозволу. Наявність підзаконних актів Кабінету Міністрів України, Міністерства внутрішніх справ України не може свідчити про існування Закону України, яким передбачено порядок поведінки зі зброєю як такою [2; 4].

Відсутність порядку, визначеного законом, позбавляє суд можливості констатувати факт порушення конкретної загальнообов'язкової норми та виконувати інші процесуальні обов'язки. Наприклад, роз'яснити обвинуваченому суть пред'явленого обвинувачення (ст. 348 КПК).

Слід акцентувати увагу, що згідно з усталеною практикою Європейського суду з прав людини необхідно приділяти особливу увагу роз'ясненню «обвинувачення» особі, стосовно якої відкрито кримінальне провадження, адже деталі вчинення злочину можуть відігравати вирішальну роль під час розгляду справи, оскільки саме з моменту доведення їх до відома підозрюваного він вважається офіційно письмово повідомленим про фактичні та юридичні підстави пред'явленого йому обвинувачення (див., наприклад, п. 79 рішення ЄСПЛ від 19.12.1989 у справі «Камасінські проти Австрії»).

Враховуючи наведене, останнє слово у вирішенні вказаної правової проблеми повинен сказати Верховний суд, який своїм рішенням, що міститиме правовий висновок, має констатувати відсутність законодавчих підстав для притягнення особи до кримінальної відповідальності за діяння, передбачені ст. 263 КК України, що, у свою чергу, стимулюватиме парламент якомога швидше прийняти закон, яким буде врегульовано поведінку зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами.

Список бібліографічних посилань

1. Фріс П. Щодо кримінальної відповідальності за незаконне поведінку зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України) // LexInform. Юридичні новини України : сайт. URL: <https://lexinform.com.ua/yuridychna-praktyka/shhodo-kryminalnoyi-vidpovidalnosti-za-nezakonno-povodzhennya-zi-zbroyeu-bojovymy-prypasamy-abo-vybuhovymy-rechovynamy-st-263-kk-ukrayiny/> (дата звернення: 14.03.2019).
2. Ореховський М. Зброя, кара і Закон // Ліга. Блоги : сайт. URL: <https://blog.liga.net/user/morehovskiy/article/31645> (дата звернення: 14.03.2019).
3. Ореховський М. Ефект Дубровського // Ліга. Блоги : сайт. URL: <https://blog.liga.net/user/morehovskiy/article/28910> (дата звернення: 14.03.2019).
4. Перший виправдувальний вирок по зброї через відсутність закону // Українська асоціація власників зброї : сайт. URL: https://zbroya.info/uk/partner/law-ok/blog/14965_pecherskii-sud-vinis-pershii-vipravdalnii-virok-po-263-statti-kk-cherez-vidsutnist-zakonu (дата звернення: 14.03.2019).

Одержано 15.03.2019

УДК 343.43

Анна Сергіївна ПОЛІТОВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз факультету № 1

Донецького юридичного інституту МВС України (м. Кривий Ріг)

ЗАХОПЛЕННЯ ЗАРУЧНИКІВ: ЗЛОЧИН ПРОТИ ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ ОСОБИ ЧИ ЗЛОЧИН ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ?

Стаття про кримінальну відповідальність за захоплення заручників розташована у Розділі III «Злочини проти волі, честі та гідності особи» Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України. Разом з тим, у науковій літературі неодноразово висловлювалася думка про необхідність перенесення даного діяння до розділу IX «Злочини проти громадської безпеки», оскільки основним безпосереднім об'єктом розглядуваного діяння нібито виступає громадська безпека.

Аналіз статистичних даних Генеральної прокуратури України показав, що у 2013 р. було обліковано 4 кримінальні правопорушення за ст. 147 КК України, у 2014 р. – 46, у 2015 р. – 19, у 2016 р. – 7, у 2018 р. – 6, за січень-лютий 2019 р. – 2. Це говорить про те, що суспільно-політичну ситуацію в Україні цей злочин набув підвищеної суспільної небезпечності.

Як свідчить аналіз міжнародно-правових актів з питань протидії захопленню заручників цей злочин відноситься до злочинів міжнародного характеру. Слід відзначити, що при розробці цієї норми враховувалась практика боротьби з цим небезпечним злочином, існуючий міжнародний досвід, а також міжнародні зобов'язання України привести національне законодавство про кримінальну відповідальність у відповідність до Міжнародної конвенції про боротьбу із захопленням заручників, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1979 р.

Проте серед вчених не склалося єдиної точки зору про основний безпосередній об'єкт захоплення заручників. Так, В. Бриліантов, В. Комісаров, Т. Нуркаєва, О. Михаль визначають основним безпосереднім об'єктом захоплення заручників громадську безпеку. При тлумаченні норми, що встановлює відповідальність за захоплення заручників, більшість українських спеціалістів (як вчених, так і практиків) вважають, що безпосереднім об'єктом цього злочину є: свобода, тобто фізична свобода людини, її право на вільне пересування, особиста недоторканність [1, с. 113], особисту свободу людини [2, с. 344], особиста свобода та безпечність осіб, які стали заручниками [3, с. 234].

Обґрунтовуючи свої точки зору про віднесення захоплення заручників до злочинів проти громадської безпеки вчені відзначають різні аспекти цього суспільно небезпечного діяння. Так, Г. Габібова вважає, що безпосередніх об'єктів захоплення заручників два: суспільні відносини, що забезпечують громадську безпеку, та суспільні відносини, що забезпечують особисту фізичну свободу іншої особи. Про посягання на основи громадської безпеки при захопленні заручників можуть свідчити, зокрема, такі обставини, як захват або утримання декількох осіб, наявність мети, властиві саме захопленню заручників тощо [4, с. 50]. Д. Бауськов обґрунтовує, що основним безпосереднім об'єктом захоплення заручників є громадська безпека, що підтверджується такими положеннями: а) цей злочин шкідливий для невизначено широкого кола суспільних відносин (безпека особи, недоторканність власності, нормальна діяльність підприємств, установ та інших соціальних інститутів); б) основні соціальні цінності суспільства порушуються опосередковано: шляхом спричинення шкоди відносинам, що регламентують безпечні умови життя суспільства. Це обумовлено спрямованістю цього виду злочину. Вчинив, наприклад, захоплення повітряного судна, винні одночасно ставлять під загрозу життя та здоров'я громадян, неправомірно вилучають чуже майно, порушують порядок роботи різних установ тощо. При цьому слід казати не про кожну окрему дію як злочин, а про їх сукупність. Таким чином, саме у своїй загальній спрямованості, єдиним злочинним умислом захоплення заручників, як злочин, посягає перш за все на громадську безпеку держави [5, с. 13].

Т. Нуркаєва стверджує, що відповідно до згаданої Конвенції будь-яка особа, яка захоплює або утримує іншу особу або погрожує вбити, завдати пошкоджень чи продовжує утримувати іншу особу (заручника) для того, щоб змусити третю сторону, а саме: державу, міжнародну, міжурядову організацію, яку-небудь фізичну чи юридичну особу або групу осіб, скоїти або

утриматися від скоєння будь-якого акту як прямої чи непрямої умови для звільнення заручника, скоює акт захоплення заручників. Таким чином, при захопленні заручників істотно зачіпаються інтереси не тільки конкретної особи (заручника), але й держави в цілому. Цей злочин, як правило, викликає великий суспільний резонанс, серйозно порушує нормальну діяльність державних органів, може скінчитися загибеллю людей іншими тяжкими наслідками ... Все це свідчить про те, що основним безпосереднім об'єктом захоплення заручників є громадська безпека. На це вказує й спеціальна мета захоплення – спонукання держави, організації чи громадянина до вчинення або утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника. Само по собі захоплення чи утримання заручника є лише засобом досягнення основної мети [6, с. 55]. Подібної точки зору дотримується й В. Бриліантов. Він вважає, що «основним безпосереднім об'єктом захоплення заручників виступає громадська безпека, а додатковим – життя та здоров'я людей, власність, порядок управління. Чому ж об'єктом захоплення не є особа? Адже саме на неї здійснюється посягання, саме її свободі, життю, здоров'ю погрожує злочинець? І все ж таки основна небезпека діяння полягає в тому, що воно спричиняє шкоду життєво важливим інтересам всього суспільства, невизначено великому колу осіб. На це вказує мета скоєння захоплення – спонукання держави, організації чи громадянина до вчинення або утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника. Само по собі захоплення чи утримання заручника є лише засобом досягнення основної мети. Тому посягання на свободу людини, а також інші суспільні відносини, за виключенням громадської безпеки, у цьому злочині слід віднести до додаткового або факультативного об'єкту» [7, с. 43].

Оригінальної точки зору щодо визначення основного безпосереднього об'єкту захоплення заручників дотримується О. Михаль. Він стверджує, що розглядаючи захоплення заручників як неправомірне фізичне обмеження свободи людини, при якому його наступне повернення до свободи ставиться у залежність від виконання вимог винної особи, звернення до держави, організації, фізичної чи юридичної особи, вважаємо, що громадська безпека як основний об'єкт захоплення заручників завдає шкоду тільки в тому випадку, якщо спричиняється істотна шкода або створюється погроза спричинення такої шкоди суспільним відносинам, що забезпечують стан громадського спокою, здійснюваного винними особами. Якщо вимоги за викуп особи, яка незаконно утримується, здійснюється самим потерпілим, то спричинення шкоди стану громадського спокою, нормальному функціонуванню соціальних інститутів носить опосередкований характер та не може розглядатися як основний об'єкт, якому спричинена шкода у результаті такого посягання. Вторинне значення громадської безпеки як об'єкта, котрому спричиняється шкода у цьому випадку, свідчить про те, що злочин, поєднаний з висуванням вимог про викуп самим незаконно утримуваним, посягає, перш за все, на недоторканність особи, подібно до того, якщо б вимога про викуп висувалась би самому викраденому. Шкода громадській безпеці, заподіяна в результаті вимагання викупу самим потерпілим має місце в стані крайньої необхідності. Остання обставина як раз й свідчить про те, що громадська безпека є в цьому випадку менш значимим об'єктом ніж особиста (фізична) свобода [8, с. 49].

Серед ознак, що характеризують захоплення заручника як злочин проти громадської безпеки В. Комісаров називає: а) він об'єктивно шкідливий для невизначеного кола суспільних відносин (безпека особи, недоторканність власності, нормальна діяльність підприємств, установ та інших соціальних інститутів); б) основні соціальні блага суспільства порушуються опосередковано – шляхом завдання шкоди відносинам, які регламентують безпечні умови життя суспільства. Однак від цього такий злочин не стає менш небезпечним, ніж, наприклад, злочини проти особи або власності. Оскільки шкода заподіюється не конкретній особі, а суспільно значущим інтересам – гарантуванню безпечних умов життя суспільства в цілому, тому законодавець встановлює достатньо суворі санкції за злочини проти безпеки суспільства [9, с. 44].

Отже, специфіка національного законодавства, потребує уважного підходу до імплементації міжнародно-правових норм, інакше система внутрішнього законодавства не сприйме нову норму, бо вона не буде використовуватись. Щось подібне сталося з нормою, яка передбачає кримінальну відповідальність за захоплення заручників. Тут була допущена помилка – неправильно визначений основний безпосередній об'єкт цього злочину.

Підсумовуючи вищевикладене, ми вважаємо, що основним безпосереднім об'єктом захоплення заручників є суспільні відносини у сфері громадської безпеки в зв'язку з тим, що шкода спричиняється життєво важливим інтересам усього суспільства, широкому колу осіб;

обмеження свободи особи є засобом досягнення основної мети цього злочину – спонукання родичів затриманого, державної або іншої установи, підприємства чи організації, фізичної або службової особи до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника. Тому не цілком обґрунтованою є точка зору авторів, які стверджують, що додатковим об'єктом захоплення заручників є суспільні відносини, що забезпечують безпеку життя або здоров'я особи [10, с. 551]. У результаті вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 147 КК України, життю і здоров'ю потерпілих небезпека може і не загрожувати, однак право людини на свободу порушується завжди, в іншому випадку не може йти мови про цей склад злочину.

Тому додатковим об'єктом злочину при захопленні заручника є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, що становлять свободу, під якою розуміється не тільки свобода переміщення людини, але й свобода поведінки, що виключає фізичний примус. Факультативними об'єктами є життя і здоров'я особи (за винятком деяких кваліфікуючих ознак), а також відносини права власності.

Список бібліографічних посилань

1. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. М. Потебенька, В. Гончаренка. Київ : Форум, 2001. 393 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника. М. І. Хавронюка. Київ : Каннон ; А.С.К., 2001. 1104 с.
3. Коржанський М. Науковий коментар Кримінального кодексу України. Київ : Атака ; Академія, 2001. 656 с.
4. Габибова Г. Отграничение похищения человека от захвата заложников. Законность. 2002. № 11. С. 49–51.
5. Бауськов Д. Отграничение насильственного похищения человека от захвата заложников. Уголовное право. 2003. № 2. С. 13–14.
6. Нуркаева Т. Преступления против свободы и личной неприкосновенности и их место в системе Особенной части УК РФ. Уголовное право. 2003. № 2. С. 55–56.
7. Бриллиантов В. Похищение человека или захват заложника? Российская юстиция. 1999. № 6. С. 43.
8. Михаль О. Вопросы квалификации незаконного лишения свободы, похищения человека и захвата заложников. Уголовное право. 2003. № 4. С. 48–50.
9. Комиссаров В. В. Захват заложников: происхождение нормы, вопросы совершенствования. Законность. 1995. № 3. С. 42–46.
10. Уголовное право. Часть Общая. Часть Особенная : учеб. / О. В. Бобылев, С. В. Бородин, С. С. Босхолов и др. ; под общ. ред. Л. Д. Гаухмана, Л. М. Колодкина, С. В. Максимова. М. : Юриспруденция, 1999. 784 с.

Одержано 11.03.2019

УДК 343.97

Станіслав Григорович ПОЛІЩУК,

курсант 3 курсу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Михайло Ігоревич ФІАЛКА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СУЧАСНИХ ФАКТОРІВ, ЩО ОБУМОВЛЮЮТЬ БАНДИТИЗМ В УКРАЇНІ

Бандитизм в усьому своєму вигляді завдає шкоди громадській безпеці, створює загрозу життю та здоров'ю людей, власності, ефективній діяльності підприємств, що є недопустимим явищем для нашої держави, яка перебуває на порозі великих змін, адже дані прояви злочинності носять у собі рівень великої небезпечності та шкідливості, і здатні дестабілізувати ситуацію

у країні. Поява нових факторів у зв'язку з нестабільними економічними, політичними, соціальними аспектами, вимагає дослідження причинно-умовного комплексу існування злочинів пов'язаних з бандитизмом [1, с. 85].

Аби з'ясувати причину існування всіх злочинів, потрібно розуміти які загальні фактори підштовхують людей до вчинення злочинів, сприяють підвищенню кримінальній мотивації. Варто визначити антисупільну спрямованість як причину злочину та криміногенну ситуацію. До антисупільної спрямованості слід віднести, низький рівень вихованості населення, соціальну нерівність, правовий нігілізм громадян, викривленні ціннісні орієнтації, відсутність моральних цінностей, маргінальний спосіб життя.

До криміногенної ситуації, як причини злочину, необхідно віднести, сприятливі зовнішні обставини, що полегшують виконання задуму, тобто велика кількість занедбаних недобудов, тупиків, завулків з поганим освітленням, не оснащеність найбільш криміногенних місць засобами відеоспостереження, слабкий контроль правоохоронних органів [2, с. 105].

Не відносячи до жодної категорії, хотілося окремо виокремити такі причини, як не належне виховання засуджених в місцях позбавлення волі, після відбуття покарання злочинці знову починають свій шлях кримінального життя, нехтуючи нормами моралі та суспільної етики, все через їх непристосованість, дезадаптацію, відсутність можливості швидкого працевлаштування після звільнення з місць позбавлення волі, та збройний конфлікт на території України, користуючись не належним наглядом з боку правоохоронців, процвітає «Чорний ринок» зброї, який є головним джерелом озброєння криміналітету.

Переходячи до основних факторів, що сприяють злочинній діяльності пов'язаної з організацією злочинних угруповань слід почати із, неорганізованості дозвілля, диспропорції економічного розвитку, низького авторитету правоохоронних органів, слабого виховання молоді, популяризації злочинного життя, безробіття, висока ціна на необхідні потреби для комфортного існування [3, с. 133].

Своє місце у переліку факторів вчинення злочинів пов'язаних з організацією озброєної банди, займають і наркотики. Без заперечень наркотики можна називати однією із глобальних проблем людства, ця проблема не оминула і Україну, до речі нещодавно в Полтавській області було викрито потужну лабораторію, та вилучено наркотиків на рекордну для України суму – 35 мільйонів гривень, все через вигідне географічне положення для транспортування наркотичних засобів до інших країн, що робить нашу країну фактично джерелом збагачення криміналітету [4].

Факторами, що обумовлюють бандитизм, є і неефективність боротьби правоохоронних органів, низький рівень професіоналізму деяких працівників, оцінка роботи оперативних підрозділів за кількісними показниками (кількість встановлених осіб, що вчинили злочин), недосконалість методики щодо виявлення злочинів.

Як зазначив О. А. Мартиненко, ніяк не вдається позбутися радянського підходу оцінювання ефективності роботи органів досудового слідства, на підставі статистичних показників реєстрації та розкриття злочинів, у гонитві за показниками обліково-реєстраційні підрозділи ігноруючи всі норми процесуального законодавства, мало не змушені приховувати від обліку корисливі насильницькі злочини, приймати незаконні рішення про відмову в порушенні кримінальних справ, щодо злочинів, вчинених в умовах неочевидності, фальсифікувати звітність, постійні викривлення в статистичних даних, не дає можливості побачити реальну картину кількості вчинених злочинів [5, с. 305].

Однією з умов існування бандитизму є зниження ролі громадськості в протидії злочинності; відставання форм, і методів роботи. На жаль, на сьогодні в суспільстві склалося враження, що ці проблеми їх не стосуються. Після розпаду колишнього СРСР громадяни стали жити відокремлено та не втручаються в події, які відбуваються навколо їх. Зневіра їх у правоохоронні органи, боязнь за можливу помсту з боку членів організованих злочинних угруповань, призвело до того, що в разі вчинення злочинів з ознаками організованої групи, громадяни ухиляються від зустрічей із правоохоронцями, і тим паче добровільно не дають інформацію за фактом вчинення цих злочинів.

Навіювання підліткам романтичності кримінального життя, через серіали, інтернет, що сприяє масовій популяризації кримінального жаргону в кругах підлітків, призводить до того, що замість навчання в школі, ефективного розвитку, підлітки у своїй життєдіяльності починають активно наслідувати своїх умовно поставлених авторитетів з фільмів чи з реального життя.

Виникає жага швидкої наживи, нехтуючи тими правилами якими їх вчили батьки, починаються перші проступки які в подальшому переростають у тяжкі злочини, після чого особа відбувши покарання в межах позбавлення волі, увібравши в себе всі тонкощі кримінального світу, в банальному сенсі стає завербованою, та займається пропагандою злочинності, у своїх дружніх кругах, що призводить до створення банд, злочинних організацій, терористичних організацій. Аби, збагатитись, відчутти той смак кримінального життя, відчутти владу в своїх руках.

Слід зазначити, що сприятливими умовами для бандитизму, формування незаконних злочинних утворень (банд, злочинних організацій, не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань) впливають такі чинники:

- хвиля беззаконня;
- слабкий нагляд оперативними підрозділами Національної поліції, за особами які схильні до об'єднання у злочинні організації, банди, особами які відбули покарання за схожі злочини у сфері злочинів проти громадської безпеки;
- недбале зберігання вогнепальної зброї власниками;
- прогалини в роботі СБУ та Національної поліції;
- «Чорний ринок» зброї на територіях проведення ООС.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що сьогодні Україна робить все можливе, аби наблизитись до тих європейських цінностей, до того спокою який панує в країнах з економічною стабільністю, з високим рівнем соціальної сфери. В свою чергу, населення повинно усвідомлювати всю шкідливість злочинів, необхідність викорінення злочинності з терен України.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінологія. Загальна та Особлива частини : підручник / В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд та ін. ; за ред. І. М. Даньшина. Харків, 2003. 352 с.
2. Курс кримінології. Загальна частина : підручник : у 2 кн. / О. М. Джужа, О. Г. Кулик, П. П. Михайленко та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Юрінком Інтер, 2001. Кн. 1. 354 с.
3. Кудрявцев В. Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования : учеб. пособие. М. : Инфра-М, 1998. 216 с.
4. Правоохоронці вилучили партію метадону на понад 35 мільйонів гривень. Національна поліція України. Полтавська область : сайт. URL: <https://pl.npu.gov.ua/news/narkozlochini/pravoohoronczii-viluchili-partiyu-metadonu-na-ponad-35-miljoniv-griven/> (дата звернення: 10.03.2019).
5. Мартиненко О. А. Детерминация и предупреждение преступности среди персонала органов внутренних дел Украины : моногр. Харьков : Харьков. нац. ун-т внутр. дел, 2005. 496 с.

Одержано 12.03.2019

УДК 343.85(477)

Ірина Сергіївна ПОЛЮГА,

студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого (м. Харків)

Науковий керівник:

Григорій Сергійович КРАЙНИК,

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ЩОДО НЕДБАЛОГО І НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ ТА БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ

На підставі аналізу повідомлень, що мають місце у засобах масової інформації та повідомлень з боку представників правоохоронних та інших державних органів, можна зробити висновок, що спостерігається стійка тенденція протиправного використання вогнепальної зброї, як з боку осіб, які мають право на володіння такими предметами, так і з боку осіб, які не мають відповідного права. Використання вогнепальної зброї відбувається при побутових конфліктах,

при вчиненні хуліганських діянь, при між особистих конфліктах, що відбуваються між окремими особами тощо. Одним із важливих питань, яке виникає у практиці правоохоронних органів та судів, є питання про розмежування суміжних складів злочинів, оскільки його вирішення пов'язане з правильною кваліфікацією злочинних дій.

Цьому питанню присвятили свої праці Ю. М. Антонян, І. М. Баранник, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, П. Д. Біленчук, Ю. Д. Блувштейн, С. В. Бобровник, В. В. Василевич, П. А. Воробей, О. М. Джу́жа, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, Н. Ю. Осипова, М. А. Погорецький, Ю. Г. Пономаренко, А. В. Савченко, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, Л. Д. Удалова, В. І. Шаку́н, П. Л. Фріс та ін.

З появою в КК України ст. 263-1 перед правозастосувачем постала потреба у відмежуванні злочинів, відповідальність за які передбачена ст.ст. 263 та 263-1 КК України, оскільки в обох нормах йдеться про незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. Нагадаємо, що відрізняються вказані злочини за предметом та проявом об'єктивної сторони. До кола предметів, зазначених у ст. 263 КК України, належать вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської), бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої (ч. 1 ст. 263 КК України), холодна зброя (ч. 2 ст. 263 КК України). Предметом складу злочину, ознаки якого вказано у ст. 263-1 КК України, на відміну від попереднього злочину, може бути й гладкоствольна мисливська зброя. Про холодну ж зброю у ст. 263-1 КК України не йдеться. Серед форм злочинного прояву, що охоплюються нормою, яка міститься в ст. 263 КК України, законодавець вказав носіння, зберігання, придбання, передачу, збут (ч. 1 ст. 263 КК України) та носіння, виготовлення, ремонт і збут (ч. 2 ст. 263 КК України). Виготовлення, переробка, ремонт, фальсифікація, видалення чи зміна маркування є ознаками об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 263-1 КК України [1, с. 71].

Іншим важливим питанням є відмежування вищезазначених злочинів від недбалого зберігання зброї та бойових припасів, та особливості правової кваліфікації. Відповідальність за ст. 264 КК настає у випадках зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів без додержання встановлених нормативними актами та загальноприйнятими правилами застережних заходів, які виключають можливість вільного доступу сторонніх осіб до цих предметів, а також незаконної передачі зазначених предметів іншій особі, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки [2].

Кримінальну відповідальність тягне недбале зберігання будь-якої вогнепальної зброї та будь-яких бойових припасів (у тому числі гладкоствольної мисливської рушниці та бойових припасів до неї) незалежно від того, було воно законним чи незаконним.

Під незаконним зберіганням вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв розуміються умисні дії, які полягають у володінні (незалежно від тривалості в часі) без відповідного дозволу або із простроченням його дії будь-яким із зазначених предметів, що знаходиться не при особі, а в обраному нею місці [2].

Слід також зазначити, що поняття незаконний для статей 263, 263-1 законодавцем не виділено, а розкривається через тлумачення окремих проявів об'єктивної сторони, та вказівкою на інструкції, постанови та інші нормативні акти. Вважаємо за доцільне прийняти єдиний закон про зброю, законопроекти якого неодноразово розглядалися ВРУ. Поняття «закон», згідно ст. 263 КК, має розширене тлумачення і включає в себе законодавство у цілому, в тому числі нормативні акти, що регулюють правовідносини, порушення яких утворює об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого цією статтею. Зараз в Україні діє дозвільна система, функціонування якої регулюється наказом МВС від 21.08.1998 № 622 та постановою КМУ від 12.10.1992 № 576, і якщо дотримуватися логіки, що «дозвіл», виданий не на підставі «закону» у вузькому розумінні, а на підставі підзаконного акта, не може вважатися «передбаченим законом дозволом» у значенні ч. 1 ст. 263 КК.

Злочини передбачені статтями 263 та 263-1 КК за конструкцією об'єктивної сторони є формальним, відповідальність настає за виконання альтернативних суспільно-небезпечних діянь об'єктивної сторони: носіння; зберігання; придбання; виготовлення; ремонт; передача; збут, фальсифікація, переробка, зміна маркування; тоді як, обов'язковою ознакою злочину, передбаченого статтею 264 КК є суспільно небезпечні наслідки у вигляді загибелі людей, інших тяжких наслідків, тобто матеріальний склад.

Предметом злочину ст. 264 КК є вогнепальна зброя та бойові припаси, на відміну від ст. 263, 263-1 КК, в даних складах злочинів предметом є будь-яка вогнепальна зброя, включаючи і гладкоствольну мисливську та боєприпаси до такої зброї.

Недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів від суміжних злочинів також відмежовується за ознаками суб'єктивної сторони. Психічне ставлення особи до будь-якого із суспільно небезпечних наслідків цього злочину характеризується лише необережною формою вини у вигляді злочинної самовпевненості або злочинної недбалості. У випадку встановлення умисного ставлення особи до загибелі людей або інших тяжких наслідків (у вигляді як прямого, так і непрямого умислу) дії винної особи повинні кваліфікуватися за нормами КК, що передбачають відповідальність за умисні злочини проти життя, здоров'я, власності. Також при розмежуванні недбалого зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів та суміжних злочинів слід пам'ятати про необов'язковість легітимного зберігання названих предметів. У випадку, якщо вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської) зберігається без передбаченого законом дозволу і при цьому зберіганні порушуються відповідні його правила, що призводить до суспільно небезпечних наслідків, дії винної особи кваліфікуються за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 263 та ст. 264 КК [3, с. 215].

Отже, для правильної кваліфікації діяння необхідно ретельно дослідити, предмет, об'єктивну сторону та суб'єктивну сторону, а також визначити норми, яких саме положень, інструкцій та інших підзаконних нормативно-правових актів було порушено. Також вважаємо за доречне ч. 1 ст. 263-1 сформулювати по-іншому: замість «Незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація...» – у такій редакції «Виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї... без передбаченого законодавством дозволу».

Список бібліографічних посилань

1. Книженко О. О. Кваліфікація злочинів, що вчиняються з використанням вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1. С. 70–74.
2. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 3 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02> (дата звернення: 10.03.2019).
3. Боровинський С. Б. Недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів як ознака об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 264 КК України. *Право і суспільство*. 2012. № 6. С. 188–191.
4. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 31 травня 2018 року у справі № 127/27182/15-к (провадження № 51-3305км18) // ЛігаЗакон : сайт. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/74475834> (дата звернення: 10.03.2019).

Одержано 11.03.2019

УДК 343.76(477)

Олександр Миколайович ПОПОВИЧ,

студент 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

Науковий керівник:

Григорій Сергійович КРАЙНИК,

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ВИОКРЕМЛЕННЯ СТ. 270-1 КК УКРАЇНИ «УМИСНЕ ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА»

Одним із засобів захисту та охорони права власності від протиправних посягань є кримінально-правова охорона власності. Кримінальний кодекс України (далі – КК України) містить низку норм, спрямованих на виконання цього завдання. Проте нерідко ці норми конкурують між собою.

У чинному кримінальному законодавстві, крім загальної норми, якою передбачена відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК України), присутній і цілий ряд спеціальних статей, в яких кримінально карними визнаються умисне знищення або пошкодження майна, наділеного особливими властивостями, однією з таких статей є ст. 270-1 КК України «Умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства» [1].

Аналізуючи тенденції розвитку сучасного вітчизняного кримінального законодавства, маємо констатувати, український законодавець нерідко намагається боротися з деякими негативними соціальними явищами. При цьому непоодинокими залишаються випадки поєднання цієї негативної тенденції з іншою, коли поспішність у прийнятті кримінально-правової норми призводить до труднощів у реалізації її приписів. Яскравим прикладом є прийняття Верховною Радою України рішення про доповнення КК України ст. 270-1 в її чинній редакції.

Питання про правильне місцезнаходження норми, якою передбачається кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства (далі – ЖКГ), викликає жваву дискусію в юридичній літературі. Зазначимо, що схожі за змістом склади злочинів передбачені в розділі VI «Злочини проти власності» Особливої частини КК України – умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК України), умисне пошкодження об'єктів електроенергетики (ст. 194-1 КК України). Крім цього, у самому проекті Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення в житлово-комунальному господарстві» від 9 червня 2010 р. № 6505 склад злочину, що розглядається, пропонувалось розмістити в ст. 194-2 КК України. Однак в остаточній редакції законодавець змінив свою точку зору на родовий об'єкт цього злочину [2].

Слід зазначити, що проблематика кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 270-1 КК України, незважаючи на відносну новизну досліджуваної заборони, досить широко висвітлено в юридичній літературі, зокрема працях А. О. Данилевського, І. Б. Медицького, Л. О. Мостепанюк, В. О. Навроцького, Н. О. Сербіної, В. П. Тихого та ін.

Під криміналізацією діянь зазвичай розуміють законодавче визнання певних діянь злочинними і караними, тобто легальне визнання того чи іншого роду діянь як злочинного. Але криміналізація певного діяння має бути крайнім кроком з боку держави, адже такий захід буде виправданий лише тоді, коли він здійснюватиметься з дотриманням науково обґрунтованих принципів криміналізації [3].

Проаналізуємо відповідність криміналізації умисного знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ деяким принципам криміналізації. Щоб дати відповідь на питання про те, чи є достатнім ступінь суспільної небезпеки діяння, кримінальна відповідальність за яке передбачена ст. 270-1 КК України, для визнання його злочинним, необхідно проаналізувати деякі ознаки відповідного складу злочину. Насамперед потрібно з'ясувати, чи є достатні підстави для кримінально-правової охорони суспільних відносин, які є об'єктом злочину, передбаченого ст. 270-1 КК України.

Аналіз диспозиції ч. 1 ст. 270-1 КК України свідчить, що умисне знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ визнається кримінально караним за умови неможливості або загрози неможливості експлуатації, порушення нормального функціонування об'єктів ЖКГ і спричинення небезпеки для життя чи здоров'я людей або майнової шкоди у великому розмірі [4].

Проаналізувавши вище зазначені наслідки, як криміноутворюючий чинник умисного знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ, ми дійшли висновку, що суспільна небезпека деяких з них є недостатньою для визнання відповідного діяння як злочинного. Наша позиція ґрунтується на тому, що завдяки викладенню вітчизняними парламентарями ст. 270-1 КК України в її чинній редакції до кримінальної відповідальності за розглядуваний злочин може бути притягнута особа, яка пошкодила об'єкт ЖКГ, навіть якщо такі дії не спричинили жодних реальних суспільно небезпечних наслідків, а лише призвели до загрози нормального функціонуванню об'єктів ЖКГ, що спричинило створення небезпеки для здоров'я людей. Іншими словами, внаслідок невдалого законодавчого опису ознак суспільно небезпечних наслідків, як криміноутворюючої ознаки складу злочину, передбаченого ст. 270-1 КК України, склалася ситуація, коли до кримінальної відповідальності можна притягнути будь-яку особу, яка пошкодила або знищила об'єкт ЖКГ.

Підтверджує правильність висловлених вище тез й практика застосування ст. 270-1 КК України. Так, Пролетарським районним судом м. Донецька було встановлено, що громадянин Т.,

діючи умисно, з корисливих мотивів, з метою викрадення, руками дістав верхню кришку люку, чим пошкодив об'єкт ЖКГ, після чого зник з місця вчинення злочину разом з викраденим, спричинивши при цьому шкоду ВАТ «Укртелеком» на суму 109 грн. 20 коп. Дії громадянина Т. були кваліфіковані судом за ч. 1 ст. 270-1 КК України, як умисне пошкодження об'єктів ЖКГ, якщо це могло призвести до неможливості експлуатації таких об'єктів, що створило загрозу для життя та здоров'я людей [5].

Народицьким районним судом Житомирської області було встановлено, що громадянин Д. з метою крадіжки, скориставшись відсутністю сторонніх осіб, підійшов до оглядового колодязя водогінної мережі, яка є об'єктом ЖКГ, звідки таємно викрав металеву кришку люка вартістю 182 грн. 47 коп. Кримінально-правова оцінка дій винних відбулась з посиланням на ст. 185 КК України та ст. 270-1 КК України, як умисне пошкодження об'єктів ЖКГ, що могло призвести до неможливості експлуатації таких об'єктів, а також спричинило небезпеку для життя чи здоров'я людей [6].

Важливо наголосити щодо недоцільності виокремлення ст. 270-1 КК України, оскільки на момент її появи в КК України вже існували інші статті КК, що врегульовували кримінальну відповідальність за такі діяння, а також не було і не має значної поширеності вказаного злочину. Встановлюючи кримінальну відповідальність за умисне знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ, законодавець неповною мірою з'ясував відповідність такого кроку принципу кримінально-політичної адекватності криміналізації, який означає її відповідність основним тенденціям соціальної політики суспільства й держави, рівню та характеру суспільної свідомості й стану громадської думки.

Враховуючи вищевикладене й попередній аналіз об'єктів житлово-комунального господарства як предмета злочину, вважаю, що рішення про встановлення кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ та доповнення КК України ст. 270-1 було прийняте з численними порушеннями принципів криміналізації діянь. Це свідчить про необхідність якомога скорішого внесення змін до кримінального законодавства, виключення з числа кримінально караних такого діяння (ст. 270-1 КК України), як умисне знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Данилевський А. О. Щодо розміщення норми про кримінальну відповідальність за умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства. Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 20–21 трав. 2011 р.). Луганськ, 2011. С. 147–151.
3. Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация / В. Н. Кудрявцев, П. С. Дагель, Г. А. Злобин и др. ; под ред. В. Н. Кудрявцева, А. М. Яковлева. М. : Наука, 1982. 210 с.
4. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2: Особлива частина. 1040 с.
5. Вирок Пролетарського районного суду м. Донецька від 24 листоп. 2011 р. : справа № 1-357/11 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/20223793> (дата звернення: 11.03.2019).
6. Вирок Народицького районного суду Житомирської області від 5 квіт. 2012 р. : справа № 1-69/11 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/22583327> (дата звернення: 11.03.2019).

Одержано 14.03.2019

УДК 343.98

Євгенія Сергіївна ПОЧТОВА,

ад'юнкт кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

РИЗИКИ ІНФІКУВАННЯ СЛІДЧОГО ВІЛ/СНІДОМ АБО ТУБЕРКУЛЬОЗОМ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ У СПРАВАХ ПРО ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Обшук має важливе значення для ефективного розслідування злочинів у сфері громадської безпеки. Саме ця слідча (розшукова) дія дозволяє виявити матеріальні сліди кримінального правопорушення.

Відповідно до ст. 234 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [1].

Крім того, можна сміливо віднести до слідчих (розшукових) дій, з підвищеним ризиком інфікування соціально небезпечними хворобами, що зумовлено особливостями вказаної слідчої (розшукової) дії, зокрема, значним потенціалом конфліктності [2, с. 289], примусовим характером [3, с. 227], необхідністю здійснювати комунікацію з людьми, досліджувати та оглядати різноманітні предмети побуту, одягу тощо; фіксувати, упаковувати та вилучати різноманітні знаряддя кримінального правопорушення, стосовно яких у слідчого може не бути достатньої інформації.

Значення обшуків у розслідуванні злочинів проти громадської безпеки зумовлене тим, що нерідко їх результати містять відомості, які підтверджують причетність особи до злочинних дій у вказаній сфері. Крім того, відшукані об'єкти часто виступають основою для висунення слідчих версій та впливають на подальше планування розслідування злочинів.

Ризики інфікування слідчого на ВІЛ/СНІД або туберкульоз помітні при розгляді завдань обшуку, зокрема:

– виявлення та вилучення: знарядь злочину (наприклад, зброї, знарядь зламу та інших об'єктів); предметів зі слідами злочину або тих, що є результатом злочинної діяльності (наприклад, підроблені документи, фальшиві гроші тощо); предметів та цінностей, здобутих (нажитих) злочинним шляхом; документів, що характеризують особу злочинця (наприклад, фотознімки, аудіо- та відеозаписи, листи, щоденники, записні блокноти та ін.); об'єктів, що використовувалися для реалізації злочинного задуму; об'єктів, вилучених з цивільного обороту, заборонених для використання або потребуючих спеціального дозволу, незалежно від того, відносяться вони до справи чи ні (наприклад, вогнепальна та холодна зброя, наркотичні засоби, радіоактивні, психотропні, вибухові або отруйні речовини, таємні документи тощо); майна для забезпечення відшкодування заподіяних збитків (з метою забезпечення цивільного позову) або з метою можливої конфіскації; інших об'єктів, що мають значення для кримінальної справи і виступають засобом встановлення об'єктивної істини; [4, с. 149]. Вказані об'єкти матеріального світу можуть містити на собі збудники туберкульозу або ВІЛ-інфекції. Особливо це стосується біологічних слідів: крові, слини, сперми тощо, які можуть залишитись на знаряддях злочину, предметах та цінностях, здобутих злочинним, предметах побуту. Крім того, враховуючи повітряно-пиловий шлях передачі туберкульозу, слід зауважити, що інфікованими можуть бути речі, яким користувався хворий, книжки, посуд, поверхні у приміщенні, одяг, білизна тощо. Аналіз анкетування і опитування слідчих прокуратури і органів внутрішніх справ, проведений С. Ф. Денисюком і В. Ю. Шепітько, свідчить, що до найбільш розповсюджених об'єктів пошуку можна віднести: знаряддя і засоби злочину (вказали 86 % опитаних); предмети зі слідами злочину (62 %); викрадені об'єкти (56 %); інші предмети (22 %); документи (44 %); сліди (32 %); трупи та їх частини (8 %); живі особи (2 %) [5, с. 21].

– виявлення: осіб, які переховуються від слідства та суду або втекли з під варти чи місць позбавлення волі та знаходяться у розшуку; трупів та їх частин; тварин (зокрема, що використовувалися як засоби або знаряддя учинення злочину) [4, с. 149]. Слід зауважити, що особливо небезпечним в аспекті інфікування слідчого на туберкульоз та ВІЛ може бути

здійснення обшуку з метою встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. У цьому випадку ризик виникнення конфлікту між злочинцем та працівниками поліції значно збільшується. Як зазначають О. О. Вакулик та Д. Т. Несевра, обшуку притаманна протилежність цілей особи, яка проводить обшук, з одного боку, та обшукуваного – з іншого. З огляду на це, виникає напруженість, складна психологічна атмосфера, неприязнь, гнів, роздратування та протидія з боку особи, щодо якої проводять обшук. [6]. Вказана агресія та протидія може проявлятися у нападі на працівників поліції із заподіянням поранень, нанесенням ударів, уколів, порізів гострими предметами (ножами, заточками, голками, лезами тощо), глибокими укусами, що може призвести до потрапляння у рани чужої крові та слини. Можливі також спроби плювання у працівників поліції, як прояв зневаги, так і з метою зараження, про що згадують В. Г. Грибан та В. А. Глуховець на прикладі поліцейських у Німеччині, коли затримані наркозалежні особи часто плюють у поліцейських. [7, с. 175]. Крім того, вказана особа може здійснити спроби самотравмування або суїциду, шляхом завдання травм, порізів собі, що також може призвести до потрапляння крові на відкриті ділянки тіла, одягу та слизові оболонки правоохоронців.

– перевірка зібраних за кримінальним провадженням доказів та одержання нових доказів й перевірка слідчих версій, що висунуті слідчим на початковому етапі досудового розслідування; встановлення обставин, що сприяли або перешкоджали учиненню злочину; застосування заходів профілактичного характеру та ін. [4, с. 149–150]. Перелічені завдання обшуку загрожують інфікуванню слідчого на туберкульоз здебільшого через здійснення комунікації з людьми. Відомо, що прояви заразного туберкульозу у особи можуть бути непомітні для слідчого, особливо на початкових стадіях захворювання, а тому, він не завжди вживає засобів особистого інфекційного захисту при розмові з такими людьми. Вченими каліфорнійського університету Марком Нікасом, Вільямом У. Назаровим та Аленом Хаббардом було встановлено, що кашель і чхання інфікованою людиною можуть виділяти патогенні частинки діаметром менше 10 мкм, які можуть досягати альвеолярної області. Потрапивши у повітря, частки швидко зменшуються в діаметрі через втрату води до половини вихідних значень і при одному кашлі обсяг частинок з початковими діаметрами менше 20 мкм становить $6 \times 10 - 8$ мл. [8]. Унаслідок одного чихання у повітрі може опинитися до 40 000 таких крапель і кожна може переносити захворювання, адже необхідна кількість для інфікування туберкульозом дуже мала.

Таким чином, виконуючи свої повсякденні обов'язки, зокрема, здійснюючи обшуки у справах про злочини проти громадської безпеки, працівники поліції наражаються не тільки на кулі, а й на небезпеку інфікуватися туберкульозом, ВІЛ-інфекцією тощо. Здебільшого, вказані хвороби не мають жодних клінічних проявів на початковій стадії, а тому працівники поліції повинні жорстко дотримуватись універсального принципу перестороги.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 13.03.2019).
2. Ващук О. П. Антроподжерельна невербальна інформація в кримінальному провадженні: криміналістичні засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2018. 510 с.
3. Гурев М. С. Убийства на «разборках» : методика расследования. СПб. : Питер, 2001. 288 с.
4. Чаплинский К. О. Тактика проведения окремих слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 308 с.
5. Денисюк С. Ф., Шепитько В. Ю. Обыск в системе следственных действий (тактико-криминалистический анализ) : науч.-практ. пособие. Харьков : Консум, 1999. 160 с.
6. Вакулик О. О., Несевра Д. Т. Тактико-психологічні основи проведення обшуку в приміщенні // Електронний репозитарій Національної академії внутрішніх справ : сайт. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/3576/1/Вакулик%20Ольга%20Лексївна%20%2B1.pdf> (дата звернення: 13.03.2019).
7. Забезпечення охорони праці та особистої безпеки в Національній поліції України : навч. посіб. / кол. авт. ; за заг. ред. В. Г. Грибана, В. А. Глуховець. Дніпро : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 212 с.
8. Nicas M., Nazaroff W. W., Hubbard A. Toward Understanding the Risk of Secondary Airborne Infection: Emission of Respirable Pathogens. *Journal of Occupational and Environmental Hygiene*. 2005. Vol. 2. Iss. 3. P. 143–154. DOI: <https://doi.org/10.1080/15459620590918466>.

Одержано 15.03.2019

УДК 343.9:343.34:004.77

Наталія Олегівна РАСТОРГУЄВА,

курсант 2 курсу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Тетяна Анатоліївна ШЕВЧУК,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ІНТЕРНЕТУ ДЛЯ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Стрімкий розвиток науково – технічного прогресу і широке використання сучасних інформаційних технологій мають беззаперечний позитивний вплив на суспільні процеси [1]. Але поряд з цим є зворотна, темна сторона цього явища – використання віртуального простору в злочинних цілях. В тому числі, для вчинення злочинів проти громадської безпеки.

Нерідко терористичні угруповання використовують відкритість цивілізованого світу для реалізації власних цілей. Раніше їм було складніше організовувати і виконувати терористичні акти через велику відстань і складність координації дій. Зараз такі проблеми відсутні. За допомогою Інтернет простору злочинці можуть узгодити час, місце проведення терористичних актів, план дій, шляхи відступу та ряд інших організаційних питань.

За даними Національних антитерористичних комітетів різних держав на сьогодні у світі діє близько 5 тисяч Інтернет-сайтів, активно використовуваних терористами. Число порталів, які обслуговують терористів та їх прихильників, постійно зростає [2].

Терористи використовують у своїх цілях і рекламні можливості мережі. Їм дуже вигідно надати своїм діям публічність, не привертаючи при цьому телебачення, радіо або друковані ЗМІ, що зробити набагато складніше. Щоб привернути прихильників, а головне молодь, сайти терористичних організацій часто виконують функції Інтернет-магазинів: вони пропонують придбати прапори, футболки, плакати, значки, аудіо- і відеозаписи з їх символікою [3].

Адже, щоб впливати на психічний стан населення в XXI столітті вже не обов'язково вчиняти вибухи, підпали чи інші дії, які створюють небезпеку для життя та здоров'я людини чи настання інших тяжких наслідків. Достатньо здійснити психологічну атаку в Інтернет-просторі, що полягатиме в розповсюдженні загроз, спрямованих на те, щоб посіяти страх і відчуття безпорадності серед населення. Саме з цією метою розповсюджувалися відеозаписи вбивства американського журналіста Деніела Перла, сирійського журналіста Наджі Джерфа та інших.

Також не потрібно забувати про те, що за допомогою Інтернету можна отримати супутникові знімки місцевості. Так, наприклад, при терористичній атаці в індійському місті Мумбаї використовувався саме сервіс *Google Maps*, і завдяки подробицям, які можна вивчити з його допомогою, терористи планували свої дії. Тому каліфорнійські конгресмени запропонували закон АВ-255, згідно якому в *Google Maps* потрібно розмивати зображення певних областей, щоб їх неможливо було детально вивчити. До таких об'єктів відносяться школи, церкви, лікарні і урядові споруди [4].

Потенційні масштаби кібертероризму жахливі, оскільки вони можуть внести хаос в дії не тільки державних, але і комерційних структур, паралізувати роботу цілого міста.

На сьогоднішній день майже всі активні терористичні організації мають веб-сайти і викладені декількома мовами [5]. Ці організації знаходяться в різних точках земної кулі. Але потрібно враховувати те, що ці сайти розробляють спеціально підготовлені особи, які володіють певними знаннями. Саме вони спрямовують «натовп», особливо впливаючи на тих, хто має несформований світогляд і хто не визначився зі своїми призначенням в житті [6].

Розвиток науково – технічного прогресу не стоїть на місці, а тому головне завдання, що покладається на правоохоронні органи, полягає в забезпеченні громадської безпеки та порядку. В епоху нових, цифрових можливостей наша країна повинна виробити дієвий механізм захисту прав громадян від протиправних посягань в глобальній світовій мережі – Інтернет.

Отже, підсумовуючи можна сказати, що протидія використанню терористичними угрупованнями мережі Інтернет є важливим завданням у сфері забезпечення громадської безпеки не тільки для правоохоронних органів, але і всього громадського суспільства в цілому. Вважається за необхідне проводити активну антитерористичну роботу, в тому числі і при використанні сучасних інформаційних технологій. Правоохоронним органам важливо продовжувати вивчення і контроль терористичних дій в Інтернеті, а також активізувати процес пошуку ефективних заходів щодо обмеження використання цього середовища сучасними терористами. Також доцільна координація з іншими державами світової спільноти для забезпечення швидкого реагування на розвиток кіберзлочинності і пошук нових шляхів протидії злочинам проти громадської безпеки, які вчиняються з використанням можливостей мережі Інтернет. Необхідно постійно інформувати населення стосовно сутності тероризму, особливостей його прояву в Інтернеті (які сайти існують, яка мета їх функціонування, до чого призводить участь в подібних угрупованнях та інше), з метою недопущення вербування та перехід на сторону терористичного угруповання. Адже, потрібно завжди пам'ятати, що знання дорівнює зброї.

Список бібліографічних посилань

1. Расторгуєва Н. О. До питання інформаційного забезпечення кіберполіції України щодо протидії кіберзлочинності // Проблеми застосування інформаційних технологій правоохоронними структурами України та закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання : зб. тез Всеукр. наук. конф. здобувачів вищої освіти (м. Львів, 21 груд. 2018 р.) / МВС України, Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2018. С. 78.
2. Шерстюк В. П. Угроза международной информационной безопасности в условиях формирования глобального информационного общества и направления сотрудничества // Владивостокский центр исследования организованной преступности : сайт. URL: <http://www.crime.vl.ru/index.php?p=3682&more=1&c=1&tb=1&pb=1#more3682> (дата звернення: 27.02.2019).
3. Специальный доклад № 116. Как современные террористы используют Интернет // Владивостокский центр исследования организованной преступности : сайт. URL: <http://www.crime.vl.ru/index.php?p=949&more=1&> (дата звернення: 27.02.2019).
4. Кирилов В. Використання Інтернету терористичними організаціями в сучасному світі // Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» : сайт. URL: http://www.vmurol.com.ua/index.php?idd=us_publication&group=4&us_publication=1732 (дата звернення: 27.02.2019).
5. Вейман Габриэль. Специальный доклад № 116 от 02.03.2005 / пер. Т. Тропиной. URL: http://www.crime-research.ru/analytics/Tropina_01 (дата звернення: 27.02.2019).
6. Тимоти Л. Томас. Терроризм и Интернет: проблемы взаимодействия. *Право и безопасность*. 2001. № 1. URL: http://www.dpr.ru/pravo/pravo_1_9.htm (дата звернення: 27.02.2019).

Одержано 01.03.2019

УДК 341.231.14+343.431(477)

Інна Олександрівна РОЩИНА,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри кримінального права і процесу

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТ. 4 ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Міжнародним співтовариством торгівля людьми, як неприпустиме порушення прав людини, була уперше проголошена 1815 р. Віденським конгресом шляхом прийняття Декларації про заборону торгівлі неграми-невільниками [1].

За оцінками Міжнародної організації праці, в останні роки близько 12,3 млн людей були задіяні в примусовій чи в одній із форм кріпацької праці. Зокрема, приватні структури використовували примусову працю 9,8 млн людей. 2,4 млн людей були залучені до примусової праці в результаті торгівлі людьми. Щорічний прибуток лише від торгівлі людьми становить \$32

млрд США. Найбільш незахищеними верствами населення залишаються діти, жінки, мігранти та корінні народи. Так, понад 56 % робітників з примусу – жінки [2].

В Україні, як і в деяких інших державах Європи, зафіксоване зростання кількості жертв торгівлі людьми як у межах власних національних кордонів, так і за кордоном. Так, за останні роки було зареєстровано 332 випадки продажу людей у рабство і близько 100 тисяч українців стали жертвами торгівлі [3].

Сучасний стан зайнятості населення України значною мірою сприяє поширенню працевлаштування українських громадян, і, особливо жінок, за кордоном. При цьому їх використовують не тільки як дешеву робочу силу, а й як секс-рабінь. Тому останнім часом певну актуальність в Україні приймає сексуальне рабство. У засобах масової інформації досить часто повідомляється про українських секс-рабінь за кордоном.

Міжнародне співтовариство, розуміючи актуальність боротьби з рабством, систематично, шляхом прийняття міжнародно-правових актів, веде боротьбу з цим злом, що повною мірою відноситься і до Європейської конвенції. Так, ст. 4 (Заборона рабства і примусової праці) Європейської конвенції, вказує, що:

1. Нікого не можна тримати в рабстві або в підневільному стані.
2. Ніхто не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю.
3. Для цілей цієї статті значення терміна «примусова чи обов'язкова праця» не поширюється:

а) на будь-яку роботу, виконання якої зазвичай вимагається під час призначеного згідно з положеннями ст. 5 цієї Конвенції тримання в умовах позбавлення свободи або під час умовного звільнення;

b) на будь-яку службу військового характеру або у випадку, коли особа відмовляється від неї з мотивів особистих переконань у країнах, де така відмова визнається, службу, яка вимагається замість обов'язкової військової служби;

c) на будь-яку службу, що вимагається у випадку надзвичайної ситуації або стихійного лиха, яке загрожує життю чи благополуччю добробуту суспільства;

d) на будь-яку роботу чи службу, яка є частиною звичайних громадянських обов'язків [4, с. 216].

Як видно зі змісту ст. 4 Європейської конвенції містить 4 різних терміна: рабство, підневільний стан, примусова чи обов'язкова праця, поняття яким не дає, що викликає певні труднощі на практиці.

У ст. 1 Конвенції про рабство від 25.09.1926 р. дано поняття тільки «рабству» і «работоргівлі». Так:

– під рабством розуміється положення або стан особи, щодо якої здійснюються деякі або всі повноваження, притаманні права власності;

– під работоргівлею розуміються як «будь – які дії, пов'язані з захопленням, придбанням будь – якої особи або з розпорядженням нею з метою залучення її до рабства; будь – які дії, пов'язані з придбанням невольника з метою його продажу або обміну; будь – які дії щодо уступки шляхом продажу чи обміну невольника, придбаного з цією метою, і взагалі будь – яка дія, пов'язана з торгівлею або перевезенням невольників» [5].

Аналогічні поняття «рабству» і «работоргівлі» дано у ст. 7 Додаткової конвенції про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв подібних до рабства [6].

У рішеннях Європейського суду не міститься визначення термінів «рабство», «підневільний стан», «примусова» чи «обов'язкова» праця. Для розуміння поняття рабства певним орієнтиром для Європейського суду слугують дефініції, які містяться у вищевказаних міжнародно – правових актах.

Судова практика Європейського суду за ст. 4 Європейської конвенції невелика, а тому розглянуті їм справи не дають можливості зробити висновки про деяку прецедентність по даній категорії справ.

Конституція, як й інші нормативні акти України, також не містить визначення поняття «рабство», «підневільний стан», «примусова» чи «обов'язкова» праця. У законодавстві України немає й конкретної норми права, яка б збігалася за змістом і суттю ст. 4 Європейської конвенції. У ч. 3 ст. 43 Конституції України вказано, що використання примусової праці забороняється. Не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також

робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан.

Під ст. 4 Європейської конвенції підпадають ст. 149 КК «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини», ст. 150 КК «Експлуатація дітей», а також ст. 150-1 КК «Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом».

У вищевикладених статтях КК України також не дано поняття термінів «рабство», «підневільний стан», «примусова» чи «обов'язкова» праця. Крім того, зіставивши диспозиції ст. 4 Європейської конвенції з вищевказаними нормами КК України, не важко зробити висновок, що зміст і термінологія їх не збігаються. Тому, для усунення відмінностей між Європейською конвенцією та ст. 149, 150, 150-1 КК України необхідно доповнити такого змісту:

«Рабство» – це форма експлуатації, при якій працівник є власністю господаря (рабовласника). Рабство являє собою можливість володіння, користування або розпорядження людиною як річчю.

Заборона рабства поширюється і на інститути і звичаї, подібні до рабства: боргова кабала, експлуатація дітей і примусові форми заміжжя.

Примусова праця – це праця (надання послуг), виконувана недобровільно і під загрозою покарання. Примусова праця не включає в себе:

- роботу, виконання якої обумовлено законодавством про військовий обов'язок і військову службу або відповідної їй альтернативної цивільної служби;
- роботу, виконану в умовах надзвичайних обставин.

Список бібліографічних посилань

1. Протидія торгівлі людьми // Ua-referat.com : сайт. URL: http://ua-referat.com/Протидія_торгівлі_людьми (дата звернення: 11.03.2019).
2. Примусова праця в Україні та світі // RATE1 : сайт. URL: <http://www.rate1.com.ua/ua/suspilstvo/riven-zhittja/1398/> (дата звернення: 11.03.2019).
3. Момоток Т. П. Протидії торгівлі людьми на сучасному етапі розвитку цивілізації. Черкаси : ЧОПОПП, 2010. 80 с. URL: <http://www.slideshare.net/nelarina1/ss-15914078> (дата звернення: 11.03.2019).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 04.11.1950. *Право України*. 2010. № 10. С. 215–233.
5. Конвенція про рабство : від 25.09.1926 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_857 (дата звернення: 11.03.2019).
6. Додаткова конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв подібних до рабства : від 07.09.1956 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_160 (дата звернення: 11.03.2019).

Одержано 13.03.2019

УДК 343.3/.7(477)

Микола Васильович СИЙПЛОКІ,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Ужгородського національного університету

ПОКАРАННЯ Й ІНШІ ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ ЗА ЗЛОЧИНИ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ГРОМАДСЬКУ ТА ПРИВАТНУ ПРОФЕСІЙНУ ОХОРОННУ ДІЯЛЬНІСТЬ

У сучасній Україні система забезпечення охорони особистості, суспільства та держави від кримінальних загроз вже не розглядається з позиції монополії держави. У зв'язку з цим проблема об'єднання зусиль всіх неурядових організацій, які можуть виявитися корисними у справі протидії різним проявам злочинності, а так само захисту прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб та інших суб'єктів, сьогодні актуальна, як ніколи. Величезний резерв в цьому напрямку містить в собі приватна професійна охоронна діяльність. Прийнятті Верховною Радою

України закони «Про охоронну діяльність» [5], «Про ліцензування видів господарської діяльності» [3], «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [4] та ін., а також затверджені Кабінетом Міністрів України та Міністерством внутрішніх справ України на виконання цих законів низка постанов та наказів, покликані забезпечити належне і дієве регулювання суспільних відносин у сфері приватної професійної охоронної діяльності.

Разом з тим, попри врегулювання на законодавчому рівні відносин суб'єктів господарювання під час організації та здійснення ними охоронної діяльності, нерідко у сфері охоронної діяльності в Україні можна спостерігати як прояви перешкоджання такій діяльності, так і випадки, коли безпосередньо самі службовці приватних охоронних служб вчиняють діяння, що входять у протиріччя з законодавчо встановленими засадами їх професійної діяльності у сфері надання відповідних послуг.

Прояви порушень у сфері здійснення громадської та приватної професійної охоронної діяльності вимагають своєчасного державного реагування на них шляхом застосування до винних осіб різних заходів кримінально-правового характеру. Одним з таких заходів є покарання – традиційно основний засіб впливу на порушників кримінально-правових заборон.

З огляду на законодавчо встановлений перелік видів покарань, а також залежно від змісту закладених заходів примусового впливу, покарання за злочини у сфері громадської та приватної професійної охоронної діяльності (п. 8 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 122, ст. ст. 125, 194, 206, 342, 348, 350, 352, 355, 118, 124, 197, 260, 263, 359, 364, 364-1, 365, 366, 367, 368, 368-2, 368-3 КК України) можна поділити на певні групи. Взавши за основу вже репрезентовану у літературі класифікацію покарань [7, с. 388], зазначимо, що першу з них становить група покарань, пов'язаних з позбавленням або обмеженням волі винного: арешт, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк. Другу групу становлять покарання, поєднані з обмеженням майнових прав винного: штраф, виправні роботи, конфіскація майна. До третьої групи належать покарання, пов'язані з обмеженням загальногромадянських прав винного, а також спрямовані на обмеження його спеціального статусу: позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські роботи. Нарешті, остання група – репрезентована покаранням у вигляді довічного позбавлення волі.

Загроза застосування наведених вище покарань за злочини у сфері громадської та приватної професійної охоронної діяльності знаходить свій вияв у санкціях вказаних відповідних статей Особливої частини КК України, які належать до відносно визначених, альтернативних і кумулятивних. Безпосереднє ознайомлення зі змістом наведених санкцій дозволяє стверджувати, що їх обґрунтованість, з точки зору своєї побудови, навряд чи може бути визнана задовільною. Зокрема, не відповідають виробленим доктриною кримінального права принципам побудови кримінально-правових санкцій наступні санкції статей, що передбачають відповідальність за вчинення злочинів у сфері приватної та професійної охоронної діяльності: ч. 2 ст. 125 – щодо строку основного покарання у вигляді громадських і виправних робіт, ч. 1 ст. 342 – щодо строку основного покарання у вигляді арешту, ч. 2 ст. 342 – щодо розміру основного покарання у вигляді штрафу, ч. 3 ст. 342 – щодо строку основного покарання у вигляді обмеження волі, ч. 1 і 2 ст. 350 – щодо строку основного покарання у вигляді обмеження волі, ч. 1 і 3 ст. 352 – щодо строку основного покарання у вигляді обмеження і позбавлення волі, ч. 3 ст. 355 – щодо строку основного покарання у вигляді позбавлення волі, ч. 2 ст. 368-3 – щодо розміру основного покарання у вигляді штрафу і строку основного покарання у вигляді обмеження волі, ч. 2, 3, 4, 5 ст. 260, ч. 2 і 3 ст. 365, ч. 2, 3 і 4 ст. 368 – щодо строку основного покарання у вигляді позбавлення волі тощо. У зв'язку з цим, вважаємо, що санкції наведених статей Особливої частини КК України вимагають свого приведення у відповідність із сучасними науковими розробками теорії пеналізації.

Поряд з покаранням за вчинення кримінальних правопорушень, що посягають на громадську та приватну професійну охоронну діяльність, до винних осіб за кримінальним законодавством України можуть бути застосовані й інші альтернативні покаранню заходи кримінально-правового впливу. Зауважимо, що у юридичній літературі не існує єдності думок у питанні розуміння сутності і видів цих засобів кримінально-правового впливу [8; 6, с. 467–468]. Ми схильні приєднатися до думки тих вчених, які вважають, що інші заходи кримінально-правового характеру не обмежуються лише тими засобами впливу, що містяться у розділі XIV

Загальної частини КК України «Інші заходи кримінально-правового характеру», а також XIV-І «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». У зв'язку з цим, зазначимо, що серед низки таких заходів до порушників кримінально-правових заборон у сфері громадської та приватної професійної охоронної діяльності в Україні поряд, насамперед, з покаранням може бути застосований такий інший захід як спеціальна конфіскація. Цей захід кримінально-правового характеру належить відрізняти від кримінальної процесуальної конфіскації (вирішення питання про долю речових доказів), тобто відібрання предметів матеріального світу, пов'язаних з вчиненням злочину і визнаних судом відповідно до КПК України як речових доказів у кримінальному провадженні, що не становлять цінності або вилучені з цивільного обігу [2, с. 146]. Спеціальна конфіскація з огляду на приписи ст. 96-2 КК України може бути застосована до особи у разі вчинення нею злочинів у сфер громадської та приватної професійної охоронної діяльності, що зокрема передбачені п. 8 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 122, 194, ч. 2 і 3 ст. 206, ч. 2 і 3 ст. 342, 348, 350, 352, ч. 2 і 3 ст. 355, ст. ст. 118, 260, 263, 359, 364, 364-1, 365, ч. 2 ст. 366, ч. 2 ст. 367, 368, 368-2, 368-3 КК України.

Окрім спеціальної конфіскації до порушників кримінально-правових заборон у сфері громадської та приватної професійної охоронної діяльності, в передбачених законом випадках, можуть бути застосовані також і такі інші заходи кримінально-правового впливу як заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Ці засоби державного реагування мають субсидіарний характер, вони застосовуються у додаток до покарання уповноваженої фізичної особи юридичної особи у випадку вчинення нею будь-якого зі злочинів, передбачених ст. 96-3 КК України, в інтересах та/або від імені такої юридичної особи через фактичну причетність цієї юридичної особи до вчиненого її уповноваженою особою злочинного діяння. Кримінальним законодавством передбачена можливість застосування таких заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб як штраф, конфіскація майна і ліквідація. З огляду на вищенаведений перелік злочинів у сфері громадської та приватної професійної охоронної діяльності в Україні, а також приписи ст. 96-3 КК України, можна дійти висновку, що до юридичної особи може бути застосована ліквідація і конфіскація майна – у разі вчинення її уповноваженою особою злочину, передбаченого ст. 260 КК України, а також штраф – а) у випадку вчинення її уповноваженою особою злочину, передбаченого ч. 1 і 2 ст. 368-3 КК України; б) у разі незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення злочину, передбаченого ч. 1 і 2 ст. 368-3 КК України. Аналіз вказаних інших заходів кримінально-правового характеру, а також порядок їх застосування обов'язково стане предметом наших подальших наукових роздумів. Наприкінці розгляду проблематики реалізації інших заходів кримінально-правового характеру до порушників кримінально-правових заборон у сфері громадської та приватної професійної охоронної діяльності в Україні, хотілося б лише зазначити, що ми схильні підтримати тих дослідників, які пропонують вдосконалити механізм реалізації кримінально-правового впливу щодо юридичних осіб шляхом доповнення переліку підстав застосування до них заходів кримінально-правового характеру (ст. 96-3 КК України) випадками вчинення злочинів, передбачених іншими статтями Особливої частини КК України [1, с. 31]. З огляду на це вважаємо, що перелік підстав застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру (ст. 96-3 КК України) доцільно також доповнити за рахунок включення до нього злочинів, передбачених ст. 194, 206, 352, 355, 359, 368, 368-2 КК України, оскільки їх вчинення безпосередньо у сфері громадської та приватної професійної охоронної діяльності може бути здійснено саме від імені та/або в інтересах юридичної особи як суб'єкта господарювання під час організації та здійснення охоронної діяльності.

Вищевикладене, дозволяє констатувати, що наслідком вчинення злочинів у сфері громадської та приватної професійної охоронної діяльності може стати застосування до винних осіб як покарання, так і інших заходів кримінально-правового характеру. При цьому суб'єктом застосування інших альтернативних покаранню заходів кримінально-правового характеру може бути не лише фізична, але й юридична особа. Законодавчо визначені межі застосування покарання, а також підстави і порядок реалізації інших заходів кримінально-правового характеру вимагають свого удосконалення, що може стати предметом подальших наукових розвідок.

Список бібліографічних посилань

1. Волинець Р. С. Кримінально-правова охорона фондового ринку : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 40 с.
2. Єрмак О. В., Куц В. М. Конфіскація як засіб кримінально-правового реагування : монографія. Чернігів : Вид. Лозовий В. М., 2018. 232 с.
3. Про ліцензування видів господарської діяльності : закон України від 02.03.2015 № 222-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19> (дата звернення: 16.01.2019).
4. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : закон України від 05.04.2007 № 877-V // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16> (дата звернення: 16.01.2019).
5. Про охоронну діяльність : закон України від 22.03.2012 № 4616-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17> (дата звернення: 16.01.2019).
6. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2015. 528 с.
7. Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України : навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2015. 576 с.
8. Яценко А. М. Інші заходи кримінально-правового характеру: поняття та види. *Право та державне управління*. 2017. № 4 (29), т. 1. С. 149–154.

Одержано 07.02.2019

УДК 796.323.2(477)

Олександр Павлович СЛОБОДЯНИК,

курсант 3 курсу факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Дар'я Володимирівна КАЗНАЧЕЄВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ТЕРОРИЗМ ТА ЗМІ: ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОВПЛИВУ

Тероризм в будь-яких формах свого прояву перетворився в одну з найнебезпечніших проблем, з якими людство увійшло в XXI століття. У сучасному світі проблема тероризму займає особливе місце серед явищ соціальної дійсності і є реальною загрозою основи політичної стабільності та світового порядку. Особливістю сучасного тероризму є активне використання інформаційно-психологічного впливу як важливого елемента маніпуляції свідомістю і поведінкою людей, з використанням можливостей глобальних комунікацій.

Під тероризмом в сучасній науці розуміється застосування недержавного насильства або загрози насильства з метою викликати паніку в суспільстві, послабити і навіть повалити уряд і викликати політичні зміни в державі.

Тероризм становить реальну загрозу національній безпеці країни:

- викрадення людей,
- захоплення заручників,
- випадки викрадення літаків,
- вибухи бомб,
- акти насильства, прямі погрози і їх реалізація.

Деякі зарубіжні та вітчизняні ЗМІ так висвітлюють терористичні акти, що об'єктивно створюють інформаційне прикриття для терористів [1, с. 41].

Тероризм сам по собі представляє вкрай небезпечний спосіб політичної дестабілізації сучасного суспільства. Неможливо робити ефективну інформаційну протидію тероризму без чіткого правового визначення терору і терористів.

У статті 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року, тероризм – це суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей, терорист – особа, яка бере участь у терористичній діяльності [2].

З огляду на те, що тероризм є визначальним чинником технології і тактики діяльності терористичних груп, цілком логічним є висновок, що саме суспільний резонанс є найяскравішим підтвердженням ефективності їх діяльності. При цьому чим більший резонанс від виконаної роботи, тим потужнішим стає потік фінансування терористичної діяльності [3, с. 88].

Засоби масової інформації слід підтримувати свій уряд, силові структури і, в разі необхідності, надавати їм інформацію, якою володіють журналісти.

Преса повинна формувати негативний образ терористів, а не романтизувати і виправдовувати їх дії. Особливого значення набуває співробітництво між ЗМІ і владою під час критичних моментів – наприклад, захоплення заручників. ЗМІ не повинні інформувати громадськість і терористів про дії та плани правоохоронних органів, уникати публікацій драматичних історій рідних і жертв заручників, щоб не давати терористам додаткових переваг в переговорах з владою. Після розв'язання кризи, ЗМІ не повинні повідомляти про деталі проведеної операції. Крім того, ЗМІ слід в позитивному ключі описувати діяльність правоохоронних органів. Особливе значення в цій сфері набуває використання дезінформації, яку можуть використовувати як правоохоронні органи, так і терористи. Крім того, терористи використовують мас-медіа з метою пропаганди своєї діяльності, повідомляючи на весь світ свої вимоги та рекрутуючи нових членів [4, с. 18].

В даному випадку виникає питання чи є достатнім обмеження діяльності журналістів при висвітленні терористичних проявів у ЗМІ соціальними чи моральними нормами? Вирішення цього питання потребує застосування комплексу заходів, у тому числі, правового характеру.

Законодавство більшості європейських країн передбачає заборону розміщення інформації, зміст якої може сприяти поширенню ідей тероризму, допомагати реалізації мети терористів, створювати загрозу життю і здоров'ю людей, а також ускладнювати проведення антитерористичної операції.

У свою чергу, український законодавець у ст.17 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» передбачає заборону поширення через засоби масової інформації або в інший спосіб інформації, яка:

- розкриває спеціальні технічні прийоми і тактику проведення антитерористичної операції;
 - може утруднити проведення антитерористичної операції і (або) створити загрозу життю та здоров'ю заручників та інших людей, які знаходяться в районі проведення зазначеної операції або за його межами;
 - має на меті пропаганду або виправдання тероризму, містить висловлювання осіб, які чинять опір чи закликають до опору проведення антитерористичної операції;
 - містить дані про предмети та речовини, які безпосередньо можуть бути використані для вчинення актів технологічного тероризму;
 - розкриває дані про персональний склад співробітників спеціальних підрозділів та членів оперативного штабу, які беруть участь у проведенні антитерористичної операції, а також про осіб, які сприяють проведенню зазначеної операції (без їх згоди) [2].
- Морально-психологічне ставлення пересічних громадян до тероризму відрізняється складністю й нерідко суперечливістю залежно від висвітлення інформації про терористичну діяльність. Відтворення жахливої події, смакування її деталей збільшують її масштаби та наслідки у мільйони разів у душах людей, завдаючи непоправної психічної шкоди. Дослідження наслідків такого телевізійного інформаційного впливу свідчить, що 67 % населення країни відчувають страх, шок, потрясіння. На переконання В.О. Єфимова, важливим атрибутом терору є не вибухові речовини та зброя, а саме засоби масової інформації [5].

Отже, є певна необхідність розробки і впровадження кодексу поведінки журналістів або принципів, якими треба керуватися, вирішуючи питання дозволу відтворення насильства, зокрема тероризму. Доцільно внести до законодавства України у сфері боротьби з тероризмом зміни, передбачивши, зокрема, акредитацію суб'єктами боротьби з тероризмом журналістів (недодержання умов якої матиме наслідком її позбавлення), а також передбачити

відповідальність за невиконання встановленого законодавством обов'язку не поширювати заборонену інформацію.

Удосконаленню антитерористичної діяльності сприятиме: стриманість у поширенні інформації про терористичний акт чи його наслідки; недопустимість передачі в ефір прямих інтерв'ю з терористами; перевірка отримуваної від терористів інформації; контроль візуального відтворення події терористичного акту (відсутність на екрані загиблих чи поранених); єдність тлумачення події терористичного акту як ЗМІ, так і суб'єктами боротьби з тероризмом.

На міжнародному, регіональному і національному рівнях доцільно вжити низку заходів щодо припинення використання будь-яких інформаційних технологій на користь терористів.

Список бібліографічних посилань

1. Грачев С. И. Терроризм и контртеррористическая деятельность: вопросы теории. Н. Новгород, 2010. 242 с.
2. Про боротьбу з тероризмом : закон України від 20.03.2003 № 638-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення: 07.03.2019).
3. Мельник Д. ЗМІ – «рупор» тероризму чи елемент протидії? *Проблеми безпеки: особистості, суспільства, держави*. 2007. № 7. С. 88.
4. Слисаренко И. Террор как средство политической коммуникации. *Персонал*. 2001. № 4. С. 17–19.
5. Ефимов В. А. Прозрение. Радиопрограмма № 19 «Телевидение как колдун и рекламный спонсор терроризма». URL: <http://www.ecology.md/section.php?section=&id=3827> (дата звернення: 10.03.2019).

Одержано 10.03.2019

УДК 343.135(477)

Олена Євгеніївна СОЛОВЙОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

УЧАСТЬ ЗАКОННОГО ПРЕДСТАВНИКА НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Суттєве розширення засади змагальності у кримінальному судочинстві України зумовило потребу більшою мірою забезпечити рівноправність сторін та надати додаткові гарантії тим, хто з огляду на об'єктивні причини не може самостійно реалізувати свої процесуальні права. Однією з таких гарантій є законне представництво учасників кримінального процесу, які через неповноліття не володіють повною процесуальною дієздатністю.

Дослідженню прав і законних інтересів неповнолітнього, його правового статусу під час кримінального провадження присвятили свої роботи такі відомі вчені як: О. М. Бандурка, Ю. М. Грошевой, А. Є. Голубов, С. М. Зеленський, М. О. Карпенко, Г. К. Кожевніков, М. І. Копетюк, О. С. Ландо, О. О. Левендаренко, Е. Б. Мельникова, Л. М. Палюх, В. Г. Пожар, В. В. Романюк, В. В. Самолук, С. В. Слінько, В. М. Трубніков, С. Я. Хоменко, Н. В. Шость та інші. Але окремі організаційні та правові аспекти забезпечення прав і свобод неповнолітніх, зокрема, участь їх законних представників під час кримінального провадження потребують, на наш погляд, подальших наукових досліджень, що сприятиме вдосконаленню діючого кримінального процесуального законодавства.

Так, обов'язок законного представника турбуватися про недієздатного неповнолітнього стосується насамперед батьків, опікунів, піклувальників, а також інших учасників сімейно-правових відносин, на яких такий обов'язок покладено або з огляду на сам факт батьківства, або відповідний акт компетентного органу. Не є винятком у цьому випадку і орган опіки та піклування, до повноважень якого відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» належить вирішення у встановленому законодавством порядку питань опіки і піклування. В основі цієї підстави лежить покладений на державу обов'язок піклуватися про недієздатних, що закріплено, зокрема, у ст. 46 Конституції України, а відповідно до ст. 51 Конституції України батьки зобов'язані піклуватися про своїх неповнолітніх дітей [1].

У п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 року «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» вказано, що невиконання вимоги закону про обов'язкове повідомлення про час і місце розгляду кримінального провадження законного представника неповнолітнього підозрюваного є порушенням права на захист останнього і може бути підставою для скасування вироку [2].

Врешті-решт, участь законного представника разом з іншими умовами дає додаткові гарантії встановлення істини у кримінальному провадженні, оскільки він може брати активну участь у проведенні слідчих дій, у судовому розгляді та у контролі за законністю постанов, ухвал та вироків [3, с. 8].

Вказане обґрунтовує необхідність реалізації у кримінальному процесі законного представництва в кожному випадку залучення його до кримінального провадження як самостійного учасника, що представляє інтереси неповнолітньої особи, яка не володіє повною процесуальною дієздатністю. Разом з тим вважаємо за доцільне зупинитись на аналізі процесуальної діяльності законного представника, та визначити його права та обов'язки у кримінальному провадженні. Так, у ст. 44 КПК України мова йде саме про законного представника неповнолітнього, де зазначено, що він користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє [4]. Проте вони вільні у виборі засобів і способів захисту довірених їм інтересів.

Зокрема, закон встановлює, за наявності яких юридичних фактів (народження дитини, усиновлення, призначення опікуном, піклувальником тощо) виникають права й обов'язки відповідної особи як представника, він пов'язує виникнення представництва з конкретними життєвими обставинами [5, с. 6–7].

На підставі вищезазначеного, вважаємо, що при вирішенні питання про призначення або запрошення законного представника для захисту інтересів неповнолітньої особи, що бере участь в кримінальному судочинстві, повинні враховуватися наступні обставини:

- своєрідність процесуального статусу неповнолітньої особи, інтереси якого потребують представництва;
- відносини учасника кримінального судочинства до законних інтересів (безпосередній носій або особа, яка притягається для представництва);
- мета участі цих осіб у кримінально-процесуальній діяльності (представлення інтересів);
- можливість (неможливість) учасника самостійно реалізовувати свій процесуальний статус тощо.

Для узагальнення викладеного вище доцільно визначити загальну систему прав, якими повинен бути наділений законний представник неповнолітнього. У цьому випадку варто виходити з необхідності оптимального поєднання двох процесуальних засад, які носять характер суперечності. Мова йде про необхідність максимального забезпечення реалізації прав неповнолітнього через його законне представництво в поєднанні зі збереженням таємниці слідства, створення умов ефективного і швидкого досудового розслідування та обґрунтованого розгляду кримінального провадження у суді. Саме тому, права законного представника повинні бути в межах необхідної доцільності, під якою потрібно розуміти такий стан, коли законний представник, будучи наділений достатнім обсягом прав для реалізації своєї процесуальної мети, буде позбавлений можливості заважати органам, які ведуть процес, виконувати свої обов'язки.

Звісно, права законних представників носять похідний характер від прав тих осіб, яких вони представляють, хоча це не означає, що законні представники повинні мати ті ж права, що і сам неповнолітній. Так, законні представники не можуть реалізувати всіх прав неповнолітнього, інтереси якого вони представляють, а також, їм притаманні права, які виходять за межі прав самого неповнолітнього.

Таким чином, можна визначити такі права, якими законний представник повинен бути наділений, а саме: 1) знати, у чому підозрюють особу неповнолітнього, інтереси якої він представляє, ознайомлюватися з матеріалами, якими обґрунтовується затримання неповнолітнього підозрюваного, чи обрання заходів процесуального примусу та т.ін.; 2) до першого допиту неповнолітнього підозрюваного мати з ним та захисником конфіденційне побачення, а після першого допиту – такі ж побачення без обмеження їх кількості та тривалості; 3) збирати відомості про факти, що можуть використовуватися як докази у кримінальному провадженні та подавати інформацію про них; 4) бути присутнім на допитах неповнолітнього та під час

виконання інших слідчих дій; 5) з дозволу слідчого застосовувати науково-технічні засоби під час провадження слідчих дій, у яких він бере участь, а також під час ознайомлення з матеріалами кримінального провадження; 6) заявляти клопотання і відводи; 7) ознайомлюватися після закінчення досудового розслідування з усіма матеріалами кримінального провадження; 8) подавати скарги на дії і рішення слідчого, прокурора, слідчого судді та суду; 9) на забезпечення безпеки.

Також, можна запропонувати наступну систему обов'язків, які повинні нести у кримінальному процесі законні представники: 1) з'являтися на виклики слідчого; 2) допомагати неповнолітньому запросити захисника; 3) дотримуватись процесуального порядку провадження досудового розслідування; 4) забезпечити належну поведінку неповнолітнього та його явку до слідчого, прокурора і суду; 5) повідомляти неповнолітнього про виклик до слідчого, прокурора чи суду тощо.

На підставі зазначеного, вважаємо, що оскільки нині діючий КПК України не передбачає відповідної норми, де були б закріплені права і обов'язки законного представника неповнолітньої особи, тозапропонована вище система його прав і обов'язків, на нашу думку, повинна бути закріплена у кримінальному процесуальному законодавстві України у вигляді окремої норми.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх : постанова Пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004 № 5 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04> (дата звернення: 14.03.2019).
3. Голубов А. Є. Процесуальне становище в кримінальному судочинстві України неповнолітнього, який скоїв злочин або суспільно небезпечне діяння : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 20 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Голос України*. 2012. № 90–91; Судова практика у справах про злочини неповнолітніх і втягнення їх у злочинну діяльність. *Вісник Верховного Суду України*. 2003. № 4 (38). С. 12–35.
5. Пожар В. Г. Інститут представництва в кримінальному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2010. 22 с.

Одержано 17.03.2019

УДК 343.98

Ганна Олександрівна СПІЦИНА,

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач лабораторії теоретичних досліджень,
редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності
Харківського науково-дослідного інституту судових
експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса;

Наталія Євгенівна ФІЛІПЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник лабораторії теоретичних досліджень,
редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності
Харківського науково-дослідного інституту судових
експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса

ТЕРОРИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА ПРОТИДІЇ

Невід'ємним елементом української кримінально-правової політики є протидія різноманітним терористичним загрозам, адже наша держава вже біля чотирьох років живе в умовах проведення Операції об'єднаних сил Збройних сил України (до 2018 року – Антитерористична операція).

Найбільш небезпечними та руйнівними наслідками визначаються терористичні акти, пов'язані із застосуванням зброї, бойових припасів чи вибухових речовин, оскільки створюють реальну загрозу для життя та здоров'я людей, спричиняють руйнування промислових, господарських чи оборонних об'єктів. Світовий досвід свідчить про особливу небезпеку терористичних замахів в місцях громадського користування: на аеро- та залізничних вокзалах, стадіонах, в школах, лікарнях, супермаркетах тощо.

Складність розкриття та розслідування названих злочинів обумовлена наступним: стрімкою появою новітніх розробок у сфері озброєння; слабкістю системи контролю переміщення зброї, бойових припасів та вибухівки по лінії розмежування між ЗСУ та збройними терористичними угрупованнями; корупційні прояви, недоліки організаційно-господарської діяльності в Збройних силах України; зниження дисциплінарних вимог до військовослужбовців; велики прогалини у національно-патріотичному вихованні населення; значний вплив ООС на соціально-демографічну структуру суспільства (поява великої кількості осіб, які демобілізовані із лав армії та мають бойовий досвід та високу військову кваліфікацію); зростання стресового та психологічного навантаження на суспільство, виникнення панічних настроїв, що породжуються наявністю негативних військових, економічних та соціальних чинників; діяльність великої кількості неформальних об'єднань військового типу; збільшення суспільних тенденцій до силового вирішення конфліктів, розповсюдження проявів жорстокості та насилля; низька скоординованість дій силових структур при проведенні антитерористичних операцій; наявність великої бази даних із відкритих масивів Інтернету щодо створення та використання зброї та вибухових пристроїв; наявність у вільному доступі засобів так званого «подвійного» призначення, які можна використовувати як компоненти до створення саморобної зброї чи вибухових пристроїв; значною поширеністю в Інтернеті сайтів із відвертою екстремістської ідеологією тощо.

Тому актуальність теоретичного і методологічного розроблення питань кримінально-правової політики протидії терористичній діяльності не викликає сумнівів та є метою написання цих тез.

Обрана проблематика була предметом досліджень М. О. Беляєва, С. С. Босхолова, О. О. Митрофанова, М. І. Панова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація, П. Л. Фріса та інших вчених. Окремі аспекти вчення про кримінально-правову політику знайшли своє відображення в нормативних актах різних галузей права та правозастосовної практики, але багато проблем ще потребують свого наукового висвітлення, зокрема проблеми протидії терористичній діяльності.

Як слушно зазначає П. Л. Фріс, правова політика держави у сфері протидії злочинності являє собою вироблену державою стратегію, основні концепції, напрями, цілі й засоби впливу на злочинність [1]. Правова політика у сфері протидії терористичній діяльності є частиною внутрішньої політики держави. При цьому її можна розглядати у певних, незалежних одна від одної, площинах, а саме: кримінально-правова політика, кримінально-процесуальна політика та кримінологічна політика протидії терористичній діяльності.

При цьому кримінально-правова політика протидії терористичній діяльності не може протипоставлятися іншим напрямам єдиної державної політики, оскільки стабілізація криміногенної обстановки можлива лише внаслідок дії всього комплексу економічних, соціальних, ідеологічних, виховних і правових заходів. Однак, з огляду на об'єкт, на який покликана впливати кримінально-правова політика, і засобу впливу на терористичну діяльність, є підстави стверджувати про її відносну самостійність. Тобто, кримінально-правова політика протидії терористичній діяльності є самостійним напрямом внутрішньої правової політики України, що з урахуванням загальної теорії протидії злочинності розробляє стратегію і тактику, формулює основні завдання, принципи, напрями і мету кримінально-правового впливу на злочинність та розробляє засоби їх досягнення.

Конкретніше питання кримінально-правової політики протидії терористичній діяльності ми пропонуємо розглядати у пенальному вимірі. Термін «пенальний» (від лат. *poena*) розуміється як караний, кримінально-караний; той, що перебуває у невідгідному положенні, під страхом покарання. А пеналогія – це наука про покарання та засоби кримінально-правового впливу, системне вивчення покарань [2]. Мета пенальної політики знаходить своє відображення в ч. 2 ст. 50 КК України. Але ми вважаємо, що положення, які закріплені в цій статті, визначають мету лише в галузі кримінально-виконавчої політики, тобто політики в сфері виконання

покарань, про що зауважують деякі вчені [3]. Хоча очевидним є той факт, що в обсяг кримінально-правової політики протидії терористичній діяльності входить весь комплекс проблем, пов'язаних із застосуванням до осіб, засуджених за злочини, передбачені

Розділом IX КК України «Злочини проти громадської безпеки». Перші рішучі кроки пенальної політики протидії терористичній діяльності в Україні зроблені вже досить давно. У положеннях Закону України «Про боротьбу з тероризмом» наведено наступне його визначення: «тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей» [4].

Поняття терористичної діяльності запропоновано у ст.258 КК України, а саме: терористичний акт, тобто застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою [5]. Але, на нашу думку, цього не досить. Враховуючи соціально-політичний стан в державі, а також незакінчену збройну агресію проти України, та з метою покращення протидії злочинам проти громадської безпеки, пропонуємо здійснити наступні заходи:

По-перше, посилити соціальну реабілітацію осіб, постраждалих від терористичного акту. Для цього прийняти Закон України «Про реабілітацію осіб, постраждалих від терористичного акту».

В даний час в Україні чинною є лише Постанова Кабінету міністрів України від 28 липня 2004 р. № 982 «Про затвердження Порядку проведення соціальної реабілітації осіб, які постраждали від терористичного акту». Ця постанова була прийнята Урядом України у далекому 2004 році та не враховує соціально-політичних реалій сьогодення:

- Україна вже п'ять років перебуває у стані перманентної військової агресії;
- за різними підрахунками, під час бойових дій загинули 3784 українських військових, було вбито 2500–3000 мирних мешканців, серед них 242 дитини; 24 тисячі військових та цивільних були поранені на Донбасі або отримали каліцтва [6].

Тому ми вважаємо, що прийняття новітнього нормативно-правового акту дозволить реалізувати наступні принципи кримінально-правової політики протидії терористичній діяльності:

- конкретизувати відповідальності держави за безпеку своїх громадян, громадян інших держав та осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України;
- посилити сприяння особам, які постраждали від терористичного акту, у компенсації матеріальних та моральних збитків, забезпеченні їх повернення до звичного способу життя;
- покращити соціальний захист осіб, які внаслідок терористичного акту не можуть повернутися до звичного способу життя;
- забезпечити соціальний захист сімей осіб, які загинули від терористичного акту;
- розробити систему реабілітації осіб, які постраждали внаслідок проведення антитерористичних операцій чи інших дій силових структур;
- підвищити відповідальність керівників локальних антитерористичних операцій чи операцій збройних сил України за фізичну, матеріальну та моральну шкоду, завдану населенню України.

По-друге, внести зміни та доповнення у деякі закони України з метою вдосконалення правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері протидії терористичній діяльності, зокрема, попередження фінансування тероризму.

Список бібліографічних посилань

1. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми : монографія. Київ, 2005. 332 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 слів / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1440 с.

3. Кондратішина В. В. Кримінально-виконавча політика як елемент загальної політики у сфері боротьби зі злочинністю // Кримінально-правова політика держави: теоретичні та практичні аспекти проблеми : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 17–18 листоп. 2006 р.). Донецьк Донецьк. юрид. ін-т ЛДУВС, 2006. С. 209–212.

4. Про боротьбу з тероризмом : закон України від 20.03.2003 № 638-IV // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення: 12.03.2019).

5. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 12.03.2019).

6. Замість АТО – ООС: що змінюється? // Вролос : сайт. URL: http://vgolos.com.ua/articles/zamist_ato_oos_shcho_zminyuetsya_314102.html (дата звернення: 12.03.2019).

Одержано 15.03.19

УДК 343.31

Юлія Петрівна СТЕПАНОВА,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу
факультету правоохоронної діяльності
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький)

СПІЛЬНІСТЬ І ВІДМІННІСТЬ ОБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ ТА ДИВЕРСІЇ

Науковці та практики неодноразово вказували на переповненість КК нормами, які мають значну спільність об'єктивних та суб'єктивних ознак, що зумовлює труднощі у їх кваліфікації в правозастосовній діяльності. До таких відносяться і склади, передбачені статтями 113 та 258 КК. Проте ці норми співвідносяться не в якості загальної та спеціальної, вони обидві виступають спеціальними по відношенню до ряду злочинів проти життя та здоров'я особи, злочинів проти власності, злочинів проти довкілля тощо. Визначення загальної норми, ознаки якої уточнені, конкретизовані та доповнені статтями 113 та 258 КК залежить від того, яка з альтернативних форм діянь, передбачених цими статтями, наразі вчиняється та на заподіяння якої шкоди спрямоване дане діяння.

Диспозиція ст. 258 КК «Диверсія» передбачає наступні форми діяння як ознаки об'єктивної сторони: 1) вчинення вибухів; 2) підпалів; 3) дій, спрямованих на масове знищення людей; 4) дій, спрямованих на заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди здоров'ю людей; 5) дій, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення; 6) вчинення дій, спрямованих на радіоактивне забруднення; 7) масове отруєння; 8) поширення епідемій; 9) епізоотій; 10) епіфітотій. Зовнішній прояв терористичного акту має значну схожість з диверсією (зокрема, щодо 1–5 форм діяння) та повторює з дещо зміним формулюванням значну частину вищеперерахованих дій. Так, терористичним актом є: 1) застосування зброї; 2) вчинення вибуху, 3) підпалу; 4) вчинення дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини; 5) вчинення дій, які створювали небезпеку для заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків; 6) погроза вчинення зазначених дій.

Обидва зазначені склади злочинів є формальними за особливостями конструкції об'єктивної сторони. Окрім того, визнання злочинною погрозу вчинення хоча б однієї з перерахованих дій у ч. 1 ст. 258 КК означає наявність і усіченого складу злочину. Як бачимо, діяння в обох складах злочинів спрямовані на завдання фізичної шкоди необмеженому колу осіб, а також пошкодження або знищення об'єктів власності [1, с. 230]. Поряд з цим, якщо терористичний акт пов'язаний з заподіянням майнової шкоди незалежно від приналежності чи певних характеристик предмета злочину, в диверсії законодавець виокремлює специфічний предмет – об'єкти, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, а також стада і колекції тварин, риба, посіви сільськогосподарських чи інших культур, лісові масиви (при поширенні епізоотій та епіфітотій).

І хоча деякі дослідники наголошують, що саме мета як ознака суб'єктивної сторони складу злочину відрізняє диверсію та терористичний акт, на практиці досить важко провести це розмежування, адже зазначена в ст. 113 КК мета «ослаблення держави» є досить загальною. І чи не перегукується вона з такими цілями терористів як, наприклад, провокація воєнного конфлікту або ж міжнародного ускладнення? Крім того досить часто шляхом досягнення найближчої мети – порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного, особа намагається досягти віддаленої мети – ослабити державу.

Аналіз ряду судових вироків, за якими особи були засуджені за вчинення диверсії, показує, що здебільшого пошкоджуються об'єкти, які мають важливе народногосподарське значення, зокрема об'єкти транспортної системи України (залізничні та автомобільні мости, залізничні колії та потяги, залізничні станції, опори електромереж) [2]. Таким чином, в багатьох випадках саме означені специфічні предмети дозволяють провести розмежування терористичного акту та диверсії.

Список бібліографічних посилань

1. Артеменко Д. С. Проблеми розмежування диверсії і тероризму. *Молодий вчений*. 2015. № 5 (57). С. 229–231.
2. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 13.03.2019).

Одержано 14.03.2019

УДК 343.85(477)

Вікторія Юріївна СТУПКА,

курсант 3 курсу факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Наталія Юріївна ЦВІРКУН,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «ВОЄНІЗОВАНИ ТА ЗБРОЙНІ ФОРМУВАННЯ»

З моменту початку збройного конфлікту на Сході України та проведення антитерористичної операції надзвичайно актуальним стало питання виявлення, розслідування й запобігання фактам створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Такі дії визначено в законодавстві України як злочин, передбачений ст. 260 КК України. За даними статистики, з 2001 до 2014 року дану норму майже не застосовували. Водночас із січня 2014 року, у зв'язку зі стрімкою зміною ситуації, загостренням криміногенної обстановки й соціальним напруженням, розпалюванням міжнаціональної та міжрегіональної ворожнечі, поширенням злочинів проти особи та корисливо-насилювальних злочинів в Україні, щороку збільшувалася кількість учинених зазначених зареєстрованих злочинів, що мають досить високий рівень латентності. Зокрема, з початку 2014 року було відкрито понад 1800 кримінальних проваджень за фактами створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. У 2014 році таких кримінальних проваджень було 475, 2015-го – 936, а із січня до листопада 2016 року – 628 [1].

Створене ззовні для реалізації правомірної мети (скажімо, захисту Української держави, протидії злочинності), воно у жодному разі не набуває якихось законних рис. Чинні Конституція та закони України прямо вказують на повноваження органів державної влади здійснювати оборону країни та забезпечувати правопорядок. Звідси випливає, що створення воєнізованих

(збройних) формувань не тільки руйнує принципи існування Збройних сил та правоохоронних органів України, а й безпосередньо підриває територіальну цілісність та суверенітет нашої держави. Аналогічну загрозу несе створення воєнізованих (збройних) формувань місцевими органами влади та самоврядування, юридичними особами тощо.

У прим. 1 до статті 260 КК України зауважено, що воєнізованими слід вважати формування, які мають організаційну структуру військового типу (єдиноначальність, підпорядкованість і дисципліну) та в яких проводять військову або стройову чи фізичну підготовку. Зокрема, збройними формуваннями слід вважати воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю. Воєнізовані формування складаються з підрозділів, а для відповідальності за створення або за участь у діяльності збройних формувань достатньо встановити наявність групи осіб. Існують в теорії думки про те, що незаконні збройні формування створюють альтернативу армії, спецслужбам, правоохоронним органам [2]. А.Д.Аджиев вважає, що чисельність незаконних збройних формувань має становити щонайменше відділення (екіпаж, розрахунок), тобто найменшу первинну ланку воєнізованого підрозділу, яке підпорядковується наказам [3]. Дослідники В. М. Серватюк та М. М. Поліщук стверджують, що до незаконних збройних формувань належать воєнізовані угруповання, які переслідують певні політичні, національно-сепаратистські або кримінальні цілі, озброєні різнотипною зброєю, не мають чіткої структури та єдиного управління, керовані авторитетними, політичними, військовими або кримінальними лідерами, для досягання певних цілей здійснюють озброєну боротьбу з органами державної влади, між собою, а іноді й проти мирного населення [4, с. 132].

Обґрунтованою вважається думка про те, що непередбачені законом воєнізовані – незаконні воєнізовані утворення, які мають ознаки військової організації (на зразок військового підрозділу – рота, батальйон), а саме ієрархічну структуру військового типу, однорідний склад, єдиноначальність, підпорядкованість, дисципліну, переважно легке озброєння та військову підготовку і створюються для виконання спеціальних завдань диверсійними методами на етапі ескалації збройного конфлікту в середині держави. Що стосується терміну Непередбачене законом збройне формування – незаконне військове утворення, що має не менше двох загонів різнорідного складу, зведених в єдину систему управління (на зразок військових частин – окремого батальйону, бригади або об'єднань – корпус), що створюється для досягнення певних політичних цілей військовими методами у збройному конфлікті в середині держави.

Отже, ми притримуємося позиції, відповідно до якої терміни «воєнізоване формування» та «збройне формування» мають спільні ознаки і є сумісними поняттями, що перебувають у відношенні підпорядкування. На відміну від «воєнізованого формування», «збройне формування» має додаткову ознаку у вигляді його озброєності, яка надає йому більшого ступеня небезпечності. Отже, поняття «збройне формування» ширше за «воєнізоване формування» й охоплює всі його ознаки.

Список бібліографічних посилань

1. Листи Департаменту інформаційної підтримки та координації поліції «102» Національної поліції України від 26 серп. 2016 р. № 27/2-3407 та від 9 груд. 2016 р. № 27/2-5129.
2. Шеслер А. В., Смирнов И. О. Характеристика объекта как элемента состава преступления, предусмотренного статьей 208 Уголовного кодекса Российской Федерации. *Юридическая наука и правоохранительная практика*. 2013. № 3 (25). С. 61–67.
3. Аджиев А. Д. Организация незаконного вооруженного формирования или участия в нем: уголовно-правовые аспекты противодействия : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Краснодар, 2009. 27 с.
4. Серватюк В. М., Поліщук М. М. Структура незаконних збройних формувань та особливості їхньої тактики дій на південному сході України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія «Військові та технічні науки»*. 2015. № 1 (63). С. 131–146.

Одержано 05.03.2019

УДК [343.4+349.22](477)

Василь Григорович ТАНАДЖІ,

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

РІЗНОВИДИ УГОД ПРО ПРАЦЮ В КОНТЕКСТІ СТ. 173 КК УКРАЇНИ

Конвенція ООН проголошує право на працю основним соціально-економічним правом людини, що забезпечує її основні та додаткові потреби. Забезпечення та реалізація зазначеного права в державі створює можливості гідного та всебічного розвитку як окремої людини, так і всього суспільства. В той же час, сучасний погляд на зміст права на працю та інших трудових прав людини, способи їх забезпечення та захисту є результатом довготривалого, складного та неоднозначного історичного розвитку суспільства і держави.

До прийняття КК України у 2001 році зміст та обсяг трудових прав, що охоронялися кримінальним законом визначався лише трудовим законодавством. У 2001 році, з прийняттям ст. 173 КК України, кримінально-правовим захистом охоплено трудові права людини, передбачені угодами про працю. Таким чином, у 2001 році законодавець вперше вийшов за межі захисту трудових прав людини, передбачених чинним законодавством, розширивши відповідальність роботодавця не тільки порушеннями законодавства про працю, але й обов'язками, які встановлюються на підставі договірних відносин між роботодавцем та працівником.

Сучасне трудове законодавство не розкриває змісту поняття угоди про працю, хоча термін «угода» використовує досить часто. Не розкривається його поняття й у кримінальному законодавстві. Так, Кодекс законів про працю використовує терміни «міжнародна угода», «колективні договори і угоди», «трудовий договір є угода», «угода сторін», «генеральні та галузеві (регіональні) угоди», «колективний договір чи окрема угода», «трудовий договір (контракт, угода)». На думку окремих дослідників, термін угода в трудовому законодавстві є узагальнюючим визначенням, яке уособлює в собі трудовий договір, контракт, колективний договір та колективні угоди [1, с. 176]. У зв'язку з цим робиться висновок про зміст угоди про працю у ст. 173 КК України як трудового договору, контракту, колективного договору або колективної угоди між власником (власниками) та трудящим (трудящими) або уповноваженими ним органами укладених з метою врегулювання виробничих, трудових і соціально-економічних відносин та узгодження інтересів держави, трудящих і власників, а також уповноважених ними органів, і є обов'язковим для всіх суб'єктів цієї угоди [1, с. 176].

Окремі науковці трактують зазначене поняття ще ширше. На думку П. П. Андрушко, поняття «угода про працю» є більш широким, ніж поняття «трудовий договір». Крім трудових договорів до угод про працю слід відносити й деякі цивільно правові договори на виконання певних робіт, зокрема: договір підяду, договір про створення твору в галузі науки, літератури та мистецтва [2, с. 349].

На нашу думку, таке тлумачення закону виходить за межі змісту зазначеної кримінально-правової норми, необґрунтовано розширюючи обсяг кримінально-правового впливу на сферу цивільно-правових відносин. Аналіз диспозиції ст. 173 КК України та ознайомлення з положеннями чинного трудового законодавства дозволяє стверджувати, що термін угода про працю стосується різновиду індивідуальних трудових договорів між роботодавцем та працівником. Інші види угод (колективні, регіональні), які охоплюються терміном «законодавство про працю» поставлені під охорону статтею 172 КК України «Грубе порушення законодавства про працю». Ця думка підтверджується й законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», де в ст. 31 даного закону вказується на відповідальність осіб не за порушення конкретних прав робітників, а, перш за все, за порушення колективних трудових договорів (угод). В іншому випадку, виникає нерозв'язна колізія між цими двома статтями кримінального законодавства. Сказане підтверджує і характер злочинних діянь описаних в диспозиції статті, і те, що законодавець у ст. 173 КК України використовує термін «угода про працю», а не просто «угода» конкретизуючи тим самим сферу застосування зазначеного договору. До того ж, ч. 2 ст. 173 КК України, як кваліфікований склад чітко наголошує на діях стосовно громадянина, тобто відносно угоди, що має індивідуальний характер.

Що стосується можливості застосування ст. 173 КК України стосовно цивільно-правових угод, то згідно Постанови Пленуму Верховного Суду, визначено, що судам підлягають і трудові

спори осіб, що працюють за трудовим договором із фізичними особами (п. 2) [3, с. 220–221]. Тобто судова практика визнає трудовими тільки ті спори, які виникають між фізичними особами у випадку укладення між ними *трудового* договору, а не будь-якої угоди.

Таким чином, під терміном угода про працю у ст. 173 КК України слід розуміти індивідуальні трудові договори між роботодавцем та працівником, які стосуються особливостей відмінних від загальних вимог трудового законодавства. Інші види угод (колективні, регіональні), які охоплюються терміном «законодавство про працю», а також цивільно-правові зобов'язання не охоплюються поняттям визначеним у статті 173 КК України, а у разі злочинного порушення зазначених прав, потребують кваліфікації за іншими статтями КК України, зокрема ст. 172 КК України

Слід погодитися з тим, що зазначена норма, з метою усунення різночитання потребує уточнення. Одним з таких шляхів може бути конкретизація терміну «угода про працю з громадянином», в іншому випадку – розкриття змісту угоди у примітці до статті 173 КК України.

Список бібліографічних посилань

1. Павликівський В. І. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про працю, не пов'язані з посяганням на життя та здоров'я : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 222 с.
2. Андрушко П. П. Коментар до статті 173 КК України // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ : А.С.К., 2002. 968 с.
3. Про практику розгляду судами трудових спорів : постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.1992 № 9 зі змінами від 25.05.1998. // Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду України в цивільних справах та із загальних питань. Харків : Одиссей, 2002. 400 с.

Одержано 18.02.2019

УДК 343.97:343.85

Олексій Олексійович ТИТАРЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,
докторант Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИМІНОЛОГІЧНА СКЛАДОВА* У СТРАТЕГІЧНИХ ДОКУМЕНТАХ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

В умовах триваючої збройної агресії Російської Федерації (далі – РФ) на Сході України та проведення Операції об'єднаних сил ЗСУ (далі – ООС) на територіях Донецької та Луганської областей одним з актуальних питань залишається забезпечення регіональної безпеки і такої її складової як кримінологічної безпеки.

Забезпечення кримінологічної безпеки в цих складних умовах потребує врахування її складових (пов'язаних з вирішенням відповідних безпекових питань) при формуванні та реалізації не тільки державних стратегічних безпекових документів, а і відповідних стратегічних документів регіонального розвитку (стратегія та програма регіонального розвитку, план реалізації стратегії регіонального розвитку). Щодо останнього то в подальшому пропонуємо розглянути змістовну частину кримінологічної складової в стратегіях, програмах та планах регіонального розвитку окремих територій Донецької та Луганської областей, в умовах збройної агресії з боку РФ.

Вже п'ять років розвиток цих регіонів відбувається в складних умовах, що супроводжується зростанням ризиків порушення законних прав та інтересів населення приймаючих територій та

* До кримінологічної складової в стратегічних документах вданому матеріалі ми відносимо розв'язання питань, спрямованих на стабілізацію криміногенної обстановки, забезпечення публічної (громадської) безпеки, профілактична робота з населенням у напрямку порозуміння та примирення (зниження ступеню ненависті один до одного), усунення (вплив) загально-соціальних факторів впливу на криміногенну обстановку в східних регіонах України.

внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), збільшенням навантаження на місцеві правоохоронні органи, органи безпеки та правосуддя, а також посиленням вимог до їх спроможності оперативно та адекватно реагувати на факти порушення громадської безпеки та правопорядку.

Сьогодні формування та реалізація кримінологічної складової на Сході України пов'язана, перш за все, з питанням деокупації окремих територій Донецької та Луганської областей, а також підтримання миру на вже звільнених територіях та забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ. Дане питання знайшло своє закріплення в низці державних стратегічних документах (Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року, Стратегія національної безпеки України, Державна цільова програма відновлення та розбудови миру в Східних регіонах України, Стратегія деокупації Донбасу «Механізм малих кроків», План заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо окремих районів Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження).

Що ж до забезпечення кримінологічної безпеки на регіональному рівні, то дана складова, в-першу чергу, повинна бути відображена в документах регіонального розвитку Донецької та Луганської областей. Так станом на березень поточного року в цих областях розроблені та реалізуються наступні стратегічні документи регіонального розвитку: Стратегія розвитку області на період до 2020 року (далі – Стратегія розвитку 2020), Програма економічного і соціального розвитку на 2018–2020 роки (далі – Програма розвитку), План заходів з реалізації стратегії регіонального розвитку (далі – План заходів) [1–6].

Так, аналіз змісту кримінологічної складової цих документів по Донецькій області, показав, що в Стратегії розвитку 2020 чітко визначена стратегічна ціль «Розбудова безпечного суспільства», яка містить такі пріоритети: підвищення рівня безпеки громадян та їхнього доступу до правосуддя, сприяння примиренню та підвищенню рівня безпеки у суспільстві, адаптація внутрішньо переміщених осіб до приймаючих громад. Оперативні цілі спрямовані на: реалізацію принципів верховенства права, збільшення можливостей доступу до правосуддя та захисту прав людини; забезпечення екологічної безпеки; доступ до медіа ресурсів задля отримання неупередженої інформації про ситуацію; створення сучасної системи оповіщення та реагування на надзвичайні ситуації [1]. Проте, щодо першої оперативної цілі, то слід зазначити, що завдання і очікувані результати зазначені в стратегії за своїм змістом та обсягом не охоплюють повною мірою її реалізацію і спрямовані на сприяння та підтримування роботи правоохоронних та судових органів, де кінцевим результатом передбачено створення і забезпечення роботи Єдиного аналітичного сервісного центру ГУНП в Донецькій області (UASC). За напрямом доступу до правосуддя – очікуваних результатів взагалі не передбачено.

У Програмі розвитку регіону на 2019 рік в частині «Захист прав і свобод громадян, забезпечення законності та правопорядку» містяться лише заходи спрямовані на поліпшення умов роботи прикордонної служби (облаштування їдалень, робочих місць), технічне оснащення ГУНП в Донецькій області (придбання пересувних криміналістичних лабораторій, камер відеоспостереження) [3]. Проте зазначене, не відноситься до реалізації даної оперативної цілі Стратегії розвитку 2020. Це скоріше відноситься до удосконалення матеріально-технічного забезпечення правоохоронних органів, що також впливає на стан кримінологічної безпеки.

В Плані заходів на 2018–2020 роки у напрямку захисту прав і свобод громадян передбачено лише забезпечення надання кваліфікованої допомоги громадянам дільничними офіцерами поліції Донецької області [5].

Аналогічний підхід можемо побачити і в документах по Луганській області, але є певні відмінності за оперативними цілями та завданнями. Так, в Стратегії розвитку 2020 визначена стратегічна ціль «Створення сприятливих умов для життя та побудови миру», а оперативні цілі спрямовані на: підвищення рівня особистої та суспільної безпеки (підвищити рівень соціальної згуртованості населення та забезпечити відкритий соціальний діалог на регіональному та місцевому рівнях, інформаційна безпека, екологічна безпека); створення умов для реалізації принципу верховенства права, гендерної рівності та забезпечення захисту прав людини (упровадити дієві механізми захисту прав людини з урахуванням наслідків збройного конфлікту та їх впливу на населення регіону, посилити спроможність громад до інтеграції й забезпечення рівних можливостей для ВПО та інших уразливих груп населення, в тому числі жінок та молоді); збереження та поширення історичних та культурних надбань Луганщини [2].

У Програмі розвитку регіону на 2019 рік, на відмінну від подібної Програми по Донецькому регіону, у напрямку реалізації стратегічної цілі «Створення сприятливих умов для життя та побудови миру», передбачено заходи, спрямовані на: створення безпечних умов для проживання та пересування територією; підвищення рівня соціальної згуртованості населення; запровадження механізмів громадського контролю за дотримання принципу верховенства права [4]. Проте, в напрямку реалізації кримінологічної безпеки громадян в умовах проведення ООС заходи не конкретизовані, особливо що стосується протидії злочинним проявам.

Щодо Плану заходів на 2018–2020 роки та забезпечення реалізації такої стратегічної цілі як «Створення сприятливих умов для життя та побудови миру», то в ньому передбачені відповідні напрями та завдання її досягнення, а саме: підвищення рівня особистої та суспільної безпеки (створення безпечних умов для проживання та пересування територією; підвищення рівня соціальної згуртованості населення регіону; розвиток інформаційної безпеки); створення умов для реалізації принципу верховенства права, гендерної рівності та забезпечення прав людини (розвиток громадянського суспільства та запровадження механізмів громадського контролю). Проте ці завдання залишаються без достатньої конкретизації і дублюють окремі положення Стратегії розвитку 2020 [6].

Отже порівнюючи стратегічні документи розвитку Донецької та Луганської областей, які були прийняті обласними військово-цивільними адміністраціями, в частині забезпечення кримінологічної складової, можна стверджувати, що:

- головні суб'єкти їх формування по різному визначають актуальність та першочергові напрями та заходи, спрямовані на забезпечення кримінологічної безпеки на Сході країни;
- такі безпекові складові як доступ до правосуддя та протидія злочинності та/або окремим видам злочинів в стратегічних документах регіонального розвитку залишаються нерозкритими та неконкретизованими, що унеможливорює належне їх забезпечення.

В подальшому потребує вивчення питання щодо внутрішньої узгодженості кримінологічної складової в стратегічних документах регіонального розвитку Донецької та Луганської областей з іншими державними стратегічними та програмними документами щодо деокупації Донбасу та відновлення миру на тимчасово окупованих територіях.

Список бібліографічних посилань

1. Стратегія розвитку Донецької області на період до 2020 року : затв. розпорядженням голови облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 21.06.2016 № 498 // Донецька обласна державна адміністрація : сайт. URL: https://dn.gov.ua/wp-content/uploads/3_Strategiya-2020.pdf (дата звернення: 13.03.2019).
2. Стратегія розвитку Луганської області до 2020 року : затв. розпорядженням голови облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 26.06.2015 № 272 // Луганська обласна державна адміністрація : сайт. URL: http://loga.gov.ua/sites/default/files/collections/strategy_ukr_20-07-2017.pdf (дата звернення: 13.03.2019).
3. Програма економічного і соціального розвитку Донецької області на 2018 рік та основні напрями розвитку на 2019 і 2020 роки : затв. розпорядженням голови облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 30.01.2018 № 119/5-18 // Донецька обласна державна адміністрація : сайт. URL: [https://dn.gov.ua/wp-content/uploads/ProgramaSER-2018_30.11.18%20№%20119_5-18\(9\)-min.pdf](https://dn.gov.ua/wp-content/uploads/ProgramaSER-2018_30.11.18%20№%20119_5-18(9)-min.pdf) (дата звернення: 13.03.2019).
4. Програма економічного і соціального розвитку Луганської області на 2019 рік : затв. розпорядженням голови облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 20.12.2018 № 1036 // Луганська обласна державна адміністрація : сайт. URL: http://loga.gov.ua/oda/about/depart/economy/se_state/program (дата звернення: 13.03.2019).
5. План заходів з реалізації у 2018–2020 роках Стратегії розвитку Донецької області на період до 2020 року : затв. розпорядженням голови облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 27.01.2017 № 90 // Донецька обласна державна адміністрація : сайт. URL: https://dn.gov.ua/wp-content/uploads/6_PZ_2018-2020_-90-vid-27.01.2017.pdf (дата звернення: 13.03.2019).
6. План заходів на 2019–2020 роки з реалізації Стратегії розвитку Луганської області до 2020 року : затв. розпорядженням голови облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 15.01.2018 № 30 // Луганська обласна державна адміністрація : сайт. URL: http://loga.gov.ua/oda/documents/official/pro_zatverdzhennya_planu_zahodiv_na_2019_2020_roki_z_realizaciyi_strategiy (дата звернення: 13.03.2019).

Одержано 15.03.2019

УДК 343.97

Денис Олександрович ТИХОМИРОВ,

докторант Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТА СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В сучасних умовах життя суспільства питанням безпеки приділяється багато уваги. Одним з найважливіших аспектів національної безпеки, а значить і одного з напрямів діяльності держави є забезпечення суспільної та соціальної безпеки, як запоруки нормального життя та повноцінного розвитку суспільства. Возженіков А. розглядає суспільну безпеку як невід'ємну частину, одним з основних видів безпеки та національної безпеки. Види безпеки дослідник вирізняє з метою: «відображення сфер прояву зовнішніх і внутрішніх загроз національним інтересам».

До сфери суспільної безпеки належать суспільні відносини, пов'язані з запобіганням або усуненням загроз для життя та здоров'я людей та їхнього майна. При цьому забезпечення суспільної безпеки здійснюються органами держави, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та рухами [2].

Існує і більш звужене розуміння суспільної безпеки – сукупність нормальних суспільних відносин, встановлених нормативно-правовими актами, звичаями і традиціями, що забезпечують достатній рівень особистої безпеки членів суспільства і самого суспільства в цілому. Стан і рівень суспільної безпеки характеризується питомою рівнем злочинів і правопорушень, що впливають на стан безпеки суспільства в цілому і окремих громадян, зокрема.

Потрібно наголосити, що у загальній теорії національної безпеки безпека суспільства є одним з її видів за об'єктами безпеки. Іншими видами національної безпеки є безпека особистості, безпека держави, безпека інших об'єктів. Водночас у класифікації видів національної безпеки за сферами життєдіяльності учені обмежуються п'ятьма видами безпеки: економічна, соціально-політична, воєнна, екологічна, інформаційна та розуміють під тим чи іншим видом безпеки захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави [3].

Отже, розуміння суспільної безпеки зачасти асоціюється з нормальним функціонуванням суспільних відносин у всіх сферах їх прояву (включаючи и правові відносини, як особливий вид суспільних).

В свою чергу соціальна безпека розглядається через призму соціальних вимог або соціального забезпечення. Так, соціальна безпека в широкому сенсі відображає соціальні вимоги і гарантії запобігання небезпекам, загрозам особі (особиста безпека), суспільству (суспільна безпека), окремій групі (колективна, групова безпека) [1].

Доволі широке розуміння соціальної безпеки при водиться у дослідженнях Є. Подольської, В. Назаркіної, Є. Ніколаєва. Так, термін «соціальна безпека» розглядається через предмет її забезпечення та виявляється в наступних видах:

1) безпека держави (включає зайнятість та ринок праці; безробіття; екологічна та технологічна безпека; епідеміологічна ситуація; соціальне партнерство; демографічні показники; трудової міграції; соціальні та трудові відносини);

2) безпека соціуму (включає соціальне середовище; Соціальне страхування; гендерна політика; запобігання та врегулювання трудових конфліктів; полегшення бідності; етнонаціональні та релігійні відносини; патріотична освіта Соціальне забезпечення: сутність, загрози та способи утримання);

3) безпека прав:

а) якості життя: здоров'я, харчування, одягу, житла та умов життя, сім'ї та дитинства, освіти, культури та мистецтва, засобів зв'язку та телекомунікацій, свободи пересування, подорожей, туризму, вільного доступу до інформації, дозвілля та відпочинок;

б) рівень життя: показники соціального розвитку, прожитковий мінімум та доходи населення, зростання споживчих цін та ін.) [4, с. 400].

У звіті ООН щодо розвитку людини пропонується розглядати соціальну безпеку через призму загроз. Так, вони виділяють наступні її види:

- економічна безпека (гарантія доходу від праці або, принаймні, з боку соціальної системи);
- продовольча безпека (доступ до основних продуктів харчування; це означає не тільки достатню кількість їжі, але і «правильну» їжу);

– безпека здоров'я (захворюваність, смертність та можливість доступу до медичної допомоги);
– екологічна безпека (екологічні загрози представлені поєднанням як локальних, так і глобальних екосистем);
– приватна безпека (захист людини від фізичного насильства будь якого виду);
– безпека громади (сім'я, громада, організація, расові чи етнічні групи);
– політична безпека (можливість жити в суспільстві, в якому поважаються основні права) [5].
Отже, суспільна безпека та соціальна безпека, являються видами національної безпеки, проте мають різний предмет суспільна безпека направлена на, власне суспільні відносини, до сфери соціальної ж відносяться фактори соціальних вимог до життя суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Афоніна О. Соціальна безпека: проблеми становлення соціального партнерства в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011. № 4. С. 241–249.
2. Возжеников А. В. Национальная безопасность: теория, политика, стратегия. М. : Модуль, 2000. 243 с.
3. Корнієвський О. Концепт суспільної безпеки: сучасний науково-експертний дискурс. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2009. Вип. 21. С. 104–105.
4. Ніколаєв Є. Б. Проблематика соціальної безпеки у контексті навчального курсу «Соціально-економічна безпека». *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*. 2011. Вип. 17. С. 399–404.
5. Human Development Report 1994. Chapter 2: New dimensions of human security. URL: <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1994/chapters/> (дата звернення: 11.03.2019).

Одержано 14.03.2019

УДК 341.24

Оксана Анатоліївна ФЕДОРЕНКО,

молодший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО З ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗЛОЧИНУ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Тероризм є найнебезпечнішим злочином проти громадської безпеки та громадського порядку, який швидкими темпами активізується і набуває не лише внутрішньо-державного характеру, злочини якого були підсудні відповідно до законодавства тієї країни, в межах якої вони відбувалися, а й набуває міжнародного характеру, тобто такий, що стосується двох або більше держав, порушує міжнародний правопорядок. Віддзеркалюючи у своїй основі кризові процеси суспільного розвитку, дане явище акумулює руйнівну енергію окремих соціальних груп, спрямовану на усунення за допомогою доступних силових механізмів наростаючого розриву у рівні та якості життя людей різних держав і регіонів світу. Масовість і географічна поширеність терористичних проявів, висуває перед міжнародним співтовариством гостру необхідність без вагань приймати рішення що стосуються протидії з цим явищем.

Боротьба з тероризмом є складним та багатоаспектним завданням. В умовах глобалізації міжнародних відносин боротьба з тероризмом тільки в національних рамках виявляється малоефективною. Перед загрозою зростання масштабів тероризму, та застосування різносторонніх небезпечних засобів і методів, до яких вдаються терористи, особливого значення набувають об'єднані зусилля держав на парламентському, урядовому та суспільному рівнях.

Згідно рейтингу, складеним експертами щодо стану глобального тероризму у 2018 році (The Global Terrorism Index 2018) які були оприлюднені лондонським Інститутом економіки та миру, Україна посідає 21-шу сходинку із показником 6,048 за 10-бальною шкалою, що класифікується як «висока» терористична небезпека серед 163 краї світу за рівнем впливу тероризму.

Україна увійшла до групи країн із «високим» рівнем впливу тероризму разом з такими державами, як: Сомалі, Індія, Туреччина, Лівія, Єгипет, Судан та інші.

Водночас порівняно із попереднім роком держава покращила свої позиції (знизилася у рейтингу небезпеки на чотири сходинки). Серед головних тенденцій глобального індексу тероризму за 2018 рік експерти відзначають зменшення майже на третину – на 27 % [1].

Високі показники тероризму роблять важливим питанням для України щодо посилення взаємодії з іншими країнами з питань протидії тероризму, налагодження обміну інформацією між уповноваженими органами як на міжнародному, так і на національному рівнях. Показником роботи є проведення засідання Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй 12 грудня 2016 року, на якому було прийнято резолюцію № 2322 (одним з авторів є Україна), яка закликає держави до укріплення та розширення міждержавної взаємодії та взаємодопомоги у сфері боротьби з тероризмом, обміну інформацією щодо терористичних організацій та бойовиків-терористів, включаючи їх біометричні та біографічні дані. У документі також зазначається важливість співробітництва між судовими та правоохоронними органами щодо розслідування злочинів, пов'язаних з тероризмом.

Кампанія по боротьбі з тероризмом, що розгорнулася у світовому масштабі, знайшла своє відображення у низці міжнародних угод, у яких дається юридичне визначення деяких видів тероризму і передбачаються заходи боротьби з ними. Прикладом тривалої співпраці з питань протидії тероризму є взаємодія США з країнами Європейського Союзу (передусім Францією, Німеччиною та Великою Британією), яка розширюється з 2001 року, коли адміністрація президента США підписала ключову угоду з поліцейською службою ЄС (Європол). Угода надала можливість здійснювати обмін стратегічною та технічною інформацією з питань протидії тероризму. У 2002 році додаткова угода між Європолем та компетентними органами США дозволила обмінюватись персональними даними підозрюваних осіб. З того часу взаємодія ЄС та США розширюється та охоплює також питання протидії фінансуванню тероризму, нелегальній міграції, іноземним бойовикам-терористам. В лютому 2015 року відповідні служби США підписали дві нових угоди з Європолем – це забезпечило платформу для обміну інформацією щодо осіб, які забезпечують вербування та переправлення іноземних бойовиків, а також джерел їх фінансування [2].

Одним з дієвих засобів боротьби з міжнародним тероризмом є сучасне міжнародне право, що відповідно до вимог Статуту ООН покликане забезпечити безпеку життєдіяльності міжнародного співтовариства. На проведенні круглого столу 26 травня 2004 року « Політика НАТО у боротьбі з тероризмом», організований Громадською лігою «Україна – НАТО» та Євроатлантичним інформаційним Фондом за участю Міжнародної гідрографічної організації «Міжнародна антитерористична єдність». Експерти визнали як одну з провідних політику НАТО в боротьбі із сучасним тероризмом, основні напрями якої були започатковані на Паризькому саміті в листопаді 2002 року [3].

У ЄС вжито низку заходів, спрямованих, у першу чергу, на підвищення ефективності взаємодії та обміну інформацією між національними спеціальними та поліцейськими службами, а також посилення прикордонного контролю. У 2016 році на основі інформації Антитерористичної групи (м. Гаага) створено єдину базу даних, до якої в режимі реального часу мають доступ понад 20 європейських спецслужб.

Нині багато міжнародних організацій приділяють свою увагу вирішенню глобальної проблеми протидії тероризму. В їх документах боротьба з тероризмом найчастіше носить більш декларативний характер, оскільки не завжди вказуються конкретні кроки як протистояти цій загрозі. Проте вже великим досягненням є визнання з боку багатьох держав важливості багатостороннього співробітництва у протидії міжнародному тероризму. Сторони надають допомогу один одному з метою збільшення своїх можливостей щодо попередження терористичних злочинів, у тому числі шляхом обміну інформацією та найкращою практикою, а також шляхом підготовки кадрів та інших спільних заходів превентивного характеру.

Список бібліографічних посилань

1. Польовик С. Глобальний індекс миру 2018 // Борисфен Інтел : сайт. URL: http://bintel.com.ua/uk/article/06_15_gpi/ (дата звернення: 23.02.2019).
2. Іноземний досвід протидії тероризму: висновки для України. Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень : сайт. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/2446/> (дата звернення: 23.02.2019).
3. Політика НАТО в боротьбі з тероризмом // Інтернет-холдинг Олега Соскіна : сайт. URL: <http://soskin.info/news/767.html> (дата звернення: 23.02.2019).

Одержано 26.02.2019

УДК 351.743(477)

Наталія Володимирівна ФЕДОРОВСЬКА,

старший науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем превентивної діяльності та запобігання корупції
навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ);

Олександра Олександрівна ПРИХОДЬКО,

курсант 3 курсу навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

ПРОТИДІЯ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ЗБРОЇ, БОЄПРИПАСІВ ТА ВИБУХІВКИ

Незаконний обіг вогнепальної зброї, вибухових речовин та пристроїв завжди становив серйозну загрозу публічній безпеці. Збройні напади завдають непоправної шкоди життю і здоров'ю громадян, мають резонансний характер, посилюють страх і відчуття незахищеності у населення, нівелюють у суспільній свідомості зусилля держави, спрямовані на стабільний розвиток суспільства, забезпечення прав і свобод людини, створення гідних умов її життя.

Конституцією України проголошено, що людина її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в нашій державі найвищою соціальною цінністю. Кожна людина має невід'ємне право на життя, свободу та особисту недоторканність, а також недоторканність житла. Обов'язок держави – захищати життя людини (ст. 3, 27, 29, 30 Конституції України).

Кількість убивств із застосуванням вогнепальної зброї з кожним роком залишаються стабільно високими. Статистичні дані останніх років свідчать, що обіг зброї в Україні має доволі значний обсяг. За результатами роботи поліції у 2017 р. з протидії незаконному обігу зброї задокументовано на 29 % більше фактів незаконного обігу зброї 7855 у 2017 проти 6087 у 2016; встановлено в 1,7 рази більше осіб, причетних до незаконного обігу зброї 6864 у 2017 ніж 4062 у 2016; вилучено з незаконного обігу вогнепальної зброї 2,4 тис. у 2017 проти 1,4 тис. у 2016. За 11 місяців 2018 року поліцейські вилучили 1817 одиниць вогнепальної зброї, майже 200 тисяч набоїв та близько 2 тисяч гранат, мін і саморобних вибухових пристроїв [1].

Упродовж 2018 року за участі іноземців на території держави скоєно 2775 злочинів та 75 тисяч адмін. правопорушень, зафіксовано 131 факт незаконного обігу зброї. Серед «лідерів» по кількості скоєних злочинів – громадяни РФ [2].

Протидія правопорушенням, пов'язаним з незаконним поводженням зі зброєю, – це не лише їх виявлення і розкриття, але й комплекс інших заходів, що включають дії з контролю за обігом зброї, боєприпасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв, починаючи з їх виробництва і закінчуючи знищенням, з метою виключення фактів незаконного заволодіння і використання.

Незареєстрована зброя – це не тільки порушення закону, а й причина нещасних випадків, які трапляються з громадянами та з їх неповнолітніми дітьми [3].

Удосконалення державного контролю за предметами озброєння передбачає: налагодження належного обліку наявності й використання зброї, бойових припасів, вибухових пристроїв та речовин; забезпечення їх належного зберігання; покращання добору кадрів для роботи, пов'язаної зі зберіганням, видачею, обліком і використанням цих предметів.

Нові форми взаємовідносин створюють правову базу для захисту особи та її інтересів, що є позитивним явищем. Але на фоні цього позитиву з'явилися і негативні явища, зокрема зростання злочинності [4, с. 60].

В умовах військового стану та тривалого періоду бойових дій актуальним залишається і питання вилучення з незаконного обігу зброї та боєприпасів.

МВС України визнає, що існує взаємозв'язок між збільшенням кількості збройних нападів та продовженням збройного протистояння на сході України. На сьогоднішній день фіксуються численні спроби ввезення проросійськи налаштованими угрупованнями та організаціями зброї, боєприпасів та вибухівки з району проведення Операції Об'єднаних сил (раніше АТО).

Близько 70 % зброї, яка вилучається з незаконного обігу, вивезена із зони АТО, що в свою чергу є одним із факторів напруження кримінального стану на території держави, а її застосування – це, по суті, відкриття другого фронту для сепаратистів [5].

З метою збереження життя та здоров'я осіб, які не залучаються до заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, недопущення несанкціонованого ввезення (вивезення) до (з) району проведення Операції Об'єднаних сил зброї, боєприпасів, вибухових та наркотичних речовин встановлюється особливий порядок, який передбачає надання спеціальних повноважень органам сектору безпеки і оборони [6].

Так, лише за березень 2019 року: 1) в ході проведення оперативних заходів було встановлено особу із кримінального середовища, яка за сприянням співучасника одержувала із зони проведення ООС боєприпаси з метою подальшого збуту [7]; 2) у ході відпрацювання оперативної інформації детективи столичної поліції затримали чотирьох чоловіків, які збували боєприпаси. Під час обшуку за місцем мешкання зловмисників та у їх автомобілях поліцейські вилучили 3 пістолети ТТ, 3 пістолети невстановленого виробництва, 4 карабіни, снайперську гвинтівку, 7 гранат РГД-5, протипіхотну міну, 448 набоїв та 642 грамів пластиду [8]; 3) на Луганщині під час чергового збуту зброї, вибухівки та боєприпасів поліцейські затримали торгівця та вилучили: гранатомети «РПГ-18», гранати «ВОГ-25» та повний металевий ящик з гранатами «ВОГ-25», дві тротилові шапки по 400 г, 165 набоїв калібру 5,45 мм та корпус гранати «Ф-1» [9].

Забезпечення публічної безпеки і порядку, розкриття й розслідування правопорушень, попередження терористичних актів, а також виявлення, вилучення зброї, розмінування залишених бойовиками мін та знешкодження «розтяжок» завдання правоохоронців на звільнених територіях Донбасу.

Різнманітну зброю, залишену бойовиками та підібрану місцевим населенням, дуже неохоче здають до поліції. Люди прикопують та ховають все, що потрапляє до рук: пістолети, автомати, кулемети, гранатомети та боєприпаси.

Виявляти та вилучати зброю та боєприпаси, що перебувають у незаконному володінні громадян можливо на:

- блокпостах;
- поштових відділеннях;
- залізничних вокзалах та автостанціях та ін.

При перевірці транспортних засобів здійснюється паспортний контроль водія та пасажирів, особлива увага приділяється автомобілям, в яких знаходиться одна людина. Транспортні засоби підлягають повному обшуку на предмет перевезення зброї та вибухових речовин. При значному русі можна перевіряти тільки кожний третій автомобіль. Автомобілі тільки одного типу чи ті які рухаються в одному напрямку.

При перевірці автомобіля в якому знаходиться значна кількість людей, особовий склад наряду блокпосту пропонує всім вийти з машини. Проводити огляд кожної людини і відводить їх у бік, не ближче 10 м від машини. Після цього проводиться огляд транспортного засобу на наявність зброї та вибухових пристроїв [10, с. 74–75].

У відділеннях «Нової Пошти» розташованих у прифронтовій зоні з метою виявлення та вилучення з незаконного обігу зброї, вибухівки та боєприпасів у громадян змінено Правила відправлення вантажів, з березня 2015 року речі на відправлення приймаються лише у відкритому вигляді [11].

Особливу увагу приділятимуть пасажирам усіх поїздів, які прибувають із сходу, на предмет їхньої причетності до незаконних збройних формувань. У першу чергу планується шукати зброю, боєприпаси, вибухові речовини та пристрої. Збільшено кількість патрулів у місцях скупчення людей, а для пошуку вибухівки залучено кінолога зі службовою собакою [12].

Результати проведення уповноваженими органами Національної поліції заходів щодо запобігання незаконному обігу зброї, боєприпасів та вибухівки, виявлення і перекриття каналів їх надходження до злочинного середовища та посилення контролю за використанням зареєстрованої зброї, недопущення пов'язаних з нею надзвичайних подій, неконтрольованого розповсюдження зброї, спецзасобів, боєприпасів до неї та вибухівки свідчать про позитивний їх вплив на оперативну обстановку в державі та підтверджують доцільність їх проведення надалі.

Зазначені заходи суттєво впливають на оздоровлення оперативної обстановки у країні, а також зменшують кількість злочинів, учинених із застосуванням вогнепальної зброї.

Список бібліографічних посилань

1. Презентація «Підсумки роботи поліції 12 місяців 2017». Звіт Голови Національної поліції України С. Князева про результати роботи відомства за 2018 рік. URL: https://www.slideshare.net/Police_Ukraine (дата звернення: 10.03.2019).
2. Упродовж 2019 року за участі іноземців скоєно 430 злочинів – Ігор Малахов // Національна поліція : офіц. сайт. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi/uprodovzh-2019-roku-za-uchasti-inozemcziv-skojeno-430-zlochiv-Igor-malaxov/> (дата звернення: 12.03.2019).
3. Харитонов О. Руки вгору? Проблема правової регламентації режиму застосування зброї потребує радикального перегляду. *Український юрист*. 2005. № 1. С. 60–63.
4. Федоров М. П. Адміністративно-правове регулювання відносин, пов'язаних з реалізацією права громадян на зброю та спеціальні засоби індивідуального захисту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2000. 218 с.
5. Зброя із зони АТО складає приблизно 70 % «чорного ринку» – МВС // ZN,Ua : сайт. URL: <https://dt.ua/UKRAINE/zbroya-iz-zoni-ato-skladaye-priblizno-70-chornogo-rinku-mvs-173778.html> (дата звернення: 12.03.2019).
6. Особливий порядок, що буде діяти з оголошенням початку проведення операції Об'єднаних сил на території Донецької та Луганської областей // Міністерство оборони України : офіц. веб-сайт. URL: <http://www.mil.gov.ua/news/2018/04/28/osoblivij-poryadok-shho-bude-diyati-z-ogoloshennyam-rochatku-provedennya-operaczi-obednanih-sil-na-teritorii-doneczkoi-ta-luganskoi-oblastej/> (дата звернення: 12.03.2019).
7. Харківські правоохоронці перекрили канал постачання боєприпасів із зони проведення операції Об'єднаних сил // Національна поліція : офіц. сайт. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/zbroya/xarkivski-pravoohoronczy-perekryli-kanal-postachannya-bojepripasiv-iz-zoni-provedennya-operaczi-objednanih-sil/> (дата звернення: 12.03.2019).
8. Детективи поліції Києва затримали групу осіб за збут боєприпасів на території столиці // Національна поліція : офіц. сайт. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/zbroya/detektivi-policziji-kijeva-zatrimali-grupu-osib-za-zbut-bojepripasiv-na-teritoriji-stoliczi/> (дата звернення: 12.03.2019).
9. На Луганщині поліцейські затримали торговця зброєю та боєприпасами // Національна поліція : офіц. сайт. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/zbroya/na-luganshhini-policzejski-zatrimali-torgivczya-zbrojeyu-ta-bojepripasami/> (дата звернення: 12.03.2019).
10. Роль керівника ОВС у комплексному використанні сил та засобів під час охорони громадського порядку : навч.-метод. посіб. / авт. кол.: В. В. Сокурєнко, І. М. Охріменко, Д. О. Александров, В. Л. Костюк та ін. Київ : МП Леся, 2015. 104 с.
11. У зоні АТО змінюють правила відправлення вантажів // vinnichina.info. 25 берез. 2015 р. № 23 (22965). URL: http://vinnichina.info/media/arhiv/pdf/1430896019_240.pdf (дата звернення: 12.03.2019).
12. Головне – пильність. URL: <http://www.magistral-uz.com.ua/articles/golovne--pilnist.html> (дата звернення: 10.02.2019).

Одержано 14.03.2019

УДК 343.(54+59+91)(477)

Михайло Ігоревич ФІАЛКА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ПОРТРЕТА ОСОБИ, ЯКА ВЧИНЯЄ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ

Досліджуючи проблематику кримінологічної характеристики того чи іншого різновиду злочинності не можливо досягти поставленої перед собою мети не визначившись з одним з ключових моментів цього процесу, а саме – кримінологічною характеристикою особи, що вчинює дану категорію злочинів. Іншим словами, кримінологічний опис злочинності як явища, буде не повним, якщо не розкрити сутність особи, яка є безпосередньо носієм цього злочинного прояву.

Як свого часу, відзначав Ю. М. Антонян, особа злочинця відіграє в кримінології виключну важливу роль інструмента наукового пізнання тих, хто скоїв злочин. Особа злочинця – це галузь кримінологічних знань, об'єкт кримінологічного дослідження, без якого існування кримінології неможливе, оскільки за його допомоги може бути вирішено головне завдання кримінології – пояснення злочинності [1, с. 42].

При цьому, необхідно наголосити на тому, що вивчення особистості злочинця шляхом побудови його кримінологічного портрета, який розкриває особливості особистості злочинця, є одним з найбільш ефективних шляхів виконання завдання кримінологічної науки в питанні більш глибокого розроблення та сучасного осмислення проблеми особи злочинця, а також детермінації та механізму індивідуальної злочинної поведінки.

Під кримінологічним портретом злочинця в кримінологічній науці розуміють описовий процес створення штучного образу конкретної людини із застосуванням соціологічних, психологічних, кримінологічних прийомів та способів для встановлення об'єктивних індивідуальних рис злочинця, який досліджується з метою розроблення конкретних індивідуальних, групових або загальносоціальних профілактичних заходів [2, с. 1430].

Кримінологічна характеристика особи надається шляхом визначення її кримінологічного портрету, який, в свою чергу, полягає в аналізі певних груп ознак, що характеризують цю особу. До таких груп рис відносять: соціально-демографічні, кримінально-правові та морально-психологічні ознаки.

Свого часу, В. В. Голіна та Б. М. Головкін наголошували, що дослідження особистості злочинця важливе як у розрізі пізнання глибинних морально-психологічних деформацій, що продукують кримінальну поведінку окремих членів суспільства, так і формування узагальнених кримінологічних портретів (образів) суб'єктів кримінальної практики, на пошук і корекцію яких мають бути націлені профілактичні зусилля системи правоохоронних органів і суспільства загалом [3, с. 42].

Говорячи о кримінологічному портреті особи, що вчиню злочини проти моральності, в першу чергу необхідно визначитись, які суспільно-небезпечні діяння відносяться до даної категорії, а по-друге, на підставі кримінологічної характеристики осіб, що вчинюють ці діяння, сформувати узагальнений кримінологічний портрет такої особи.

Досліджуючи, свого часу, через призму кримінологічного аналізу основних показників злочинності групу злочинів проти моральності, ми наголошували на тому, що найбільш характерними серед них є хуліганство (ст. 296 КК України); розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК України); наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого (ст. 297 КК України); втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 КК України) та створення або утримання місць розпусти і звідництва (ст. 302 КК України) [4, с. 288]. Станом на 2018 рік, ситуація зазнала певної корекції і серед злочинів проти моральності домінуюче положення, на даний час, займають хуліганство (42 %), наруга над могилою (25 %) та розповсюдження порнографічних предметів (19 %) [5]. В наслідок викладеного вище, визначати кримінологічний портрет особи, що вчиняє злочини проти моральності, необхідно спиратись на статистичну інформацію відносно цих видів злочинів. При цьому, в межах наших тез доповіді ми будемо це робити використовуючи статистичну інформацію за 2018 рік.

Як ми вже раніше наголошували, формування кримінологічного портрету особи, що вчиняє злочини проти моральності, буде відбуватись на підставі аналізу соціально-демографічних, кримінально-правових та морально-психологічних групи ознак.

Соціально-демографічні ознаки. Традиційно в кримінології до соціально-демографічних ознак особи злочинця відносять ознаки, які належали їй на момент вчинення злочину, і розкривають її з боку соціальної приналежності, місця її в соціумі та сімейно-шлюбних відносин. До таких ознак, в переважній більшості, відносять вік, стать, громадянство, освіта, професійну приналежність особи. Найбільш поширені вікові групи осіб, що вчинюють злочини проти моральності, це особи у віці 18–28 років (42 %), 29–39 років (30 %) та 40–54 років (19 %).

Статева приналежність особи, яка вчиняє злочини проти моральності, характеризується тим, що дану категорію злочинів вчиняє 12% жінок, що в свою чергу не виходить за межі показника загальної злочинності в Україні.

Щодо статусу громадянства, то 100 % осіб, які вчинили таку категорію злочинів, є громадянами України.

Проаналізувавши рівень освіти осіб на момент вчинення злочину, можливо наголосити на наступному: загально середню освіту мають 58 %, професійно-технічну – 25 %, вищу – 14 % і взагалі без освіти – 3 %.

Професійна приналежність таких осіб характеризується тим, що на момент вчинення злочину особи вважались працездатними, але ніде не працювали – 69 % крім цієї категорії можливо ще виділити осіб, які офіційно були зареєстровані як безробітні – 7 %, а також учнів (студентів) – 5 % та військовослужбовців – 5 %.

Кримінально-правові ознаки. Кримінально-правові ознаки характеризують і розкривають для нас особу з точки зору ставлення її до вчиненого нею злочину зокрема і злочинної поведінки взагалі, а також визначають той стан в якому особа в переважній більшості реалізує свій злочин. До них відносять: кваліфікація характерного злочинного прояву особи відповідно до КК України; чи діє він в складі групи чи як одинак; чи вчинює злочини під впливом алкогольних (наркотичних) речовин; чи вчиняв він раніше злочини тощо.

Серед осіб, що вчиняють злочини проти моральності, 58 % складають ті які вчинили хуліганство, 14 % – наругу над могилами та 6 % – розповсюдження порнографічних предметів. В складі групи вчинює злочини проти моральності 20 % (кожна п'ята особа), в стані сп'яніння – 13 % та раніше вчинювали злочин – 25 % (кожна четверта особа).

Морально-психологічні ознаки. Дана група ознак особи злочинця охоплюють його суб'єктивний світ. Вони охоплюють її світогляд, духовність, погляди, переконання, установки та ціннісні орієнтації.

Аналізуючи морально-психологічні ознаки особи, що вчиняє злочини проти моралі, необхідно наголосити на тому, що такій особі притаманні риси які вступають протиріччя з загальноприйнятими нормами моралі. Все те, що суспільство визнає як певний перелік неписаних правил та канонів, що регламентують відношення між членами суспільства, а також між людиною та суспільством. Загальним для цієї категорії злочинців є зневага й цинічне ставлення до норм суспільної моралі та існування корисливого мотиву. Злочини проти моральності можуть реалізовуватись і завдяки існування інших мотивів, а саме – хуліганських; сексуальних; національної, расової, релігійної ненависті чи ворожнечі тощо.

Аналізуючи ціннісні орієнтації даної категорії осіб необхідно відмітити той факт, що для них характерне зневажливе ставлення до таких людських цінностей, як нормальний фізіологічний і моральний розвиток дитини й загальноприйняті правила поведінки. Сімейні ідеали у таких осіб або занижені, або взагалі не присутні. Цим особам притаманні такі якості, як агресивність, жорстокість, цинізм та культ насильства.

Підсумовуючи викладене вище, необхідно наголосити на тому, що в межах одних тез доповіді відсутня можливість в повному обсязі розкрити зміст кримінологічного портрету особи, що вчинює злочини проти моральності. Це проблема, яка потребує більш глибокого дослідження і конкретних науково обґрунтованих висновків.

Список бібліографічних посилань

1. Антонян Ю. М. Изучение личности преступника : учеб. пособие. М. : Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1982. 80 с.
2. Мацкевич И. М. Криминологический портрет преступника (теоретические проблемы составления). *LEX RUSSICA*. 2008. № 6. С. 1424–1444.
3. Голіна В. В., Головкін Б. М. Особистість неповнолітнього злочинця: сучасний криминологічний портрет (на матеріалах м. Харкова). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 1 (51). С. 42–53.
4. Фіалка М. І. Злочини проти моральності: криминологічний аналіз основних показників злочинності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 5. С. 287–292.
5. Статистична інформація // Генеральна прокуратура України : офіц. сайт. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення: 25.01.2019).

Одержано 15.02.2019

УДК 343.34(477)

Марина Василівна ФОМЕНКО,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

РОЗМЕЖУВАЛЬНІ ОЗНАКИ ГРУПОВОГО ПОРУШЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ

Деструктивні ефекти в інформаційній, економічній, правовій, культурній, оборонній сферах, неодмінно тягнуть за собою й низку ризиків криміногенного значення. Серед безлічі таких наслідків все частіше відбуваються масові акції протесту, що супроводжуються порушенням громадського порядку, як прояву конфлікту між публічною та приватною.

Кримінально-правові проблеми протидії таким порушенням висвітлювались у працях П. П. Андрушко, С. Я. Лихової, М. І. Мельника, П. С. Матишевського, М. І. Хавронюка та ін. Визнаючи істотний вклад зазначених вчених у розвиток даної проблематики, це питання не знімає труднощів, пов'язаних з кваліфікацією злочинів, що посягають на громадський порядок, у правозастосовній діяльності. Все це і зумовлює актуальність у здійсненні розмежування складу групового порушення громадського порядку і складу масових заворушень, що в першу чергу, дозволило б надати рекомендації для їх правильної кваліфікації.

Питання сутності діяння визначається, передусім, його соціальним шлейфом, результативністю, що в науці кримінального права пов'язуються з категорією об'єкта злочину. Тому виявлення розмежувальних ознак почнемо з встановлення тих відносин, що стоять під охороною порівнюваних статей Особливої частини КК.

Спільною ознакою цих злочинів є те, що вони посягають на громадський порядок, нормальні умови життєдіяльності громадян у різних сферах суспільно корисної діяльності, дестабілізують обстановку суспільного спокою. Отже відмінності слід шукати на рівні додаткового об'єкту. Якщо додатковим обов'язковим об'єктом масових заворушень виступають життя і здоров'я особи, конституційні права людини і громадянина, відносини власності, відносини, що забезпечують нормальну роботу органів влади, правоохоронних органів, то при вчиненні злочину, передбаченого ст. 293 КК України такі відносини, як правило, не страждають. Додатковий обов'язковий об'єкт групового порушення громадського порядку охоплює лише відносини щодо забезпечення нормальної діяльності транспорту, підприємств, установ чи організацій, тобто є вужчим за змістом.

Не можна віднести і потерпілого до їх спільних ознак. Потерпілим від вчинення злочину, передбаченого ст. 294 КК України, є громадяни, представники влади. Для складу злочину, передбаченого ст. 293 КК України, їх встановлення не має юридичного значення.

Суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 293 КК України, може виражатися альтернативно в наступних діях: 1) організації групових дій; 2) активній участі у таких діях. Способи здійснення організаційних дій є різними: скликання, звернення до натовпу, підготовка та розповсюдження листівок або інших друкованих видань, заклики до непокори, оголошення звернень та ін. Такі способи є спільними і щодо організації масових заворушень. В свою чергу властивими саме масовим заворушенням організаційними діями можуть бути: підбурювання до захоплення або руйнування приміщень, знищення майна, застосування насильства до представників влади чи правоохоронних органів, в тому числі із застосуванням зброї або інших предметів, у разі виявлення супротиву їх діям та т. п.

Щодо активної участі в групових діях, то розмежувальна ознака вбачається у відсутності їх насильницького характеру дій при вчиненні злочину, передбаченого ст. 293 КК України. Як правило, такі порушення супроводжуються невиконанням вимог звільнити територію чи приміщення, ігноруванні розпоряджень представників влади тощо. Для масових заворушень, насильницький спосіб є конструктивною ознакою об'єктивної сторони злочину.

Особливістю складу злочину, передбаченого ст. 293 КК України, є його матеріальна конструкція, що вимагає настання наслідків у виді грубого порушення громадського порядку або суттєвого порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації. Для масових

заворушень такі наслідки, безумовно, можуть і мати місце, але для кваліфікації діяння юридичного значення не мають.

Вина в аналізованих складах злочинів репрезентована умисною формою щодо діяння, а саме усвідомленням винним характеру, соціального значення та протиправного характеру свого діяння щодо порушення громадського порядку. При цьому суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 294 КК України, характеризується виключно прямим умислом. Умисел у складі цього злочину обов'язково передбачає усвідомлення діянь та передбачення внаслідок їх вчинення порушення прав і свобод громадян, відносин власності, нормальної діяльності представників влади, правоохоронних органів, тобто характеризується більш широкими межами обставин, що мають ним охоплюватись. Для змісту умислу у складі злочину, передбаченого ст. 293 КК України, такі ознаки не є властивими. Вольовий момент прямого умислу при вчиненні масових заворушень характеризується бажанням настання таких порушень (ч. 1 ст. 294 КК України). При груповому порушенні громадського порядку винні можуть як бажати настання наслідку у виді грубого порушення громадського порядку або роботи транспорту, підприємства, установи чи організації, так і свідомо припускати його настання.

Неможливо і оминати питання наявності «маси», чи-то «натовпу» при вчиненні масових заворушень. В законі безпосередньо не вказано чіткого кількісного критерію цього поняття. Деякі вчені розглядають наявність «натовпу», «маси» як специфічну ознаку тільки масових заворушень [1, с. 418]. Судова практика також неоднозначна з цього питання: трапляються випадки, коли натовпом визнається і група з 10 осіб. При цьому норма, зафіксована у ст. 293 КК України також не встановлює чіткі кількісні параметри групи, яка вчиняє відповідні злочинні дії. Отже поняття «маса» і «група» є доволі умовними, а тому не можуть бути використані для розмежування зазначених злочинів.

Таким чином, сформований перелік розмежувальних ознак злочинів, передбачених ст. 293 та 294 КК України, візуалізуються, передусім, в орбіті складових об'єкту, в ознаках об'єктивної сторони, конструкції складу злочину та характеристики додаткових елементів інтелектуального й вольового моментів умислу.

Список бібліографічних посилань

1. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : навч. посіб. 3-тє вид. перероб. та допов. Київ : Атіка, 2007. 592 с.
2. Кваліфікація злочинів у діяльності Національної поліції України : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Литвинова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 448 с.

Одержано 03.03.2019

УДК 343.46(347.77;347.78)

Вадим Борисович ХАРЧЕНКО,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ТВОРИ ЯК ПРЕДМЕТИ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 300, 301 І 176 КК УКРАЇНИ

З розвитком інформаційного суспільства використання результатів творчої діяльності людини відбувається майже у всіх сферах громадського життя. Відповідно дедалі частіше у науковій і практичній діяльності виникають питання щодо створення та застосування ефективних механізмів охорони всієї сукупності прав на результати творчої діяльності, у тому числі й засобами, властивими кримінальному праву. Водночас, судова практика засвідчує, що достатньо велика кількість порушень авторського права і суміжних прав пов'язана із вчиненням іншого злочину або злочинів, тобто має місце вчинення особою двох або більше діянь, передбачених різними статтями Особливої частини КК України.

За цих умов злочини тісно поєднані між собою: вони мають спільним елементом не тільки суб'єкта, а й суспільну злочинну дію [3, с. 134, 135]. За наявності такого виду сукупності злочинів,

один з яких полягає у порушенні авторського права і суміжних прав, можлива ситуація, коли спільним елементом цих злочинів може виступати також їх предмет – твір, виконання, фонограма, відеограма, передача (програма) організації мовлення. Так, диспозиція ст. 300 КК безпосередньо зазначає на такий предмет злочину як твір, а ст. 301 КК встановлює підстави кримінальної відповідальності щодо незаконного обігу творів, зображень та інших предметів відповідного змісту.

Саме тому потребує додаткової аргументації питання про співвідношення зазначених об'єктів авторського права і суміжних прав – предметів злочину, передбаченого ст. 176 КК «Порушення авторського права і суміжних прав», з предметами злочинів, передбачених статтями 300 і 301 КК України. В Україні добре відомі факти викриття працівниками правоохоронних органів порностудій, порносайтів, вилучення примірників аудіовізуальних творів порнографічного характеру та таких, що пропагують культ насильства та жорстокості. Найбільш розповсюдженими є випадки вчинення таких незаконних дій щодо предметів, які були виготовлені іншими особами і, як правило, за межами України. Особливої актуальності питання про порушення авторського права і суміжних прав набуває й у випадку, коли ці предмети мають правову охорону за межами України саме як об'єкти авторського права або об'єкти суміжних прав. Так свого часу порностудія West Coast Productions подала до суду позов проти 9 729 користувачів, які скачали один з її фільмів через протокол BitTorrent у мережі Інтернет [12].

Дослідженнями питання предмету злочину, передбаченого ст. 176 КК України, займалися О. О. Коваленко [5, с. 101–105], В. Д. Гулкевич [2, с. 4], Н. Розенфельд [18, с. 105–108], А. М. Коваль [6, с. 42–49], А. С. Нерсисян [11, с. 71–77], але такий розгляд не пов'язувався з посяганнями на інші об'єкти кримінально-правової охорони. Особливу актуальність розгляду саме питання предмету злочину додає і та обставина, що суспільно небезпечні діяння, передбачені статтями 300, 301 та 176 КК України, утворюють тотожні або однорядні дії – ввезення на територію України, переміщення, розповсюдження, публічне сповіщення, збут. За таких умов, питання предмету вказаних злочинів повинне бути вирішене з метою розмежування злочинів один від одного.

У теорії кримінального права предметом злочину визначається або матеріальний об'єкт [7, с. 119], або будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину [20, с. 163], або речі матеріального світу, діючи на які особа посягає на блага, що належать суб'єктам суспільних відносин [8, с. 128], або предмети, з приводу яких чи у зв'язку з якими вчиняється злочин [22, с. 104].

Водночас, класичне визначення предмету злочину як будь-яких речей матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину [9, с. 118], повною мірою задовольняє вимоги щодо ознаки складу злочину як типової, суттєвої, необхідної та достатньої юридично значущої властивості (якості), що має загальний характер. Крім того, таке визначення вирішує всі існуючі дискусійні питання щодо визнання предметами злочину заборонених до обігу чи шкідливих предметів, інформації, електричної та теплової енергії, комп'ютерної програми, творів у галузі науки, літератури і мистецтва (тобто нематеріальних явищ) та навіть людини, яка також є своєрідним, але предметом (явищем) матеріального світу.

Загально відомо, що основною функцією кримінального права як галузі права є охоронна функція, оскільки кримінальне право охороняє властивими йому заходами ті суспільні відносини, що регулюються іншими галузями права (ст. 1 КК України). Інститут права інтелектуальної власності на літературний, художній та інший твір (авторське право) і права інтелектуальної власності на виконання, фонограму, відеограму та програму (передачу) організації мовлення (суміжні права) натеper врегульований нормами Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). Відповідно до цього і питання щодо вказаних об'єктів розглядаються саме наукою цивільного права на підставі чинних міжнародних угод і положень національного законодавства нашої держави.

Визначення твору як результату творчої діяльності людини виникло багато століть тому, але і до теперішнього часу не має чіткого законодавчого визначення. Так, В. І. Серебровський визначав, що твір – це сукупність ідей, думок та образів, що отримали у результаті творчої діяльності автора своє вираження у доступній для сприйняття людськими відчуттями конкретній формі, яка допускає можливість їх сприйняття [19, с. 32]. Бернська конвенція про

охорону літературних і художніх творів [1] визначає, що термін «літературні та художні твори» охоплює всі твори у галузі літератури, науки і мистецтва. Але зазначена класифікація реального змістовного навантаження не має на тій підставі, що теперішній стан розвитку суспільства засвідчує неможливість у більшості випадків віднести твір лише до однієї із зазначених категорій. Саме тому твори у галузі літератури, науки і мистецтва слід розглядати не окремо, намагаючись їх розмежувати, а у сукупності як певний орієнтир, що вказує на визначену сферу людської діяльності, виходячи із поєднання чотирьох ознак правової охорони твору як об'єкту авторського права: 1) творчого характеру; 2) об'єктивної форми вираження; 3) його змісту; 4) факту оприлюднення.

Наукою цивільного права зазначається, що правова охорона не залежить від змісту твору, тобто жанр, обсяг, мета і призначення твору жодного значення для визнання твору об'єктом авторського права та предметом злочину не мають. Існує думка, що ніхто не має права вимагати, щоб твір був заборонений, вилучений, знищений, навіть якщо його зміст суперечить інтересам таких осіб і груп чи ідеологічним поглядам політичних партій тощо [13, с. 122, 123]. Також вказується, що навіть якщо твір явно спричиняє шкоду суспільству (за певних історичних обставин), він тим не менш охороняється авторським правом [4, с. 34]. Зазначене обумовлене положеннями статей 15 і 54 Конституції України щодо заборони цензури та гарантій свободи літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захисту інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Водночас, ч. 1 ст. 10 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [14] містить вичерпний перелік творів, які не є об'єктами авторського права, який складається з шести пунктів. Такий самий перелік передбачений і ст. 434 ЦК України, але на відміну від вищезазначеного, він складається лише з чотирьох пунктів і не є вичерпним.

Таким чином, аналіз положень міжнародних договорів та національного законодавства про авторське право засвідчує ту обставину, що твори, які пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, а також твори порнографічного характеру, відповідають ознакам правової охорони творів як об'єктів авторського права та прямо не зазначені у законі як об'єкти, що не охороняються. Крім того, успіх тих чи інших творів не залежить від його змісту, а є індикатором духовного, інтелектуального й освітнього рівня суспільства і визначається насамперед пріоритетом тих чи інших цінностей у житті кожної людини [13, с. 123].

Разом з тим, 8 липня 1935 року Україна (ще у складі СРСР) приєдналася до Міжнародної конвенції про припинення обігу порнографічних видань та торгівлі ними [10], а 14 травня 1949 року – до Угоди щодо припинення обігу порнографічних видань [21], які на теперішній час є загальновизнаними нормами міжнародного права та закріплюють основні принципи щодо заборони обігу вказаних предметів. 27 квітня 1989 року Україна прийняла Рекомендації № R(89)7 Комітету міністрів Ради Європи «Про принципи поширення відеозаписів насильницького, жорстокого чи порнографічного змісту» [16], а 24 лютого 1994 року приєдналася до Європейської культурної конвенції 1954 року [17].

На адаптацію національного законодавства України до законодавства Європейського Союзу, 20 листопада 2003 року був прийнятий Закон України «Про захист суспільної моралі» [15], ч. 1 ст. 2 якого зазначає, що виробництво та обіг у будь-якій формі продукції порнографічного характеру в Україні забороняються. Крім того, ч. 3 цієї статті встановлює, що забороняються виробництво та розповсюдження продукції, яка пропагує національну та релігійну ворожнечу чи принижує або ображає націю чи особистість за національною ознакою. Тобто будь-які матеріальні об'єкти, предмети, друкована, аудіо-, відеопродукція, у тому числі реклама, повідомлення та матеріали, продукція засобів масової інформації, електронних засобів масової інформації, змістом яких є вищезазначена інформація, знаходяться за рамками українського авторського права і суміжних прав, а твори, виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення такого змісту не є об'єктами авторського права і суміжних прав. Одночасно слід враховувати позицію О. О. Штефан, яка стверджує, що поняття «об'єкт авторського права» не співпадає за обсягом з поняттям «твір», яке законодавець визначає як родове поняття, а відтак «твір» за своєю суттю є більш широким поняттям, ніж «об'єкт авторського права» [13, с. 119].

Таким чином, створення або виготовлення в Україні творів, виконань, фонограм, відеограм, передач (програм) організацій мовлення порнографічного характеру або таких, що

пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, не є інтелектуальною діяльністю та реалізацією конституційної гарантії громадян на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, передбаченої ст. 54 Конституції України. Отже, продукція такого змісту не є і не може бути об'єктами авторського права і суміжних прав, а загальноновизнана позиція в теорії авторського права України та інших держав щодо незалежності правової охорони об'єктів авторського права і суміжних прав від їх змісту (жанру, мети і призначення твору) є хибною та такою, що суперечить положенням міжнародних угод та чинному національному законодавству нашої держави.

У разі ввезення в Україну з метою збуту чи розповсюдження, виготовлення, зберігання, перевезення чи іншого переміщення з тією самою метою, або збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в створенні творів, виконань, фонограм, відеограм, передач (програм) організацій мовлення порнографічного характеру або таких, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, вчинене слід кваліфікувати виключно за ст. 300 або 301 КК України відповідно. Складу злочину, передбаченого ст. 176 «Порушення авторського права і суміжних прав», такі дії не утворюють навіть за наявності правової охорони зазначених предметів за законодавством іншої країни як об'єктів авторського права і суміжних прав.

З метою дотримання принципу єдності термінології, вважаємо за доцільне в статтях 300 та 301 КК терміни «твір», «зображення» та «інші предмети» слід змінити на термін «продукція», який не лише є більш змістовним, доречним та відповідає термінології Закону України «Про захист суспільної моралі», а й визначатиме, що вказані предмети злочинів не є творами чи іншими об'єктами авторського права і суміжних прав.

Список бібліографічних посилань

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів : від 24.07.1971 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051 (дата звернення: 17.03.2019).
2. Гулкевич В. Д. Кримінально-правова охорона авторського права і суміжних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2008. 20 с.
3. Зінченко І. О., Тютюгін А. І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання : монографія / за заг. ред. В. І. Тютюгіна. Харків : Фінн, 2008. 336 с.
4. Калятин В. О. Интеллектуальная собственность (Исключительные права) : учеб. М. : Норма, 2000. 480 с.
5. Коваленко А. А. Уголовно-правовая охрана авторских и смежных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 2001. 202 л.
6. Коваль А. М. Кримінальна відповідальність за порушення авторського права і суміжних прав: теорія та практика. Київ : Юстініан, 2005. 320 с.
7. Коржанський М. Й. Об'єкт і предмет злочину : монографія. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2005. 249 с.
8. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, В. О. Беньківський та ін. ; за ред. П. С. Матишевського. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 506 с.
9. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2015. 528 с.
10. Міжнародна конвенція про припинення обігу порнографічних видань та торгівлі ними : від 12.09.1923 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_592 (дата звернення: 17.03.2019).
11. Нерсисян А. С. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності : монографія. Хмельницький : Хмельн. ун-т управління та права, 2010. 192 с.
12. Порностудия подала иск против 9,7 тысяч файлообменщиков // SecurityLab.ru : сайт. URL: <http://www.securitylab.ru/news/399348.php>. <http://www.securitylab.ru/upload/iblock/be1/be12d946ef0cab011e1e29fc32a07cdc.jpg> (дата звернення: 17.03.2019).
13. Право інтелектуальної власності: академічний курс : підручник / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін. ; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. Київ : Ін Юре, 2007. 696 с.
14. Про авторське право і суміжні права : закон України від 23.12.1993 № 3792-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення: 17.03.2019).

15. Про захист суспільної моралі : закон України від 20.11.2003 № 1296-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15> (дата звернення: 17.03.2019).
16. Про принципи поширення відеозаписів насильницького, жорстокого чи порнографічного змісту : рекомендація № R (89) 7 К Ради Європи від 27.04.1989 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_723 (дата звернення: 17.03.2019).
17. Про участь України в Європейській культурній конвенції 1954 року : постанова Верховної Ради України від 24.02.1994 № 4030-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4030-12> (дата звернення: 17.03.2019).
18. Розенфельд Н. Віртуальний предмет злочинів, пов'язаних з порушенням авторського права і суміжних прав. *Право України*. 2008. № 5. С. 105–108.
19. Серебровский В. И. Вопросы советского авторского права / ред. П. Е. Орловский. М. : АН СССР, 1956. 283 с.
20. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві : монографія. Харків : Право, 2016. 256 с.
21. Угода стосовно припинення обігу порнографічних видань : від 04.05.1910 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_591 (дата звернення: 17.03.2019).
22. Уголовное право Украины. Общая часть : учеб. / Ю. В. Александров, В. И. Антипов, Н. В. Володько и др. ; за ред. Я. Ю. Кондратьева. Киев : Атика, 2002. 448 с.

Одержано 19.03.2019

УДК 343.35

Артем Олександрович ХЛОПОВ,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ПРИДБАННЯ, ЗБУТУ АБО ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

На сьогодні склалася складна ситуація у сфері придбання, збуту або використання спеціальних технічних засобів отримання інформації (далі – СТЗ).

Однією з головних проблем є те, що Служба безпеки України, у підслідності якої перебуває зазначена категорія справ, до СТЗ відносить товари побутового призначення. Така практика призводить до порушення прав і свобод пересічних громадян та стримує науково-технічний прогрес, тим самим поглиблює відставання України в цій галузі порівняно з іншими країнами.

Внести конкретику мала Постанова Кабінетом Міністрів України від 22 вересня 2016 р. № 669 «Деякі питання щодо спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації». У ній визначено, що висновок щодо належності або неналежності засобів до СТЗ надає Служба безпеки України [3].

Якщо зазначити точніше, то право на проведення судових експертиз, експертних досліджень технічних засобів на віднесення їх до СТЗ проводиться – Українським науково-дослідним інститутом спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України.

У той же час, здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 359 Кримінального кодексу України також покладається на оперативні підрозділи Служби безпеки України.

Виникає ситуація, коли одноособово за Службою безпеки України визначена виключна підслідність і надання висновку щодо належності засобів до СТЗ. Таке поєднання повноважень є порушенням права особи на справедливий судовий розгляд та принципу змагальності сторін, що закріплено на національному та міжнародному рівні.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод одним з принципів ч. 1 ст. 6 Визначає принцип «рівності можливостей», у відповідності до якого кожна з сторін під час розгляду справи повинна володіти рівними можливостями та не мати якихось вагомих переваг над опонентом. В основі даного пункту лежить принцип змагальності [5, с. 41].

У справі «Коваль проти України» Європейський суд з прав людини зазначив, що основним аспектом права на справедливий суд є те, що розгляд кримінальної справи, включаючи елементи кримінального провадження, які відносяться до процедури, повинен бути змагальним [4].

Дотримання принципу змагальності постає під сумнів, з огляду на те, що орган досудового розслідування і експерти, які наділені виключним правом робити висновок про належність засобів до СТЗ перебувають у підпорядкуванні одного органу – Служби безпеки України.

Підтвердженням цього виступають положення ч. 1 ст. 4 Закону України «Про судову експертизу», відповідно до якого гарантується існування установ судових експертиз, незалежних від органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування та суду [2].

Сумніви виникають і щодо відповідності такого висновку положенням Кримінального процесуального кодексу України. Зокрема, стає неможливим реалізація ч. 2 ст. 101 КПК України, яка визначає право кожної сторони надати суду свій висновок експерта [1].

Окремо слід зупинитися на Методиці, згідно з якою проводиться експертизи, експертні дослідження технічних засобів (виробів) на їх віднесення до СТЗ. Судові експертизи (експертні дослідження) проводяться відповідно до базового нормативно-технічного документу – «Загальна методика віднесення об'єктів до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації». Методика віднесена до документів «Для службового користування» і носить «Конфіденційний характер», тобто сторони кримінального провадження та навіть суддя, який розглядає справу позбавлені можливості ознайомитися з підставами віднесення того чи іншого засобу до СТЗ. Фактично суддя при розгляді справи має повірити «на слово», що Служба безпеки України провела слідство та експертизу, експертні дослідження відповідно до закону.

Підводячи висновки слід зазначити про потребу в удосконаленні положень законодавства у сфері незаконного придбання, збуту або використання спеціальних технічних засобів отримання інформації в розрізі перегляду в доцільності грифу «Для службового користування» на Загальній методиці віднесення об'єктів до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації та передачі права на проведення експертизи, експертних досліджень щодо СТЗ іншим незалежним експертним установам. Зазначені зміни та доповнення забезпечать дотримання прав громадян і недопущення безпідставного притягнення до кримінальної відповідальності.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. Ст. 474.
2. Про судову експертизу : закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.
3. Деякі питання щодо спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації : постанова Кабінету Міністрів України від 22.09.2016 № 669. *Офіційний вісник України*. 2016. № 79. С. 41.
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Коваль проти України» : від 19.10.2006. *Офіційний вісник України*. 2007. № 25. С. 55.
5. Право на справедливий суд в рамках Європейської конвенції о защите прав человека (статья 6): руководство для юристов / под ред. Д. И. Страйстеану, Д. Ведерникова. Лондон : Lancaster House, 2008.

Одержано 20.03.2019

УДК 343.226

Олександр Миколайович ХРАМЦОВ,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ПСИХІЧНА НЕДОТОРКАННІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Захист громадської безпеки та публічного порядку повинен починатися з належного забезпечення захисту фізичної та психічної недоторканності особи. Право на недоторканність є природним правом кожної людини. Воно включає в себе право як на фізичну, так і психічну

недоторканність. Це право характеризується трьома взаємопов'язаними елементами. Їх ще називають можливості-правомочності: 1) право на позитивні дії, тобто право користуватися й розпоряджатися своїм тілом, окремими його органами і тканинами, право вільно здійснювати вчинки відповідно до власної свідомості та волі; 2) право вимагати від інших суб'єктів виконання їх юридичного обов'язку не втручатися в фізичну та психічну складову особи без її дозволу, не допускати будь-якого негативного фізичного та психічного впливу на людину; 3) право на державний захист у різних формах (в тому числі і кримінально-правовими засобами) від неправомірних посягань на фізичну та психічну складову особи.

На відміну від фізичної, психічна недоторканність людини захищається нормами кримінального права недостатньо. Так в діючому законодавстві прояви психічного насильства в основному обмежуються лише різними погрозами. Український законодавець не виключає кримінальної відповідальності навіть за вбивство за допомогою психічного впливу в інформаційній формі, але далі цього визнання справа не пішла. Відсутні кримінальні провадження, вироки по таким злочинам. І це не обумовлено відсутністю таких суспільнонебезпечних діянь. Причиною цьому є відсутність наукових методик розслідування і недостатність необхідних для цього знань у практичних працівників органів правопорядку.

Право на психічну недоторканність є важливим особистим немайновим правом людини. Воно розуміється як суб'єктивне, особисте, немайнове право людини на забезпечення недоторканності природного протікання психічних (інтелектуальних, вольових та емоційних) процесів від негативних протиправних впливів з боку інших осіб.

Розглянемо психічну недоторканність як об'єкт кримінально-правової охорони та об'єкт злочину. Об'єкт злочину є обов'язковим елементом складу злочину і має істотне як теоретичне, так і практичне значення. Він дозволяє: розкрити соціально шкідливу сутність злочину; визначити його суспільно небезпечні наслідки; здійснити правильну кримінально-правову кваліфікацію; відмежувати один злочин від іншого; відмежувати злочин від інших правопорушень; побудувати Особливу частину законодавства про кримінальну відповідальність тощо.

Законодавче визначення об'єкта відсутнє, тому його визначення дається наукою кримінального права. Традиційно під об'єктом злочину розуміється те, на що посягає особа, яка вчиняє злочинне діяння і чому заподіюється або може бути заподіяна шкода в результаті вчинення злочину.

В науці кримінального права немає єдності думок з приводу того, що ж визнавати об'єктом злочину. Як справедливо зазначає В. І. Павликівський питання про те, що саме виступає в якості об'єкта злочину, як і його зміст, мають дискусійний характер [1, с. 176]. В науці кримінального права існує декілька підходів щодо визначення об'єкту злочину. Традиційним є підхід до визнання об'єктом злочину суспільних відносин [2, с. 129–130]. Але він є не єдиним. Так одні автори розуміють під цим елементом складу злочину правові блага. Другі наголошують на цінностях як об'єкті злочину. Треті вважають ним права, свободи, обов'язки та законні інтереси людини і громадянина. Четверті пропонують компромісний варіант по визначенню об'єкта злочину і під останнім розуміють блага, цінності і інтереси. Це далеко не всі підходи.

Окремі науковці наголошують на необов'язковості визначення об'єкта злочину, тому що всі його визначення є сторонами цього явища. «Усі існуючі в науці кримінального права концепції стосовно об'єкта злочинів самі по собі є правильними й односторонніми. У нашому найскладнішому суспільному організмі такі категорії, як блага, цінності, сфери життєдіяльності, люди, інтереси, відносини знаходяться у нерозривному діалектичному взаємозв'язку та взаємодії, а тому неможливо посягнути на одну з категорій, не зачепивши тією чи іншою мірою іншої. Акцентуючи увагу на якійсь зі сторін реальної дійсності, вчені, умовно кажучи, висвітлюють якусь грань одного і того ж рубіна і надають їй першорядного значення. Спроби ж абсолютизувати якусь грань, зосередитись на чомусь одному призводить до суперечливих суджень, а відповідно і до взаємних критичних висловлювань...Таким чином, вирішуючи питання про об'єкт злочину, важливо встановити те, чому це завдає безпосередньої шкоди, а як ми цей об'єкт посягання назвемо – благом, цінністю, предметом суспільних відносин або сферою життєдіяльності – не суть важливо [3, с. 77–78].

На наш погляд, така позиція обумовлена і особливостями визначення об'єкта злочину в самому законодавстві про кримінальну відповідальність. Так при описі одних злочинів

законодавець зазначає, що шкода заподіюється матеріальним чи нематеріальним благам. Так державна зрада заподіює шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці. При характеристиці інших злочинів законодавець в якості об'єкта називає правовий обов'язок: не виконання своїх службових чи професійних обов'язків, обов'язків по догляду за дитиною або непрацездатними батьками. Суб'єктивні права людини також можуть виступати в якості об'єкта злочинного посягання: право обирати чи бути обраним, право на захист тощо. Окремі злочини порушують безпосередньо певні нормативні приписи (регулятивні норми): порушення угоди про працю; охорону праці, правил екологічної та радіаційної безпеки тощо. Злочини наносять шкоду і правам та інтересам: зловживання владою або службовими повноваженнями чи перевищення їх, яке заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб. Закон визначає безпосередньо і певні категорії потерпілих від злочинів: посягання на життя державного чи громадського діяча, розбещення неповнолітніх; примушування до давання свідчень тощо.

Ураховуючи таку позицію законодавця, ми вважаємо, що підхід, який визнає об'єктом злочину саме суспільні відносини є найбільш обґрунтованим. Тобто, всі названі об'єкти охоплюються елементами суспільних відносин: предметом, суб'єктами та соціальним зв'язком (права та обов'язки). Разом з тим, наголошуємо, що на сьогодні зберігається нагальна потреба в проведенні комплексних соціально-правових досліджень проблеми об'єкта злочину. Вони повинні бути спрямовані на визначення його змістовних характеристик, структури, механізму заподіяння шкоди чи створення загрози заподіяння такої шкоди, чіткого розмежування об'єкта та предмета злочину.

Ми не підтримуємо позицію про необов'язковість визначення об'єкта злочину. Законодавство про кримінальну відповідальність здійснює правове забезпечення охорони найбільш важливих об'єктів в суспільстві. Тому їх змістова характеристика потрібна і буде мати важливе теоретичне і практичне значення.

Суспільно небезпечне діяння може впливати на різні елементи суспільних відносин: їх предмет, суб'єктів або соціальний зв'язок. Той елемент суспільних відносин на який впливає злочинець в теорії називають предметом злочинного впливу. «Під предметом злочинного впливу слід розуміти той елемент суспільних відносин, які охороняються законом про кримінальну відповідальність, який піддається безпосередньому злочинному впливу і якому, отже, в першу чергу, завдається шкоди» [4, с. 97]. Психічна недоторканність як складова частина суспільних відносин характеризує їх соціальний зв'язок, а саме право людини на психічну недоторканність від суспільно небезпечних посягань.

Таким чином, психічна недоторканність як об'єкт злочину – це суспільні відносини, які забезпечують недоторканність природного протікання психічних (інтелектуальних, вольових та емоційних) процесів в організмі людини від негативних протиправних впливів з боку інших осіб.

Психічна недоторканність – це не тільки природне, суб'єктивне немайнове право людини і громадянина, а і фактичний стан захищеності психіки людини від злочинних посягань.

Список бібліографічних посилань

1. Павликівський В. І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні : монографія. Харків : Панов, 2016. 488 с.
2. Пионтковский А. А. Уголовное право РСФСР. Часть Общая. М. : Юрид. изд., 1925. 230 с.
3. Семикін М. В. Створення терористичної групи чи терористичної організації: кримінально-правове дослідження : монографія. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2003. 145 с.
4. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін. ; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 416 с.

Одержано 04.03.2019

УДК 343.9:658:343.352

Інна Олександрівна ХРИСТИЧ,

кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України (м. Харків)

ВИМІРЮВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У ПРИВАТНІЙ СФЕРІ – ОДИН ІЗ НАПРЯМКІВ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ

Відколи існує людство проблема безпеки є нагальною. На сьогодні перед нашою країною стають питання зменшення корупції в країні, підвищення захисту прав і законних інтересів громадян. Це не тільки актуальні вимоги українського суспільства, а й міжнародні. Тому в тексті Закону України «Про Національну поліцію» термін «публічна безпека і порядок» вжито 14 разів. Паралельно з ним тут неодноразово використано поняття «громадський порядок» (ст. 45) [1].

Як загальновідомо, концепція «публічного порядку» спочатку склалася у французькому праві [2, с. 269]. Вираз «публічний порядок» було вперше вжито в Кодексі Наполеона в 1804 р., ст. 6 якого встановлювала: «Не можна скасувати шляхом приватних угод закони, які стосуються публічного порядку і добрих звичаїв» [3, с. 127].

У тлумачному словнику сучасної української мови «публічний» визначається: 1) який відбувається в присутності публіки, людей, оприлюднений; 2) призначений для широкого відвідування, користування, громадський [4, с. 1425]. «Порядок» – це: 1) стан, коли де-небудь чисто прибрано, усі речі на своїх місцях; чистота, лад; 2) стан, коли все робиться, виконується так, як слід, відповідно до певних вимог, правил; упорядкованість, лад; 3) державний, суспільний лад, устрій; 4) певна послідовність, черговість чого-небудь [4, с. 1411].

Наведені визначення дають змогу встановити, що не існує зараз чіткого визначення поняття публічного порядку, тому пропозиції щодо прийняття Кодексу або Закону про публічний порядок є слушними і відповідають сучасним реаліям, коли в країні відбувається зростання напруги в суспільстві, погіршується криміногенна ситуація. В Україні зараз відбувається збільшення кількості порушень публічного порядку, що негативно впливає на внутрішню ситуацію та погіршенню міжнародного іміджу України.

Цьому додатково сприяє і та позиція, що корупція в країні істотно не зменшується. При цьому необхідно звернути увагу на досвід країн Європи, щодо запобігання та протидії корупції, який становить певний інтерес для України. Їхні напрацювання можуть використовуватися у практичній діяльності вітчизняних державних органів, покликаних запобігати та протидіяти корупції, а також при розробці нормативно-правових актів, спрямованих на зменшення рівня корупційних ризиків. На жаль, корупцією в нашій країні пронизані всі сфери життя і тому всі вони впливають на публічний порядок в країні. Корупцію найчастіше поділяють на побутову (пов'язану із повсякденним життям громадян), бюрократичну, або адміністративну (що виникає при взаємодії громадян, підприємців із чиновниками нижчої та середньої ланки), політичну (корупційну поведінку осіб, які приймають політичні рішення) [5, с. 70]. Для пересічних громадян найбільш загрозливою в повсякденному житті є перший низовий рівень, який утворюють корупційні відносини на «побутовому» рівні громадян у сфері обслуговування, охорони здоров'я, освіти тощо і це впливає на рівень життя громадян. Власне корупція у формі хабарництва, «гешефтів», «подарунків», головним чином у вигляді грошей чи матеріальних предметів – подарунків, матеріалізованих «подяк» існує в повсякденному житті якого завгодно суспільства.

Дуже важливо поняття корупційного ризику, особливо у приватній сфері. Є різні точки тлумачення корупційних ризиків, але нам вважається, що це оцінка різниці в тому, що одержить особа, яка вчинить те чи інше корупційне діяння порівняно з тим, яке покарання вона може отримати.

Для ефективного усунення корупційних ризиків необхідно визначити причини їх виникнення. На мою думку, слід виділити два обов'язкових елемента, які зумовлюють виникнення ризику – це цінності самого суспільства та свідомість людей, оскільки сприятливим

чинником для корупції є ставлення до неї. На сьогоднішній день суспільство схильне давати хабаря, навіть тоді коли в них не вимагають, з метою отримання переваги на свою користь в найкоротші терміни. Розвиток суспільства спонукає людину до збільшення кількості та якості адміністративних послуг, які вона отримує за життя, тобто збільшується попит на різноманітні послуги – довідки, сертифікати, свідоцтва, ліцензії. Одночасно з цим зростає значення працівників державних органів, які в силу своїх службових обов'язків надають ці послуги. З метою мінімізації корупційних ризиків, вважаю, за потрібне якнайшвидше запровадити на місцях електронне врядування, що у свою чергу зменшить контакт між набувачем та надавачем послуг, а також чітко визначає умови надання та правила отримання послуг. Наступним елементом боротьби з корупцією на особистісному рівні кожного вважаю зростання рівня знань суб'єктів звернень. Адже, чим вищий рівень знань, тим краще людина зможе захищати свої права та не виходити за рамки можливостей. Отже, слід зазначити, що своєчасний аналіз корупційних ризиків, вжиття превентивних антикорупційних заходів та використання вказаних заходів дадуть можливість знизити рівень корупції.

Таким чином, класифікація корупційних ризиків сприяє вчасному виявленню та визначенню пріоритетних завдань щодо їх усунення. Велике значення має і вимірювання обсягів корупційних ризиків з метою протидії злочинності у сфері громадської безпеки та публічного порядку. Хоча, на жаль, необхідно підтримати точку зору більшості вчених, що оцінка їх носить формальний, поверхневий характер.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19> (дата звернення: 12.03.2019).
2. Лунц Л. А. Курс международного частного права : в 3 т. М., 2002.
3. Корецкий В. М. Оговорка о публичном порядке в англо-американской судебной практике по делам, затрагивающим интересы СССР. *Ученые записки*. 1939. Вып. 1. С. 124–189.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
5. Шостко О. Ю. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 28. С. 69–78.

Одержано 14.03.2019

УДК 343.344

Петро Васильович ХРЯПІНСЬКИЙ,

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
професор кафедри публічного права Інституту гуманітарних і соціальних наук
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» (м. Дніпро)

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

В Розділі IX «Злочини проти громадської безпеки» Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК) зосереджено значну кількість видів звільнення від кримінальної відповідальності злочинам як засобів протидії злочинам проти громадської безпеки. Як складові елементи системи норм закону про кримінальну відповідальність, звільнення від кримінальної відповідальності мають своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам (ч. 1 ст. 1 КК). Запобігання займає провідне місце у правових засобах протидії злочинам проти громадської безпеки поряд із виявленням, розкриттям, розслідуванням, призначенням та відбуванням покарання за їх вчинення, тощо.

Так, у разі: 1) створення злочинної організації звільняється від кримінальної відповідальності особа, крім організатора або керівника злочинної організації, за вчинення злочину, передбаченого частиною першою цієї статті, якщо вона добровільно заявила про створення злочинної організації або участь у ній та активно сприяла її розкриттю (ч. 2 ст. 255 КК); 2) створення терористичної групи чи терористичної організації звільняється від кримінальної відповідальності за діяння, передбачене частиною першою цієї статті, особа, крім організатора і керівника терористичної групи чи терористичної організації, яка добровільно повідомила правоохоронний орган про відповідну терористичну діяльність, сприяла її припиненню або розкриттю злочинів, вчинених у зв'язку із створенням або діяльністю такої групи чи організації, якщо в її діях немає складу іншого злочину (ч. 2 ст. 258-3 КК); 3) фінансування тероризму особа, крім організатора або керівника терористичної групи (організації), звільняється від кримінальної відповідальності за дії, передбачені цією статтею, якщо вона добровільно до притягнення до кримінальної відповідальності повідомила про відповідну терористичну діяльність або іншим чином сприяла її припиненню або запобіганню злочину, який вона фінансувала або вчиненню якого сприяла, за умови, що в її діях немає складу іншого злочину (ч. 4 ст. 258-5 КК); 4) створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань звільняється від кримінальної відповідальності за цією статтею особа, яка перебувала в складі зазначених у цій статті формувань, за дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вона добровільно вийшла з такого формування і повідомила про його існування органи державної влади чи органи місцевого самоврядування (ч. 6 ст. 260 КК); 5) незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами звільняється від кримінальної відповідальності особа, яка вчинила злочин, передбачений частинами першою або другою цієї статті, якщо вона добровільно здала органам влади зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої (ч. 3 ст. 263 КК); 6) незаконного поводження з радіоактивними матеріалами особа, яка вчинила злочин, передбачений частиною першою цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона добровільно здала органам влади радіоактивні матеріали (джерела іонізуючого випромінювання, радіоактивні речовини або ядерні матеріали, що перебувають у будь-якому фізичному стані в установці або виробі чи в іншому вигляді) (ч. 4 ст. 265 КК).

Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності виступають субінститутом Особливої частини КК та входять до загального інституту кримінального права звільнення від кримінальної відповідальності. З огляду на це, вони, як і загальні види звільнення від кримінальної відповідальності, за своїм змістом мають спільні ознаки: 1) здійснюються виключно судом від імені держави; 2) застосовуються до особи, яка вчинила злочин; 3) полягають у відмові від офіційного осуду, призначення покарання та визнання особи судимою [1, с. 32]. Значна кількість видів звільнення від кримінальної відповідальності в Розділі IX «Злочини проти громадської безпеки» Особливої частини КК зумовлено рядом соціально-правових обставин, серед яких вважаємо можливим виділити: *загально-соціальні, кримінально-правові; кримінологічні та криміналістичні фактори*, що впливають на впровадження, застосування та/або виключення звільнення від кримінальної відповідальності в певній кримінально-правовій нормі.

Так, насамперед, до числа *загально-соціальних факторів* слід віднести абсолютну цінність для суспільства, в цілому, та окремої людини, зокрема, громадської безпеки як найважливішої умови забезпечення прав і свобод людини, недоторканності її життя та здоров'я, власності, інших суспільних інтересів, охорони безпеки в державі. Громадська безпека створює атмосферу спокою серед населення, обстановку впевненості в ефективності захисту від ймовірних злочинів та інших правопорушень, у наявності для цього відповідних гарантій, відчуття безпеки, на яку можна покластися та яка заспокоює. Виключно в умовах спокою та безпеки можливим є гармонійний розвиток людини, що проголошується та гарантується на конституційному рівні. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості (ст. 23 Конституції України).

До факторів *кримінально-правового характеру* ми відносимо значну суспільну небезпеку відповідних злочинів проти громадської безпеки. Законодавцем всі вони віднесені до тяжких та особливо тяжких злочинів (ч. 4 та ч. 5 ст. 12 КК). Їх вчинення може призвести до загибелі людей

чи інших тяжких наслідків. За значної суспільної небезпеки злочинів проти громадської безпеки та, вочевидь, їх публічного характеру законодавець практично унеможливив застосування у разі вчинення відповідних злочинів загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності (ст. 44–49 КК), а також затвердження вироком угоди про примирення або про визнання вини суд призначає покарання, узгоджене сторонами угоди (ч. 5 ст. 65 КК). Слід також мати на увазі, що звільнення можливе на будь-якій стадії розвитку злочинного діяння: готування до злочину (ст. 14 КК), замах на злочин (ст. 15 КК), закінчений злочину (ст. 13 КК) й щодо будь-якого співучасника злочину, крім організатора або керівника злочинної організації у випадках визначених законом. Відтак, звільнення від кримінальної відповідальності, що спеціально передбачено в кримінально-правових нормах, виступає ледь не єдиним легальним засобом припинення кримінально-правового переслідування особи у разі вчинення нею визначеної, позитивної, посткримінальної поведінки.

До кримінологічних факторів відносяться, перед усе, загальна негативна кримінологічна характеристика, як самих злочинів проти громадської безпеки, так й особи злочинців цієї категорії. Так, за даними А. А. Вознюка протягом останніх трьох років можна спостерігати динаміку росту кількості облікованих фактів створення злочинних об'єднань та участі в них. Причому якщо приріст злочинів, передбачених ст. 255 та 257 КК, незначний, то для злочинів, передбачених ст. 258-3 та 260 КК, характерний значний сплеск обумовлений ситуацією на Сході України. Так, якщо у 2013 р. обліковано 8 фактів створення злочинних організацій, у 2014 р. – 5, то у 2015 р. – 18, тобто більш ніж удвічі. Незначні тенденції приросту спостерігаються й у бандитизмі: у 2013 р. виявлено 14 таких злочинів, у 2014 р. – 12, у 2015 р. – 17. Щодо злочину, передбаченого ст. 260 КК, слід відмітити, що у 2013 р. не обліковано жодного факту вчинення такого діяння. Проте, у 2014 р. зареєстровано 457 таких протиправних діянь, а у 2015 р. – 543. Ще більш тривожними тенденціями характеризується протиправне діяння, передбачене ст. 258-3 КК України: якщо у 2013 р. офіційно зафіксовано лише один такий злочин, то у 2014 р. – аж 478, а у 2015 р. – 849 [2]. Значною мірою злочини проти громадської безпеки виступають підґрунтям організованої злочинності в усіх інших сферах суспільно-економічного життя країни. Так, в ч. 1 ст. 255 КК встановлюється відповідальність за створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також керівництво такою організацією або участь у ній, або участь у злочинах, вчинюваних такою організацією, а також організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп.

До криміналістичних факторів відносяться, насамперед, об'єктивні складнощі виявлення та документування, розслідування та розгляду кримінальних проваджень в судах дій злочинних організацій або організованих груп. Діяльність злочинних організацій здебільшого носить транснаціональний характер, за умов якого керівництво та фінансування здійснюється із-за кордону України [3, с. 75]. Спеціалізовані підрозділи Національної поліції України стикаються із значними перепонами, що пов'язані із організаційною структурою злочинних організацій або організованих груп. Злочинні організації вживають заходів маскування, прикриття своєї діяльності, у складі угруповань непоодинокі випадки використання теоретичних знань та практичного досвіду розвідки та контррозвідки колишніми співробітниками спеціалізованих підрозділів МВС та інших правоохоронних органів. Із використанням корумпованих представників органів влади та правосуддя злочинці намагаються уникнути кримінальної відповідальності та покарання.

Список бібліографічних посилань

1. Вознюк А. А. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 236 с.
2. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність учасників терористичної групи: актуальні проблеми кваліфікації та перспективи вдосконалення законодавства. *Наше право*. 2017. № 1. С. 122–127.
3. Хряпінський П. В. Спеціальне звільнення від відповідальності у кримінальному праві та законодавстві України : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2010. 270 с.

Одержано 10.03.2019

УДК 343.344

Наталія Юріївна ЦВІРКУН,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ОБІГУ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день в Україні значно збільшилася кількість злочинів із застосуванням вогнепальної зброї. Основною причиною такого явища слід визнати недосконалий контроль над переміщенням зброї із зони АТО. Поширення незаконного обігу вогнепальної зброї є одним з розповсюджених напрямів діяльності організованих злочинних груп поряд із торгівлею людьми, наркотиків та контрабандою, що сприяє процвітанню «чорного ринку» зброї. Саме тому, в розвиненому демократичному суспільстві кожен громадянин повинен мати максимум можливостей для охорони та захисту порушених прав і свобод, як власних, так і членів своєї родини, близьких та інших осіб.

Формуючись як незалежна та демократична держава, Україна закріпила конституційне право кожного громадянина на захист свого життя та здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань, повагу до гідності людини, недоторканність житла та приватної власності, а також низку інших прав і свобод. Натомість будь-яке право втрачає свій сенс, якщо в державі не створено відповідного законодавчого механізму, який належним чином його закріплював би, забезпечував та охороняв.

Через те, що іноді державні органи демонструють неспроможність ужити реальних заходів для захисту життя чи здоров'я, прав, свобод та інших законних інтересів людини та громадянина в Україні, складаються «сприятливі» умови для протиправних посягань на життя, здоров'я громадян та їх власність, а також на інші закріплені Конституцією права та свободи [1, с. 109]. Саме тому, вважається слушною є думка О. Романова про те, що способом захисту власного життя може вважатися саме право громадянина на придбання, володіння, носіння та застосування зброї [2, с. 32].

На сьогоднішній день, доводиться констатувати, що на основі революційних змін у суспільстві, нестабільної криміногенної ситуації, значно зросла свідомість громадян. Тобто, основною метою для придбання, носіння, володіння та застосування зброї громадянами є безпосередня реалізація конституційного права особи на самооборону. Але, на даний момент питання використання, застосування зброї цивільним населенням з метою самозахисту – законодавчо не врегульовано, а також, належним чином не налагоджено систему спеціалізованого навчання цивільного населення правил поведінки з вогнепальною зброєю, знання її матеріальної частини, основних вимог чинного законодавства щодо правових підстав використання вогнепальної зброї. Виникає тотожність і пряма розбіжність двох інтересів: з одного боку, частини суспільства та кожної окремої людини, які не володіють зброєю і яким необхідно забезпечити захист від джерел підвищеної небезпеки через можливість стати жертвою неправомірного заподіяння фізичної (смерть людини, тілесні ушкодження, фізичний біль) або майнової (викрадення, знищення або пошкодження майна) шкоди, а з іншого – озброєння органів державної влади та фізичних осіб, у розпорядженні яких перебуває зброя [3, с. 140].

Чинне законодавство України, що регламентує обіг вогнепальної зброї в державі в нинішніх умовах, фактично дублює основні положення колишнього союзного законодавства з цих питань, яке повністю відповідало суті тоталітарної системи. Верховна Рада України констатувала, що корупція і організована злочинність загрожують національній безпеці та конституційному ладу України. Процес демократизації суспільства вимагає прийняття і відповідних законів. Одним із першочергових має стати прийняття закону щодо регламентації обігу зброї в Україні. На цей час у Верховній Раді України на розгляді також є три проекти закону «Про зброю».

Автори проекту Закону «Про вогнепальну зброю цивільного призначення» обґрунтовуючи необхідність прийняття цього нормативно-правового акта зазначають, що масова свідомість живе стереотипами щодо необхідності збереження існуючого порядку набуття та використання вогнепальної зброї, оскільки існує страх зростання злочинності. Однак, як свідчить зарубіжний досвід (Італія, Чехія, Швейцарія, Ізраїль, США, Грузія, Молдова та ін.), гарантована державою можливість для громадян володіти вогнепальною зброєю спричиняє зменшення рівня злочинності [4].

В пояснювальній записці до даного законопроекту вказується, що вже сьогодні в Україні можна легко придбати будь-яку зброю, окрім пістолетів або кулеметів, витративши до місяця часу та близько 50 доларів офіційних платежів за оформлення дозволу на володіння зброєю. Таким чином, в Україні в цивільному обігу знаходиться від одного до двох мільйонів лише легальних одиниць вогнепальної зброї. Отже, легальна вогнепальна зброя в Україні вже є, але сфера її набуття та обігу наскрізь корумпована та базується на абсурдних засадах, що не відповідає загальним засадам та принципам, що діють зараз у світі [4]. Таким чином, питання легалізації вогнепальної зброї в Україні для потреб звичайних громадян вже давно є гострим та болючим питанням, і потребує якнайшвидшого вирішення з боку публічної адміністрації.

Статистика доводить, що легалізація пістолетів та револьверів приводить до суттєвого зменшення насильницьких злочинів. Офіційно зареєстрована зброя, як правило не використовується при вчиненні умисних злочинів; наявність короткоствольної вогнепальної зброї на руках у населення не викличе зростання злочинності. За результатами опитування тільки 16 % громадян, що мають мисливську вогнепальну зброю, використовують її з метою самозахисту від злочинних посягань.

Переконливо тут виглядають Швейцарія, Фінляндія, Норвегія де рівень злочинності є найнижчим в Європі. Коли ж говорити про досвід країн, ситуація в яких ближче до українських реалій, то варто згадати про Естонію, де зброя легалізована 1992-го року і де до 1999 року рівень насильства знизився у 5 разів, та Молдову, в якій короткоствольна зброя легалізована законом 1997-го року і це призвело до того, що до 2005 року рівень насильства знизився у 2 рази. В обох країнах рівень убивств знизився на 20 %.

Так, відсутність централізованого нормативного регулювання даною сферою громадського життя суспільства, вкрай негативно впливає на вирішення спірних питань щодо забезпечення публічною адміністрацією необхідного режиму обігу зброї, адже наразі нормативно-правове врегулювання в цій сфері, що знаходиться на рівні підзаконних актів, є застарілим, складним та неузгодженим. Отже, законодавство України потребує чіткої правової регламентації щодо обігу вогнепальної зброї та прийняття Закону України «Про зброю».

Список бібліографічних посилань

1. Варивода В. І. Реалізація права громадян на самооборону: адміністративно-правовий аспект. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2010. № 6. С. 109–115.
2. Романов О. Зброя: законодавчий аспект. *Юридичний журнал*. 2005. № 2 (32). С. 32–38.
3. Чистоклетов Л. Г. Про зброю та правові підстави її застосування суб'єктами приватних охоронних підприємств в Україні. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. Вип. 6. С. 139–142.
4. Проект Закону про вогнепальну зброю цивільного призначення : від 01.12.2014 № 1135 / ініціатор С. М. Каплін // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52560 (дата звернення: 26.02.2019).

Одержано 28.02.2019

УДК 343:346

Олена Юріївна ЦЕБИНОГА,курсант 4 курсу факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*Науковий керівник***Кирило Олександрович ЧЕРЕВКО,**кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ПРАВопорушень у сфері безпеки дорожнього руху й експлуатації транспорту

Останнім часом в Україні спостерігається тенденція збільшення кількості правопорушень у сфері забезпечення руху та експлуатації транспорту. Лише за офіційними даними статистики МВС України за 2017 рік щомісячно в Україні було зареєстровано близько 45 тисяч правопорушень у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту, з яких близько 500 правопорушень вчинених в стані алкогольного сп'яніння це говорить про те що в дорожньо-транспортних пригодах (далі – ДТП) щодня гинуть люди, не тільки водії та їх пасажери, а й пересічні громадяни. Тому, проблематика забезпечення безпеки дорожнього руху на сьогодні є досить актуальною та потребує подальшого вивчення зумовлена необхідністю врегулювання суспільних відносин у даній сфері. Актуальним є зміни що віднедавна відбулися в чинному українському законодавстві, але історично-правовий аналіз дає підстави для розгляду даної проблематики з урахуванням зарубіжного досвіду.

Питанням дослідження міжнародного досвіду та удосконалення чинного законодавства України у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту займалися такі провідні вчені як: С. В. Бабанін, В. П. Бахін, В. І. Борисов, С. В. Гізімчук, В. В. Голина, О. О. Дудоров, В. В. Ємельяненко, М. Й. Коржанський, О. М. Костенко, О. М. Котовенко, С. Я. Лихова, Я. В. Матвійчук, М. І. Мельник, В. А. Мисливий, В. І. Осадчий, В. Я. Тацій, Г. В. Щербакова, Р. В. Щупаківський), так і зарубіжних науковців (А. І. Долгова, В. Е. Квашиш, А. С. Кузьміна, Б. А. Куринов, В. В. Лук'янов) та ін. Але, не зважаючи на велику кількість наукових праць дане питання потребує подальшого нормативно-правового врегулювання.

Так, кримінальним кодексом республіки Азербайджан в ст. 263-1 встановлена кримінальна відповідальність за керування транспортним засобом в нетверезому стані, санкція статті якої передбачає накладення штрафу в розмірі від 6 до 8 тисяч манатів (за офіційним курсом Національного банку України, в національній валюті України розмір штрафу становить в розмірі від 10 до 14 тисяч гривень) с позбавленням права керування транспортним засобом терміном до 3-х років або позбавленням волі терміном до 3-х років з позбавленням права керування транспортним засобом терміном до 3-х років.

За кримінальним кодексом Республіки Латвія водіння в нетверезому стані карається штрафом в розмірі до 1400 євро (що за курсом НБУ складає – близько 45 тисяч гривень) арешт на 15 діб та позбавлення права керування терміном на 4 роки.

В ст. 316 кримінального кодексу федеративної республіки Німеччини встановлена кримінальна відповідальність за водіння в нетверезому стані, санкція статті якої передбачає штраф в розмірі від 500 до 3000 тисяч євро(за курсом НБУ – від 16000 до 96 тисяч гривень), позбавлення права керування на 5 років, а якщо спричинило тяжкі наслідки позбавлення волі терміном до 5 років.

Кримінальним законодавством Фінляндії встановлена кримінальна відповідальність за водіння в нетверезому стані – штраф, розмір якого визначається залежно від суми доходу та позбавлення волі терміном на 6 місяців, для осіб які повторно вчинили злочин – позбавлення волі терміном на 2 роки з позбавленням права керування транспортним засобом довічно.

Статтею 133 кримінального кодексу народної республіки Китай встановлена відповідальність за порушення правил експлуатації транспортних засобів в нетверезому стані,

санкція якої передбачає позбавлення волі на строк від 3х до 7 років, а якщо особа покинула місце вчинення злочину та це призвело до смерті потерпілого – позбавлення волі терміном від 7 до довічного позбавлення волі.

Отже, законодавство України вже стало на шлях вдосконалення чинного кримінального законодавства, зокрема прийняття закону № 7064 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання смертності на дорогах, яким встановлена посилена відповідальність за водіння в нетверезому стані, а саме накладення штрафу на водія в розмірі 600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або 10,2 тис. грн, позбавлення права керування транспортним засобом протягом року. У разі ж повторного такого порушення штраф складе вже 1200 неоподатковуваних мінімумів, або 20,4 тис. грн, а також позбавлення права керування транспортним засобом терміном на 3 роки. На відміну від вітчизняного, законодавство зарубіжних країн, як правило, не має чіткої структури норм, хоча в деяких країнах відповідальність носить більш посилений характер. Аналізуючи невелику кількість норм зарубіжного законодавства з безпеки дорожнього руху можна сказати, що все ж таки більша увага приділяється превентивним заходам та профілактичній роботі, що дозволяє вирішувати дану проблему в корені зародження, а не боротись із жахливими наслідками, статистика зростання яких не може залишити байдужим на відміну від законодавства України.

Одержано 15.03.2019

УДК 343:341

Кирило Олександрович ЧЕРЕВКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ПИТАННЯ ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ В УКРАЇНІ

Розбудова правової держави ставить перед правовою наукою України необхідність вирішення нових питань, вимагає пильної уваги до проблем, які є традиційними для юриспруденції. Серед них ті, що стосуються застосування закону. Адже саме точне і неухильне виконання нормативно-правових актів с гарантією реалізації інтересів особи, суспільства, держави. Центральною частиною процесу застосування кримінального закону є кваліфікація діянь.

С початку бойових дій на південному сході України кількість вогнепальної зброї зросла в рази. Потік незареєстрованої та незаконної зброї приходять до нашої держави не стихає. Це призводить до зростання вчинення злочинів передбачених статтями 262–264 КК України.

Також, щороку органи внутрішніх справ при розкритті тяжких та особливо тяжких злочинів вилучають у злочинців сотні одиниць вогнепальної зброї, лише незначна частка якої мала реєстрацію (мисливські рушніці тощо), а інша – незаконно придбана або виготовлена.

Головною причиною заборони на володіння зброєю великою кількістю громадян є позиція МВС України відносно того, що автоматична вогнепальна зброя армійських зразків (автоматів, кулеметів, пістолети, револьвери) є небезпечною для суспільства, і надання громадянам права користування нею може негативно вплинути і на без того складну криміногенну обстановку в Україні та потягнути за собою інші негативні наслідки.

Підвищена громадська небезпека зазначених злочинів пояснюється лише тим, що з допомогою вогнепальної та холодної зброї, боєприпасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв вчиняються найбільші тяжкі злочини. Це призводить до необхідності постійної роботи, направленої на вдосконалення законодавства України та виявлення та попередження незаконного поведіння, виготовлення, переробки чи ремонту вогнепальної зброї або незаконному виготовленні бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, а також необхідність кримінально-правової науки звернути увагу до вивчення проблеми незаконних операцій зі зброєю а також інших предметів, які є складовими частинами вогнепальної зброї.

Так, існує декілька проблем наукового та законодавчого визначення в кримінально-правовому сенсі. Кримінальне законодавства в частині встановленої заборони незаконного

поводження з вогнепальною зброєю (крім гладкоствольної мисливської), холодною зброєю, бойових припасів, вибухових речовин і пристроїв, вимагають невідкладних заходів з удосконалення правового регулювання даної сфери суспільних відносин. Існуюча на сьогоднішній день правова конструкція частини першої статті 263 КК України передбачає за своїм кримінально-правовим змістом види забороненої поведінки – пов'язаної з незаконним поведінням (придбання, зберігання, носіння, передача чи збут) безпосередньо вогнепальної і холодної зброї, бойових припасів, вибухових речовин і пристроїв. Крім цього, вона не охоплює злочинних дій з ремонту і виготовлення вказаних предметів. Але, передбачена сьогоднішньою частиною першої статті 263 КК України кримінально-правова заборона незаконного носіння, зберігання, придбання, передачу та збуту зброї як сукупності технічних пристроїв та засобів, створених для заподіяння шкоди життю і здоров'ю людини, не поширюється на такі дії, предметом яких є основні частини цих пристроїв і засобів (частини зброї, що визначають її функціональне призначення і можуть бути використані для створення зброї за допомогою загальнодоступних інструментів (ствол, ствольна коробка, рамка, затвор, барабан тощо). Унаслідок цього, на нашу думку, вони не входять до сфери правової регламентації і не є караними. Доповнення Кримінального кодексу України в 2012 році статтею 263-1 «Незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація, незаконне видалення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв» не змінила даної проблеми, оскільки в непридатному для використання стані (у випадку ремонту) та на незавершених стадіях технологічного процесу створення (у випадку виготовлення) вони ще не є зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. Тотожна ситуація й у випадку з бойовими припасами та вибуховими пристроями – об'єктом заборони є вже готові предмети озброєння, що містять розривні, металеві, піротехнічні чи інші заряди або їх поєднання (боєприпаси) і вже конструктивно завершені пристрої, призначені для вибуху з метою пошкодження об'єктів або ураження людей (вибухові пристрої), у той час як їх комплектуючі та складові частини не є предметом складу злочинів.

Наступною законодавчою проблемою Українського законодавства є відсутність «Закону» про поведіння з вогнепальною та холодною зброєю. Так, згідно з вироким М. був визнаний винним у тому, що він всупереч вимогам, визначеним Інструкцією про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами смертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів (затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 року № 662) та Положенням про дозвільну систему (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2012 року № 576) без передбаченого на те законом дозволу носив у кишені своєї барсетки телескопічну бити. Остання відповідно до висновку експерта є холодною зброєю та належить до контактної неклінкової холодної зброї ударно-дробильної дії, виготовлена саморобним способом. Так, у касаційній скаргі захисник зазначила, зокрема, про те, що у зв'язку з відсутністю закону, який би передбачав порядок надання дозволу на носіння зброї, немає і події злочину, передбаченого ч. 2 ст. 263 КК України. У зв'язку з цим, Верховний суд України зауважив, що такі доводи захисника є безпідставними. Норма ст. 263 Кримінального кодексу України (незаконне поведіння зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами) є субсидіарною і для розуміння незаконності поведінки зі зброєю вимагає аналізу відповідного закону. При цьому поняття «закон» має розширене тлумачення і включає в себе законодавство в цілому, в тому числі нормативні акти, що регулюють відповідні правовідносини, порушення яких утворює об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ст. 263 КК України. Про це йдеться в постанові колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, ухваленій за результатами розгляду касаційної скарги захисника С. в інтересах засудженого М. на вирок суду першої та суду апеляційної інстанцій у кримінальному провадженні за обвинуваченням М. у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 263 КК України.

Виходячи з вищесказаного, зазначимо наступне:

1) Існує необхідність запровадження окремої форми зовнішнього вираження та закріплення кримінально-правової заборони поведінки з основні частини пристроїв і засобів (частини зброї, що визначають її функціональне призначення і можуть бути використані для

створення зброї за допомогою загальнодоступних інструментів (ствол, ствольна коробка, рамка, затвор, барабан тощо). Недосконалим є чинне законодавство і в частині правового регулювання самої процедури продукування перелічених вище предметів.

2) Прийняти Закон України «Про зброю», який би описував усі види поводження зі зброєю її основними частинами, боєприпасами та вибуховими речовинами. Указував би якою зброєю можливо користуватися, а якою ні.

Одержано 26.02.2019

УДК 343.341(477)

Олександр Владиславович ЧЕРНЯВСЬКИЙ,

студент 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

Науковий керівник:

Григорій Сергійович КРАЙНИК,

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИОКРЕМЛЕННЯ СТ. 263-1 КК УКРАЇНИ

Актуальність дослідження даної теми зумовлено неоднозначністю та неповнотою правового регулювання незаконного поводження зі зброєю. Також це пов'язано з внесенням змін до КК України законом № 5064-VI від 05.07.2012 і судовою практикою, яка склалася через відповідні зміни.

Відповідно до ч. 1 ст. 263-1: «Незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація, незаконне видалення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв – караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років». Але звернімо увагу на ч. 1 ст. 263: «Носіння, зберігання, придбання, виготовлення, ремонт, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу – караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років». У двох цих статтях вказані однотипні діяння – виготовлення, ремонт вогнепальної зброї. Крім цього вказані діяння незаконного виготовлення бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв.

Предметами даних злочинів є:

- 1) вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської);
- 2) бойові припаси;
- 3) вибухові речовини;
- 4) вибухові пристрої.

Крім цього у цих статтях однакова суспільна небезпечність, об'єктивна сторона злочину може бути виконана шляхом здійснення альтернативних суспільно-небезпечних діянь, які у своїй більшості співпадають, суб'єкт злочину загальний і до того ж суб'єктивна сторона злочинів передбачена цими статтями характеризується умисною виною.

На практиці постає питання – як судам відмежовувати ці дві статті, адже більшість діянь передбачені ними є ідентичними і вони тісно пов'язані між собою, але за ці діяння передбачена різна відповідальність. Крім того виникають додаткові складнощі при кваліфікації даних злочинів, адже однотипність даних діянь, їх схожа правова природа, мета і суспільна небезпечність ускладнюють дану процедуру.

Так, наприклад, Верховний Суд розрізняє дані діяння у своїй постанові: «Крім того, твердження засудженого про те що судом безпідставно визнано його винуватим за ч. 1 ст. 263-1, ч. 1 ст. 263 КК України, оскільки не встановлено достатніх доказів для доведеності його вини, також є безпідставними, оскільки судом першої інстанції обґрунтовано встановлено, що ОСОБА_2 спочатку незаконно переробив гладкоствольну мисливську рушницю в обріз, який відповідно до

висновку судової балістичної експертизи № 3-01/626 від 08 травня 2015 року, є вогнепальною зброєю, придатною для стрільби – обрізом гладкоствольної двоствольної мисливської рушниці марки «ТОЗ-34» 12 калібру НОМЕР_2, та є предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України, який в подальшому носив та зберігав без передбаченого законом дозволу. Крім того, незаконна переробка гладкоствольної мисливської рушниці в обріз, становить склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 263-1 КК України»[2]. Тобто дана особа переробила рушницю в обріз (відповідальність за переробку передбачена ст. 263-1), а потім носила і зберігала (ст. 263). Але однотипність даних діянь і їх мета є однаковими. При переробці особа вже зберігає у себе незаконно зброю. Також у разі призначення покарання за сукупністю злочинів суд може призначити 14 років позбавлення волі, у випадку повного складання покарань, що є занадто суворим (а раніше – до внесення змін і виокремлення ст. 263-1 – лише 7 років позбавлення волі).

Крім того, питання щодо застосування самої ст. 263 іноді вважалося спірним через питання відсилки даної статті до спеціального «закону». Щодо цього ВС висловився у своїй постанові так: «Що стосується доводів, викладених у доповненнях до касаційної скарги захисника, про те, що за відсутності в Україні закону, який би регулював порядок надання дозволу на носіння зброї, у діях ОСОБА_2 відсутня подія злочину, то вони є безпідставними, оскільки норма ст. 263 КК України є субсидіарною і для розуміння незаконності поведінки зі зброєю, вимагає аналізу відповідного закону. При цьому поняття «закон», яке використав законодавець, має розширене тлумачення і включає в себе законодавство у цілому, в тому числі нормативні акти, що регулюють відповідні правовідносини, порушення яких утворює об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ст. 263 КК України» [3].

Тому, на нашу думку, більш доцільним було б не виокремлення ст. 263-1 КК України в окрему статтю, а внесення змін саме до ч. 1 ст. 263 КК України, з доповненням тих незаконних дій, а також предметів які передбачені ст. 263-1, для більш зручного і чіткого розуміння та кращого практичного використання.

Список бібліографічних посилань

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне поводження зі зброєю та вибухонебезпечними матеріалами : закон України від 05.07.2012 № 5064-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5064-17> (дата звернення: 10.03.2019).

2. Постанова Верховного Суду колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 20 верес. 2018 р. : справа № 359/8596/15-к : провадження № 51-2587км18 // Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76715776> (дата звернення: 10.03.2019).

3. Постанова Верховний Суд колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального від 31 трав. 2018 р. : справа № 127/27182/15-к : провадження № 51-3305км18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74475834> (дата звернення: 10.03.2019).

Одержано 12.03.2019

УДК 343.9

Ольга Павлівна ШАЙТУРО.

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В МЕЖАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТІВ «БЕЗПЕЧНЕ МІСТО»

Безпечне місто – це словосполучення лягло в назву багатьох програм і концепцій прийнятих (затверджених) міськими радами з метою визначення пріоритетних засад розвитку інфраструктури та технологій кожного міста, створення новаційних якісних умов життя громадян у містах де вони будуть відчувати себе у безпеці за будь-яких обставин. Сьогодні такі програми запроваджені у багатьох великих містах нашої держави (у Києві – Концепція «Kyiv

Smart City 2020» («Київ Смарт Сіті 2020») [1], у Харкові – Програма «Безпечне місто Харків» на 2016–2020 роки [2], в Запоріжжі – Цільова програма «Безпечне місто Запоріжжя» [3], у Вінниці – Програма «Безпечне місто» на 2016–2018 роки [4] і так далі). З огляду на подібність таких програм пропонуємо розглянути їх загальні положення, зокрема вони сприяють виконанню завдань органів державної влади (на територіальному рівні) і місцевого самоврядування, територіальних органів Національної поліції та інших правоохоронних органів, керівництва об'єктів розрахованих на масове перебування населення. У цьому контексті до завдань вказаних суб'єктів віднесено здійснення заходів щодо: локалізації, припинення та відвернення злочинних посягань, терористичних актів, інших суспільно небезпечних подій, включаючи надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру; здійснення антитерористичної діяльності та антикримінального захисту; забезпечення та утвердження правопорядку в місті.

Серед основних заходів програм передбачено запровадження розгалуженої системи камер відеоспостереження та програмно-технічних комплексів на важливих об'єктах, що дозволяє: 1) здійснювати системний non-stop контроль за станом правопорядку в місті в режимі online; 2) накопичувати аудіо- та відеодані в спеціально створених архівах; 3) здійснювати миттєве оповіщення про виникнення кризових і надзвичайних ситуацій, а також вчинення правопорушень відповідні органи та служби; 4) відтворювати ті чи інші події минулого у разі необхідності (наприклад скоєння злочину, яке було зафіксовано камерами відеоспостереження). Реалізація програм безпечного міста як система заходів протидії злочинності буде сприяти підвищенню рівня безпеки в місті (на вулицях і дорожніх шляхах), оптимізації дорожнього руху в місті та підвищення його безпеки (за рахунок фіксації фактів порушень норм законодавства учасниками дорожнього руху камерами відеоспостереження), та призведе до результативної протидії злочинної діяльності, насамперед загрозам кримінального та терористичного характеру.

У кожній з подібних програм закріплені очікувані результати внаслідок їх втілення, так наприклад, остаточне приведення в дію системи «Безпечне місто Харків» буде сприяти: «безпеки життєдіяльності об'єктів захисту, інфраструктури міста, його територіальної громади та мігруючого населення; забезпеченню сумісності наявних і створюваних інформаційних і технічних систем для підвищення ефективності керування у сфері безпеки життєдіяльності населення; підвищенню ефективності контролю над об'єктами з масовим скупченням людей, а також критично важливими об'єктами; підвищенню ефективності вирішення завдань органами місцевого самоврядування, територіальними органами виконавчої влади, органами поліції, а також адміністрацією об'єктів із масовим перебуванням людей, антитерористичними комісіями, оперативними штабами із захисту від загроз природного, техногенного, кримінального, терористичного та іншого характеру; підвищенню ефективності заходів щодо ліквідації наслідків природних і техногенних катастроф; зниженню рівня смертності людей у разі виникнення надзвичайних ситуацій, при пожежах, на водних об'єктах тощо» [2] (п. 8.1 Програми «Безпечне місто Харків» на 2016–2020 роки затвердженої рішенням 8-ї сесії Харківської міської ради 7-го скликання від 14 вересня 2016 р. № 364/16). До речі на сьогодні, в Харкові встановлено понад 1700 камер відеоспостереження, які мають різні технічні можливості – від найпростіших, здатних лише фіксувати події та транслювати їх в online режимі, до тих, які можуть ідентифікувати конкретну людину чи транспортний засіб (smart-камери з функцією інтелектуального спостереження) (розділ II Програми «Безпечне місто Харків»).

Більш масштабна програма реалізується в місті Києві, вона передбачає ряд додаткових заходів, серед яких необхідно виділити: «розвиток картки киянина – іменної багатофункціональної електронної пластикової картки, що є матеріальним носієм персональних даних; розумне освітлення – впровадження системи управління зовнішнім освітленням для забезпечення якісного освітлення міста; розбудову системи відео нагляду та оперативного управління нарядами поліції; впровадження системи оповіщення у разі надзвичайних ситуацій, оснащення датчиками та створення системи обробки даних (контроль стану навколишнього середовища, радіаційний контроль тощо), встановлення пунктів зв'язку для населення з аварійними службами, поліцією; впровадження smart-технології для забезпечення безпеки киян – від сучасних засобів інтелектуальної відеоаналітики для виявлення правопорушень та правопорушників до автоматизованої системи фото- відеофіксації порушень правил дорожнього руху» [1].

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ. ХАРКІВ, 2019**

Підтвердженням ефективності дії таких програм, зокрема в сфері забезпечення публічної (громадської) безпеки, є інтерв'ю Директора департаменту інформаційно-комунікаційних технологій Київської міської державної адміністрації, який одночасно являється координатором проекту «Kyiv Smart City 2020», за його словами «злочинність у столиці зменшилася на 37 %. Зокрема, знайшли на 31 % більше викрадених авто, понад 100 людей, як злочинців, так і зниклих. А також зафіксували 6 тисяч ДТП» [5].

Окремо необхідно відзначити місто Маріуполь, де в межах реалізації програми безпечного міста функціонує Єдиний аналітичний сервісний центр (Universal Analytical Service Center (UASC)) на базі Головного управління Національної поліції в Донецькій області (створений за прикладом Великобританії, Об'єднаних Арабських Еміратів та Італії), основу якого складають: 1) інтелектуальна система відеоспостереження; 2) інтелектуальні відеокамери; 3) захист інформації; 4) апаратна частина (апаратно-програмний комплекс); 5) спеціально підготовлені аналітики. Діяльність UASC має на меті підвищення безпеки громадян, модернізацію інфраструктури управління безпекою міста зокрема та регіону загалом, використання технологій для управління містом, а також передбачає співпрацю органів поліції, органів місцевого самоврядування, представників бізнес-середовища та населення.

Зокрема, роль органів місцевого самоврядування у реалізації програми «Безпечне місто» полягає у тому, що вона повністю фінансується з місцевого бюджету, саме органи місцевого самоврядування є власниками інформаційно-телекомунікаційної системи, забезпечують її монтування та обслуговування, також здійснюють контроль за виконанням програми. Так, наприклад, згідно Програми «Безпечне місто Харків» фінансування заходів останньої здійснюється за рахунок коштів бюджету міста Харкова, коштів підприємств та інших джерел, не заборонених законодавством. Обсяги фінансування Програми за рахунок коштів бюджету міста Харкова визначаються на кожний рік відповідно до кошторису після затвердження його рішенням сесії Харківської міської ради у межах бюджетних асигнувань (розділ VII). При цьому координацію та контроль за виконанням Програми здійснює Департамент житлового господарства Харківської міської ради, Департамент по взаємодії з правоохоронними органами та цивільного захисту Харківської міської ради, Департамент інфраструктури Харківської міської ради (розділ V) [2].

Наприкінці зазначимо, що запровадження подібних міжвідомчих програм на рівні міст є стратегічно обґрунтованим, оскільки вони об'єднують величезні площі та понад мільйони жителів – за таких умов стає важко забезпечувати безпеку громадян і захищати їх права, свободи та інтереси, захищаючи їх від протиправних посягань і злочинної діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Про затвердження Концепції «Київ Смарт Сіті 2020» : рішення Київ. міської ради від 21.11.2017 № 500/3507. URL: https://drive.google.com/file/d/1k07ct4Gj38rADg-1_UA4lyNx3jzGwCYT/view (дата звернення: 03.02.2019).
2. Про затвердження Програми «Безпечне місто Харків» на 2016–2020 рр. : рішення Харків. міської ради від 14.09.2016 № 364/16 // Реєстр актів Харківської міської ради : сайт. URL: <http://kharkiv.rocks/reestr/652546> (дата звернення: 03.02.2019).
3. Про затвердження міської цільової програми «Безпечне місто Запоріжжя» : рішення Запоріж. міської ради від 21.12.2016 № 30 // Запорізька міська рада : офіц. сайт. URL: <https://zp.gov.ua/uk/sessions/28/resolution/5057> (дата звернення: 03.02.2019).
4. Про затвердження Програми «Безпечне місто» на 2016–2018 роки : рішення Вінниц. міської ради від 25.12.2015 № 48 (2 сесія 7 скликання). URL: <http://www.vmr.gov.ua/Docs/CityCouncilDecisions/2015/%E2%84%9648%2025-12-2015%20%D0%9F%D1%80%D0%BE%20%D0%B7%D0%B0%D1%82%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf> (дата звернення: 23.12.2017).
5. Розумне місто – безпечне місто: що знають про нас smart-відеокамери? // Громадське : сайт. URL: <https://hromadske.ua/posts/rozumni-videokamery> (дата звернення: 03.02.2019).

Одержано 06.02.2019

УДК 343.341(477)

Костянтин Євгенович ШЕВЕЛЕВ,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, СКОЄНИХ У СКЛАДІ БАНДФОРМУВАНЬ

Навіть для досвідченого працівника Національної поліції України істотною проблемою є проведення досудового розслідування злочинів, скоєних у складі бандформувань. За відсутності визначеного мотиву та мети скоєння злочину, версії які висуваються як основні видаються безрезультатними, а розслідування заходить у «глухий кут».

При розслідуванні злочинів, пов'язаних з бандитизмом, який в умовах зростання злочинності являє собою серйозну загрозу для особистої безпеки громадян, їх майна, нормального функціонування державних, громадських і приватних підприємств, установ та організацій. Тому при розгляді справ даної категорії необхідно повно, з'ясовувати всі обставини злочину, звертати особливу увагу на те, щоб до відповідальності були притягнуті всі учасники банди, і призначати членам бандитських угруповань, особливо їх організаторам, керівникам та активним учасникам передбачені законом суворі міри покарання.

Під бандою слід розуміти стійку організовану й озброєну групу з двох або більше осіб, яка попередньо об'єдналась для вчинення одного або кількох нападів на громадян чи підприємства, установи та організації, незалежно від форм власності.

Групу слід вважати стійкою за умови, якщо вона є стабільною і згуртованою, а особи, які до неї входять, мають єдині наміри щодо вчинення злочинів.

Під організацією банди слід розуміти сукупність дій по об'єднанню осіб для вчинення нападів на громадян або на підприємства, установи, організації. Ці дії можуть полягати в розробленні планів злочинної діяльності або вчинення конкретного злочину загальних правил поведінки, розподілу ролей, у пошуку можливостей для прикриття діяльності як своїми силами, так і за допомогою сторонніх осіб, у фінансовому забезпеченні злочинної діяльності тощо.

Відповідно до ст. 257 Кримінального кодексу України – організація озброєної банди є закінченим злочином з моменту її створення, незалежно від того, чи вчинили члени банди хоча б один напад.

Окремо слід зазначити, що скоєння нападів у складі формування, яке не є бандою, не може бути кваліфіковане за відповідною статтею 257 КК України.

Так, у жовтні 2012 року, у місті «N», (Особа 1) було утворено злочинне формування з трьох осіб, яке планомірно здійснило низку злочинів, у тому числі: 8 крадіжок, 2 розбійні напади, 3 вимагання, 1 вбивство на замовлення, також, угруповання незаконно заволоділо 6 транспортними засобами.

До того ж, встановлено, що (Особа 2), який обіймаючи посаду у силових структурах України, використовуючи своє службове становище, маючи доступ до спецодягу та вогнепальної зброї, діючи з корисливих мотивів, за винагороду надав членам злочинного угруповання 3 одиниці автоматичної зброї 2000 одиниць боєприпасів та 4 комплекти спецодягу.

Під час досудового розслідування дії членів угруповання кваліфіковано, у т.ч. за ст. 257 КК України – бандитизм. Вироком суду першої інстанції, усіх обвинувачених визнано винними у скоєні злочину, передбаченого ст. 257 КК України та призначено покарання. Рішення суду залишено у силі апеляційною інстанцією.

Водночас, за скаргою захисту обвинувачених, Верховним судом України, кваліфікацію за ст. 257 КК України – скасовано. Так, під час досудового розслідування та судового розгляду було встановлено, що угруповання скоювало абсолютно різні злочини, більшість яких не була пов'язана за нападами та використанням зброї, що спростувало доводи слідства про первинну, специфічну мету створення угруповання, а саме – скоєння нападів. Участь у банді Особи 2, не була доведена, оскільки продаж зброї та спецодягу не можна розцінювати як діяння, яке передчасне диспозицією ст. 257 КК України і останній не може вважатись учасником угруповання. Вирок суду першої інстанції було скасовано, кримінальну справу направлено на новий розгляд.

На вказаному прикладі ми бачено, що кожен з учасників банди докладає відповідних зусиль, роблячи свій внесок у створення та злочинну діяльність банди, що ставить перед собою мету

досягнення певних цілей через вчинення нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих громадян; дії кожного з учасників спрямовані на досягнення спільного, єдиного й неподільного результату – шляхом вчинення нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб досягти мети діяльності банди; дії кожного з учасників банди перебувають у необхідному причинному зв'язку з фактом існування банди та зі злочинами, які ця банда вчинює.

Одержано 05.03.2019

УДК 343.988

Тетяна Анатоліївна ШЕВЧУК,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИВЧЕННЯ ЖЕРТВИ ЗЛОЧИНУ ЯК ОСНОВА ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ БАНДИТИЗМУ

Сучасний кризовий стан функціонування української держави характеризується загостренням різного роду протиріч, нестабільністю суспільно-політичної та економічної ситуації, великою кількістю кримінальних загроз, та, як наслідок – зростанням рівня організованої злочинності. У зв'язку з цим гостро постає питання про необхідність удосконалення організаційно – правових основ протидії злочинним проявам, перш за все, пов'язаним із бандитизмом, як одним із найбільш небезпечних видів злочинів, що посягають на громадську безпеку.

До першочергових завдань держави у цьому напрямку відноситься комплексне здійснення заходів протидії злочинності, що системно складаються із сукупності заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального рівнів. Поряд із цим зауважимо на беззаперечній значущості дослідження ролі заходів протидії злочинності віктимологічної спрямованості. Адже виникнення та подальший розвиток криміногенної ситуації при вчиненні бандитизму нерідко зумовлені саме віктимною поведінкою потерпілих осіб, що викликає необхідність вивчення саме їх ролі в механізмі злочинної поведінки.

Проблема жертви злочину є однією з центральних для наук, пов'язаних із розробленням питань злочинності, і, перш за все, для кримінологічної віктимології, яка досліджує її в комплексі, як окрему цілісну структуру, що складається із взаємопов'язаних внутрішніх елементів. Необхідність всестороннього вивчення жертви злочину зумовлена тим, що людина є часткою суспільства і своєю життєдіяльністю продукує безліч різнопланових зв'язків і відносин з дійсністю, які, у свою чергу, базуються на соціальному та психологічному підґрунті.

У віктимологічних дослідженнях зосереджують увагу на жертві злочину як на особливій кримінологічній категорії та важливому факторі генези конкретного злочину, а також структури злочинності загалом. Детальне вивчення злочинності, як соціального явища, неможливе без дослідження соціальних наслідків злочинності та, передусім, жертв злочину, різних рівнів їх віктимізації [1, с. 171].

Дослідження саме віктимологічного аспекту при вивченні бандитизму має велике значення для організації успішної протидії цього роду злочинним проявам. У даному випадку віктимологія покликана дати відповідь на питання: ким є постраждала особа, які фактори впливали на її формування та розвиток, яким є механізм її поведінки в тій чи іншій ситуації, чому саме ця особа стала жертвою бандитизму.

В цьому контексті доцільним видається виділення груп жертв бандитських нападів. По-перше, це власники коштовного майна, особи, які займаються підприємницькою діяльністю у різних комерційних структурах та одержують від неї високі доходи, їх близькі родичі. По-друге, це особи, що одержали в борг від кредитора на певний час гроші або товарно – матеріальні цінності для їх реалізації і не повернули в установлений термін. Якщо жертви бандитських нападів, що входять у першу групу, стають такими у зв'язку з їх професійною діяльністю й одержуваними в результаті цього високими прибутками, то потерпілі з другої групи самі своїми діями створюють умови, які сприяють вчиненню відносно них даного злочину. По-третє, це

особи, що займаються будь – яким незаконним промислом і одержують від цього доходи. До цієї ж групи можна віднести також осіб, які вчинили раніше злочинні дії щодо підозрюваних. По-четверте, це інші громадяни, які мають доступ до матеріальних цінностей, або вони їм ввірені для охорони, використання, реалізації. Специфічну групу потерпілих від бандитських нападів становлять особи, які володіють вогнепальною зброєю.

Таким чином, потенційна віктимність жертв бандитських нападів обумовлена двома обставинами: майновою заможністю і комплексом негативних звичок. За інших рівних умов по мірі зменшення прибутків знижується і рівень віктимності потенційних жертв [2, с. 62].

На підставі вивчення окремих кримінальних проваджень науковці визначають також кілька основних способів підбирання бандитами майбутніх жертв. Основним із них є надходження інформації від самих членів банди чи їх найближчого оточення про їхніх друзів, знайомих, іноді навіть родичів, а також особисте візуальне спостереження за тією чи іншою жертвою, її будинком, способом життя та визначення рівня її заможності відповідно до приблизної вартості її автомобіля, одягу, прикрас тощо. Поширеним способом щодо визначення майбутніх об'єктів для бандитського нападу є також відстеження місця роботи можливої жертви і за цією ознакою визначення розміру її ймовірних прибутків (як правило, так діють щодо підприємців сфери торгового бізнесу, ринку нерухомості, інших прибуткових бізнесових галузей) [3, с. 14].

Віктимологічна профілактика бандитизму повинна ґрунтуватися по-перше, на виявленні найбільш віктимного контингенту осіб (групи яких зазначені вище) та, по-друге, на нейтралізації негативного впливу на цих осіб з метою мінімізації рівня віктимності або її усунення. Віктимологічна складова діяльності правоохоронних органів щодо протидії бандитизму, на нашу думку, є важливим і необхідним доповненням до заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного і індивідуального характеру. Адже саме комплексне їх застосування сприятиме значному підвищенню ефективності запобіжної діяльності.

Отже, всебічні фундаментальні кримінологічні дослідження такого феномену, як жертва бандитизму, мають беззаперечну значущість адже саме в її характеристиках та ознаках криється основа для оптимізації шляхів віктимологічної профілактики.

Список бібліографічних посилань

1. Джужа А. О. Використання результатів віктимологічних досліджень у запобіганні злочинам. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 172–181.
2. Бедриківський В. В., Литвинов О. М. Бандитизм: соціально-правовий і кримінологічний аналіз : монографія. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2009. 162 с.
3. Іваненко І. В. Бандитизм: кримінологічне та кримінально-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2003. 19 с.

Одержано 04.03.2019

УДК 343.34

Дмитро Сергійович ШИЯН,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права
юридичного факультету Інституту управління та права
Запорізького національного технічного університету;

Ольга Юріївна ШИЯН,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права
юридичного факультету Інституту управління та права
Запорізького національного технічного університету

ПРОБЛЕМА СУБ'ЄКТА ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНИХ ЗАКОНОДАВСТВОМ ВИМОГ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ

Злочин, передбачений ст.270 КК України, полягає у порушенні встановлених законодавством вимог пожежної безпеки; у ч. 1 цієї статті – якщо воно спричинило виникнення пожежі, якою заподіяно шкоду здоров'ю людей або майнову шкоду у великому розмірі; у ч. 2 –

якщо воно спричинило загибель людей, майнову шкоду в особливо великому розмірі або інші тяжкі наслідки.

Згідно з ч. ч. 1, 2 ст. 18 КК України суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність. Спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа.

В. П. Тихий вважає, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 270 КК України, може бути будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку [1, с. 319; 2, с. 488]. Посилаючись при цьому на п. 9 Постанови Пленуму Верховного Суду «Про судову практику в справах про знищення та пошкодження державного і колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки» від 2 липня 1976 р. № 4 у редакції постанови від 3 березня 2000 р. № 3 [3, с. 519; 4, с. 946].

Однак згідно з абз. 2 п. 9 цієї постанови суб'єктом злочину, передбаченого ст. 220-1 КК (1960 р. – втратив чинність; ст. 270 чинного КК України – вставка наша), можуть бути як посадові (службові у чинному КК України – вставка наша) особи, так і громадяни, винні в порушенні встановлених законодавством вимог пожежної безпеки. Коло осіб, на яких покладається її забезпечення, окреслено в Законі України від 17 грудня 1993 р. «Про пожежну безпеку» (втратив чинність, яку скасував Кодекс цивільного захисту України – вставка наша) та в Правилах пожежної безпеки в Україні, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 22 червня 1995 р. № 400 (втратили чинність – вставка наша) [5].

Згідно з ч. 2, 3, 5, 6 ст. 55 Кодексу цивільного захисту України діяльність із забезпечення пожежної безпеки є складовою виробничої та іншої діяльності посадових осіб і працівників підприємств, установ та організацій. Зазначена вимога відображається у трудових договорах (контрактах), статутах та положеннях. Забезпечення пожежної безпеки суб'єкта господарювання покладається на власників та керівників таких суб'єктів господарювання. Обов'язок із забезпечення пожежної безпеки під час проектування та забудови населених пунктів, будівництва будівель і споруд покладається на органи архітектури, замовників, забудовників, проектні та будівельні організації. Обов'язок із забезпечення пожежної безпеки в жилих приміщеннях державного, комунального, громадського житлового фонду, фонду житлово-будівельних кооперативів покладається на квартиронаймачів і власників квартир, а в жилих приміщеннях приватного житлового фонду та інших спорудах, приватних житлових будинках садибного типу, дачних і садових будинках з господарськими спорудами та будівлями – на їх власників або наймачів, якщо це обумовлено договором найму [6].

В. І. Антипов також зазначає, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 270 КК України, можуть бути як службові, так і приватні особи [7, с. 554].

З урахуванням чинного законодавства України положення абз. 2 п. 9 цієї постанови визначають, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 270 КК України, можуть бути як службові особи, так і громадяни, винні в порушенні встановлених законодавством вимог пожежної безпеки. Коло осіб, на яких покладається її забезпечення, окреслено в Кодексі цивільного захисту України.

Роз'яснення абз. 2 п. 9 цієї постанови необхідно тлумачити у взаємозв'язку, враховуючи як перше, так і друге речення. А друге речення саме і вказує, що суб'єктом цього злочину є особи, на яких покладається забезпечення пожежної безпеки. Тобто відповідно до цього суб'єктом злочину, передбаченого ст. 270 КК України, можуть бути як службові, так і неслужбові особи, на яких покладається забезпечення пожежної безпеки. Коло таких осіб окреслено в Кодексі цивільного захисту України.

В. О. Навроцький, на відміну від В. П. Тихого, В. І. Антипова та інших вчених, на нашу думку, справедливо вважає, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 270 КК України, є особа, на яку покладено обов'язки з дотримання відповідних правил [8, с. 837].

М. К. Гнетнев, А. О. Данилевський також слушно вказують, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 270 КК України, є осудна фізична особа, яка досягла 16 років і на яку покладено обов'язки з дотримання відповідних правил. Такі обов'язки можуть виникати відповідно до закону чи іншого нормативного акту, службового становища, професійної діяльності тощо [9, с. 68].

Переконані, що суб'єктом будь-якого порушення встановлених законодавством вимог повинна бути не будь-яка особа, а лише та, на яку покладено обов'язки з їхнього забезпечення (дотримання).

Отже, погоджуючись з В. О. Навроцьким, М. К. Гнетневим, А. О. Данилевським та іншими вченими, а також враховуючи положення абз. 2 п. 9 Постанови Пленуму Верховного Суду «Про судову практику в справах про знищення та пошкодження державного і колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки» від 2 липня 1976 р. № 4 у редакції постанови від 3 березня 2000 р. № 3, вважаємо, що суб'єкт злочину, передбаченого ст. 270 КК України, – спеціальний, ним є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку, на яку покладено обов'язки із забезпечення пожежної безпеки. Тому в процесуальних документах кримінального провадження (кримінальної справи) повинна міститися вказівка на те, на підставі чого, та які на особу покладено обов'язки із забезпечення пожежної безпеки.

Під встановленими законодавством вимогами пожежної безпеки (за змістом ст. 270 КК України) слід розуміти положення, що встановлюють норми та правила щодо запобігання виникненню пожеж. Вимоги пожежної безпеки включаються до стандартів, паспортів, норм, правил, положень, інструкцій. Поняттям законодавства охоплюються як закони, так і інші нормативно-правові акти.

Стаття 270 КК України є бланкетною, а тому у матеріалах кримінального провадження обов'язково повинні бути вказані конкретні статті, пункти, підпункти або параграфи та положення конкретних нормативно-правових актів, що встановлюють вимоги пожежної безпеки, і які порушено винною особою.

Таким чином, вважаємо, що суб'єкт злочину, передбаченого ст. 270 КК України, – спеціальний; ним є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку, на яку покладено обов'язки із забезпечення пожежної безпеки. Коло осіб, на яких покладається забезпечення пожежної безпеки, встановлюються законодавством, зокрема, окреслено в Кодексі цивільного захисту України. У матеріалах кримінального провадження (кримінальної справи) повинна міститися вказівка на те, на підставі яких нормативно-правових актів (та документів), та які саме на особу покладено обов'язки із забезпечення пожежної безпеки, а також які її вимоги порушено винною особою.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2015. 680 с.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 ч. / під заг. ред. М. О. Потебенька, В. Г. Гончаренка. Київ : Форум, 2001. Ч. 2: Особлива частина. 942 с.
3. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2: Особлива частина. 1040 с.
4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2008. 1428 с.
5. Про судову практику в справах про знищення та пошкодження державного чи колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки : постанова Пленуму Верховного Суду від 02.07.1976 № 4 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-76> (дата звернення: 28.02.2018).
6. Кодекс цивільного захисту України : закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34–35. Ст. 458.
7. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. 4-те вид., перероб. та допов. Київ : А. С. К., 2005. 848 с.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., перероб. та допов. Київ : Юрид. думка, 2012. 1316 с.
9. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ : Елтон–2, 2012. 704 с.

Одержано 13.03.2019

УДК 343.9:34.028

Сабріє Сейтжелієвна ШРАМКО,

кандидат юридичних наук, в. о. вченого секретаря

Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса

Національної академії правових наук України (м. Харків)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ГРОМАДЯН В ОХОРОНІ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ

У регіональній програмі забезпечення публічної безпеки і порядку та протидії злочинності на території Харківської області на 2018–2019 роки серед проблем, котрі викликають занепокоєння, зазначена тенденція до зменшення чисельності громадських формувань, що діють на території області [1]. Так само вказується, що станом на початок 2018 р. у місті та області діє лише 34 (торік 59) громадських формувань із забезпечення публічної безпеки та порядку в складі 695 (торік 1026) осіб. Зокрема за останній рік припинено діяльність 40 формувань, що пов'язано з недостатньою увагою органів місцевого самоврядування до виконання вимог Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» в частині підтримки діяльності громадських формувань та виділення коштів на заохочення членів таких формувань [1].

Отже, необхідною умовою успішності діяльності щодо забезпечення публічного порядку є налагоджена співпраця між органами влади, місцевого самоврядування, правоохоронними органами та громадськістю. Наразі ініціатива щодо об'єднання з метою сприяння у запобіганні та припиненні злочинів, яка виходить від самих небайдужих громадян, характеризується певною стихійністю як реакція на тривалі або резонансні злочинні випадки. Яскравим прикладом є створення під час Революції гідності загонів громадської самооборони у місцях для охорони публічного порядку на території своїх мікрорайонів і дворів. Не зупиняючись на поясненні виникнення такої активності сплеском громадянської свідомості, зазначимо лише про елементарне прагнення людей убезпечити себе, своїх близьких та власність від загрози злочинних посягань. Органи влади та добровольці з неабияким ентузіазмом співпрацювали у напрямку забезпечення правопорядку та недопущення провокацій чи інших протизаконних дій, але тільки до моменту спаду загострення ситуації. Наведене демонструє, що спільна діяльність правоохоронних та інших органів державної влади на місцях з громадськістю дає позитивні результати та формує у свідомості громадян необхідність залучатися до боротьби зі злочинністю.

Аналітиками Національного інституту стратегічних досліджень правильно відмічається, що у 2014 р. відбулися суттєві зміни в напрямках діяльності багатьох органів громадянського суспільства (за термінологією аналітиків), що позначилося на загальній структурі, чисельності, формах і методах їх діяльності. Почали активно формуватися та ставати дедалі більш значущими громадські ініціативи та мобілізаційні стратегії в безпековій сфері, зумовлені ними нові механізми взаємодії між державними органами та неурядовими структурами. Загалом найбільш помітними формами громадської самоорганізації безпекового спрямування стали добровольчий та волонтерський рухи [2, с. 10].

У той же час, поряд із офіційно діючими громадськими формуваннями почали створюватися загони самооборони різного ідейного спрямування – від націоналістичних до лівих. Різнилися вони також своєю метою: одні створювалися для захисту протестувальників від силового розгону, а інші – здійснювали захист органів державної влади та самоврядування на місцях від можливих перешкод їх роботі з боку опозиції. Але їх об'єднуючою метою було те, що ці формування охороняли та захищали ті чи інші інтереси й у разі необхідності їх члени були готові застосувати силу до тих, хто їм протистоятиме. Тобто склалася ситуація, коли громадяни, не маючи жодних юридичних підстав, виходили забезпечувати правопорядок зі зброєю в руках, що є прямим порушенням Конституції України та небезпечним для всього населення.

Щодо останньої, то на початку 2018 р. в Україні розгорілися дискусії після публічної ходи та надання присяги у центрі Києва біля 600 членів патріотичного руху «Національні дружини», що безпосередньо пов'язані з полком «Азов» та політичною партією «Національний корпус». Вони презентувалися, як організація, метою якої є зменшення рівня злочинності, порядку на вулицях українських міст, а також спортивне й ідеологічне виховання молоді, а в разі ескалації

українсько-російського конфлікту – формування озброєної самооборони і партизанських загонів [3]. До особового складу організації, що налічує понад тисячі осіб у 18 регіонах України, входять колишні учасники бойових дій на Сході країни, патріотична молодь та небайдужі громадяни. Члени руху забезпечені уніформою, засобами спецзахисту, добре фізично підготовлені. Що цікаво, ця недержавна воєнізована структура легалізована як громадська організація, але, як відомо, брати участь в охороні громадського порядку можуть лише об'єднання, зареєстровані як громадські формування правоохоронної спрямованості або ті, що перебувають у складі МВС. Отже, є підстави вважати, що «Національні дружини» є незаконним формуванням та не може здійснювати запобіжну чи охоронну діяльність.

Дослідження зарубіжної практики участі громадськості у запобіганні злочинності показало, що така діяльність переважно регламентується у програмних документах запобіжної спрямованості, проектах із убезпечення міста від злочинності. Тобто окремого законодавчого акту, що регламентував би правоохоронний напрям діяльності громадян та їх об'єднань не має. Наприклад, патрулювання у провідних країнах світу здійснюється спільно із співробітником поліції, при цьому добровольцям відводиться пасивна роль. Якщо загони складаються виключно із добровольців, то все одно маршрут їх патрулювання визначається або узгоджується із відповідним департаментом поліції, крім того такі особи не мають ніяких додаткових повноважень.

На останнє зазначимо, що держава, а разом з нею і суспільство мають виважено ставитися до ініціатив активної частини населення у розглядуваній нами сфері, не перекладати на громадян охоронні чи каральні функції, а залучати як допоміжний елемент безпекової системи.

Список бібліографічних посилань

1. Регіональна Програма забезпечення публічної безпеки і порядку та протидії злочинності на території Харківської області на 2018–2019 роки : затв. рішенням Харків. обласної ради від 01.03.2018 № 656-VII // Харківська обласна рада. База нормативних документів. URL: <http://www.ts.lica.com.ua/?type=1&base=77&menu=375280&id=13151> (дата звернення: 23.03.2019).
2. Розвиток громадянського суспільства в Україні : аналіт. доп. / В. М. Яблонський, П. Ф. Вознюк, Д. М. Горелов та ін. ; за ред. О. А. Корнієвського, М. М. Розумного. Київ : НІСД, 2015. 60 с.
3. Солонина Є. «Національні дружини» – самооборона від криміналу, неонацизм чи «модерний націоналізм»? // Радіо Свобода : сайт. 31.01.2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29010276.html> (дата звернення: 15.03.2019).

Одержано 05.04.2019

УДК 343.34+343.85

Ксенія Володимирівна ЮРТАЄВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Михайло Володимирович ЗАВАЛЬНИЙ,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,

доцент кафедри адміністративного права і процесу факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ В КОНТЕКСТІ ПРИВАТИЗАЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСУ В ДЕРЖАВІ

В останні роки у зв'язку з загостренням ідеологічних і політичних протистоянь, крайньої радикалізації суспільства та розв'язання відкритого збройного конфлікту в східних регіонах нашої держави питання протидії злочинам у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку набуває першочергово значення. Так, наприклад, порівняно з доконфліктним періодом збільшення кількості злочинів проти громадської безпеки є колосальним: у 2013 р. було виявлено 7 терористичних актів та злочинів, пов'язаних з тероризмом (ст. 358 – 358-5 КК), в 2018 – 1181; у 2013 р. не було зафіксовано жодного факту створення не передбачених законом

воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК), у 2018 було виявлено 396 таких кримінальних правопорушень [1]. Слід зазначити, що під час аналізу кримінальної статистики за вказаний період слід також враховувати зменшення облікової території, а саме відсутність даних щодо частини Луганської та Донецької областей і АР Крим, а також латентність зазначених злочинів. Відповідно, в таких критичних умовах існування української державності особливо актуальним стає питання зміцнення контролю за сферою громадської безпеки і громадського порядку та вдосконалення заходів протидії злочинності у вказаній сфері.

У той же час на міжнародному та національному рівні спостерігається тенденція демонополізації сфери суспільної безпеки та передача значної кількості повноважень у вказаній сфері приватним установам. Так, у вітчизняному інформаційному просторі все частіше використовуються терміни «аутсорсинг», «приватизація», «денаціоналізація» щодо характеристики способів забезпечення публічної безпеки і порядку, а також у військовій сфері. Приватні охоронні компанії поступово збільшують свій вплив на безпеку, права і свободи громадян, демократичний устрій в Україні.

На наше переконання, в умовах збройних та гібридних загроз для національної безпеки держава не має права втратити монополію на застосування примусу в країні. Події останніх років свідчать про те, що певні групи, прикриваючись ідеями залучення громадськості до вирішення гострих соціальних, політичних та безпекових питань, здійснюють антигромадську й антидержавну діяльність. Зокрема, мова йде про деякі громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону, та громадські організації «правоохоронного спрямування». Експлуатуючи існуючі як внутрішні, так і зовнішні загрози, була створена велика кількість громадських об'єднань, діяльність яких фактично спрямована на реалізацію антиконституційних цілей. Подібна тенденція спостерігається в багатьох країнах, що розвиваються, й країнах третього світу. Приватні охоронні структури й громадські формування використовуються не лише як альтернатива державним структурам, а нерідко привласнюють всупереч законодавству поліцейські функції. В той же час слід відмежовувати поняття приватні військові і охоронні компанії (в традиційному розумінні) від інших парамілітарних утворень (зокрема, добровольчих батальйонів). Основною метою створення приватних військових і охоронних компаній є отримання прибутку, а участь в добровольчих батальйонах, принаймні офіційно, не передбачає отримання грошової винагороди. А зафіксовані факти незаконного збагачення з боку окремих членів добробатів, по суті, є мародерством, рейдерством, розбоєм тощо.

Зазначені тенденції підміни понять та зміщення інтересів зміцнення української держави в бік задоволення приватновласницьких інтересів окремих осіб та корпорацій становлять небезпеку самій концепції громадської безпеки та громадського порядку. Так, зокрема, подібна ситуація простежується щодо зміни сучасної концепції найманства, яка відповідно до останніх міжнародних документів (зокрема, Документ Монтре про відповідні міжнародно-правові обов'язки й передові практичні методи держав, що стосуються функціонування приватних військових компаній у період збройного конфлікту 2008 р. [2] та Міжнародний кодекс поведінки приватних поставщиків охоронних послуг 2013 р. [3]) фактично переводить найманство із категорії тяжких злочинів у цілком легальну суспільно прийнятну діяльність. У той же час застосування «приватних армій» ставить під загрозу не лише суспільний порядок в окремих країнах, а й нормальні відносини між державами і міжнародний правопорядок в цілому. У той же час слід відзначити зростаючу підтримку використання приватних військових і охоронних компаній на міжнародній арені.

В Україні також існують приклади практичних послідовників ідей легалізації приватних військових компаній. Так, наприклад, серед підписантів Міжнародного Кодексу поведінки приватних поставщиків послуг з охорони та безпеки (ICoC) та членів Асоціації (ICoCA) фігурує ТОВ «Українська приватна військова компанія», яка надає послуги з управління ризиками, з організації охорони та безпеки, інформаційно-аналітичного забезпечення, з організації та проведення спеціальних операцій, гуманітарного розмінування, навчання, тощо державним та приватним замовникам у будь-якій точці світу [4]. Зауважимо, що для прикриття дійної мети своєї діяльності подібні компанії найчастіше афішують лише надання консалтингових послуг або здійснення спеціальної військової підготовки.

Підсумовуючи, зазначимо, що в умовах підвищених терористичних та військових загроз надлишковий аутсорсинг повноважень держави у сфері застосуванню примусу приховує значні

ризика для національної безпеки. Зазначені ризики стосуються маскуванню активності злочинних угруповань під легальну діяльність, підвищення неконтрольованого обігу зброї та суттєвих порушень прав і свобод громадян. Вважаємо, що викладені застереження мають бути враховані під час формування системи протидії злочинам у сфері громадської безпеки і порядку.

Список бібліографічних посилань

1. Статистична інформація // Генеральна прокуратура України : офіц. сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113653&libid=100820&c=edit&c=fo (дата звернення: 26.02.2019).
2. Письмо Постоянного представителя Швейцарии при Организации Объединенных Наций от 02.10.2008 года на имя Генерального секретаря. (UN doc. A/63/467, 6 October 2008).
3. The International Code of Conduct for Private Security Service Providers. Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights. Academy briefing, 2013, #4. 65 p.
4. International Code of Conduct Association. URL: <https://www.icoca.ch/en/membership> (дата звернення: 01.03.2019).

Одержано 28.02.2019

УДК 343.9:343.541

Римма Артурівна ЮРЧЕНКО,

аспірант Донецького юридичного інституту МВС України,
фахівець відділу комунікації та міжнародних зв'язків
Донецького юридичного інституту МВС України (м. Кривий Ріг)

ПАТОПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РИС СУБ'ЄКТА СТАТЕВИХ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Зґвалтування є одним із найбільш розповсюджених і тяжких насильницьких злочинів. При цьому залишається нез'ясованою значна частина питань стосовно окремих аспектів кримінологічної характеристики цього злочину. Одним з них є особливості формування мотивів злочинця та пов'язані з цим психічні аномалії. Враховуючи це, завдання нашої роботи полягає в з'ясуванні соціально-психологічних особливостей особистості гвалтівника, тобто сукупність типових психологічних властивостей індивіда.

Заслужують уваги ті дослідження, де відзначається висока питома вага поширеності психічних аномалій у злочинців, які вчиняють зґвалтування. До таких психічних аномалій, які призводять до особистісних змін, тобто до поведінкових відхилень, варто віднести психопатію та деякі форми реактивних станів тощо. У цьому контексті видаються цікавими особливості гвалтівника, які знаходять свій вияв зміни у психіці і статевій сфері.

Зазначимо, що особливе криміногенне значення психічних аномалій полягає в тому, що вони спричиняють зниження контролю за своїми діями, знижують рівень критичного осмислення мотивів і наслідків вчинків, послаблюють вольову складову людини, призначену протистояти антисоціальним усвідомлюваним бажанням і прагненням [2, с. 91]. Таким чином, вивчаючи особливості особистості гвалтівника, в нашому дослідженні ми звернемо увагу на осіб з вираженими характерологічними або патопсихологічними особливостями.

А. С. Лукаш відзначає, що в основі зґвалтування є саме сексуальний інстинкт (незалежно від того, чи він викривлений патологіями особистості, чи психіки), отже, і сексуальний мотив. Він існує незважаючи на мету, і на те, чим керувався злочинець, які психічні/психологічні розлади він мав. Ступінь усвідомлення мотиву значення не має, оскільки його наявність обумовлена фізіологічним аспектом вчинення зґвалтування [6, с. 140].

Щоб розібратися в механізмі вчинення злочину, визначити чи дійсно було скоєно зґвалтування або інше сексуальне посягання, ми розглядаємо відмінні риси суб'єкта статевих насильницьких злочинів з позиції хромосома-насильства (гена-агресивності) нетрадиційної теорії Ч. Ломброзо і Е. Хуттона.

Відомо, що генетичну стать людей визначає наявність статевих хромосом. У жінок це «XX»-хромосоми, у чоловіків – «XY»-хромосоми. Якщо уважно подивитися на набір цих хромосом у

жінок, то чітко видно, що одна «X»-хромосома є дзеркальним відображенням другої «X»-хромосоми, тобто вони фактично однакові.

Злочинна хромосома-насильства, що стала «Y»-хромосомою, мимоволі є стимулятором і каталізатором зростання і посилення тестостерону у людини, а саме – у чоловіків. Щодо сфери біологічних чинників, то з позиції нетрадиційної теорії, згідно з якою однією з причин агресії, виникнення умислу на вчинення зґвалтування може бути підвищений рівень тестостерону в крові чоловіка, наявність психічних відхилень. При вирішенні питання співвідношення соціального й біологічного в особистості злочинця, на думку Ч. Ломброзо і Е. Хуттона, що сам факт учинення зґвалтування зумовлено соціальними, зокрема, соціокультурними чинниками [3, с. 21–27].

Виникає необхідність формулювання поняття, яке акумулювало б у собі всі детермінанти. На наш погляд, ним має бути поняття «конкретна життєва ситуація вчинення зґвалтування». Ми назвемо цей елемент у людини «провідником насильства або агресивності». Важливо пам'ятати, що сама «Y»-хромосома не є «провідником насильства», але вона підсилює зростання цього елемента в організмі людини [3, с. 78–83].

Цей механізм агресивності, закладений на генетичному і гормональному рівні людини. Є безліч фактів, що небезпечні і агресивні дії відносно інших обумовлені біологічно. Агресія відноситься, по-перше, до вроджених спонукань, по-друге, – до потреб, які активуються зовнішніми причинами.

Згідно з найбільш прийнятим визначенням, агресія – це форма поведінки, націлена на образу чи заподіяння шкоди іншій живій істоті, яка не бажає подібного звернення [2, с. 29]. Люди значно відрізняються один від одного за схильністю до агресії. Відмінності агресивності як онтогенетично стійкої індивідуальної характеристики детерміновані не тільки зовнішніми і внутрішніми умовами розвитку, а й деякими спадковими біологічними задатками. Який співвідносний внесок генотипу і середовища у варіативність агресивності у людей, які саме гени і закодовані ними білки впливають на міжіндивідуальні відмінності в схильності до агресії, які психологічні механізми можуть опосередковано здійснювати такий вплив – ці та деякі інші питання, що стосуються джерел агресивності і її місця в структурі індивідуальності, є предметом психогенетических досліджень.

Розглядаючи сукупність взаємодіючих та взаємообумовлюючих криміногенних чинників біологічного та психологічного порядку, особливості їх ролі в механізмі вчинення зґвалтування, можна виявити певні закономірності. Так, роль біологічних чинників полягає: по-перше, у формуванні під їх впливом порушення термінів і темпів становлення сексуальності, статевої поведінки, що детермінує виникнення різного роду психосексуальних розладів (статевих перверсій та статевих девіацій); по-друге, у дії такого біологічного фактору, як психічні відхилення, які суттєво впливають на сексуальні спілкування, зносини і поведінку, статевої поведінки, та, відповідно, є підґрунтям виникнення різного роду психосексуальних розладів. У деяких випадках психічні відхилення безпосередньо впливають на мотиви поведінки особи. Біологічні чинники набувають криміногенного значення при несприятливому впливі середовища і певною мірою визначають схильність до злочинної поведінки.

Значну роль у детермінації зґвалтування відіграють вади батьківського виховання та дитинства. Довгий час головна причина агресії і в цілому слабого контролю над емоціями ховалася в неправильному вихованні. Але на початку 2000-х, коли дослідження ДНК стали звичайною справою, з'ясувалося, що не все так просто.

Отже, до теперішнього часу ніхто не почув переконливих доказів зміни рівня агресивності при аномаліях статевих хромосом. Проблема агресивної поведінки, яку можна розглядати як нездатність контролювати свої антисоціальні пориви, типова для суб'єктів насильницьких статевих злочинів. На нашу думку, підвищена агресивність у осіб з різними хромосомними аномаліями є в багатьох випадках частиною загального дезадаптаційного синдрому, в формуванні якого істотний внесок вносять власне психологічні чинники. Деякі дефекти спадкового апарату, можливо, пов'язані з агресивністю менш опосередковано, і природа такого зв'язку буде розкрита за умови повнішого розуміння принципів функціонування генома.

Психогенетичні дані переконливо свідчать про те, що генетичні особливості вносять істотний внесок в індивідуальні відмінності в агресивності. При цьому не можна не погодитися з думкою, висловленою, зокрема, Х.Г. Бруннером, про те, що концепція одного «гена агресивності» нереалістична [2, с. 143]. Як показують проведені дослідження, на «схильність» до агресії можуть

впливати багато генів і складні взаємодії між ними. Цей вплив, очевидно, опосередковано головним чином особливостями емоційної реактивності і здатністю контролювати свої імпульси.

Проте, з огляду на те, що генетичні відмінності вносять істотний внесок у формування схильності до агресивної поведінки, з часом, коли індивідуальна генетична діагностика стане доступною, генетичні дані можна буде використовувати для оцінки індивідуальної реактивності, впливаючи на агресивну поведінку, тобто – і для прогнозу та профілактики сексуальної агресії.

Отже, психологічний зміст зґвалтування слід розуміти як будь-які розлади психічної діяльності, які не досягли психопатичного рівня і не виключають осудності, але потягли за собою особистісні зміни, які можуть привести до девіантної поведінки [7, с. 9]. Природним наслідком таких умов психологічного становлення особистості є практична реалізація отриманих установок у виді вчинення зґвалтувань й інших злочинів на сексуальному ґрунті.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що на нашу думку, недостатня ефективність запобігання зґвалтуванню обумовлена в тому числі відсутністю чітко діючої системи максимально раннього виявлення осіб, схильних до вчинення сексуального насильства. Вивчення кримінологічного аспекту особистості злочинця становить особливий інтерес, оскільки може дозволити в майбутньому більш ефективно протидіяти вчиненню зґвалтувань та виявляти осіб, що їх вчинили.

Список бібліографічних посилань

1. Антонян Ю. М. Криминальная сексология. М. : Спарк, 1999. 484 с.
2. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль: секреты причин насилия, мотивов убийств, гнева, враждебности, ненависти, разрушения, предрасположенности личности к насилию. СПб. ; М. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. 510 с.
3. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях. М. : СТЕЛС, 1995. 150 с.
4. Заросинський Ю. Л., Лановенко І. І. Відхилення статевої поведінки неповнолітніх як кримінологічна проблема. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 1997. № 1. С. 229–238.
5. Джужа О. М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством. Київ : Атіка, 2009. 240 с.
6. Лукаш А. С. Питання віктимологічного попередження зґвалтувань. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2006. Вип. 12. С. 232–243.
7. Brunner H. G. MAOA deficiency and abnormal behaviour: Perspectives on an association // Ciba Found. Symp. 1996. Vol. 194. P. 155–164. Discussion: p. 164–167.

Одержано 12.03.2019

УДК 343.93

Тетяна Іванівна ЯМКОВА,

студентка 3 курсу юридичного факультету
Львівського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ірина Ростиславівна СЕРКЕВИЧ,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету
Львівського державного університету внутрішніх справ

ТЕРОРИЗМ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній час одним із основних завдань для світової спільноти є боротьба із тероризмом. Україна також активно бореться з даним явищем, оскільки входить до першої двадцятки країн за рівнем терористичного впливу.

Правою основою у боротьбі з тероризмом є Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Закони України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року, «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14 жовтня 2014 року та інші законодавчі акти.

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ. ХАРКІВ, 2019**

Тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [1].

Злочини терористичного характеру входять до розділу IX Кримінального кодексу України та є одними із найнебезпечніших злочинів проти громадської безпеки. Кримінальна відповідальність настає за вчинення терористичного акта, втягнення у вчинення терористичного акта, публічні заклики до вчинення терористичного акта, створення терористичної групи чи терористичної організації, сприяння вчиненню терористичного акта, фінансування тероризму.

Ознаками сучасного тероризму є такі:

- злочинний спосіб досягнення мети (насильство);
- подвійний характер об'єкта насильства (безпосередній об'єкт терористичного впливу і кінцевий, стратегічний об'єкт);
- створення обстановки страху та психологічної напруги через залякування;
- публічність і гласність виконуваних дій;
- висока соціальна небезпека, зумовлена втягуванням у сферу терористичного акту випадкових осіб [2, с. 510].

До анексії Росією півострова Крим і початку війни на Донбасі Україна вкрай рідко стикалася з тероризмом. За всі роки незалежності країни сталося менш десятка таких випадків. Найгучнішими з них стали три вибухи в маршрутних таксі у Вінниці, які відбулися в 2002–2003 роках і забрали життя двох людей.

Ситуація кардинально змінилася 2014 року – в Глобальному рейтингу тероризму, який щорічно публікує Інститут економіки і світу Сіднейського університету, Україна посіла 12-те місце, піднявшись відразу на 43 позиції. 2014-го в Україні було зафіксовано 405 терористичних актів, в результаті яких загинуло 665 осіб, ще 515 були поранені.

«З 2000 до 2013 року від тероризму в Україні зафіксовано всього три смерті... У 2014 – 665 смертей. Більшою мірою смерті трапилися через обстріли, що здійснювалися “Донецькою Народною Республікою”, в тому числі через запуск ракети земля-повітря по літаку Malaysia Airlines», – йдеться в дослідженні Інституту економіки і світу Сіднейського університету [3].

Тероризм в Україні має свої особливості, зокрема, такі:

- 1) злочини вчиняються переважно в ДНР, ЛНР та окупованому Криму;
- 2) символічність, що полягає у здійсненні тероризму у дати державних свят;
- 3) у більшості випадків простежується російський слід.

Ще одним яскравим прикладом є те, що недавно за матеріалами Служби безпеки України за підготовку теракту та державну зраду засуджено мешканку Хмельницького. Оперативники спецслужби встановили, що у 2017 році жінка була завербована представниками спецслужб РФ для виконання диверсійного завдання на території регіону. Крім того співробітники СБУ задокументували, що в інтересах ворога жінка займалася збором інформації про стратегічно важливі інфраструктурні об'єкти регіону та відомостей про персональні дані військовослужбовців ЗСУ, які перебували в районі проведення тоді АТО, а зараз ООС. У квітні 2017 року у результаті спецоперації оперативники УСБУ в Хмельницькій області затримали зловмисницю на одеському автовокзалі після одержання від кураторів пакунку та вилучили з нього вибуховий пристрій в еквіваленті шістсот грамів тротилу. У межах відкритого кримінального провадження слідчі Служби Безпеки України встановили, що з січня 2017 року жінка також адмініструвала групу в одній із заборонених російських соціальних мереж. У підконтрольній Інтернет-спільноті вона поширювала антиукраїнські матеріали, що містили заклики до повалення конституційного ладу та зміни державного кордону. Зловмисниця також займалася популяризацією терористичних організацій «Д/ЛНР» та виправдовувала агресію Росії щодо нашої країни. Хмельницький міськрайонний суд визнав жінку винною у скоєнні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 110, ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 263, ч. 1 ст. 111, ч. 1 ст. 14, ч. 2 ст. 258, ч. 2 ст. 201 Кримінального кодексу України та призначив покарання у вигляді шести років позбавлення волі [4].

Але не варто також забувати про «мусульманську» загрозу, яка характерна переважно для країн Європи та США. Україна не може бути осторонь проблем сучасних міждержавних відносин. Тероризм – одна з них, отже, своєрідним каталізатором розвитку цієї проблеми в Україні може

статі її відкрита зовнішньополітична діяльність. Зближення позицій Києва зі США і країнами НАТО в глобальних питаннях сучасності, перегляд відносин з деякими арабськими країнами, на чолі яких стоять радикальні лідери (Іран, Ірак, Лівія), поглиблення відносин з Ізраїлем – все це може спричинити негативне і навіть вороже ставлення до України певних кіл мусульманського світу, наслідками чого можуть стати терористичні операції проти українських об'єктів [5, с. 162].

Думається, що для запобігання вчиненню терористичних злочинів держава повинна посилити контроль за усіма неформальними організаціями, встановити жорсткішу відповідальність за скоєння злочинів такого роду, а найголовніше проводити постійні інструктажі з населенням, особливо тим, яке проживає на території збройних конфліктів.

Список бібліографічних посилань

1. Про боротьбу з тероризмом : закон України від 20.03.2003 № 638-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення: 10.03.2019).
2. Канцір В. С. Прояви сучасного тероризму: мінливі, багатогранні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2016. № 850. С. 507–512.
3. Боротьба з тероризмом: чий досвід може перейняти Україна. URL: <https://ukr.segodayna.ua/ukraine/borba-s-terrorizmom-chey-opyt-mozhet-perenyat-ukraina-747604.html> (дата звернення: 10.03.2019).
4. За державну зраду та підготовку теракту засуджено завербовану спецслужбами РФ хмельничанку // Служба безпеки України : офіц. сайт. URL: <https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/310/view/5633#.qLZSlrku.dpbs> (дата звернення: 10.03.2019).
5. Ковальчишин Н. І. Тероризм: теоретичний та праксеологічний аспекти проблеми. *Вісник Національного університету оборони України.* 2012. Вип. 4. С. 158–163.

Одержано 14.03.2019

УДК 343.34

Андрій Миколайович ЯЩЕНКО,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРИМУСОВІ ЗАХОДИ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕАГУВАННЯ НА ЗЛОЧИННІ ПРОЯВИ У СФЕРІ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Проблеми протидії злочинності у сфері громадської безпеки залишаються у полі постійної уваги науковців і практичних співробітників. Наявні сьогодні чисельні прояви терористичної активності, незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами чи радіоактивними матеріалами вимагають ефективного і своєчасного реагування на подібні форми втілень злочинних посягань. Здійснення такого реагування забезпечується шляхом застосування низки заходів, важливу роль серед яких відіграють саме заходи кримінально-правового характеру.

Заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються у разі порушення кримінально-правових заборон у сфері громадської безпеки, можна визначити як передбачені КК України засоби державного примусу та заохочення, що застосовуються до осіб, які вчинили злочини, передбачені ст. 255 – 270-1 КК України. До їх кола належать каральні й інші некаральні заходи кримінально-правового характеру. Каральні заходи у відповідних санкціях статей альтернативно репрезентовані різними за своєю суворістю видами основних покарань, зокрема штрафом, громадськими і виправними роботами, обмеженням волі, арештом, позбавленням волі і, навіть, довічним позбавленням волі. За вчинення окремих таких злочинів законодавцем передбачена можливість призначення додаткових покарань у вигляді конфіскації майна або позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Інші некаральні заходи кримінально-правового характеру представлені спеціальною конфіскацією, звільненням від покарання та його відбування, а також звільненням від

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ. ХАРКІВ, 2019**

кримінальної відповідальності. Крім того, серед інших некаральних заходів окреме місце займають також і примусові заходи виховного характеру, що застосовуються до неповнолітніх осіб у випадку вчинення ними окремих злочинів, що розглядаються. До них, як відомо, належать: 1) застереження; 2) обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; 3) передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання; 4) покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодувати заподіяні майнові збитки; 5) направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків (ч. 2 ст. 105 КК України).

За вчинення окремих злочинів у сфері громадської безпеки (наприклад, злочину, передбаченого ч. 2 ст. 263 КК України) наведені примусові заходи виховного характеру реалізуються в межах кримінальної відповідальності і, в переважній більшості випадків, застосовуються судом у разі звільнення неповнолітнього від призначеного за вироком суду покарання на підставі ст. 105 КК України [1], хоча подібна практика навряд чи виправдана, оскільки входить у протиріччя як з приписами кримінального, так і кримінального процесуального законодавства. Як відомо, звільнення від покарання на підставі ст. 105 КК України є прикладом звільнення не від призначеного покарання, а звільнення від його призначення. З огляду на те, що у такому разі неповнолітня особа має бути засуджена за вироком суду безпосередньо без призначення покарання, вона визнається такою, що не має судимості (ч. 3 ст. 88 КК України). Більше того, вказівка на те, що неповнолітня особа на підставі ст. 105 КК України звільняється саме від призначення покарання впливає і зі змісту ст. 497 КПК України. В іншому випадку, тобто у разі призначення покарання, можна вести мову лише про звільнення від відбування покарання неповнолітньої особи. У зв'язку з цим, нам імпонують приклади тієї наявної судової практики, із аналізу якої можна прийти до висновку, що неповнолітня особа у разі вчинення нею окремих злочинів у сфері громадської безпеки обвинувальним вироком суду засуджується без призначення покарання, тобто на підставі ч. 1 ст. 105 КК України від призначення покарання, замість якого до неї застосовуються будь-який, з передбачених у ч. 2 ст. 105 КК України, примусовий захід виховного характеру [2].

Аналіз практики застосування примусових заходів виховного характеру у випадку вчинення злочину, безпосередньо передбаченого ч. 2 ст. 263 КК України, свідчить про те, що доволі часто до неповнолітнього застосовується такий примусовий захід виховного характеру як його передача під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання. Зауважимо, що цей інший захід кримінально-правового характеру варто відрізнити від подібного за назвою запобіжного заходу, метою застосування якого є забезпечення виконання неповнолітнім покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання його спробам перешкодити кримінальному провадженню, а також вчинити інше кримінальне правопорушення (ст. 493 КПК України). Такий кримінальний процесуальний захід характеризується власним змістовними ознаками, порядком застосування, контролем виконання, а також мірою відповідальності у випадку невиконання.

Призначений судом будь-який примусовий захід виховного характеру, за вчинення неповнолітнім вказаного злочину у сфері громадської безпеки, має бути виконаний. Згідно з ч. 1 і 2 ст. 535 КПК України судові рішення, що набрали законної сили, якщо інше не передбачено законом, звертається до виконання не пізніше як через три дні з дня набрання ним законної сили або повернення матеріалів кримінального провадження до суду першої інстанції із суду апеляційної чи касаційної інстанції. Після цього суд разом із своїм розпорядженням про виконання судового рішення надсилає його копію відповідному органу чи установі, на які покладено обов'язок виконати судові рішення. Відповідно до п. 29.19. Інструкції з діловодства у місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, апеляційному суді Автономної Республіки Крим та вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – Інструкція) у разі застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітньої особи копії вироку надсилаються: а) службі у справах дітей за місцем проживання неповнолітнього – для виконання; б) органу внутрішніх справ за місцем проживання неповнолітнього – для здійснення доставки

неповнолітнього до спеціального навчально-виховного закладу та проведення індивідуальної профілактичної роботи; в) батькам неповнолітнього або особам, які їх замінюють; г) педагогічному або трудовому колективу, окремим громадянам – якщо застосовано примусові заходи виховного характеру у виді передачі їм неповнолітнього під нагляд за їх згодою чи на їх прохання; ґ) призначеному судом вихователю [3].

Системний аналіз наведених законодавчих приписів, а також положень інших нормативно-правових актів і роз'яснень вищої судової інстанції дає підстави зробити висновок, що сьогодні органом, на який покладається обов'язок виконати примусові заходи виховного характеру, передбачені п. 1–3, 5 ч. 2 ст. 105 КК України, є служба у справах дітей; уповноважений підрозділ ювенальної превенції Національної поліції; суд в особі судового вихователя у разі його призначення (п. 19 постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 15.05.2006 «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру»; ст. 1 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей»; Положення про судових вихователів). Окремо варто зауважити, що суб'єктами виконання примусових заходів виховного характеру, передбачених п. 3 і 5 ч. 2 ст. 105 КК України, поряд з наведеними вище органами, є також а) батьки неповнолітнього або особи, які їх замінюють; б) педагогічний або трудовий колектив; в) окремі громадяни; г) спеціальні навчально-виховні установи для дітей і підлітків. Зауважимо також, що виконання примусового заходу виховного характеру, передбаченого п. 4 ч. 2 ст. 105 КК України, зумовлює видачу судом виконавчого листа, який виписуються останнім не пізніше трьох днів після набрання вироком законної сили або після повернення справи з апеляційної чи касаційної інстанції. Такий виконавчий лист передається судом на руки стягувачу за його заявою або на вимогу стягувача надсилаються за місцем його проживання (для юридичних осіб – за місцем знаходження організації) рекомендованим листом із розпискою про одержання. У супровідному листі роз'яснюється, що стягувачеві потрібно звернутися до державної виконавчої служби за місцем реєстрації засудженого для пред'явлення виконавчого листа до виконання. Отже органом, на який покладається обов'язок виконання саме цього примусового заходу виховного характеру, є державна виконавча служба (п. 29.22. Інструкції, ч. 3 ст. 535 КПК України).

Варто зазначити, що окремими науковцями звертається увага на те, що в чинному законодавстві України не визначено органу або уповноваженої особи, на яких покладалася б функція як виконання, так і здійснення контролю за виконанням рішення суду про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру, зокрема не пов'язаних з направленням до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків [4, с. 260–261]. З огляду на вже вищенаведене, з такою позицією погодитися не можна. Крім того, така точка зору є сумнівною і з огляду на приписи статті 16 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей». З її змісту вбачається, що безпосередній контроль за виконанням рішень суду про застосування примусових заходів виховного характеру покладений на місцеві державні адміністрації, а також органи місцевого самоврядування. Крім того, оскільки ухилення від виконання примусових заходів виховного характеру може бути здійснено не лише з боку неповнолітнього, а ще й може, безпосередньо, залежати від бездіяльності уповноваженого органу, установи чи іншого суб'єкта, на які покладені обов'язки щодо їх виконання і контролю, статтею 17 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» передбачений обов'язок прокуратури реалізовувати свої функції щодо нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах.

Наприкінці, хотілося б зазначити, що чинним кримінальним законодавством України не передбачені наслідки ухилення неповнолітнього від виконання призначених за обвинувальним вироком суду примусових заходів виховного характеру. Зі змісту ч. 3 ст. 97 КК України вбачається, що у разі ухилення неповнолітнього, який вчинив злочин, від застосування до нього примусових заходів виховного характеру ці заходи скасовуються і він притягується до кримінальної відповідальності. Але це положення стосується виключно випадків ухилення від застосування примусових заходів виховного характеру, призначених поза межами кримінальної відповідальності, тобто у разі його звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 1 ст. 97 КК України. Подібний стан речей навряд чи може бути оцінений з позитивного боку. Очевидно, що у такому разі звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із застосуванням примусових заходів виховного характеру є більш суворим заходом впливу ніж

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ. ХАРКІВ, 2019**

звільнення від призначення покарання у зв'язку із застосуванням таких самих заходів. Але, з цим не можна погодитися, з огляду на правову природу звільнення від кримінальної відповідальності і звільнення від покарання.

Вищевикладене дозволяє зазначити, що протидія злочинним проявам у сфері громадської безпеки забезпечується шляхом застосування низки заходів кримінально-правового характеру, важливу роль серед яких відіграють і примусові заходи виховного характеру. У випадку вчинення окремих злочинів проти громадської безпеки їх застосування може забезпечити ефективне досягнення завдань кримінально-правової охорони лише за умови належного їх виконання уповноваженими суб'єктами. У разі ухилення неповнолітнього від виконання примусових заходів виховного характеру держава має своєчасно реагувати на прояви такої його негативної поведінки. Але іноді, якщо ця поведінка не пов'язана зі вчиненням нового злочину, зробити це доволі складно. У зв'язку з цим, окремі положення XV-го розділу Загальної частини КК України зумовлюють свого удосконалення.

Список бібліографічних посилань

1. Вирок Берегівського районний суду Закарпатської області від 9 жовт. 2018 р. : справа № 297/959/18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76991424> (дата звернення: 15.02.2019); Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 4 листоп. 2015 р. : справа № 127/22389/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/53308181> (дата звернення: 15.02.2019).
2. Вирок Волноваського районного суду Донецької області від 31 жовт. 2017 р. : справа № 223/199/17 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70026901> (дата звернення: 15.02.2019).
3. Інструкції з діловодства в місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, Апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ : затв. наказом Держ. судової адміністрації України від 17.12.2013 № 173 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0173750-13> (дата звернення: 15.02.2019).
4. Палюх Л. М. Особливості правового регулювання виконання примусових заходів виховного характеру за кримінальним законодавством України. *Університетські наукові записки*. 2009. № 1 (29). С. 259–263.

Одержано 03.03.2019

Наукове видання

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ
ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ**

**Збірник тез доповідей
міжнародної науково-практичної конференції
до 25-річчя ХНУВС**

(18 квітня 2019 року, м. Харків)

Відповідальні за випуск: *О. М. Литвинов, Т. А. Шевчук, П. О. Білоус, Н. О. Волошина*

Редагування списків бібліографічних посилань: *С. С. Тарасова, П. О. Білоус*

Комп'ютерне верстання: *А. О. Зозуля*

Дизайн обкладинки: *І. Є. Єсіна*

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 28,47. Обл.-вид. арк. 24,54.
Тираж 50 пр. Зам. № 2019-10.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.